



**T.C.  
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI  
AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ’NİN MEDİNE TARİHİNE  
DAİR ESERİ METİN-MUHTEVA  
(1. CİLT 184-275 NUMARALI VARAKLAR)**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Nisanur ARIKAN**

**Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ**

**Danışman**

**RİZE**

**2019**

## KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında, Nisanur ARIKAN tarafından hazırlanan *Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihine Dair Eseri Metin-Muhteva (1. Cilt 184-275 Numaralı Varaklar)* başlıklı bu çalışma, [08.11.2019] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr.Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ  Kabul/~~Red~~

Üye: Prof.Dr. Nebi GÜMÜŞ  Kabul/~~Red~~

Üye: Doç.Dr. İbrahim KAYA  Kabul/~~Red~~

30/12/2019

  
Doç.Dr. Ahmet YANIK  
Enstitü Müdürü

## ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 08/11/2019



Nisanur ARIKAN

## ÖN SÖZ

Tarihî hâdiseler, zaman içerisinde bir kere meydana gelen ve bir daha tekrarı mümkün olmayan olaylardır. Bununla birlikte insanlar, yaşadıkları hayatı anlamlı bir bütün hâlinde kavramak, bugünün meselelerini anlamak ve gelecekte yaşanması muhtemel olayları öngörebilmek adına tarihî tecrübelerden yararlanmak ister. Bu amaçla geçmiş zamanın bilgisine ulaşmak için çalışır. Ne var ki bu çalışmanın semeresi olarak ortaya çıkan bilgi, tarihin kendisi değil, bu günün insanının kendi kabiliyetleri ve ihtiyaçları nispetinde geçmişi yeniden kurgulamasıdır. Bu durum, tarihte bir kez meydana gelen, tekrarı ya da değişmesi mümkün olmayan olayların, ona her yöneşte başka bir boyutunun ortaya çıkmasına, her seferinde yeniden ve başka biçimlerde görünmesine yol açar. Böylece geçmiş, ona bakanın bulunduğu yere ve kavrayış biçimine göre değişmeye başlar. Bu, nazarmın manzarayı biçimlendirmesidir.

19. yüzyıl, İlber Ortaylı'nın isabetli tanımlamasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzun yüzyılıdır. Esasen bu uzun yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti, Batı Avrupa'nın hegemonyası karşısında bağımsızlığını muhafaza etmeyi başarmış yegâne İslâm devleti olacaktır. Bununla birlikte Avrupa'nın, bütün dünyayı etkileyen ekonomik, siyasî ve askerî meydan okuyuşu karşısında alınan darbeler, bu yüzyılda bütün İslâm coğrafyasında olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de bir kendini sorgulama ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Yaşanan hayatî problemlere kalıcı çözümler getiremeyen bir dizi islahatın ardından gelen köklü yapısal değişimler, bu dönemde Osmanlıları, Batı'daki gelişmelerin de dikkate alınmak zorunda kaldığı yeni bir düşünce sistematığının eşğine sürüklemiştir.

Osmanlı Devleti'nin ve onun mirasçısı olan Türk milletinin dünyayı kavrama ve eyleme biçimlerini derinden etkileyen bu mecbûrî dönüşüm, aynı zamanda geçmişin muhasebesinin yapılmak istendiği, “başımıza gelenlerin” ne olduğunun anlaşılmaya çalışıldığı bir dönemi beraberinde getirmiştir. Aşkî Mustafa Efendi'nin ilk iki cildi tercüme olan Medine Tarihi'ne dair üç ciltlik eseri, bu dönemin mahsullerinden biridir ve bu bağlamda okunmalıdır. Askerî,

siyasî, ekonomik vb. buhranların yaşandığı bu dönemde, bir anlamda geçmişe yönelerek tarihî tecrübeden istifade etme gayretinin ürünü olarak ortaya çıkan eser, dönemin kavranabilmesi ve zihniyet dünyasının anlaşılması için nüfuz edilmesi gereken pek çok kaynak eserimizden sadece birisidir. Bu çalışma, yitik bir hazine gibi yanı başımızda duran, bugünü kavramamıza ve geleceğimizi şekillendirmemize imkân veren tarihî tecrübemizin yeniden ele alınmasına katkı sağlamayı, en azından ihtiyaç duyduğumuz kritik soruların hatırlanmasına vesile olmayı amaçlamaktadır.

Aşkî Mustafa Efendi'nin "*Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecâdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye*" adlı Medine tarihine dair üç ciltlik eserinin birinci cildinin 184-275 numaralı varaklarının transkripsiyonunu ve muhtevâsını içeren bu çalışma, giriş kısmı dışında iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın amacı ve yöntemi hakkında genel bir bilgi verilmiştir.

Birinci bölüm beş ana başlık altında ele alınmıştır. Buna göre ilk olarak Vefâü'l-Vefâ isimli eser ve müellifin hayatı hakkındaki bilgilere değinilmiştir. İkinci ana başlıkta mütercimnin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, sonraki başlıkta müstakil olarak "*Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecâdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye*" adlı eser ele alınmıştır. Dördüncü başlıkta müstensihnin imlâ hususiyetlerine yer verilmiş, sonrasında metnin muhtevâsı, ilgili varaklar belirtilerek tercüme yöntemi, konular, âyetler ve isimler etrafında incelenmiştir.

İkinci bölüm iki ana başlıktan oluşmuştur. İlk başlıkta metinde izlenen yöntem incelenmiş, ikinci başlıkta ise ilgili varakların transkripsiyonlu metni yer almıştır. Sonuç kısmında ise çalışmamızın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Uzun bir sürecin sonunda ortaya çıkan bu çalışmada desteklerini yanı başımda hissettiğim kişiler oldu. Bu bağlamda öncelikle danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ'a, metindeki Arapça ve Farsça bölümlerin okunmasında yardımcı olan Doç. Dr. İhsan ARSLAN, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin YAĞCI, Arş. Gör. Abdulrahman ACER ve Dr. Arş. Gör. Songül KARACA hocalarıma, kısıtlı zamanlarına rağmen tezimi okuma ve değerlendirme zahmetinde bulunan, uyarılarıyla tezdeki hataların asgariye inmesini sağlayan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ ve Doç. Dr. İbrahim KAYA'ya

teşekkür ederim. Ayrıca bugünümü kendilerine borçlu olduğum aileme, bu süreçte bana destek olan eşime ve teşekkürlerin en büyüğünü hak eden kızım Gülnihal'e müteşekkirim.

Nisanur ARIKAN



## İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY .....	2
ETİK BEYAN.....	3
ÖN SÖZ.....	4
İÇİNDEKİLER .....	7
ÖZET.....	9
ABSTRACT.....	10
KISALTMALAR.....	11
GİRİŞ.....	12

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİN MÜELLİFİ MÜTERCİMİ VE 184-275 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVASI

1.1. Semhûdi ve Eseri Vefâü'l-Vefâ Bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ .....	16
1.2. Aşkî Mustafa Efendi'nin Hayatı ve Eserleri .....	17
1.3. "Ta'tirü Ercâi'd-Devleti'l-Mecidiyye Bi-Tibi Ahbâri Beledi Hayri'l- Beriyye" Adlı Eseri.....	19
1.4. Müstensihin İmlâ Hususiyetleri.....	20
1.5. 184-275 Numaralı Varaklarının Muhtevası.....	23
1.5.1. Metindeki Tercüme Yöntemi .....	23
1.5.2. Metinde İşlenen Konular.....	25
1.5.3. Metinde İşlenen Âyetler.....	45
1.5.4. Metinde İşlenen İsimler .....	60
1.5.4.1.Şahıs İsimleri .....	60
1.5.4.2.Mekân ve Kabile İsimleri .....	74
1.5.4.3.Gazve İsimleri.....	79
1.5.4.4. Kitap İsimleri .....	80

İKİNCİ BÖLÜM  
MEDİNE TARİHİNİN 184-275 NUMARALI VARAKLARININ  
TRANSKRİPSİYONU

2.1. Metinde İzlenen Yöntem.....	83
2.2. Medine Tarihinin 184-275 Numaralı Varaklarının Transkripsiyonu.....	85
SONUÇ.....	245
KAYNAKLAR .....	247
ÖZ GEÇMİŞ .....	249





**Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Ana Bilim Dalı:** İslâm Tarihi ve Sanatları

**Tez Türü:** Yüksek Lisans Tezi

**Danışman:** Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ

**Hazırlayan:** Nisanur ARIKAN

**Yıl:** 2019

**Sayfa Sayısı:** 249

## ÖZET

### AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ’NİN MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİ METİN-MUHTEVA (1. CİLT 184-275 NUMARALI VARAKLAR)

Bu çalışmada, Aşkî Mustafa Efendi’nin “*Ta’tîru Ercâi’-d-Devleti’l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri’l-Beriyye*” adlı Medine tarihine dair üç ciltlik eserinin birinci cildinin 184-275 numaralı varaklarının transkripsiyonu yapılmış ve söz konusu bölüm içerik bakımından tahlil edilmiştir.

Giriş hariç çalışma, toplam iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın önemi, amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde müellifin ve mütercimnin hayatları ve eserleri ile mütercimnin imlâ hususiyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Medine Tarihi’nin transkripsiyon yapılan kısmında yer alan her bir sayfanın içeriği kısaca özetlenmiştir. Ayrıca eserde bulunan âyetler, şahıs, yer ve kitap isimleri ile gazveler tespit edilerek dökümü yapılmıştır.

Son olarak ikinci bölümde önce metinde izlenen yöntem hakkında bilgi verilmiş, ardından Aşkî Mustafa Efendi’nin Medine Tarihi’nin transkripsiyonu yapılan 184-275 numaralı varaklarına yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Aşkî Mustafa Efendi, Medine Tarihi, Semhûdî, Vefâü'l-Vefâ, İslam Tarihi

**Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences**

**Department:** Islamic History and Arts

**Thesis Type:** Master Thesis

**Supervisor:** Assistant Professor Mehmet Şamil BAŞ

**Author:** Nisanur ARIKAN

**Year:** 2019

**Page:** 249

## **ABSTRACT**

### **AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ'S WORK ON HISTORY OF MEDINA TEXT-CONTENT (VOLUME 1, LEAFLETS 184-275)**

In this study, leaflets 184-275 of the first volume of the three volumes, which belongs to Aşkî Mustafa Efendi's work "*Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye*" about Medina history, were transcribed. The subject section was analyzed in terms of the content.

The study consists of two chapters, excluding the entrance. In the introduction part, information about the importance, purpose, and scope of the study is given.

In the first chapter, information is given about the lives and works of the author and the translator, and the spelling characteristics of the translator. The contents of each page in the transcribed part of Medina History are briefly summarized. In addition, the verses in the work, person, place, book names and wars were identified and recorded.

Finally, in the second part, firstly information about the method followed in the text is given, followed by the transcripts of leaflets 184-275 on the History of Medina by Aşkî Mustafa Efendi. In the conclusion part, a general evaluation was made.

**Keywords:** Aşkî Mustafa Efendi, History of Medina, Semhûdî, Vefâü'l-Vefâ, Islamic History

## KISALTMALAR

b.	: bin
bk.	: bakımız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphanesi
M.	: Milâdî
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
Yay.	: Yayınları

## GİRİŞ

1928 yılında gerçekleştirilen Harf İnkılâbı, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki inkılâpların en radikallerinden biridir. Harf değişikliğiyle birlikte sadece okuma yazma alışkanlık ve becerilerinin değiştirilmesi değil, aynı zamanda bir zihniyet dönüşümünün yaşanması da hedeflenmiştir. Kendi döneminin tecrübeleri dikkate alınarak incelenmesi gereken bu tarihî hâdisenin, yansımaları günümüze kadar uzanan çok yönlü sonuçları olmuştur. Bu sonuçların en önemlilerinden biri, Arap harfleriyle yazılmış olan Türkçe eserlerle Latin alfabesi öğrenerek yetişen yeni nesiller arasına giren yabancılaşmadır.

Yüzlerce yıllık bir geleneğin birikimi olan eserlerden önce alfabe farkı ile başlayan uzaklaşma, zaman içinde dil, üslûp ve zihniyet farklılaşmasıyla çok katmanlı bir yabancılaşmaya dönüşmüştür. Asırlara yayılan bilimsel, edebî, felsefî ve tarihî tecrübenin izlerinin kaybedilmesi toplumun köklerinden kopmasına yol açarken, zaman içinde eski dönemlerden günümüze miras kalan yazma eserlerin bir araştırma nesnesi olarak dahi incelenebilmesi neredeyse durma noktasına gelmiştir. Harf İnkılâbı'ndan sonraki uzun tarihî süreçte bu eserlerin dil ve üslûp özellikleri korunarak yeni harflere aktarılması mümkün olmamış, söz konusu eserlerin varlığı bile unutulmaya yüz tutarak yitip bir hazineye dönüşmüştür. Bununla birlikte son yıllarda sayıları ve niteliği gittikçe artan çalışmalarla bu eserlerin transkripsiyon ve tenkitli metin neşirleri yapılmaktadır.

Aşkî Mustafa Efendi'nin *“Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye”*<sup>1</sup> isimli eseri, Osmanlı Devleti'nin *“en uzun yüzyılı”*nda<sup>2</sup> ortaya çıkmıştır. İlk iki cildi Nûruddîn Ebu'l-Hasen Alî es-Semhûdî'nin *Vefâü'l Vefâ Bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* isimli eserinin tercümesi olan Medine Tarihi, her şeyden önce bir İslâm tarihi çalışması olması hasebiyle

---

<sup>1</sup> Çalışma boyunca bu eserin ismi, kısaca Medine Tarihi olarak kullanılacaktır.

<sup>2</sup> Bu tanım, İlber Ortaylı'nın ünlü monografisinin adı olarak Osmanlı Devleti'nin 19. asrını tanımlamak için kullanılmıştır. Bk: İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2008).

önemli bir kaynaktır. Aynı zamanda eserin odak noktasında Medine gibi bir şehrin olması, çalışmayı İslâm tarih yazıcılığı içinde çok daha müstesna bir yere oturtmaktadır. Zira bugün modern tarihçilik içinde önemli bir yer tutan şehir tarihçiliğinin müstakil bir disiplin oluşu, çok yakın bir zamanda gerçekleşmiştir. 19. yüzyılda sanayileşmenin etkisiyle hızlanan kentleşme, Avrupa’da şehir incelemelerinin artmasına yol açmıştır. Başlangıçta sosyolojik analizlere dayanan bu çalışmalar, İkinci Dünya Savaşı’nda yaşanan yıkımın etkisiyle şehirlerin tarihine odaklanarak daha da artmıştır. Böylelikle belli bir fiziksel mekân çerçeve alınarak coğrafyası, nüfusu, sosyal yapısı, ekonomisi, mimarisi vb. unsurlarıyla şehirlerin tarihi ilgi çekmeye başlamıştır.<sup>3</sup>

Esasen modern şehir tarihçiliğinin bu gelişiminin arkasında Fransız Annales ekolünün tarih yazım metodunun önemli bir etkisi vardır. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Fransa’da Annales ekolüyle yükselişe geçen tarih anlayışıyla siyasî ve askerî tarihin konu edildiği, hükümdarların, siyasetçilerin ve devlet adamlarının özne olduğu tarih metodu yerine geniş toplumsal sınıfların özne olduğu, multidisipliner yaklaşımların öne çıktığı analitik metot daha çok kabul görmeye başlamıştır.<sup>4</sup>

Modern tarih yazımı ve şehir tarihçiliği ile ilgili bu bilgiler dikkate alındığında, Semhûdî’nin 15. yüzyılda kaleme aldığı Vefâü’l-Vefâ isimli eserin ve Aşkî Mustafa Efendi’nin bu eseri 19. yüzyılda eklemeler yaparak Türkçe’ye tercüme etmesinin ne denli büyük ve önemli bir iş olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır.

Medine Tarihi, şehir tarihçiliğinin öncü çalışmalarından biri olması kadar kullanılan metodoloji açısından da fevkalâde önemlidir. Zira çalışma boyunca pek çok kaynağa referans verilmiştir. Her ne kadar modern kaynak gösterme metotları kullanılmamışsa da eser boyunca yapılan göndermeler, geleneksel vakanüvis tarihçiliğinin çok ötesinde bir metodolojik yaklaşımın varlığını ortaya koymaktadır. Bu hâliyle Medine Tarihi, hem Fuat Sezgin’in, Müslüman bilim adamlarının kullandığı kaynakların takibinin mümkün olduğuna dair hükmünü

---

<sup>3</sup> Yunus Uğur, “Şehir Tarihi ve Türkiye’de Şehir Tarihçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3/6 (2005): 9-11.

<sup>4</sup> Peter Burke, *Fransız Devrim Tarihi Annales Ekolü*, Çev. Mehmet Küçük (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2002), 24.

teyit etmekte,<sup>5</sup> hem de Osmanlı tarih yazıcılığının 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan vakanüvis tarihçiliğinden çıkma eğiliminin<sup>6</sup> müstesna örneklerinden birini teşkil etmektedir.

Aşkî Efendi'nin Medine Tarihi'ni önemli kılan unsurlardan biri de, İslâm medeniyetiyle bağlantılı oluşudur. Medine, Arapça'da şehir demektir. “*Yesrib*” şehrinin “*Medine*”ye dönüşmesi, hicretten sonra yaşanan İslâmlaşmayla doğrudan bağlantılıdır. İslâm dininin temel umdelerine dayalı şehir merkezli bir medeniyetin inşası, Medine şehri özelinde anlamını bulmuştur. İslâm ordularının çok kısa bir sürede gerçekleştirdiği büyük fetihler, esas itibariyle büyük şehirlerin İslâm medeniyeti dairesine alınması ve İslâmlaştırılmasıyla olmuştur. Bu bakımdan Müslümanların fethettikleri ya da kendilerinin inşa ettikleri şehirler, tıpkı Medine örneğindeki gibi Mescid-i Nebevî'nin inşasına ve fonksiyonlarına benzer bir biçimde cami merkezli olmuştur.<sup>7</sup> Netice itibariyle Medine Tarihi'nin bu nazarla da incelenmesi, İslâm medeniyeti tarihinin kavranması açısından önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Eserin kaleme alındığı tarihte ve özellikle Sultan Abdülmecid döneminde Tanzimat ve Islahat Fermanları'nın yayımlanması, Avrupa'yı örnek alan büyük ıslahat projelerinin gerçekleşmesi, medeniyet değişimi bağlamında son derece ilgi çekici bir manzara oluşturmaktadır. Medine Tarihi'nin yazıldığı 1841-1847 yılları, Osmanlı Devleti'nin büyük bir yapısal dönüşüm yaşadığı ve Batılılaşma yolunda önemli adımların atıldığı bir zaman dilimidir.<sup>8</sup> Osmanlı Devleti'nin geleneksel kurumlarının ve zihin dünyasının değişmeye başladığı bu dönemde, yaşanan gelişmelere karşı toplumsal bir memnuniyetsizliğin olduğu bilinmektedir.<sup>9</sup>

---

<sup>5</sup> Fuat Sezgin, *İslâm'da Bilim ve Teknik Cilt I*, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi A.Ş. Yayınları, 2008), 15-16.

<sup>6</sup> Zafer Toprak, “Türkiye’de Akademik Tarihçiliğin Genel Durumu: Bir Bilanço Denemesi”, *Türkiye’de Akademik Tarihçilik*, ed. Ahmet Şimşek-Alaattin Aköz, (İstanbul: Kronik Kitap, 2017), 25.

<sup>7</sup> İslâm medeniyeti ve özellikle Osmanlı Devleti açısından şehirlerin önemini görmek için bk: Turgut Cansever, *Osmanlı Şehri*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 97; Halil İncalcık, “İstanbul: Bir İslâm Şehri”, *İslâm Tetkikleri Dergisi*, 9 (1995), 247 vd.

<sup>8</sup> İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 101 vd.; İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, (Ankara: Cedit Neşriyat, 2008), 401 vd.

<sup>9</sup> Özellikle Islahat Fermanı'nın Müslümanlarla gayrimüslimler arasındaki farklılıkları kaldıran hükümleri, hem Müslümanları hem de gayrimüslimleri rahatsız etmiştir. Bk: İsmail Hami Dânişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi Cilt 4*, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1974), 176;

Dolayısıyla Sultan Abdülmecid'in Aşkî Mustafa Efendi'den bir Medine tarihi yazmasını istemesi, bu tarihî arka plan eşliğinde tekrar düşünülmelidir. Eserin ortaya çıkmasına verilen destek elbette ki dinî hassasiyetlerin bir mahsûlüdür, ancak tarihî süreç dikkate alındığında Medine Tarihi'nin yazılmasının, toplumsal hoşnutsuzlukların giderilmesine yönelik bir halkla ilişkiler boyutunun olduğu da akla gelmektedir.

Osmanlı Devleti'nin Avrupalı büyük devletler karşısında askerî ve ekonomik açıdan gerilediği, içerde gayrimüslim unsurların milliyetçi ayaklanmalarının arttığı bir dönemde kaleme alınan Medine Tarihi'nin üslup özellikleri de dikkat çekici bir diğer noktadır. İslâm toplumunun başarılarının sıkça vurgulandığı eserde çizilen Peygamber ve sahabe portreleri, dönemin siyasî konjonktürü ve medeniyet değişimi tartışmaları göz önünde bulundurularak derinlemesine ele alınmayı hak eder niteliktedir.

Medine Tarihi'nin bu çok boyutlu özellikleri, bizi bu çalışmayı yapmaya teşvik etmiştir. Bu çalışma, yukarıda izah edilen problemlere karınca karınca cevap verme cehdinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmada, Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine tarihine dair üç ciltlik eserinin birinci cildinin 184-275 numaralı varaklarının transkripsiyonu yapılmış ve söz konusu bölüm içerik bakımından tahlil edilmiştir. Böylelikle Osmanlı'dan intikal eden yazma eserlerin günümüz alfabesine aktarılması çabalarına da küçük bir katkı sunulmak istenmiştir.

---

Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi VI. Cilt*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007), 8-11.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİN MÜELLİFİ MÜTERCİMİ VE 184-275 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVASI

Çalışmamızın bu bölümünde ilk olarak Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihi'ne kaynaklık eden Vefâü'l-Vefâ isimli eser ve müellifi Semhûdî hakkında bilgi verilecektir. Aşkî Mustafa Efendi'nin hayatı ve eserleri ile Medine Tarihi ele alındıktan sonra sırasıyla müstensihin imlâ hususiyetleri ve metnin muhtevası incelenecektir. Bu bağlamda tercüme yöntemi, metinde işlenen konular, âyetler ve isimler üzerinde durulacaktır.

#### 1.1. Semhûdî Ve Eseri Vefâü'l-Vefâ Bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ

Aşkî Mustafa Efendi'nin üç ciltlik Medine Tarihi'nin ilk iki cildi, Semhûdî'nin 15. Yüzyılda kaleme aldığı *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri dâri'l-Mustafâ* isimli eserinin tercümesidir. Bu sebeple öncelikle Semhûdî ve eseri hakkında kısaca bilgi vermekte fayda vardır.

Semhûdî, H. 844/M. 1440 yılında, Yukarı Mısır'da Nil Nehri'nin batısında bulunan Semhûd şehrinde doğmuştur. Asıl adı Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî es-Semhûdî'dir. Semhûdî'nin dünyaya geldiği tarihte Mısır, Mekke ve Medine'yi de kapsayacak şekilde Memlûklerin hükümranlığı altındadır.<sup>10</sup>

Küçük yaşta Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemiş, kadı olan babasından hadis, fıkıh ve Arapça dersleri almıştır. Hocası Münavi vasıtasıyla tasavvuf yoluna girmiş ve dersler vermiştir. Dönemin ünlü âlimlerinden dersler alan Semhûdî, erken yaşlardan itibaren ders ve fetva vermeye başlamış, kısa sürede Kahire'nin Şafîi fikhındaki saygın âlimlerinden biri olmuştur.<sup>11</sup>

1466 yılında hanımından boşanıp Kahire'deki görevlerini ve gelirlerini bırakarak Mekke'ye giden Semhûdî, o yıl hac farızasını yerine getirememiş ve

---

<sup>10</sup> İbrahim Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, (Siirt: Siyer Yayınları, 2016), 33.

<sup>11</sup> Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 42-43.



Mekke’de ikâmet etmeye başlamıştır. Mekke’de bulunduğu dönemde de dersler almaya devam eden Semhûdî, bir yandan da bölgeyle ilgili rivayetleri toplamıştır. Hac ibadetini yerine getirdikten sonra 1468 yılında Medine’ye yerleşen Semhûdî, tıpkı yüzyıllar sonra Aşkî Mustafa Efendi’nin yaptığı gibi burada dersler verecektir.<sup>12</sup>

Semhûdî, H. 18 Zilkade 911/M. 12 Nisan 1506 tarihinde Medine’de vefat etmiş ve Cennetü’l-Baki’ye defnedilmiştir. Kaleme aldığı *İktifâü’l-Vefâ bi-Aḥbâri dâri’l-Muştafâ* adlı eserinin Medine’de çıkan yangında diğer kitaplarıyla birlikte yok olması üzerine, eserde yer verdiği önemli bilgi ve rivayetleri muhafaza ederek *Vefâü’l-Vefâ bi-Aḥbâri dâri’l-Muştafâ* adıyla yeniden yazmıştır. Bu eser, bir mukaddime ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Medine’nin isimleri, ikinci bölümde Medine’nin fazileti ve Hz. Peygamber’in Medine’yle ilgili hadisleri, üçüncü bölümde şehrin kuruluşu ve buraya yerleşen kavimler, dördüncü bölümde hicretten sonra Mescid-i Nebevî’nin inşası ve şehrin değişimi, beşinci bölümde şehirdeki mescitler, mezarlıklar, türbe ve şehitlikler, altıncı bölümde kuyular ve hurmalıklar ile bunların etrafında oluşan kültür, yedinci bölümde vadiler, dağlar, korular, bahçe, çiftlik ve önemli mekânların alfabetik listesi ve son olarak sekizinci bölümde Hz. Peygamber’in kabrini ziyaret etmenin önemi ve âdâbı anlatılmaktadır.<sup>13</sup>

## 1.2. Aşkî Mustafa Efendi’nin Hayatı Ve Eserleri

Aşkî Mustafa b. Ömer el-Kilisî, 18. yüzyılın son çeyreğinde Kilis’te dünyaya gelmiştir. Şair ve aynı zamanda Mevlevî şeyhidir. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Aşkî Mustafa Efendi’nin hayatıyla ilgili bilgiler, şairin kendi eserlerinden<sup>14</sup> ve bazı arşiv belgelerinden elde edilmiştir.<sup>15</sup>

<sup>12</sup> Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 44-45.

<sup>13</sup> Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Semhûdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/489-491.

<sup>14</sup> Orhan Bilgin, Aşkî Mustafa Efendi hakkındaki ilk bilgilerin, şairin şiirlerinin toplandığı ve Mehmed Salih b. Mehmed Emin tarafından tertip edilen “*Behce-i Letâif ve Lehce-i Maârif*” isimli eserin mukaddimesine derc edildiğini yazmıştır. Bk: Orhan Bilgin, “Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-Nâmesi”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5 (1989): 211-222. Aşkî Mustafa Efendi’nin hayatıyla ilgili bilgi veren bir diğer eser, yine kendisinin hazırladığı, ilk iki cildi tercüme olan üç ciltlik “*Ta’îrü Ercâi’l-Devleti’l-Mecîdiyye bi Tîbi Aḥbâri Beledî Ḥayri’l-Berîyye*” isimli eseridir. Bu eserin mukaddimesinde Aşkî Mustafa Efendi’nin ağdalı bir üslûpla yer yer manzum olarak hayatını anlattığı bilgisi ilk olarak İsmail E. Erünsal tarafından dile

Aşkî Mustafa Efendi, genç yaşında hadis tahsili için Mısır'a gitmiş ve burada Câmîü'l-Ezher'de okumuştur. Buradaki eğitiminden sonra Mekke'ye gitmiştir. Burada on beş yıldan fazla bir süre yaşamıştır. Bu dönemde “*neşr-i ulûm-ı nâfia ile meşgûl*” olmuştur. Mekke'de dostlarının da teşvik ve yardımlarıyla evlenmiş, çocukları olmuştur. Ancak bir müddet sonra geçim sıkıntısına düşmüş, Peygamber sevgisinin de etkisiyle ailesiyle birlikte Medine'ye göçmüştür. Medine'de ekonomik durumu düzelen Aşkî Mustafa Efendi, bir süre Ravza-i Mutahhara'da Buhari ve Mesnevî okutmuştur.

Bir süre sonra Medine'de de geçim sıkıntısına düşen Aşkî Efendi, yine dostlarının teşvikiyle İstanbul'a gitmeye karar vermiştir. 1841 yılında İskenderiye üzerinden zorlu bir deniz yolculuğu ile İstanbul'a ulaşmıştır. Burada bazı devlet adamlarıyla görüşmüş ve bir Cuma selâmlığında da bizzat Padişah Abdülmecid'in ihsanlarına mazhar olmuştur. Padişah, Aşkî Mustafa Efendi'nin ailesine üç bin kuruş gönderilmesini ve kendisine de üç yüz kuruş maaş bağlanmasını emretmiştir. Aşkî Mustafa Efendi, padişahın bu ihsanları ve Medine tarihine dair bir eserin Türkçe'ye tercümesi talebi ile iki ay kaldığı İstanbul'dan Medine'ye dönmüştür. Eserin yazımı için padişah, yedi bin beş yüz kuruş ihsan da daha bulunmuştur.

Aşkî Mustafa Efendi, Medine tarihine ilişkin eserini kaleme almak için Arapça, Farsça ve Türkçe tarih kitaplarını inceledikten sonra Semhûdî'nin el-Vefâ isimli eserini çevirmeye karar vermiştir. Tercüme bittikten sonra Aşkî Mustafa Efendi'nin eseri Sultan Abdülmecid'e takdim edilmiştir. Bu münasebetle kendisine tevcih edilen tahsisatlar ve hediyelerle ilgili Osmanlı belgelerine yansıyan kayıtlar arşivlerde mevcuttur. Eserlerinden ve arşiv belgelerinden anlaşılabilirdiği kadarıyla Aşkî Mustafa Efendi, 1871-1877 yılları arasında vefat etmiştir.

Aşkî Mustafa Efendi'nin *Aşk-Nâme*, *Vahdet-Nâme*, *Der Na't-ı Mesnevî* ve *Sâhib-i Mesnevî*, *Mi'râc-Nâme* ve *Sâkî-Nâme* isimli mesnevî türünde kaleme

---

getirilmiştir. Bk: İsmail E. Erünsal, “Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dâir Eseri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 6 (1990): 111-125.

<sup>15</sup> Aşkî Mustafa Efendi'nin hayatıyla ilgili Osmanlı arşiv belgeleri, Mehmet Şamil Baş tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde yer almaktadır. Bk: Mehmet Şamil Baş, “Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlil)”, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007), 19-20.

alınmış beş eseri bulunmaktadır. Bunlardan başka Mehmed Salih Efendi tarafından üç kez istinsâh edilmiş “*Behce-i Letâif ve Lehce-i Maârif*” adlı bir divanı ve “*Fîhi Mâ Fîh Tercüme ve Şerhi*” mevcuttur.<sup>16</sup>

### 1.3. “Ta'tirü Ercâi'd-Devleti'l-Mecidiyye Bi-Tibi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye” Adlı Eseri

Yukarıda da belirtildiği üzere Aşkî Mustafa Efendi hakkındaki bilgileri ilk aktaran kişi Orhan Bilgin'dir. Bilgin, Aşkî Mustafa Efendi'nin şiirlerini bir divan hâlinde tertip ederek “*Behce-i Letâif ve Lehce-i Maârif*” isimli eserde toplayan Mehmed Salih b. Mehmed Emin'in, mukaddime kısmında şairin hayatı hakkında bilgiler derc ettiğini yazmıştır. Bu mukaddimeden hareketle Aşkî Efendi hakkında bilgiler veren Bilgin, şairin Arapça'dan Türkçe'ye tercüme ettiği bir “*Medine Tarihi*” olduğuna işaret etmiştir.<sup>17</sup>

Orhan Bilgin'in Aşkî Mustafa Efendi'nin Aşk-Nâme isimli eseriyle ilgili makalesinde yer alan bu bilgilerin yayımlanmasından sonra İsmail E. Erünsal, “*Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dair Eseri*” isimli çalışmasını yayımlamıştır. Orhan Bilgin'le birbirlerinden habersiz olarak aynı şahıs üzerinde çalıştıklarını belirten Erünsal, Osmanlı devri vakıf kütüphaneleri hakkındaki araştırmaları sırasında İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde üç ciltlik yazma bir esere rastladığını, T.Y. 1488-1489-1490 numaralarıyla kayıtlı bu eserin, Orhan Bilgin'in işaret ettiği Aşkî Efendi'nin Medine tarihine dair çalışması olduğunu belirtmiştir.<sup>18</sup> Söz konusu eser, daha önce Bursalı Mehmet Tahir Bey tarafından tespit edilmiş ve “*Osmanlı Müellifleri*” isimli kitabın üçüncü cildine “*Ta'turu*

---

<sup>16</sup> Bilgin, “Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-Nâmesi”, 211-213; Erünsal, “Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dâir Eseri”, 111-117; Baş, “Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme Mesnevîsi”, 8-21. Aşkî Mustafa Efendi'nin hayatı ve eserleriyle ilgili daha detaylı bilgi için bk: Aşkî, *Ta'turu Ercâu'd-Devleti'l-Mecâdiyyeti*, 3<sup>b</sup>-11<sup>b</sup>; Orhan Bilgin, “Aşkî Mustafa Efendi ve Mi'âc-Nâmesi”, *Prof. Dr. Nihad. M. Çetin'e Armağan* (İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1999), 97-116; Melek Bıyık Yapa, “Aşkî Mustafa Dîvânı Edisyon Kritik”, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007); Mehmet Şamil Baş, “Aşkî Mustafa Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Sâkinâme Mesnevîsi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/XXXV (2012), 249-280; Mehmet Şamil Baş, “İslami Türk Edebiyatında Manzum Vahdetnameler ve Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdetnamesi”, *2. İslami Türk Edebiyatı Sempozyumu*, ed. Hasan Gökçe (İzmir: Kaynak Yayınları, 2015), 39-59; Mehmet Şamil Baş, “Aşkî Mustafa”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Erişim: 19.05.2019. <http://www.turkedebiyatiiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=921>

<sup>17</sup> Bilgin, “Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-Nâmesi”, 211-212.

<sup>18</sup> Erünsal, “Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dâir Eseri”, 111-112.

*Ercâi'd-Devleti'l-Mecâdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye, (Aşkî Mustafâ b. Ömer el-Kilisî) Türkçe, sene 1262, yazma. Kütüphane-i Umumî'de*<sup>19</sup> şeklinde kaydedilmiştir.<sup>20</sup>

Aşkî Mustafa Efendi, Medine tarihine dair eserinin birinci cildinde yer alan “*Sebeb-i Tercüme-i in Kitâb-ı Müstetâb*” başlıklı bölümde, Sultan Abdülmecid’in kendisinden bir Medine tarihi tercümesi istediğinden bahsetmektedir. H. 1257/M. 1841 yılında Medine’ye dönen Aşkî, yaptığı incelemeler sonucunda Semhûdî’nin el-Vefâ isimli eserinin tercümesine karar vermiş ve bu kararın isabetli olup olmadığını da istihare yoluyla teyit etmiştir. H. 1258 yılının Rebiülevvel ayında (M. 1842) başladığı çalışmalarını H. 1263 yılının Cemâziyelevvel ayında (M. 1847) tamamlamıştır.<sup>21</sup>

Yazarın ifadesine göre üçüncü cildin yazımında Medine’de bulunan tarih kitaplarından, binaların duvar ve çatılarına kaydedilmiş olan tarihlerden yararlanılmıştır. Aşkî, eserinin son cildinde yaptığı araştırmaların yanı sıra kendi gözlem ve müşahedeleri ile düştüğü tarihlere, şiirlere ve kimi zaman da dönemin şairlerinin inşâd ettiği kaside ve tarihlere yer vermiştir. Özellikle II. Mahmut zamanında yapılan çok sayıdaki hayratla ilgili pek çok tarih düşülmüştür. Zaman zaman dönemin siyasî olaylarına da değinilen bu üçüncü ciltte, Yeniçeri Ocağı hakkındaki uzun ve yerici şiir ile Ravza-i Mutahhara ve Ayn-ı Zerka’nın basit şekilde çizilmiş tasvirleri dikkat çekmektedir.<sup>22</sup>

#### 1.4. Müstensihin İmlâ Hususiyetleri

Aşkî Mustafa Efendi’nin “*Ta’tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecâdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye*” adlı Medine tarihine dair eseri bugün, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde, nadir eserler kısmında NECTY01488, NECTY01489, NECTY01490 demirbaş numaraları ve XX(1892185.1),

<sup>19</sup> Baş, “Aşkî Mustafa Efendi’nin Vahdet-Nâme Mesnevîsi”, 26.

<sup>20</sup> Bursalı Mehmed Tahir’in Osmanlı Müellifleri isimli eserinin İsmail Özen tarafından hazırlanıp Meral Yayınevi’nden çıkan nüshasında eser şu şekilde kaydedilmiştir: “*Ta’tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecâdiyyeti bi-Tîybî Aħbar-ı Beledi Ĥayri Beriyyeti: Aşkî Mustafâ İbn-i Ömer el-Kilisî, Türkçe. Sene: 1262 (1846). Yazma. Umumî Kütübhanededir.*” Bk: Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, 3. Cild, Haz: İsmail Özen, (İstanbul: Meral Yayınevi, 1975), 177.

<sup>21</sup> Aşkî, *Ta’tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecâdiyyeti*, 10<sup>a</sup>; Erünsal, “Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dâir Eseri”, 116-117.

<sup>22</sup> Erünsal, “Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dâir Eseri”, 117-118.

XX(1892186.1), XX(1892187.1) yer numaraları ile üç cilt olarak kayıtlıdır. Kütüphane katalogunda yer alan bilgilere göre eser Medine-i Münevvere’de, Muhammed Rasih Bursevî tarafından istinsâh edilmiştir. Eserin elimizdeki tek nüshası budur. Birinci cildin istinsah tarihi H. 1262/M. 1846, ikinci cildin istinsah tarihi H. 5 Safer 1263/M. 22 Ocak 1847 ve üçüncü cildin istinsah tarihi H. 16 Receb 1263/M. 30 Haziran 1847’dir.

Eserin fiziksel özellikleri her bir cilt için şu şekilde kaydedilmiştir:

“C. “1.” (XI, 350 yk., 25 st.) 315x213, 220x126 mm.

C. “2.” (XIII, 376 yk., 25 st.) 315x213, 220x126 mm.

C. “3.” (VIII, 258 yk., 25 st.) 315x213, 220x126 mm.”

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi eserin birinci cildi için şu genel notu düşmüştür:

“P -X<sup>p</sup>yk. ’lar arasında eserin fihristi, takriz ve eserle ilgili fevâid vardır.

Eser 34<sup>o</sup>yk. ’da bitmektedir. 350<sup>a</sup>-b yk. Beyaza boştur.

**Nüsha Özellikleri:** 1b ve 1<sup>b</sup>yk. ’da tezhib vardır. Söz başları kırmızıdır.

**Serlevha:** 1b ve 1<sup>b</sup>yk. ’da vardır. Mihrabiyeli ve tezhiplidir.

**Cedvel:** P -I<sup>p</sup> ve 1<sup>b</sup>-2<sup>b</sup>yk. ’lar yaldızlı, diğer yapraklarda kırmızıdır.

**Kâğıt:** Aharlıdır.

**Filigran:** Filigranlıdır.

**Cilt özellikleri:** Sırtı kırmızı, kapaklar siyah meşin bir cilt içerisinde, zencirekli ve mikleblidir. Eser kenarları kırmızı meşin kapakları ebrûlî kâğıt ile kaplı bir mahfaza içerisinde.

İkinci cilt için kayıtlı genel not şu şekildedir:

“P -XII<sup>p</sup>yk. Arasında eserin fihristi vardır. XII<sup>p</sup>-b yk. Beyaza boştur.

**Nüsha Özellikleri:** 1<sup>b</sup> ve 376<sup>a</sup>yk. ’da tezhib vardır. Söz başları kırmızıdır.

**Serlevha:** Mihrabiyeli ve tezhiplidir.

**Cedvel:** 1<sup>b</sup> ve 2<sup>a</sup>yk. Yaldızlı, eserin devamında kırmızıdır.

**Kâğıt:** Aharlıdır.

**Filigran:** Filigranlıdır.

**Cilt özellikleri:** Sırtı kırmızı, kapaklar siyah meşin bir cilt içerisinde, zencirekli ve mikleblidir. Eser kenarları kırmızı meşin kapakları ebrûlî kâğıt ile kaplı bir mahfaza içerisinde.

Son olarak üçüncü cilt ise şu notlar kayıtlıdır:

“P -VIII<sup>p</sup>yk. Arasında eserin fihristi vardır.

**Nüsha Özellikleri:** 1b yk. 'da tezhib vardır. Söz başları kırmızıdır.

**Serlevha:** Mihrabiyeli ve tezhiplidir.

**Cedvel:** 1<sup>b</sup>-2<sup>a</sup>yk. 'da yaldızlı, eserin devamında kırmızıdır. Cümle sonları yaldızlıdır. Kâğıt: Aharlıdır.

**Filigran:** Filigranlıdır.

**Cilt özellikleri:** Sırtı kırmızı, kapaklar siyah meşin bir cilt içerisinde, zencirekli ve mıkleblidir.<sup>23</sup>

Eserle ilgili İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin internet kataloglarında yer alan bu bilgiler, transkripsiyonunu yaptığımız bölümün sayfa özellikleriyle örtüşmektedir. İncelediğimiz sayfaların her birinde, etrafı kırmızı çerçeveye alınmış yirmi beşer satır yer almaktadır. Bu sayfalarda Arapça ibarelerin, âyet ve hadislerin genel itibarla kırmızı yazıldığı görülmektedir. Arapça ibarelerin çoğunlukla harekelenmiş olması ve temiz bir biçimde yazılması, okumayı kolaylaştırmaktadır. Bazı satırların altı kırmızı kalemle çizilerek vurgulanmış, söz başları da kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Muhtemel bir sayfa kaybının anlaşılması için varak geçişlerinde b yüzünün altına, bir sonraki varagin a yüzünün ilk kelimesi yazılmıştır.

Eserde yer alan şiirler, bazen metin içinde iki satır yan yana gelecek şekilde ve ikinci bir iç çerçeveye alınarak, bazen de nesre benzer şekilde peş peşe yazılmıştır. Eserde noktalama işareti olmamakla birlikte cümle sonlarına noktaya benzeyen büyük bir işaret konulmuştur.

Muhammed Rasih Bursevî tarafından istinsâh edilen “*Ta'tirü Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi Tîbi Aḥbâri Beledi Ḥayri'l-Beriyye*” adlı eserin imlâ hususiyetleriyle ilgili tespit edebildiğimiz diğer unsurlar, maddeler hâlinde şu şekildedir:

- Âyetler yazılırken bazen kırmızı mürekkep kullanılmış bazen kullanılmamıştır.
- Âyetler bazen harekeli, bazen harekesiz yazılmıştır.
- 196<sup>a</sup> numaralı varakta “*mütevccih*” kelimesinin cim harfinin noktası konulmamıştır.

<sup>23</sup> İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Katalog Tarama. Erişim 19.05.2019. [http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr\\_TR/default\\_tr/search/results?qu=a%C5%9Fki+mustafa+atir%C3%BC&te=](http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=a%C5%9Fki+mustafa+atir%C3%BC&te=)

- 241<sup>a</sup> numaralı varakta “*hissemend*” kelimesinin ha harfinin noktası konulmamıştır.
- 217<sup>b</sup> numaralı varakta “*idenler*” kelimesi iki defa yazılmış, metne sadece biri alınmıştır.
- 229<sup>a</sup> numaralı varakta “*Medine*” kelimesi iki defa yazılmış, metne sadece biri alınmıştır.
- 235<sup>a</sup> numaralı varakta cümle başında ayn (ع) harfi kısaltma olarak kullanılmıştır.
- 241<sup>a</sup> numaralı varakta “*irtihâl*” kelimesinin noktaları konulmamıştır.
- 243<sup>b</sup> numaralı varanın kenarında, kırmızı mürekkeple “*maṭlab-ı şehâdet seyyidenâ Ḥamza raḍiyallâhu ‘anh*” yazmaktadır.
- 247<sup>b</sup> numaralı varakta “*hüda*” kelimesinin noktası yazılmamıştır.
- 266<sup>a</sup> numaralı varakta “*bu isimler*” ifadesi sonradan satır arasına eklenmiştir.

### 1.5. 184-275 Numaralı Varaklarının Muhtevası

Bu kısımda, öncelikle Aşkî Mustafa Efendi’nin, Semhûdî’nin Vefâü’l-Vefâ isimli eserini tercüme ederken uyguladığı yöntem ele alınacaktır. Daha sonra sırasıyla metinde işlenen konular ve âyetler ile şahıs, mekân, kitap, gazve ve kabile isimleri incelenecektir.

#### 1.5.1. Metindeki Tercüme Yöntemi

Aşkî Mustafa Efendi, Medine tarihine dair kitabının birinci cildinde yer alan “*Sebeb-i Tercüme-i in Kitâb-ı Müstetâb*” başlıklı bölümde, eserin nasıl yazıldığına dair bilgiler verirken, tercüme yöntemine de değinmiştir. Burada belirtildiğine göre Aşkî Mustafa Efendi, eserini üç cilt hâlinde dokuz bâb, yüz yirmi iki fasıl ve bir hâtime şeklinde tertip etmiştir. Yazar, eseri kaleme alırken sözü uzatmaktan, muğlâk ibarelerden ve anlaşılması zor lafızlardan kaçındığını, dayanılan hadislerin senetlerini yazmadığını, bununla birlikte sahih olanları alırken ihtilafı olan bazı rivayetleri çıkardığını ve diğer muteber kitaplardan ve şairlerden alıntılar yaparak naat-ı şerifler eklediğini ifade etmektedir. Bu ifadelere ek olarak Aşkî Mustafa Efendi, eserinin ilk iki cildinin Semhûdî’nin el-Vefâ isimli

kitabının tercümesi olduğunu, ancak bu eserin on beşinci asırda kaleme alınmasından dolayı Osmanlı idaresi altındaki dönemler hakkında bilgi vermediğini ve son cildin bu boşluğu doldurmak üzere kaleme alındığını yazmıştır.<sup>24</sup>

Aşkî Efendi'nin bu açıklamaları, yapılan tercümenin bugün kullanılan tercüme yönteminden oldukça farklı olduğunu göstermektedir. Nitekim İbrahim Barca, Semhûdî'nin Vefâü'l-Vefâ'sının tercümelerini açıklarken bu duruma işaret etmiştir. Barca, Aşkî Mustafa Efendi'nin tercümesinin bugünkü tercümelere farklı olduğunu, Aşkî'nin bazı sayfaları ve sayfa içindeki bazı bölümleri tercüme etmediğini belirtmiştir. Aşkî Mustafa Efendi çoğunlukla bir paragrafı okuyup ya anladığını ya da kısa bir özetini yazmış, bu da bazı tercüme hatalarına yol açmıştır.<sup>25</sup>

Esasen Aşkî Mustafa Efendi'nin eserini hazırlarken kullandığı metot, Semhûdî'nin çalışma usûlüne çok benzemektedir. Semhûdî, Medine tarihiyle ilgili toplam beş eser kaleme almıştır. Bu eserleri oluştururken yazılı kayıtlardan ve duyduklarından istifade etmiş, aynı zamanda kendi gözlemlerini ve tanıklıklarını da sık sık kullanmıştır. Medine'deki tarihî eserlerle ilgili çalışmalara bizzat katılan Semhûdî, tarihî verileri test etme ve tartışma yoluna gitmiş, ayrıca kullandığı kaynakların adını zikretmeye özen göstermiştir.<sup>26</sup> Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihi incelendiğinde, bu çalışma usûlünün Aşkî Efendi tarafından da benimsendiği görülür. Bu durumda Aşkî Mustafa Efendi'nin Semhûdî'den son derece etkilendiği yahut da çalışma yöntemi Semhûdî'ninkine benzediği için onun eserini tercüme etmeyi tercih ettiği yorumları yapılabilir.

Semhûdî ve Aşkî Mustafa Efendi'nin üsluplarındaki benzerliği gösteren bir örnek vermek gerekirse, Semhûdî'nin eserinde sık sık “*ben derim ki...*”, “*ben inceledim...*” gibi ibareler kullandığı görülür.<sup>27</sup> Aşkî Mustafa Efendi ise benzer şekilde “*Aşkî der ki...*” ifadesini kullanmaktadır.<sup>28</sup>

---

<sup>24</sup> Aşkî, *Ta'tîru Ercau'd-Devleti'l-Mecîdiyyeti*, 11<sup>a</sup>.

<sup>25</sup> Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 92.

<sup>26</sup> Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 65-66.

<sup>27</sup> Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 66.

<sup>28</sup> Aşkî Mustafa Efendi b. Ömer el-Kilisî, *Ta'tîrü Ercai'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi Tîbi Aḥbâri Beledi Ḥayri'l-Berîyye*, (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Demirbaş No: NECTY01489, Yer No: XX(1892186.1), 254<sup>a</sup>, 263<sup>b</sup>, 267<sup>b</sup>).



Aşkî Mustafa Efendi, eserinde kimi olayları sadece zikrederek geçerken,<sup>29</sup> kimi olayları çok detaylı biçimde anlatmıştır.<sup>30</sup> Ayrıca tarihî bir olayla ilgili bilgi verdikten sonra kitabın okurlarına güncel tavsiyelerde bulunduğu da olmuştur. Örneğin Uhud şehitleriyle ilgili bilgi verdiği bölümde Aşkî Efendi, Mekkeli Abdullah ibn İbrahim tarafından Hz. Hamza için yazılmış olan menâkıbdan bahsetmiştir. Uhud Savaşı'ndan sonra şehitlerin mezarları başında Kur'ân-ı Kerim tilâvetinden sonra menâkıplar okunduğunu, bunun tıpkı mevlid-i şerif okumak gibi faziletli olduğunu belirtmiştir. Haremeyn'de hâlen beş on kişilik bir topluluk oluştuğunda Kur'ân tilâvetinden sonra bu menâkıbın okunduğunu ve akabinde de birer avuç hurma yenmesinin âdet olduğunu söyleyen Aşkî Efendi, bu feyizli geleneğin İstanbul ve Rumeli'de de uygulanmasını tavsiye etmiş ve bahsi geçen Hz. Hamza menâkıbının Arapça metnini eserine eklemiştir.<sup>31</sup>

İncelemiş olduğumuz bölümde ikisi Farsça, on beşi Türkçe ve yirmi biri Arapça olmak üzere toplam otuz sekiz şiir yer almaktadır. Bu şiirlerin genellikle Aşkî Mustafa Efendi tarafından metne eklendiği ve bir kısmının da bizzat kendisine ait olduğu anlaşılmaktadır. 194<sup>a</sup>, 194<sup>b</sup>, 197<sup>b</sup>, 226<sup>b</sup>, 227<sup>a</sup> numaralı varaklarda yer alan şiirlerin Aşkî'ye ait olduğu, şiirlerde yer alan “*Koyma ayakta bu Aşkî bendeni*”, “*Gelüpdür işte Aşkî...*” ve “*Ben Aşkî mücâvir kulunum...*” gibi ifadelerden anlaşılmaktadır. Bu şiirlerden 197<sup>b</sup> numaralı varaklarda yer alanı, aynı zamanda Aşkî'nin divanında da bulunmaktadır.<sup>32</sup>

### 1.5.2. Metinde İşlenen Konular

Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihi'nin 184-275 numaralı varakları, esas itibarıyla hicretten sonraki süreçte İslâm tarihi açısından son derece kritik bir devreyi, oldukça detaylı bir biçimde konu almaktadır. Kronolojik olarak

---

<sup>29</sup> Ümmü Sa' d b. Ubâde'nin vefatı, ay ve güneş tutulması gibi hâdiseler, Aşkî'nin sadece zikredip geçtiği olaylardır. Bk: Aşkî, *Ta'tîru Ercau'd-Devleti'l-Mecîdiyyeti*, 275<sup>a</sup>.

<sup>30</sup> Bu durumu gösteren bir örnek olarak metinde yer alan kible değişikliğiyle ilgili uzun anlatım zikredilebilir. Bk: Aşkî, *Ta'tîru Ercau'd-Devleti'l-Mecîdiyyeti*, 196<sup>a</sup>-198<sup>b</sup>.

<sup>31</sup> Aşkî, *Ta'tîru Ercau'd-Devleti'l-Mecîdiyyeti*, 254<sup>b</sup>-258<sup>b</sup>.

<sup>32</sup> Yapa, “Aşkî Mustafa Dîvânı Edisyon Kritik”, 494.

bakıldığında, söz konusu varaklarda hicretin ikinci senesinden (m. 623) itibaren<sup>33</sup> üç yıllık bir zaman dilimini kapsayan olaylar anlatılmıştır.

184. varağın ikinci sahifesi, İslâm'a buğz eden bir grup Yahudi'nin, Hz. Peygamber'e gelerek Allah'ın zâtı hakkında soru sormaları ve bunun üzerine İhlâs Sûresi'nin nâzil olması olayının anlatımıyla başlamaktadır. Bu çalışmada transkripsiyonu yapılan son varak olan 275 numaralı varakta ise milâdî 627 yılının hemen başında gerçekleşen Benî Mustalik/Müreyysî gazvesi hakkında bilgi verilmektedir.

184-275 numaralı varaklar bir bütün olarak incelendiğinde, öncelikle Finhas isimli Yahudi âlimle Müslümanlar arasında yaşanan diyaloglara yer verildiği görülmektedir. Daha sonra Hz. Peygamber'in aşure orucu tutması, bunu Müslümanlara da tavsiye etmesi ve bu münasebetle aşure gününde tarih boyunca yaşanan önemli olaylar hakkında bilgi verilmiştir. Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın nikâhlarının da aşure gününde kıyıldığı belirtilerek yeni bir bahis açılmakta ve bu nikâhla ilgili çeşitli rivayetlerin aktarılmasına geçilmektedir. Bu kısımda Hz. Ali'yle ilgili de çeşitli bilgilere yer verilmiştir.

Medine Tarihi'nde yer alan konuların, kronolojik bir tasnifle aktarıldığı görülmektedir. Eserde yer alan bütün olaylar, mümkün olduğunca kronolojiye uygun olarak aktarılmaktadır. Konular arasındaki geçiş, çoğu kez birden bire olmakta ve herhangi bir bağlantı kurulmadan gerçekleşmektedir. Bununla birlikte kimi zaman da bir olay, başka bir olayla basit bir bağlantı kurularak aktarılmaktadır. Örneğin aşure günü ile ilgili bilgi verilirken, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın nikâhlarının da bu günde kıyıldığı vurgulanarak yeni bir konuya geçiş yapılmıştır.

Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın nikâhlarının olduğu yıl (m. 623), Ebvâ ve Buvat gazveleri yaşanmıştır.<sup>34</sup> Bu gazveler kronolojiye uygun bir biçimde Medine Tarihi'ne de alınmış ve konuyla ilgili muhtelif rivayetler aktarılmıştır. Aynı şekilde ilk Bedir gazvesi de, Bedr-i ûlâ tanımlamasıyla anlatılmıştır.

---

<sup>33</sup> 184<sup>b</sup> numaralı varakta şu ifade geçmektedir: “[...] *Ve ba‘zılar āzan ve kışşası sene-i sāniyede vākî‘ oldı deyü buyurdılar vallāhu a‘lem [...]*”

<sup>34</sup> Ahmet Önkal, “Buvat Gazvesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6/478; Mustafa Fayda, “Ebvâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10/378-379.

İslâm tarihinin bu ilk gazvelerinden sonra milâdî 624 yılında kiblenin Kudüs'ten Kâbe'ye çevrilmesi, son derece detaylı bir anlatımla takip eden varaklarda yer almaktadır. Fatıha Sûresi'nin nuzûlü, namâzın ve orucun farz oluşu gibi konularla birlikte ele alınan kible değişikliği, Yahudilerin ve Hıristiyanların tepkilerini de ortaya koyacak biçimde tafsilatıyla aktarılmıştır.

Bundan sonra ise Bedir Savaşı, öncesi ve sonrasıyla, savaşın sebeplerinden yapılan hazırlıklara, tarafların savaş meydanında konumlanmasından savaş içindeki çatışmalara, savaş sonrasındaki gelişmelerden alınan esirlere kadar çok detaylı bir biçimde incelenmiştir.

Bedir'den sonra Ka'b bin Eşref'in öldürülmesi, Benî Kaynuka, Sevik ve Gatafân gazveleri, Osman bin Maz'un'un ölümü ve Cennetü'l-Baki'ye defni ile Hz. Peygamber'in Hz. Hafsa ve Hz. Zeynep'le olan evlilikleri hakkında bilgi verilmiştir.

236 numaralı varaktan itibaren Uhud Savaşı'yla ilgili bilgi verilmeye başlanmıştır. Burada da tıpkı Bedir Savaşı'nda olduğu gibi son derece detaylı bir anlatım söz konusudur. Özellikle Hz. Hamza'nın şehit edilmesi ve Uhud'da şehit olan diğer Müslümanlarla ilgili oldukça kapsamlı bilgiler verilmiştir.

263<sup>b</sup> numaralı varaktan itibaren Uhud sonrasındaki olaylar aktarılmaktadır. Bu kapsamda Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in doğumları, Bîr-i Maûne, Benî Nadir, Zâtu'r-ruka ve Dûmetü'l-Cendel gazveleri ele alınmıştır. Ayrıca milâdî 626 yılında gerçekleşen ay tutulması ve İslâm'ı kabul ederek Hz. Peygamber'e bağlılık bildirmek üzere Medine'ye gelen ilk grup olan Müzeyne kabilesinden Bilal bin Harisü'l-Mezni ve beraberindeki 14 kişi hakkında bilgi verilmiştir.

Aşkî Efendi'nin Medine Tarihi'nin 184-275. varaklarında, yukarıda işaret ettiğimiz olayların anlatımı sırasında çok sayıda Arapça ve Farsça şiirin yanı sıra bizatihî Aşkî Efendi'ye ait Türkçe naatlar da görülmektedir. Bu şiirlerin önemli bir bölümü, olayların anlatıldığı dönemde inşâd edilmiş ve anlatılan konularla doğrudan ilgili eserlerdir.

Bu genel tespitlerden sonra 184-275 numaralı varaklarda yer alan konuları, varak numaralarıyla birlikte şu şekilde özetlemek mümkündür:

### 184b

İslâm'a buğz eden bir grup Yahudi'nin Hz. Peygamber'e gelerek Allah-ü Teâlâ'nın zâtı hakkında soru sormaları ve bunun üzerine İhlâs Sûresi'nin nâzil olması.

### 185a

Hiz. Ebûbekir'in Yahudilerin toplandığı *Beytü'l-Medrâs* isimli mekânâ giderek burada bulunan Finhas isimli bir Yahudi âlimini İslâm'a davet etmesi ve söz konusu kişinin Allah-ü Teâlâ'nın zâtı hakkında kötü sözler söylemesi üzerine ona tokat atması. Bunun üzerine Finhas'ın Hz. Peygamber'e giderek Hz. Ebûbekir'i şikâyet etmesi.

### 185b-186a

Finhas isimli Yahudi âlimi ile Hz. Ebûbekir arasında yaşanan olayla ve münâfıkların Hz. Peygamber'le ilgili kötü sözleri dolayısıyla Âl-i İmrân Sûresi'nin 181. Âyeti'nin nâzil olması. Hz. Peygamber'in Cebrail Aleyhisselâm tarafından münafıklara karşı uyarılması.

### 186a-186b

Hiz. Peygamber için Mevlânâ Hâlid tarafından yazılmış Farsça bir naat-ı şerîf.

### 186b

Aşure gününde oruç tutmanın fazileti ve Hz. Peygamber'in bu konudaki sünneti hakkındaki rivayetlerin aktarılması.

### 187a-187b-188a

Sahabenin aşure gününün faziletiyle ilgili sorduğu bir soru üzerine Hz. Peygamber'in örneklerle aşure gününün faziletini anlatması.

### 188a

Aşurenin takvimde hangi güne denk geldiğiyle ilgili rivayetlerin aktarılması.

### 188b

Aşure günü tutulan orucun İslâm'dan önceki kökleri ve Hz. Peygamber'in, Müslümanların Yahudilerden farklı olarak aşureden bir gün önce ve bir gün sonra da oruçlu olmalarını tavsiye eden hadisiyle ilgili muhtelif rivayetler.

### 188b-189a

Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın nikâhlarının da aşure günü kıyıldığı belirtilerek yeni bir bahsin açılması, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın evlendiklerinde kaç yaşında oldukları, bu evlilikten önce Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in de Hz. Fatıma'yla evlenmeye talip olmaları.

### 189b-190a-190b

Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in Hz. Fatıma ile evlenme taleplerine “*vahy-i rabbânîye muntazırım*” diyerek olumsuz cevap veren Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'den gelen evlenme talebine “*merhaban ehlen*” diyerek olumlu cevap vermesi. Hz. Peygamber'in mihr olarak ne vereceğini sorması üzerine Hz. Ali'nin sadece bir atı ve bir zırhı olduğunu söyleyerek zırhını satması. Osman bin Affan'ın Hz. Ali'nin zırhını dört yüz yetmiş dirheme satın alıp sonra tekrar kendisine hediye etmesi, elde edilen para ile nikâh için hazırlıkların yapılması ve son olarak nikâhın kıyılması.

### 191a-191b

Hz. Peygamber'in nikâh münasebetiyle verdiği hediyeler, yaptığı dua ve Hz. Ali'nin fazileti hakkındaki sözlerinin aktarılması. Nikâhtan sonra yemek yenilmesi.

### 191b-192a

Nikâhlanmalarından sonra Hz. Peygamber'in, ev içindeki işleri Hz. Fatıma'nın, dışındaki işleri de Hz. Ali'nin yapmasını istemesi; Hz. Fatıma'nın, yaptığı işlerin çok ve ağır olması sebebiyle Hz. Ali'nin telkiniyle Hz. Peygamber'den bir cariye istemesi, bunun üzerine Hz. Peygamber'in cariyeden daha hayırlıdır diyerek yatmadan önce otuz üçer defa “*Allahu ekber, Elhamdülillah, Sübhanallah*” diye zikirde bulunmalarını tavsiye etmesi.

### 192a

Hicretin ilk yılının sonunda, Hz. Peygamber'in ilk gazvesi olan Veddân gazvesine çıkması ve Benî Damra kabilesiyle barış sağlayıp Medine'ye dönmesi. Bazı kaynaklarda Ebvâ gazvesi de denilen gazveyle ilgili muhtelif rivayetler aktarılmaktadır.

### 192b

Hicretin ilk yılında gerçekleşmiş olan ve düşmanla herhangi bir çatışma yaşanmadan sona eren Buvat gazvesi ve ondan birkaç gün sonra gerçekleşen Uşeyre gazvesi hakkındaki rivayetlerin aktarılması.

### 193a

Herhangi bir düşmanla karşılaşılmadan dönülmüş olan Uşeyra gazvesiyle ilgili rivayetlerin aktarılması.

### 193a-193b

Ammar bin Yasir'in rivayeti üzere Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye Ebâ Turab künyesini vermesi.

### 194a

Fîrûzâbâd'ın akaidinde Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye, kendisini katledecek kişi olarak İbn Mülcem'i haber vermesi. Hz. Ali'ye turâb unvanının verilmesiyle ilgili Sehl bin Sa'd'dan bir başka rivayetin aktarılması ve bununla ilgili bir şiir.

### 194b

Medine-i Münevvere'den çalınan bazı hayvanları bulmak üzere muhacirden on iki kişinin Süfvan isimli vadiye gitmesi, buna Bedr-i Ūlâ gazvesi de denilmesi.

### 195a-195b-196a

Taif tarafından gelen ve Kureyş'e ait olan bir ticaret kervanına Müslümanlardan bir grubun saldırması ve İslâm tarihinde ilk kez ganimet elde etmeleri. Bu çatışmanın haram aylardan olan Recep'te mi olup olmadığıyla ilgili muhtelif rivayetler. Bu rivayetlerden birine göre Hz. Peygamber, haram aylarda çatıştıkları için bu işi yapanları ayıplamış, seriyyeye katılanlar pişman ve mahzun olmuş, bunun üzerine Bakara Sûresi'nin 217. ayeti inmiştir.

### 196a-196b-197a-197b

Hicretten bir buçuk yıl sonra kiblenin Kudüs'ten Kâbe'ye çevrildiğine dair muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### 198a-198b

Namazın Mekke'de farz kılındığı, Fâtihâ Sûresi'nin burada nâzil olduğu ve Medine'de kible değişikliğinden sonra aynı sûrenin bir daha indiği rivayetinin aktarılması. Kudüs'ün Yahudi ve Hıristiyanlar için önemi ve kible oluşu

belirtildikten sonra müslümanların kible değişikliğinden sonra bunlardan gelen tepkiler hakkına bilgi verilmesi.

#### **198b**

Kible değişikliğine uygun biçimde Kuba mescidinin düzenlenmesi ve aynı yıl içinde ramazan orucunun farz olması ve ramazan ayı içinde Bedir gazvesinin yaşanması.

#### **199a**

Bedir'in bir yer, su yahut kişi ismi olduğuna dair farklı rivayetlerin aktarılması. Bedir gazasının İslam tarihi için önemini açıklanması.

#### **199b**

Bedir gazvesinden önce yaşanan gelişmeler ve Hz. Peygamber'in aldığı tedbirler hakkında bilgi verilmesi. Şam tarafından gelen Kureyş kabileleriyle ilgili bilgi alınmasından sonra Hz. Peygamber'in sahabeyle harekete geçmesi.

#### **200a**

Müslümanların üzerlerine geldiğini haber alan Ebu Süfyân'ın kuvvet toplamak amacıyla bazı kabilelere haber göndermesi. Farklı sebeplerle bu gazveye katılmayıp Medine'de kalan sahabe hakkında bilgi verilmesi.

#### **200a-200b**

Bedir gazvesine giden müslümanların sadece üç at ve yetmiş deveye sahip olmaları, Hz. Peygamber'in dahi deveye Hz. Ali ve Hz. Lebâbe ile nöbetleşe binmesi.

#### **200b-201a-201b**

Bedir gazvesi öncesinde Mekke ve Kureyş kabilesinin içine düştüğü telaş ve buna rağmen kervana yardım etmek üzere Mekke'den yola çıkan kabile ile ilgili rivayetler.

#### **202a-202b-203a**

Kureyş kervanına yardım için Mekke'den çıkan kabileden haberdar olan Hz. Peygamber'e Cebrail aleyhisselâmın gelmesi, ya kervan yahut Mekke'den çıkan kabileden birinin çatışma için tercih edilmesini söylemesi, bunun üzerine Hz. Peygamber'in ashab ile istişare etmesi, ashabın Hz. Peygamber'in kararına bağlılık bildirmesi.

### 203a

Hz. Peygamber'in, Hz. Ebubekir ile beraber Kureyş'ten haber almak üzere Bedir'e yakın bir bölgede dolaşması.

### 203b

Hz. Peygamber'in sahabenin yanına döndükten sonra Hz. Ali, Zübeyir bin Avvâm ve Saad bin Ebi Vakkas'la birkaç sahabeyi, Kureyş'in durumlarını öğrenmek üzere tekrar araştırma yapmaya yollaması, bunların Kureyş'in su çeken develerini bularak bazı gulamları esir etmeleri, esir alınanlardan Kureyş'in durumuyla ilgili bilgi sağlanması ve bu olayı haber alan Kureyş'in kalplerine korku düşmesi.

### 204a

Esir edilen gulamların Mekke'den Bedir'e gelen kâfirlerin kimler olduğunu söylemesi. Bir rivayete göre yaralanan bir deven Kureyş'in çadırlarına gelmiş ve kanını neredeyse bütün çadırlara deşirmiştir. Bu olay üzerine Ebu Süfyan amacın kervanı kurtarmak olduğunu ve bunun da temin edildiğini, artık geri dönülmesi gerektiğini bildirdiğinde Ebu Cehil bu teklifi reddetmiş, Bedir'e gidip üç gün kalmadan, şarap için kurbanlar kesmeden dönmeyeceğini söylemiştir.

### 204b

Ebu Süfyan'ın geri dönüş çağrısı üzerine bazı kabilelerin geri döndüğüne dair rivayetlerin aktarılması, Kureyş'in ve müslümanların Bedir civarında mevzilenmesi.

### 205a

Kureyş'in suya yakın yerleri tutması, bazı müslümanların vesveseye düşmesi, daha sonra yağın yağmurla müslümanların suya kavuşması ve kalplerindeki vesvesenin kaybolarak savaşa azmi kazanmaları.

### 205a-205b

Başka bir rivayette Bedir'e varıldığında Hz. Peygamber'in ilk kuyunun tutulmasını istemesi, ashabın bu kararın vahye mi dayandığı yoksa kendi reyini mi olduğu sorusuna Hz. Peygamber'in kendi reyini olduğunu söylemesi, bunun üzerine sahabeden Habbâb'ın buna itiraz ederek ikinci kuyunun tutulmasının daha doğru olduğunu söylemesi ve Hz. Cebrail'in bunun daha doğru olduğunu işaret etmesi.



Hz. Peygamber'in savaş meydanında hangi sahabenin nerede Őhit dūőeēeēini gōstermesi, Saad bin Muaz'ın Hz. Peygamber'e savaőa Őahsen katılmamasını, baőarisız olurlarsa Medine'ye dōnmesini teklif etmesi.

#### **206a**

Kureyő ordusunun Bedir'e gelmesi, susuz kalan kâfirlerden bazılarının gelip mūslūmanların inőa ettiēi havuzdan su iēmesi.

#### **206b-207a**

Kâfirlerden 'Umeyr bin Vehb bin Cumahî'nin mūslūmanların sayısını araőtırması, ūç yūz civarında mūslūmanın olduēunu ancak bunları yenmenin hiē kolay olmayacaēını bildirmesi, bunun ūzerine Kureyő'ten bazılarının savaőı engellemeye çalıőması, Ebu Cehil'in bu teklifte bulunanları korkaklıkla itham ederek reddetmesi.

#### **207b**

İki tarafın savaő meydanında karőı karőıya gelmesi, iki taraftan ūçer kiőinin muharebe iēin ūne çıkması, Kureyő'in mūslūmanları temsilen ūne çıkan kiőileri kūçük gōrmeleri ūzerine Hz. Hamza, Hz. Ali ve Hz. Ubeyd bin Hâris'in gelmesi.

#### **208a**

Hz. Hamza'nın Őeybe, Hz. Ali'nin Velid bin Utbe ve Hz. Ubeyd'in Utbe ile karőı karőıya gelmeleri, Hz. Hamza ve Hz. Ali'nin dūőmanlarını ūldūrmesi, Hz. Ubeyd'in yaralanması, Hz. Hamza ve Hz. Ali'nin yetiőip Utbe'yi ūldūrmesi. Hz. Ubeyd'in Hz. Peygamber'in huzuruna gōtūrūlmesi ve daha sonra Őehit olması.

#### **208a-208b**

Hz. Peygamber'in mūslūmanların saflarını dūzeltmek ūzere asker arasında dolaőırken Sevad bin Izze'nin karnına elindeki deēnekle vurması, bunun ūzerine Sevad'ın kıyas istemesi, Hz. Peygamber'in kıyası kabul etmesi.

#### **208b**

Savaőın çok Őiddetlendiēi bir anda Hz. Ebubekir'in Hz. Peygamber'den dua etmesini istemesi, Cebrail ile meleklerin mūslūmanlara yardım etmek ūzere yetiőmesi.

#### **209a**

Mūslūmanların azlıēı ve kâfirlerin sayıca çokluēu karőısında Hz. Peygamber'in dua etmesi ūzerine kaynaklarda geēen rivayetlerin aktarılması.

## 209b

Bedir'de meleklerin müslümanlara yardıma geldiğine dair rivayetler ve bu keyfiyeti gösteren âyet-i kerîmeler.

## 210a-210b

Bedir'de şehit olanların kimler olduğu, nasıl şehit düştükleri ve Hz. Peygamber'in şehit olanların cennete gideceğine dair beyanları.

## 210b-211a

Hz. Peygamber'in sayıca çok olan kâfirlere karşı yerden kum alıp attığı ve atılan kumların pek çok kâfirin ölümüne yol açtığı yolundaki rivayetler ve mucizenin mahiyetine ilişkin görüşler.

## 211a

Bedir'de esir edilen kâfirlerin öldürülmesini isteyen ashabdan kimselere karşı Hz. Peygamber'in oraya zorla getirenlerin öldürülmemesini istemesi.

## 211b

Hz. Peygamber'in amcası Abbas'a ulaşırsa öldürülmemesinin istenmesi üzerine Hz. Huzeyfe'nin itiraz etmesi ve sonradan pişman olması.

## 211b-212a

Savaşta esir edilenler ve akıbetleriyle ilgili rivayetlerin aktarılması.

## 212a-213b-214a

Bedir'de müslümanlara yardım eden ve kâfirlere karşı savaşan meleklerle ilgili rivayetler.

## 214b-215a-215b

Bedir Savaşı'nda öldürülen ve yaralanan müşrikler ve bunlar arasında bulunan Ebu Cehil'le ilgili muhtelif kaynaklarda geçen rivayetler.

## 216a

Ebu Cehil'in ölüm haberi üzerine Hz. Peygamber'in şükür namazı kılması, Enes bin Mâlik'ten rivayetle Hz. Peygamber'in Bedir Savaşı'ndan bir gün önce kimin nerede öleceğine ilişkin haber vermek suretiyle mucize göstermesi.

## 216b-217a-217b

Hz. Peygamber'in savaş sahasında bulunan cesetlere hitap ettiğine dair hadis rivayetleri ve İbn-i Câbir'in Bedir'le ilgili şiiri.

### 217b

Hz. Peygamber'in, savaş alanındaki cesetlerin gömülmesini istemesi, elde edilen ganimetlerle ilgili Müslümanlar arasında yaşanan tartışma.

### 218a

Hz. Peygamber'in, zafer müjdesini bildirmek üzere Medine'ye haberciler gönderdiğine dair muhtelif rivayetlerin aktarılması. Medineli müslümanların Bedir mücahitlerini karşılamaları.

### 218b

Bedir Savaşı'nda öldürülen müşriklerle ilgili rivayetlerin aktarılmaya devam edilmesi.

### 219a-219b

Bedir'de esir edilenlerle ilgili rivayetlerin aktarılması.

### 219b

Bedir Savaşı'nda kurtulan bir müşriğin Mekke'ye gelerek savaşta öldürülen kimseleri haber vermesi.

### 220a-220b

Bedir'de meleklerin müslümanlara yardım ettiğine dair müşriklerin şahadetleri ve Ebu Leheb'in ölümünün nasıl olduğu ve kabriyle ilgili rivayetlerin aktarılmaktadır.

### 220b

Abbas bin Abdülmuttalib'in Ebu'l-yesir Ka'ab bin 'Umer tarafından esir edilmesi, bunu yaparken de insan sûretinde bir meleğin kendisine yardım ettiğini bildirmesi.

### 221a

Hz. Peygamber'in, amcası olan Hz. Abbas ile konuşması, Hz. Abbas'ın müslüman olduğunu beyan etmesi, Hz. Peygamber'in Hz. Abbas'tan kendisi ve kardeşleri için fidye istemesi, Hz. Abbas'ın müslüman olduğuna dair ayet-i kerîme inmesi.

### 221b-222a

Bedir'de yetmiş kişinin esir edildiğinin bildirilmesi, bu esirlere ne yapılması gerektiğiyle ilgili Hz. Peygamber'in ashabin ileri gelenleriyle istişare etmesi, Hz. Ebubekir'in teklifi üzere esirlerin fidye karşılığında serbest

birakılmasının kararlaştırılması ve Hz. Peygamber'in, teklifinden dolayı Hz. Ebubekir'i övmesi.

#### **222b**

İbn-i Mesud'un, Sehil bin Beyza'nın fidye yahut katl uygulamasından istisna edilmesini istemesi, Hz. Peygamber'in bunu uygun bulması.

#### **222b-223a**

İbn-i Abbas'ın rivayetine göre Hz. Peygamber'in Hz. Ebubekir'in teklifine meyletmesinden sonra gelen ayet-i kerimelerin, Hz. Ömer'in teklifinin daha uygun olduğuna işaret etmesi, bunun üzerine Hz. Peygamber'in ve Hz. Ebubekir'in ağlaması ve bunlarla ilgili kaynaklardaki muhtelif rivayetlerin aktarılması.

#### **223b**

Başka bazı rivayetlerde gelen ayetlerin, Bedir Savaşı esnasında ganimet peşine düşen müslümanlara hitap ettiğinin belirtilmesi.

#### **224a**

Yine bazı rivayetlere göre Hz. Peygamber'in fidye alınmasına ve esirlerin akıbetine dair kararının ilâhî emre uygun olduğuna dair açıklamalar yapılması.

#### **224b**

Bedir'de esir edilen kimselerden alınan fidye konusunda bazı müşriklerin istisna edildiği, bunlardan birinin de Ebū 'İzzet ' Amr bin ' Abdullāh el-Cümāhī olduğu, ancak Ebu İzzet'in Hz. Peygamber'e verdiği sözü tutmayıp İslâm aleyhine şiirler söylediği ve en nihayetinde Uhud Savaşı'na katıldığı ve burada ele geçip öldürüldüğü hakkında bilgi verilmesi.

#### **225a**

Bazı rivayetlerde Bedir'de ele geçirilen esirlerden fakir olanların bir daha müslümanlarla savaşmayacaklarına dair söz vermeleri ve başka bir rivayette de on müslümana okuma yazmaa öğretmeleri karşılığında serbest bırakıldıklarının açıklanması. Oğlu Bedir'de müslümanlarca esir edilen Umeyr'in, Hz. Peygamber'i öldürmek kastıyla Medine'ye gelmesi.

#### **225b**

Silahlı olarak Medine'ye gelen Umeyr'in tutulup Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarılması, Hz. Peygamber'in, Umeyr'in geliş amacının kendisini

öldürmek olduğunu belirtmesi üzerine Umeyr'in böyle bir bilgiyi kimsenin bilmediğini söyleyerek şahadet getirip müslüman olması.

#### **226a**

Hz. Peygamber'in Umeyr'e İslâm dininin öğretilmesini ve oğlunun serbest bırakılmasını emretmesi, Umeyr'in bir süre sonra Mekke'ye dönmek üzere izin alması ve Mekke'de pek çok kimseyi müslüman yapması.

#### **226a-226b**

Bedir'in müslümanlar için en efdal savaş olduğuna dair muhtelif rivayetlerin aktarılması. Aşkî Efendi'nin naat-ı şerîfi.

#### **227a-227b-228a**

Bedir Savaşı münasebetiyle sahabeden Hasan bin Sâbit, Hamza bin Abdülmuttalib, Ali bin Ebî Tâlib ve Ubeyde bin Hâris tarafından inşâd edilen şiirlerin aktarılması.

#### **228b-229a**

Hz. Umeyr'in kabilesinden Usmâ bint-i Mervan isimli kadının İslâm'a hakaret eden şiirler söyleyerek ezâ vermesi sebebiyle Hz. Peygamber'in kadının katli Hz. Umeyr'den istemesi ve adı geçen kadının öldürülmesi hakkındaki çeşitli rivayetlerin aktarılması.

#### **229b-230a**

Kimi rivayetlerde Bedir'den yedi, kimi rivayetlerde ise üç yıl sonra gerçekleştirdiği belirtilen Çarçaratü'l-küdr gazvesi hakkında bilgi verilmesi. Söz konusu gazvenin on beş gün sürmesi, beş yüz kadar devenin ganimet olarak ele geçirilmesi ve bunların müslümanlar arasında bölüştürülmesi.

#### **230a-230b-231a**

Müslümanlar arasında fitne çıkaran yüz yirmi yaşındaki bir Yahudi'nin Hz. Peygamber'in emriyle öldürülmesi, Benî Kaynuka gazvesinin yapılması, on beş gün muhasaradan sonra kâfirlerin esir edilmesi.

#### **231a-231b-232a**

Abdullah bin Übeyy ve Ubâde bin Sâbit'in Hz. Peygamber'den rica ederek esir edilen Yahudilerle birlikte Şam'a gidip yerleşmeleri ve bunların mallarına müslümanlarca el konulması.

### 232a-232b

Sevik Gazvesi'yle ilgili muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### 232b-233a-233b

Zilhicce ayında Hz. Peygamber'in süt kardeşi 'Osmān bin Maz' un'un vefat etmesi ve Cennetü'l-Baki'ye defnedilen ilk muhacir olması. Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın zifâfiyla ilgili muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### 233b

Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın çeyizleri ve mallarının azlığı; Hz. Ali'nin, Ebu Cehil'in kızına nikâh yapmak istemesi ve Hz. Peygamber'in "*ḥabībullahiñ kerîmesi ile 'aduvullâhiñ kıızı bir adamda cem' olmaz*" buyurması üzerine Hz. Ali'nin nikâhtan vazgeçmesi, Ebu Cehil'in kızı Cüveyriye hakkında bilgi verilmesi.

### 234a

Ka' b bin Eşref'in öldürülmesi.

### 234b

Benî Muhârib'den bir kabile olan Gatafân üzerine yüz elli müslümanla gazveye çıkılması.

### 235a

Bu gazvede Da'sûr isimli kafirin Hz. Peygamber'i öldürmeye kastetmesi, Hz. Cebrail'in Hz. Peygamber'i koruması ve durumu anlayan Da'sûr'un müslüman olması.

### 235a-235b

Zeyd bin Hârise seriyyesi ve elde edilen ganimetler hakkındaki muhtelif rivayetlerden bilgi verilmesi.

### 235b

Hz. Peygamber'in Hz. Hafsa ve Hz. Zeynep'le evlilikleri hakkındaki muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### 236a

Uhud Savaşı ile ilgili bilgi verilmesi, savaşın tarihi, yapıldığı yer ve sebepleyle ilgili kaynaklarda geçen muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### **236a-236b**

Bedir Savaşı'ndaki hezimetin intikamını almak isteyen Mekkeli müşriklerin savaş kararı almaları ve bu savaş için yaptıkları hazırlıklar hakkında bilgi verilmesi.

### **237a**

Mekkeli müşriklerin yaptıkları savaş hazırlıklarının Medine'de duyulması.

### **237a-237b**

Müşriklerin oluşturduğu tehdit karşısında Medine'deki Yahudi kabileleriyle anlaşılması, durumlarını tahkik etmek üzere Hz. Peygamber'in iki casusu kafirler üzerine göndermesi. Müşriklerin durumu, Ebu Süfyan'ın karısı Hind'in Hz. Hamza'ya husumeti ve Hz. Peygamber'in gördüğü bir rüya ile ilgili bilgilerin aktarılması.

### **238a**

Hz. Peygamber'in, gördüğü rüya üzerine Medine'den çıkmayıp kâfirler saldırırsa bir savunma savaşı yapılmasını teklif etmesi, ensar ve muhacirin ileri gelenlerinin bu teklifi uygun görmesi, ancak Bedir'e katılamayan gençlerin harp istemesi.

### **238b**

Hz. Hamza'nın da şehir dışında bir savaşa taraftar olması, bunun üzerine Hz. Peygamber'in bu tercihi kabul etmesi, Cuma namazında müslümanlara nasihat etmesi ve savaş için yapılan hazırlıklar.

### **239a**

Mus'ab bin Umeyr'in alemdar olması, Medine'ye Abdullah bin İbn-i Mektum'un halife olarak bırakılması. Medine'den çıkan müslümanlarla müşriklerin nerede, ne zaman karşılaştıkları ve ne şekilde mevzilendiklerine dair kaynaklarda geçen muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### **239b**

Savaş alanına yerleşmiş olan müslümanların çarpışmadan evvelki akşam yaşadıkları ve yapılan hazırlıklar, Hz. Peygamber'in rüyasında, Hz. Hamza'nın şehit düşeceğini görmesi.

### **239b-240a**

Üç yüz kadar Yahudi neferle müslümanlara yardım için gelen İbn-i Selûl'ün savaş meydanından çekilmesiyle ilgili çeşitli rivayetlerin aktarılması.

### **240b-241a**

Savaş öncesinde münafıkların gösterdikleri nifaklar ve elli kadar müslüman askerin okçu olarak ayrılması, her ne olursa olsun yerlerinden ayrılmamalarının Hz. Peygamber tarafından tembih edilmesi.

### **241a**

Hz. Peygamber'in müslüman askerlere ettiği nasihatler hakkında bilgi verilmesi.

### **241b-242a-242b**

Savaşın başlaması ve müslümanların kafirlere karşı üstünlük kurması, savaş meydanında öldürülen kafirler hakkında bilgi verilmesi.

### **242b**

Müslüman askerler karşısında müşriklerin dağılması, bunun üzerine müslümanların ganimet sevdasına düşmesi, müşriklerin dağıldığını ve müslümanların ganimet paylaştığını gören okçuların yerlerini terk etmesi hakkındaki rivayetlerin aktarılması.

### **242b-243a**

Müslümanların hâlini gören müşriklerin geri dönüp müslümanlara saldırması ve üstünlük kurması, bir kısım müslümanların şehit olması, bir kısmının Hz. Peygamber'i koruması ve bir kısmının da Medine tarafına kaçtığına dair muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### **243a-243b**

Kâfirlerin Hz. Peygamber'i öldürmeye çalışmaları ve Hz. Peygamber'in yaralanması. Hz. Hamza'nın Hz. Peygamber'i korumaya çalışması ve Vahşi'nin savaş meydanında Hz. Hamza'yı takip etmesi.

### **243b-244a-244b**

Ok atmakta mahir olan Vahşi ve onu Hz. Hamza'yı öldürmek için ikna eden Hind hakkında bilgi verilmesi. Vahşi'nin Hz. Hamza'yı şehid etmesi ve sonrasında yaşananlar.



#### **244b**

Vahşi'nin bu olaydan sonra hürriyetine kavuşması, Mekke fethi sırasında Taif'e kaçması, Taif'in fethi sırasında müslüman olması.

#### **245a**

Uhud Savaşı'nda müslümanların alemdarı olan Mus'ab bin Umeyr'in şehid edilmesiyle ilgili rivayetlerin aktarılması.

#### **245b**

Uhud'da öldürülen kafirlerin alemdarları ve şehid olan Hanzala bin Ebi Amir hakkındaki rivayetlerin aktarılması.

#### **245b-246a**

Tepeyi terk eden müslüman okçuların kimler oldukları ve akıbetleriyle ilgili muhtelif rivayetlerin aktarılması.

#### **246b**

Müslüman askerlerin savaş meydanında yaşadıkları telaş ve tefrika, Mus'ab bin Umeyr'i şehit eden kâfirlerin Hz. Peygamber'i öldürdüklerini zannetmeleri.

#### **246b-247a-247b**

Savaş esnasındaki çarpışmalar hakkındaki muhtelif rivayetlerin aktarılması. Uhud'da şehit olan müslümanların sayısına ilişkin bilgi verilmesi.

#### **248a-248b**

Müşriklerin aldıkları galibiyetten sonra müslümanlara sözlü olarak da sataşıp alaya almaları.Hz. Peygamber'in nasıl yaralandığına ve yaralayanların kimler olduğu ilişkin muhtelif rivayetlerin aktarılması.

#### **249a-249b-250a**

Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'i korumaya çalışan ve daima yanında bulunan sahabelerin kimler olduğuna ve nasıl savaştıklarına ilişkin bilgi verilmesi.

#### **250b-251a**

Hz. Peygamber ve beraberindeki sahabelerin savaş meydanından çekilmeleri ve bu esnada Übeyye bin Halef isimli kâfire Hz. Peygamber'in mızrakla vurması ve kâfirin daha sonra ölmesi.

### **251a-251b**

Uhud Savaşı'ndan sonra Ebû Süfyân'ın yaptıklarına ilişkin kaynaklarda geçen muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### **251b-252a**

Uhud'da Hz. Peygamber'in öldürüldüğüne dair Medine'ye haber gelmesi, bunun üzerine Hz. Peygamber'in eşlerinin ve kızı Hz. Fatıma'nın büyük bir üzüntüye düşmeleri. Salha isimli Hatun'un Hz. Peygamber'in ölmediğine dair Hz. Fatıma'ya müjde vermesi.

### **252b**

Hz. Peygamber'in talimatıyla savaş meydanındaki şehitlerin tespit edilmesi.

### **253a**

Hz. Hamza'nın şehid olduğunun anlaşılması, cenazesinin bulunması, Hz. Peygamber'in büyük bir üzüntüye düşmesi ve Hz. Cebrail'in Nahl Sûresi'nin 126. Âyeti'ni getirmesi.

### **253b-254a-254b-255a**

Hz. Hamza'nın ve diğer Uhud şehitlerinin cenaze namazlarının kılınması, defnedilmeleri, sonrasında Kur'an okunması, şehitlerin yâd edilmeleri ve bunun ilerde nasıl bir gelenek hâline geldiğiyle ilgili rivayetlerin aktarılması.

### **255a-255b-256a-256b-257a-257b-258a**

Hz. Hamza ve sahabe için yazılmış olan Arapça bir menakıbın bazı bölümlerinin aktarılması.

### **258b**

Uhud şehitleri ve sahabe ile ilgili bu gibi menâkıbın hâlen okunmakta olduğunun ve sonunda dua edildiğinin bildirilmesi. Bazı rivayetlerde Uhud şehitlerinin gâsl olunmadan defnedildiklerine dair muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### **258b-259a**

Uhud şehitlerinin cenaze namazlarının nasıl kılındığına, nereye ve nasıl defnedildiklerine ilişkin rivayetlerin aktarılması.

### **259b-260a**

İlerleyen yıllarda Uhud şehitlerinin kabirlerinin muhtelif sebeplerle açıldığı ve şühedânın cesetlerinin bozulmadan kaldığı hakkında bilgi verilmesi. Uhud şehitlerinin manevî durumlarının ve makamlarının Hz. Peygamber'e dayandırılan rivayetlerle anlatılması. Şehitlerin, dünyaya gönderilip Allah yolunda çarpışarak tekrar şehit olmak istediklerinin bildirilmesi.

### **260b**

Hz. Peygamber'in Uhud şehitlerinin yakınlarına taziye vermesi.

### **261a**

Uhud'da yaralananların durumları ve tedavileriyle ilgili bilgi verilmesi.

### **261a-261b**

Şehitlerin arkasından ağlayan kadınların aşırılık göstermemelerine yönelik Hz. Peygamber'in nasihati ve şehit yakını olan kadınların metanetli tepkileri.

### **262a-262b**

Hz. Peygamber ve sahabenin savaştan dönmeleri, o gece müslümanların şehitler için ağlamaları, münafıklarla Yahudilerin bu durumdan sevinç duymaları. Uhud Savaşı'nda çok büyük kayıplar vermelerine rağmen bu savaştan hâsıl olan olumlu sonuçların ve alınması gereken derslerin neler olduğuna dair değerlendirmeler.

### **262b**

Uhud Savaşı'yla ilgili Âl-i İmrân sûresinde altmış ayet bulunduğunun ve bu savaşta şehit olanların sayısı ile ilgili kaynaklardaki muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### **263a**

Hz. Peygamber'in Cuma hutbesinde Uhud şehitlerini alması, onların mezarlarını ziyaret edip selam vermesi ve şühedânın selâma karşılık vermesi.

### **263b**

Aşkî Efendi'nin, kendi yaşadığı dönemde Uhud şehitlerinin durumuyla ilgili bilgiler vermesi.

### **263b-264a**

Hamrâü'l-esed'in nerede bulunduğu, buraya yapılan gazve hakkında bilgi verilmesi.

### **264a-264b**

Medine’de hırsızlık yapan Tu’me isimli kişinin daha Mekke’ye kaçması, burada ve daha sonra başka yerlerde de aynı suçu işlemesi ve sonrasında öldürülmesine dair rivayetler.

### **264b-265a**

Bu yılda şarabın haram kılınmasına, Hz. Hasan’ın doğumuna ve Hz. Fatıma’nın kısa süre sonra Hz. Hüseyin’e hamile kalışına dair muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### **265a-265b**

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in doğumlarından sonra akika kurbanı kesildiğine dair bilgi verilmesi, Hz. Hüseyin’in doğumundan sonra Hz. Peygamber’in onu kucağına alıp ağlaması ve katledileceğini bildirmesi.

### **265b-266a-266b**

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e nasıl isim konulduğuyla ilgili rivayetlerin aktarılması.

### **266b**

Bîr-i Maûne gazvesinin ne zaman olduğuna dair rivayetlerin aktarılması.

### **267a-267b-268a**

Bîr-i Maûne gazvesine sebep olan olay ve bu gazvede yaşananların aktarılması.

### **268b-269a-269b-270a-270b-271a-271b**

Benî Nadir gazvesiyle ilgili muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### **272a**

Küçük Bedir gazvesi, Hz. Hüseyin’in doğumu, Hz. Peygamber’in talimatıyla Ebû Râfi’in öldürülmesi.

### **272b-273a**

Zina eden bir çift Yahudi’nin recm edilmesi. Hz. Peygamber’in Ümmü Seleme ile evlenmesine dair muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### **273a-273b**

Zâtu’r-ruka gazvesiyle ilgili muhtelif rivayetlerin aktarılması. Zeynep bint-i Huzeyme’nin vefatı.

### 274a-274b

Hız. Peygamber'in, Hız. Osman'dan olan torunu Abdullah'ın vefat etmesi. Hız. Peygamber'in, Zeyd bin Sâbit'ten Süryanice öğrenmesini istemesi. Hız. Ali'nin annesi Fatıma bint-i Esed'in vefat etmesi.

### 274b-275a

İbn-i İshak 'a göre şarabın haram kılınması, Hız. Peygamber'in Selmân-ı Fârisî'yi kölelikten kurtarması. Dûmetü'l-Cendel gazvesiyle ilgili muhtelif rivayetlerin aktarılması. Ümmü Sa'd bin Ubâde'nin vefat etmesi, bir ay tutulması yaşanması ve Hız. Peygamber'in bu olay üzerine namaz kılması. Bilâl bin Hârisü'l-meznî'nin kabilesinden on dört kişiyle Medine'ye gelip müslüman olması.

### 275a-275b

Müreysî gazvesiyle ilgili muhtelif rivayetlerin aktarılması.

### 1.5.3. Metinde İşlenen Âyetler

Aşkî Mustafa Efendi, Medine Tarihi'nde incelediği hâdiseleri, yer yer konuyla ilgili olan âyetlerle birlikte aktarmıştır. İncelemiş olduğumuz 184-275 numaralı varaklarda toplam 20 sûreden 58 âyet yer almaktadır. Söz konusu sûreler sırasıyla İhlâs, Zümer, Âraf, Âl-i İmrân, Tevbe, Haşr, Furkân, Ra'd, Ankebût, Bakara, Enfâl, Mâide, Kamer, Yûnus, İbrahim, Nûh, Nisâ, Zuhruf, Ahzâb ve Nahl sûreleridir.

İncelediğimiz kısımda İhlâs Sûresi'nin tamamı yer almaktadır. Bunun dışındaki sûreler ve âyetler sırasıyla şu şekildedir: Zümer Sûresi'nin 67. Âyeti; Âraf Sûresi'nin 157. Âyeti; Âl-i İmrân Sûresi'nin 181, 186, 123, 124-125, 165, 122, 145, 128, 169-170, 121 ve 172. Âyetleri; Tevbe Sûresi'nin 61. Âyeti; Haşr Sûresi'nin 22, 5 ve 9. Âyetleri; Furkân Sûresi'nin 54. Âyeti; Ra'd Sûresi'nin 39 ve 24. Âyetleri; Ankebût Sûresi'nin 27. Âyeti; Bakara Sûresi'nin 217, 218, 144, 142 ve 143. Âyetleri; Enfâl Sûresi'nin 19, 11, 9, 48, 12, 70, 67, 68, 69 ve 36. Âyetleri; Mâide Sûresi'nin 24, 118, 51, 52 ve 11. Âyetleri; Kamer Sûresi'nin 45. Âyeti; Yûnus Sûresi'nin 90 ve 88. Âyetleri, İbrahim Sûresi'nin 36. Âyeti; Nûh Sûresi'nin 26. Âyeti, Nisâ Sûresi'nin 88, 105 ve 116. Âyetleri, Zuhruf Sûresi'nin 32. Âyeti, Ahzâb Sûresi'nin 23. Âyeti ve Nahl Sûresi'nin 126. Âyeti.

Eserde kimi yerlerde bu âyetlerin tamamı verilirken, kimi yerlerde de sadece anlatılan konuyla ilgili olan kısımlar alıntılanmıştır. Aşağıda, bu âyetler eserde yer aldıkları biçimiyle aktarılırken, anlam bütünlüğünü korumak için meâlleri bütün olarak verilmiştir. Âyetler, sayfa sırasına uygun biçimde sıralanmıştır.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. اللَّهُ الصَّمَدُ. لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ.

De ki: O, Allah'tır, bir tektir. (1) Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.) (2) Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). (3) Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir. (4) ( İhlâs 112/4)<sup>35</sup>

Medineli Yahudilerin, Allah'ın zâtıyla ilgili soruları üzerine nâzil olmuştur. (184<sup>h</sup>)

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ  
وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ

Allah'ın kadrini gereği gibi bilemediler. Yeryüzü kıyamet gününde bütünüyle O'nun elindedir. Gökler de O'nun kudretiyle dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir. (Zümer 39/67)

İhlâs Sûresi'ne rağmen Hz. Peygamber'e Allah'ın elleri, kolları, ayaklarıyla ilgili Yahudilerin soru sormaya devam etmeleri üzerine nâzil olmuştur. (184<sup>h</sup>/185<sup>a</sup>)

... يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ ...

Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları Resûle, o ümmî peygamnere uyan kimselerdir. O, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır. Onan iman edenler, ona saygı

<sup>35</sup> Metinde yer alan bütün meâller, erişim kolaylığı sebebiyle Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanmış olan internet sayfasından alınmıştır. Bununla birlikte anlam bakımından bir hata olmaması için alıntılanan metinler, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayımlanan Kurân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli'nden kontrol edilmiştir. Bk: Kur'an Meâli, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf> Erişim: 15.05.2019; Hayrettin Karaman vd. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005).

gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen nura (Kur'ân'a) uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. (Âraf 7/157)

Hiz. Ebûbekir, Finhas isimli Yahudi'yi müslüman olmaya davet ederken bu âyeti kerimeyi söylemiştir. (185<sup>h</sup>)

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ  
وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ .

Allah; "Şüphesiz, Allah fakirdir, biz zenginiz" diyenlerin sözünü elbette duydu. Onların dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve "Tadın yangın azabını!" diyeceğiz. (Âl-i İmrân 3/181)

Hiz. Ebûbekir ile Finhas isimli Yahudi âlim arasındaki tartışma münâsebetiyle nâzil olmuştur. (185<sup>h</sup>)

... وَلِتَسْمَعَنَّ مِنَ الَّذِينَ آتَوْا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ  
ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ .

“Andolsun, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan üzücü birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bunlar (yapmaya değer) azmi gerektiren işlerdendir. (Âl-i İmrân 3/186)

Hiz. Ebûbekir'in Finhas isimli Yahudi âlime karşı olan hiddet ve şiddeti münâsebetiyle nâzil olmuştur. (185<sup>h</sup>)

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أذُنٌ قُلُّ أذُنٌ خَيْرٌ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ  
لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ .

Yine onlardan peygamberi inciten ve "O (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır" diyen kimseler de vardır. De ki: "O sizin için bir hayır kulağıdır ki Allah'a inanır, mü'minlere inanır (güvenir). İcinizden inanan kimseler için bir rahmettir. Allah'ın Resûlünü incitenler için ise elem dolu bir azap vardır." (Tevbe 9/61)

Neutel bin Hâris'in Hiz. Peygamber'i incitici sözleri üzerine nâzil olmuştur. (185<sup>h</sup>)

... وَاللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ .

O, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. Gaybı da, görünen âlemi de bilendir. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir. (Haşr 59/22)

Mücemmî isimli sahabe, imamlık yapmasını istemeyenlere karşı kendisini savunurken Hz. Ömer'e bu şekilde hitap ederek söze başlamıştır. (185<sup>b</sup>)

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا .

O, sudan bir insan yaratıp ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir. Rabbin herşeye hakkıyla gücü yetendir. (Furkân 25/54)

Hiz. Peygamber, Hiz. Ali ile Hiz. Fâtıma'nın nikâhları esnasında dua ederken bu ayeti okumuştur. (190<sup>b</sup>)

يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ .

Allah dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır. Ana kitap (Levh-i Mahfûz) O'nun yanındadır. (Ra'd 13/39)

Hiz. Peygamber, Hiz. Ali ile Hiz. Fâtıma'nın nikâhları esnasında dua ederken bu ayeti okumuştur. (190<sup>b</sup>)

... فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ...

O'na (İbrahim'e) İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitap verdik. Ayrıca ona dünyada mükâfatını da verdik. Şüphesiz o, ahirette de salih kimselerdendir. (Ankebût 29/27)

Hiz. Peygamber, Hiz. Fâtıma'ya Hiz. Ali'yi tarif ederken bu ayeti zikretmiştir. (191<sup>a</sup>)

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يَقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ .

Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: "O ayda savaş büyük bir günahdır. Allah'ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak Allah katında daha büyük günahdır. Zulüm ve baskı ise adam öldürmekten daha büyüktür. Onlar, güç yetirebilseler, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler. Sizden kim dininden döner de kafir olarak ölürse öylelerin bütün yapıp



ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir. Bunlar cehennemliklerdir, orada süreklili kalacaklardır. (Bakara 2/217)

Müslümanların haram aylarda kendilerine saldırdığı iddiasıyla Hz. Peygamber'e gelen müşrikler münasebetiyle nâzil olmuştur. (195<sup>th</sup>)

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ .

İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda cihad edenler; şüphesiz bunlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. (Bakara 2/218)

Haram aylarda müşriklerle çatışan müslümanların durumları hakkında nâzil olmuştur. (196<sup>th</sup>)

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ .

(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) hep o yöne dönün. Şüphesiz kendilerine kitap verilenler, bunun Rablerinden (gelen) bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah onların yaptıklarından habersiz değildir. (Bakara 2/144)

Kıblenin Kudüs'ten Kâbe'ye çevrilmesiyle ilgili ayet-i kerîmedir. (196<sup>th</sup>)

...مَا وَلَا هُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ .

Bir takım kendini bilmez insanlar, "Onları (müslümanları) yönelmekte oldukları kiblede çeviren nedir?" diyecekler. De ki: "Doğu da, Batı da Allah'ındır. Allah dilediği kimseyi doğru yola iletir." (Bakara 2/142)

Yahudilerin ve müşriklerin, kible değişikliği üzerine olumsuz konuşmaları münâsebetiyle nâzil olmuştur. (198<sup>th</sup>)

...وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ إِيمَانَكُمْ ...

Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık. Her ne kadar Allah'ın doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resûl'e tabi olanlarla, gerisin geriye dönecekleri

ayırd edelim diye kible yaptık. Allah imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz, Allah insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir. (Bakara 2/143)

Kible değişmeden önce vefat edenlerin kıldıkları namazların durumunu soran müslümanlara cevap mâhiyetinde yer almıştır. Eserde âyet-i kerîmenin sonundaki şu cümleler kullanılmıştır: “Allah imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz, Allah insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.” (198<sup>h</sup>)

... وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ ...

(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) hep o yöne dönün. Şüphesiz kendilerine kitap verilenler, bunun Rabblerinden (gelen) bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah onların yaptıklarından habersiz değildir. (Bakara 2/144)

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ ...

Andolsun, siz son derece güçsüz iken Allah size Bedir'de yardım etmişti. O halde Allah'a karşı gelmekten sakının ki şükretmiş olasınız. (Âl-i İmrân 3/123)

Bedir Savaşı'nda Allah'ın müslümanlara yardım ettiğini bildirmek üzere kaydedilmiştir. (199<sup>h</sup>)

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ ...

(Ey inkarcılar!) Eğer fetih istiyorsanız işte size fetih geldi. Eğer (peygambere karşı gelmekten) vazgeçerseniz bu sizin için daha hayırlı olur. Eğer dönerseniz biz de döneriz. Çok olsa bile topluluğunuz size hiç fayda vermez. Çünkü Allah mü'minlerle beraberdir. (Enfâl 8/19)

Bedir Savaşı'ndan önce müslümanlara saldırmak üzere Mekke'den çıkan müşriklerin zafer için dua etmeleri üzerine nâzil olmuştur. (202<sup>h</sup>)

...فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ .

Dediler ki: Ey Mûsa! Onlar orada buldukça biz oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidin onlarla savaşın. Biz burada oturacağız.” (Mâide 5/24)

Sahabeden Mikdad bin Amr, Hz. Peygamber'e bağlılık bildirirken bu ayeti hatırlatarak kendilerinin Benî İsrail'in Hz. Musa'ya söyledikleri gibi konuşmayacaklarını ifade etmiştir. (202<sup>b</sup>)

...وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُم رِجْسَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ .

Hani (Allah) kendi tarafından bir güvenlik olarak sizi hafif bir uykuya daldırıyor; sizi temizlemek, sizden şeytanın vesvesesini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı sağlam bastırmak için üzerinize gökten yağmur yağdırıyordu. (Enfâl 8/11)

Bedir Savaşı'ndan önce su sıkıntısı yaşayan ve bu sebeple endişeye düşen müslümanlar, yağın yağmurla ferahlamışlardır. Âyet, bu olayı hikâye etmek üzere nâzil olmuştur. (205<sup>a</sup>)

سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ .

O topluluk yakında (Bedir'de) bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır. (Kamer 54/45)

Hz. Peygamber'in Bedir'de zafer için dua etmesi üzerine nâzil olmuştur. (208<sup>b</sup>)

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّينَ .

Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da, “Ben size ard arda bin melekle yardım ediyorum” diye cevap vermişti. (Enfâl 8/9)

Bedir Savaşı'nda nâzil olmuştur. (209<sup>a</sup>-209<sup>b</sup>-213<sup>a</sup>)

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ . بَلَىٰ إِنْ تَصَبَرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَذَا يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ .

Hani sen mü'minlere, “Rabbinizin, indirilmiş üç bin melek ile yardım etmesi size yetmez mi?” diyordun. (124) Evet, sabrettiğiniz ve Allah'a karşı gelmekten sakındığınız takdirde; onlar ansızın üzerinize gelseler bile Rabbiniz nişanlı beş bin melekle size yardım eder. (125) (Âl-i İmrân 3/124-125)

Âyet burada, Bedir Savaşı'nda meleklerin müslümanlara yardım ettiğini göstermek üzere kaydedilmiştir. (209<sup>b</sup>)

وَإِذْ زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌّ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَآتِ الْفِتَانَ  
نَكَصَ عَلَىٰ عَقَبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بِرِيءٍ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ .

Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve, “Bu gün artık insanlardan size galip gelecek (kimse) yok, mutlaka ben de size yardımcıyım.” demişti. Fakat iki taraf (savaş alanında) yüz yüze gelince (şeytan), gerisin geriye dönüp, “Ben sizden uzağım. Çünkü ben sizin görmediğiniz şeyler (melekler) görüyorum. Ben Allah'tan korkarım. Allah, cezası çetin olandır.” demişti. (Enfâl 8/48)

Müşriklere yardım için gelen şeytanın, Cebrail Aleyhisselâm'la birlikte gelen melekleri görüp müşrikleri terkettiğine dair bilgi vermek üzere bu âyet aktarılmaktadır. (210<sup>a</sup>-227<sup>a</sup>)

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ .

Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü;(oku) attığında da sen atmadın, Allah attı. (Enfal 8/17)

Bedir Savaşı'yla ilgili olarak kullanılmıştır. (210<sup>b</sup>)

... فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ .

Hani Rabbin meleklerle, “Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin. Ben kafirlerin kalplerine korku salacağım. Şimdi vurun boyunlarının üstüne. Vurun, onların bütün parmaklarına” diye vahyedyordu. (Enfâl 8/12)

Yine Bedir'de meleklerin müslümanlara nasıl yardım ettiklerini anlatmak üzere aktarılmış bir âyet-i kerîmedir. (213<sup>b</sup>)

... قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ .

İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun da, askerleriyle birlikte zulmetmek ve saldırmak üzere, derhal onları takibe koyuldu. Nihayet boğulmak üzere iken, “İsrailoğulları'nın iman ettiğinden başka hiçbir ilhah olmadığına inandım. Ben de müslümanlardayım” dedi. (Yûnus 10/90)

Ebû Cehil'in ölüm haberi verildiğinde Hz. Peygamber tarafından söylenmiştir. (216<sup>a</sup>)

... قُلْ لِّمَن فِي أَيْدِيكُمْ مِّنَ الْأَسْرَىٰ إِن يَعلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُّؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أَخَذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرُ

لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ .

Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere söyle: Eğer Allah kalplerinizde (iman, ihlas, iyi niyet gibi) bir hayır (olduğunu) bilirse sizden alınan fidyeden daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. (Enfâl 8/ 70)

Bedir Savaşı'nda esir edilen ve müslüman olan Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas'ın durumuyla ilgili nâzil olmuştur. Aynı sayfada ayetin üç defa daha zikredildiği görülmektedir. (221<sup>b</sup>)

...فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ .

“Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse şüphesiz sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin.” (İbrahim 14/36)

Bedir Savaşı'nda esir edilenlere nasıl muamele edileceğiyle ilgili Hz. Ebûbekir'in teklifi üzerine Hz. Peygamber'in bu âyet-i kerimeyi okuduğu rivayet edilmektedir. (222<sup>a</sup>)

إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ .

Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin. (Mâide 5/118)

Bedir Savaşı'nda esir edilenlere nasıl muamele edileceğiyle ilgili Hz. Ebûbekir'in teklifi üzerine Hz. Peygamber'in bu âyet-i kerimeyi okuduğu rivayet edilmektedir. (222<sup>a</sup>)

...رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَيَّ الْأَرْضَ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا .

Nûh şöyle dedi: “Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma!” (Nûh 71/26)

Bedir Savaşı'nda esir edilenlere nasıl muamele edileceğiyle ilgili Hz. Ömer'in teklifi üzerine Hz. Peygamber'in bu âyet-i kerimeyi okuduğu rivayet edilmektedir. (222<sup>a</sup>)

...رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَيَّ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَيَّ قُلُوبَهُمْ ...

Mûsâ şöyle dedi: “Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun'a ve onun ileri gelenlerine dünya hayatında nice zinet ve mallar verdin. Ey Rabbimiz, yolundan saptırsınlar diye mi? Ey Rabbimiz, sen onların mallarını silip süpür ve kalplerine darlık ver, çünkü onlar elem dolu azabı görünceye kadar iman etmezler.” (Yûnus 10/88)

Bedir Savaşı'nda esir edilenlere nasıl muamele edileceğiyle ilgili Hz. Ömer'in teklifi üzerine Hz. Peygamber'in bu âyet-i kerimeyi okuduğu rivayet edilmektedir. (222<sup>a</sup>)

...قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ...

Onların (müşriklerin) başına (Bedir'de) iki mislini getirdiğiniz bir musibet (Uhud'da) sizin başınıza geldiğinde, “Bu nereden başımıza geldi?” dediniz, öyle mi? De ki: “O (musibet), kendinizdendir.” Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter. (Âl-i İmrân 3/165)

Bedir'de esir edilenlerden fidye alınması meselesiyle ilgili olarak nâzil olmuştur. (223<sup>a</sup>)

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ . لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ .

Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe hiçbir peygambere esir almak yakışmaz. Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, hâlbuki Allah ahireti (kazanmanızı) istiyor. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. (Enfâl 8/67-68)

Bedir'de esir edilenlerden fidye alınması meselesiyle ilgili olarak nâzil olmuş ve ilgili sayfalarda üç defa zikredilmiştir. (223<sup>a</sup>-223<sup>b</sup>)

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا .

Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve temiz olarak yiyin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. (Enfâl 8/69)

Bedir'de esir edilenlerden fidye alınması meselesiyle ilgili olarak nâzil olmuştur. (223<sup>b</sup>)

أَوْلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ أَنَّنِي هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ ...

Onların (müşriklerin) başına (Bedir’de) iki mislini getirdiğiniz bir musibet (Uhud’da) sizin başınıza geldiğinde, “Bu nereden başımıza geldi?” dediniz, öyle mi? De ki: “O (musibet), kendinizdendir.” Şüphesiz Allah’ın gücü her şeye hakkıyla yeter. (Âl-i İmrân 3/165)

Uhud Savaşı’ndaki başarısızlığın, Bedir Savaşı’nda esirlerden alınan fidyeden kaynaklandığını belirtmek üzere kaydedilmiştir. (224<sup>a</sup>)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ . فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ...

Ey inananlar! Yahudi ve hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez. (Mâide 5/51-52)

Abdullah bin Übeyy ve Ubâde bin Sâbit’in Yahudilerle olan yakınlığı münâsebetiyle nâzil olmuştur. (231<sup>a</sup>-231<sup>b</sup>)

...يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰ أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ ...

Ey inananlar! Yahudi ve hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez. (Mâide 5/5)

Abdullah bin Übeyy ve Ubâde bin Sâbit’in Yahudilerle olan yakınlığı münâsebetiyle nâzil olmuştur. (231<sup>b</sup>)

... فِي أَنفُسِهِمْ نَادِمِينَ ...

Ey inananlar! Yahudi ve hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez. (Mâide 5/52)

Abdullah bin Übeyy ve Ubâde bin Sâbit’in Yahudilerle olan yakınlığı münâsebetiyle nâzil olmuştur. (231<sup>b</sup>)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ ...

Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da Allah (buna engel olmuş) onların

ellerini sizden çekmişti. Allah'a karşı gelmekten sakının. Mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler. (Mâide 5/11)

Gatafân gazvesinde Hz. Peygamber'in, suikast yapmaya çalışan müşriklerden Allah'ın yardımıyla kurtulması üzerine nâzil olduğu belirtilmektedir. (235<sup>a</sup>)

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ...

Şüphe yok ki, inkâr edenler mallarını (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcarlar ve harcayacaklardır. Sonra bu mallar onlara bir iç acısı olacak, sonra da yenilgiye uğrayacaklardır. İnkâr edenler toplanıp cehenneme sürüleceklerdir. (Enfâl 8/36)

Bedir'de uğradıkları zararı ve itibar kaybını telâfi etmek isteyen ve bu yolda tekrar savaşmak için hazırlık yapan Mekkeli müşrikler hakkında nâzil olmuştur. (236<sup>b</sup>)

إِذْ هَمَّتْ طَّائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ...

Hani sizden iki takım (paniğe kapılarak) çözülmeye yüz tutmuştu. Hâlbuki Allah onların yardımcısı idi. Mü'minler, yalnız Allah'a tevekkül etsinler. (Âl-i İmrân 3/122)

Uhud Savaşı'nda münâfikların Müslümanlardan ayrılıp Medine'ye dönmeleri üzerine nâzil olmuştur. (240<sup>a</sup>)

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ وَاللَّهُ أَرَكْسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا .

Size ne oluyor da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Allah onları yaptıkları işlerden dolayı baş aşağı ederek eski konumlarına (küfre) döndürmüştür. Allah'ın saptırdığını yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa, sen onun için asla bir çıkış yolu bulamazsın. (Nisâ 4/88)

Uhud Savaşı'nda münâfikların Müslümanlardan ayrılıp Medine'ye dönmeleri üzerine nâzil olmuştur. (240<sup>b</sup>)

... نَحْنُ قَسَمْنَا ...



Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır. (Zuhruf 43/32)

Hiz. Peygamber, Uhud Savaşı'ndan önce müslümanlara hitap ederken bu âyeti söylemiştir. (241<sup>a</sup>)

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ .

Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur. Allah, ya tövbelerini kabul edip onları affeder, ya da zalim olduklarından dolayı onlara azap eder. (Âl-i İmrân 3/128)

Uhud Savaşı'nda müşriklerin Hiz. Peygamber'i yaralamaları üzerine nâzil olmuştur. (243<sup>b</sup>-248<sup>b</sup>)

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ .

Muhammed, ancak bir peygamberdir. Onan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisin geriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır. (Âl-i İmrân 3/145)

Uhud Savaşı'nda Mus'ab bin Umeyr yaralandığında düşmana karşı bu ayeti zikretmiştir. (245<sup>a</sup>)

مَنْ الْمُؤْمِنِينَ رَجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ ...

Mü'minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sâdik kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir. (Ahzâb 33/23)

Mus'ab bin Umeyr'in Uhud Savaşı'nda şehit düşmesi üzerine nâzil olmuştur. (245<sup>a</sup>)

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ .

Eğer ceza verecekseniz size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır. (Nahl 16/126)

Hiz. Hamza'nın Uhud Savaşı'nda şehit edilmesi üzerine nâzil olmuştur. (253<sup>a</sup>)

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ . فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ...

Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilâkis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeyeceklerine sevinirler. (Âl-i İmrân 3/169-170)

Uhud şehitlerinin makamlarının yüceliğini bildirmek üzere nâzil olmuştur. (260<sup>a</sup>)

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ...

Hani sen mü'minleri (Uhud'da) savaş mevzilerine yerleştirmek için, sabah erken aileden (evinden) ayrılmıştın. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. (Âl-i İmrân 3/121)

Uhud Savaşıyla ilgili nâzil olmuştur. (262<sup>a</sup>)

... رَجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ ...

Mü'minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sâdik kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir. (Ahzâb 33/23)

Savaştan sonra Hz. Peygamber, okuduğu hutbede Uhud şehitlerini bu âyet ile anmıştır. (263<sup>a</sup>)

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ .

Sabretmenize karşılık selâm sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir. (Ra'd 13/24)

Hz. Peygamber, her sene Uhud şehitliğine gittiğinde şehitlere bu âyet-i kerîme ile hitap etmektedir. (263<sup>a</sup>)

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ .

Onlar yaralandıktan sonra Allah'ın ve Peygamberinin davetine uyan kimselerdir. Onlardan güzel davranıp iyilik edenlere ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara büyük bir mükâfat vardır. (Âl-i İmrân 3/172)

Uhud Savaşı'ndan sonra Medine'ye saldırmayı düşünen müşriklere karşı Medine dışında hazır durumda bekleyen gaziler hakkında nâzil olmuştur. (264<sup>h</sup>)

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا .

(Ey Muhammed!) Biz sana Kitab'ı (Kur'an'ı) hak olarak indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana öğrettikleri ile hüküm veresin. Sakın hainlerin savunucusu olma. (Nisâ 4/105)

Medine'de Tu'me isimli bir kimsenin hırsızlık etmesinden sonra, kabilesinin onu savunmak adına suçu bir Yahudi'ye yıkmaya çalışması üzerine nâzil olmuştur. (264<sup>h</sup>)

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ ...

Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür. (Nisâ 4/116)

Medine'de hırsızlık yapan Tu'me hakkında nâzil olmuştur. (264<sup>h</sup>)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ ...

Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti. Allah'a karşı gelmekten sakının. Mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler. (Mâide 5/11)

Hz. Peygamber'e yönelik bir suikast girişimi münasebetiyle nâzil olmuştur. (269<sup>h</sup>)

مَا قَطَعْتُمْ مِّنْ لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ .

(Savaş gereği,) hurma ağaçlarından her neyi kestiniz yahut (kesmeyip) kökleri üzerinde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyledir. Bu da fasıkları rezil etmesi içindir. (Haşr 59/5)

Benî Nâdir üzerine yapılan gazvede Müslümanların muhasara ettikleri Yahudilere ait hurma ağaçlarını yakmaları münasebetiyle nâzil olmuştur. (270<sup>h</sup>)

... وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ...

Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. (Haşr 59/9)

Ensâr'ın, Benî Nadir gazvesinden elde edilen ganimetin muhacirlere dağıtılmasını istemesi üzerine nâzil olmuştur. (271<sup>b</sup>)

#### 1.5.4. Metinde İşlenen İsimler

Aşkî Efendi'nin Medine tarihine dair eserinin 184-275 numaralı varaklarında yer alan şahıs, mekân, kabile, gazve ve kitap isimleri tespit edilmiş ve buldukları sayfa numaralarıyla birlikte aşağıda kaydedilmiştir.

##### 1.5.4.1.Şahıs İsimleri

Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine tarihine dair eserinin ilk cildinin 184-275 numaralı varaklarında, toplam 331 şahıs ismi geçmektedir. Bu şahıslardan 17'si peygamberdir. Hz. Peygamber bu sayıya dâhil değildir.

Hz. Peygamber'in ismi, gele itibarıyla metinde yer alan diyaloglarda zikredilmiş, bunun dışında *Server-i Enbiyâ*, *Fahr-i Âlem*, *Rasûl-i Ekrem*, *Rasûlallah* gibi senâ ifade eden sıfatların kullanımı tercih edilmiştir. Ayrıca bu isim ve sıfatlardan sonra salât ve selâm yer almıştır. Metinde Hz. Peygamber için kullanılan isim ve sıfatlar, alfabetik sırayla ve kullanıldıkları sayfalara göre şu şekildedir:

‘ Alemdâr-ı Risâlet-Penâh: 192<sup>a</sup>.

Efendimiz: 188<sup>a</sup>, 189<sup>a</sup> (2 defa), 189<sup>b</sup> (3 defa), 190<sup>a</sup>, 191<sup>a</sup>, 191<sup>b</sup> (2 defa), 192<sup>a</sup>, 193<sup>a</sup>, 193<sup>b</sup>, 195<sup>b</sup>, 200<sup>a</sup>, 203<sup>a</sup> (6 defa), 203<sup>b</sup> (7 defa), 204<sup>a</sup>, 205<sup>b</sup> (2 defa), 206<sup>a</sup>, 207<sup>b</sup>, 208<sup>a</sup>, 209<sup>b</sup> (2 defa), 210<sup>a</sup> (2 defa), 211<sup>b</sup> (2 defa), 215<sup>a</sup> (4 defa), 215<sup>b</sup>, 217<sup>b</sup>, 218<sup>a</sup> (2 defa), 218<sup>b</sup>, 220<sup>b</sup>, 221<sup>a</sup> (3 defa), 222<sup>b</sup> (3 defa), 224<sup>b</sup> (2 defa), 225<sup>b</sup> (2 defa), 226<sup>a</sup> (2 defa), 228<sup>b</sup> (2 defa), 229<sup>a</sup>, 229<sup>b</sup> (2 defa), 230<sup>a</sup>, 230<sup>b</sup>, 231<sup>a</sup> (3 defa), 231<sup>b</sup> (2 defa), 232<sup>b</sup>, 233<sup>a</sup>, 233<sup>b</sup>, 234<sup>a</sup>, 239<sup>b</sup> (2 defa), 243<sup>a</sup>, 244<sup>b</sup> (2 defa), 245<sup>b</sup> (4 defa), 247<sup>b</sup> (2 defa), 249<sup>a</sup> (2 defa), 249<sup>b</sup> (4 defa), 250<sup>b</sup>, 251<sup>b</sup> (4 defa), 253<sup>a</sup> (3 defa), 253<sup>b</sup>, 258<sup>b</sup>, 259<sup>a</sup>, 260<sup>a</sup>, 260<sup>b</sup> (5 defa), 261<sup>a</sup> (4 defa), 261<sup>b</sup>, 262<sup>a</sup>, 263<sup>a</sup>, 264<sup>a</sup>, 266<sup>b</sup> (4 defa),

267<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup>, 269<sup>a</sup> (3 defa), 269<sup>b</sup> (3 defa), 270<sup>a</sup>, 272<sup>b</sup> (2 defa), 273<sup>a</sup> (4 defa) 273<sup>b</sup> (2 defa).

Enver-i Risālet-Me'āb: 269<sup>a</sup>.

Faḥr-i 'Ālem: 188<sup>a</sup>, 194<sup>a</sup>, 212<sup>a</sup>, 224<sup>a</sup>.

Faḥr-i Risālet: 191<sup>b</sup>, 217<sup>a</sup>.

Ḥā'ce-i Kā'ināt: 211<sup>a</sup>.

Ḥabīb-i Ekrem: 199<sup>a</sup>, 200<sup>b</sup>, 260<sup>a</sup>.

Ḥabīb-i Ḥüdā/Ḥabīb-i Ḥazret-i Ḥüdā: 202<sup>b</sup>, 228<sup>a</sup>, 246<sup>b</sup>, 247<sup>b</sup>, 248<sup>a</sup>.

Ḥabīb-i Rabbi'l-'Ālemin: 253<sup>a</sup>.

Ḥabību'llāh: 233<sup>b</sup>.

Ḥāce-i 'Ālem: 191<sup>a</sup>.

Ḥayru'l-Beşer: 197<sup>a</sup>, 220<sup>a</sup>, 261<sup>b</sup>.

Hz. Muḥammed: 185<sup>a</sup>, 187<sup>b</sup>, 195<sup>b</sup>, 198<sup>b</sup>, 199<sup>b</sup>, 201<sup>b</sup> (3 defa), 202<sup>a</sup>, 203<sup>a</sup> (2 defa), 203<sup>b</sup>, 204<sup>a</sup>, 204<sup>b</sup>, 207<sup>a</sup> (4 defa), 207<sup>b</sup> (2 defa), 212<sup>a</sup>, 215<sup>b</sup> (2 defa), 218<sup>b</sup>, 219<sup>a</sup> (3 defa), 219<sup>b</sup>, 220<sup>a</sup>, 224<sup>a</sup>, 224<sup>b</sup>, 225<sup>a</sup>, 226<sup>a</sup>, 226<sup>b</sup> (13 defa), 227<sup>a</sup> (2 defa), 228<sup>a</sup> (11 defa), 231<sup>a</sup>, 236<sup>a</sup>, 240<sup>b</sup>, 243<sup>b</sup>, 244<sup>a</sup> (2 defa), 244<sup>b</sup>, 245<sup>a</sup>, 247<sup>a</sup>, 247<sup>b</sup>, 249<sup>b</sup>, 251<sup>a</sup> (2 defa), 266<sup>b</sup>, 267<sup>a</sup>, 269<sup>a</sup>, 269<sup>b</sup>, 270<sup>a</sup> (2 defa).

İmāmü'l-Ḳıbleteyn: 229<sup>a</sup>.

Ḳā'id-i Ceyş-i İslām: 238<sup>b</sup>.

Kāşif-i Zamāyir: 269<sup>a</sup>.

Muşafā: 187<sup>b</sup>, 194<sup>a</sup>, 197<sup>b</sup>, 228<sup>a</sup>.

Nebiyy-i Ekmel: 202<sup>b</sup>.

Nebiyy-i Muḥterem: 266<sup>a</sup>, 271<sup>a</sup>.

Pād-şāh-ı Enbiyā: 205<sup>b</sup>, 222<sup>b</sup>.

Pād-şāh-ı Her Dü Serā: 270<sup>b</sup>.

Pād-şāh-ı Ḳāb-ı Ḳavseyn: 230<sup>b</sup>.

Peygamber-i Zī-şān: 233<sup>b</sup>.

Rasūla'llāh/Rasūlu'llāh: 185<sup>a</sup> (2 defa), 186<sup>b</sup>, 188<sup>a</sup>, 189<sup>b</sup>, 190<sup>a</sup>, 192<sup>a</sup>, 193<sup>b</sup>, 194<sup>a</sup>, 195<sup>a</sup>, 200<sup>a</sup>, 200<sup>b</sup>, 202<sup>a</sup> (5 defa), 202<sup>b</sup> (2 defa), 205<sup>a</sup>, 205<sup>b</sup>, 208<sup>a</sup>, 209<sup>a</sup>, 209<sup>b</sup>, 210<sup>b</sup>, 211<sup>a</sup> (2 defa), 211<sup>b</sup> (2 defa), 215<sup>a</sup>, 215<sup>b</sup>, 216<sup>b</sup>, 217<sup>a</sup>, 217<sup>b</sup>, 220<sup>b</sup>, 221<sup>b</sup> (2 defa), 222<sup>a</sup> (3 defa), 222<sup>b</sup> (2 defa), 223<sup>a</sup>, 224<sup>b</sup> (2 defa), 225<sup>b</sup> (2 defa), 226<sup>a</sup>, 229<sup>a</sup>, 231<sup>a</sup>, 233<sup>a</sup>, 233<sup>b</sup> (2 defa), 234<sup>a</sup>, 235<sup>a</sup>, 237<sup>a</sup>, 238<sup>a</sup> (2 defa), 238<sup>b</sup> (3 defa), 239<sup>b</sup>, 241<sup>b</sup>,

243<sup>a</sup> (2 defa), 244<sup>b</sup>, 246<sup>a</sup>, 249<sup>b</sup> (4 defa), 250<sup>a</sup> (2 defa), 250<sup>b</sup>, 251<sup>a</sup>, 251<sup>b</sup> (2 defa), 253<sup>b</sup>, 260<sup>b</sup> (3 defa), 261<sup>a</sup>, 261<sup>b</sup> (2 defa), 265<sup>a</sup>, 265<sup>b</sup>, 271<sup>a</sup>.

Rasūl-i Ekrem: 184<sup>b</sup> (3 defa), 185<sup>a</sup> (2 defa), 186<sup>a</sup>, 186<sup>b</sup> (5 defa), 187<sup>a</sup> (2 defa), 188<sup>b</sup> (3 defa), 189<sup>a</sup> (3 defa), 189<sup>b</sup> (3 defa), 190<sup>a</sup> (3 defa), 190<sup>b</sup> (2 defa), 191<sup>b</sup> (3 defa), 192<sup>a</sup> (6 defa) 192<sup>b</sup> (4 defa), 193<sup>a</sup> (3 defa), 193<sup>b</sup> (4 defa), 194<sup>a</sup> (4 defa), 194<sup>b</sup>, 195<sup>a</sup>, 195<sup>b</sup>, 196<sup>a</sup> (3 defa), 196<sup>b</sup> (4 defa), 197<sup>a</sup> (2 defa), 197<sup>b</sup> (2 defa), 198<sup>b</sup>, 199<sup>a</sup> (2 defa), 199<sup>b</sup> (3 defa), 200<sup>a</sup>, 200<sup>b</sup>, 203<sup>a</sup>, 203<sup>b</sup>, 204<sup>a</sup>, 205<sup>b</sup> (2 defa), 206<sup>a</sup> (2 defa), 208<sup>b</sup>, 209<sup>a</sup> (3 defa), 210<sup>a</sup> (2 defa), 210<sup>b</sup> (4 defa), 211<sup>a</sup> (2 defa), 212<sup>a</sup>, 213<sup>a</sup>, 215<sup>b</sup>, 216<sup>a</sup>, 217<sup>a</sup> (3 defa), 217<sup>b</sup> (2 defa), 218<sup>a</sup>, 218<sup>b</sup> (3 defa), 219<sup>a</sup>, 220<sup>b</sup>, 221<sup>a</sup> (3 defa), 221<sup>b</sup> (2 defa), 222<sup>a</sup> (2 defa), 222<sup>b</sup> (3 defa), 223<sup>a</sup>, 223<sup>b</sup>, 224<sup>a</sup>, 224<sup>b</sup> (2 defa), 225<sup>a</sup>, 225<sup>b</sup>, 226<sup>b</sup>, 228<sup>b</sup> (2 defa), 229<sup>a</sup>, 229<sup>b</sup> (2 defa), 230<sup>a</sup> (3 defa), 230<sup>b</sup> (2 defa), 231<sup>a</sup> (2 defa), 231<sup>b</sup>, 232<sup>a</sup>, 232<sup>b</sup> (3 defa), 233<sup>a</sup> (2 defa), 233<sup>b</sup> (2 defa), 234<sup>a</sup> (3 defa), 234<sup>b</sup> (2 defa), 235<sup>a</sup>, 235<sup>b</sup> (4 defa), 236<sup>a</sup>, 239<sup>a</sup> (2 defa), 239<sup>b</sup> (3 defa), 240<sup>b</sup>, 241<sup>b</sup>, 242<sup>a</sup>, 243<sup>a</sup> (2 defa), 243<sup>b</sup>, 244<sup>b</sup> (2 defa), 245<sup>a</sup> (2 defa), 245<sup>b</sup> (3 defa), 246<sup>a</sup> (2 defa), 246<sup>b</sup> (4 defa), 247<sup>a</sup> (3 defa), 247<sup>b</sup>, 249<sup>a</sup> (4 defa), 249<sup>b</sup> (5 defa), 250<sup>a</sup>, 250<sup>b</sup>, 251<sup>a</sup>, 252<sup>a</sup> (2 defa), 252<sup>b</sup> (3 defa), 253<sup>a</sup> (4 defa), 253<sup>b</sup> (2 defa), 254<sup>b</sup> (2 defa), 258<sup>b</sup> (2 defa), 259<sup>a</sup> (2 defa), 260<sup>a</sup>, 261<sup>a</sup> (2 defa), 261<sup>b</sup> (3 defa), 262<sup>a</sup> (2 defa), 262<sup>b</sup> (2 defa), 263<sup>a</sup> (4 defa), 263<sup>b</sup>, 264<sup>a</sup>, 265<sup>a</sup> (3 defa), 265<sup>b</sup> (2 defa), 266<sup>a</sup> (2 defa), 267<sup>a</sup>, 267<sup>b</sup>, 268<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup>, 269<sup>a</sup>, 270<sup>a</sup>, 270<sup>b</sup>, 271<sup>a</sup> (3 defa), 271<sup>b</sup> (2 defa), 272<sup>a</sup>, 272<sup>b</sup> (2 defa), 273<sup>b</sup>, 274<sup>a</sup> (6 defa), 274<sup>b</sup> (4 defa), 275<sup>a</sup> (3 defa), 275<sup>b</sup>.

Rasūlü's-Şeḫaleyn: 253<sup>a</sup>, 265<sup>a</sup>.

Risālet-Me'āb/Cenāb-ı Risālet-Me'āb: 200<sup>b</sup>, 205<sup>a</sup>, 205<sup>b</sup> (2 defa), 221<sup>b</sup>, 230<sup>b</sup>, 239<sup>b</sup>, 247<sup>a</sup>, 248<sup>a</sup>, 248<sup>b</sup>, 249<sup>a</sup>, 249<sup>b</sup> (2 defa), 250<sup>b</sup>, 251<sup>b</sup> (2 defa), 252<sup>a</sup> (2 defa), 252<sup>b</sup>, 259<sup>a</sup>, 260<sup>b</sup> (2 defa), 261<sup>a</sup>, 261<sup>b</sup>, 262<sup>a</sup>, 264<sup>a</sup>, 265<sup>a</sup>, 266<sup>a</sup>, 266<sup>b</sup>, 267<sup>a</sup>, 269<sup>a</sup>, 269<sup>b</sup> (2 defa), 270<sup>a</sup>, 272<sup>b</sup>.

Risālet-Penāh: 189<sup>a</sup>, 190<sup>a</sup>, 192<sup>a</sup>, 203<sup>b</sup>, 218<sup>a</sup>, 218<sup>b</sup>, 231<sup>a</sup>, 231<sup>b</sup>, 233<sup>b</sup>, 238<sup>b</sup>.

Şāhib-i Mürüvvet: 267<sup>b</sup>.

Şāhib-i Risālet/ Şāhib-i Risālet-Me'āb: 193<sup>b</sup>, 203<sup>a</sup>, 203<sup>b</sup>, 205<sup>b</sup>, 206<sup>a</sup>, 207<sup>b</sup>, 209<sup>b</sup>, 213<sup>a</sup> (2 defa), 214<sup>b</sup>, 217<sup>b</sup> (2 defa), 218<sup>b</sup>, 219<sup>a</sup>, 220<sup>b</sup>, 221<sup>b</sup>, 230<sup>a</sup>, 232<sup>a</sup>, 234<sup>a</sup>, 235<sup>b</sup>, 241<sup>b</sup>, 243<sup>a</sup>, 244<sup>b</sup>, 246<sup>b</sup>, 247<sup>b</sup>, 249<sup>a</sup>, 251<sup>b</sup>, 261<sup>a</sup>, 261<sup>b</sup>, 264<sup>a</sup>, 268<sup>a</sup>.

Şāhib-i Sa' ādet: 234<sup>b</sup>.

Şāhib-i Şecā' at: 231<sup>a</sup>,

Şāhib-i Şefkat: 250<sup>a</sup>.

Sālār-ı Enbiyā: 229<sup>a</sup>, 229<sup>b</sup>.

Server-i Enbiyā: 184<sup>b</sup>, 189<sup>a</sup> (2 defa), 189<sup>b</sup>, 191<sup>a</sup>, 191<sup>b</sup>, 195<sup>b</sup>, 197<sup>a</sup>, 200<sup>b</sup>, 202<sup>a</sup>, 203<sup>a</sup>, 211<sup>b</sup>, 215<sup>b</sup>, 218<sup>a</sup> (2 defa), 221<sup>a</sup>, 222<sup>a</sup>, 225<sup>b</sup>, 230<sup>b</sup>, 231<sup>b</sup>, 232<sup>a</sup>, 233<sup>a</sup>, 234<sup>a</sup> (2 defa), 234<sup>b</sup>, 235<sup>b</sup>, 237<sup>a</sup>, 237<sup>b</sup>, 238<sup>a</sup>, 239<sup>b</sup>, 241<sup>b</sup>, 242<sup>b</sup>, 247<sup>a</sup>, 247<sup>b</sup>, 248<sup>b</sup>, 252<sup>b</sup>, 261<sup>b</sup>, 262<sup>a</sup>, 263<sup>b</sup>, 265<sup>b</sup>, 266<sup>a</sup>, 267<sup>a</sup>, 267<sup>b</sup>, 268<sup>b</sup>, 270<sup>a</sup>, 270<sup>b</sup>, 272<sup>a</sup> (3 defa), 272<sup>b</sup>, 274<sup>a</sup> (2 defa), 275<sup>b</sup>.

Server-i Her Dü Cihān: 248<sup>a</sup>.

Server-i Kā'ināt: 190<sup>a</sup>, 208<sup>a</sup>, 228<sup>b</sup>, 233<sup>b</sup>.

Server-i 'Ālem: 186<sup>a</sup>, 216<sup>a</sup>, 228<sup>b</sup>, 234<sup>b</sup>, 235<sup>a</sup>.

Seyyid-i Ekvān/Seyyidü'l-Ekvān: 184<sup>b</sup>, 189<sup>a</sup>, 190<sup>a</sup>, 215<sup>a</sup>, 217<sup>b</sup>, 225<sup>b</sup>, 228<sup>b</sup>, 246<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup>.

Seyyid-i Veled-i Ādem: 235<sup>a</sup>.

Seyyidi'l-Mürselīn: 246<sup>a</sup>.

Seyyidü'l-Beşer: 189<sup>b</sup>, 208<sup>b</sup>, 212<sup>b</sup>, 221<sup>b</sup>, 223<sup>a</sup>, 225<sup>b</sup>, 229<sup>a</sup>, 230<sup>b</sup>, 232<sup>b</sup>, 240<sup>b</sup>, 245<sup>a</sup>, 245<sup>b</sup>, 250<sup>b</sup>, 259<sup>b</sup>, 265<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup>, 270<sup>a</sup>.

Seyyidü'l-Kevneyn: 231<sup>b</sup>.

Şāh-bāz-ı Enbiyā: 250<sup>b</sup>.

Şāh-ı Enbiyā: 191<sup>b</sup>, 194<sup>a</sup>.

Şeh-süvār-ı Enbiyā: 189<sup>b</sup>, 224<sup>b</sup>, 229<sup>a</sup>, 234<sup>a</sup>, 238<sup>b</sup>, 247<sup>b</sup>, 265<sup>b</sup>, 268<sup>b</sup>.

Hız. Peygamber'in dışında Hız. Ādem, Hız. Dāvud, Hız. Eyyüb, Hız. Harun, Hız. İbrahim, Hız. İdris, Hız. İsa, Hız. İşhak, Hız. İsmail, Hız. Musa, Hız. Nuh, Hız. Salih, Hız. Süleyman, Hız. Yahya, Hız. Yakup, Hız. Yunus ve Hız. Yusuf, ismi geçen diğer peygamberlerdir. Metinde en çok zikredilen Hız. Musa'nın ismi 8, Hız. Ādem'in ismi 5 yerde geçmektedir. Peygamber isimleri ve metinde yer aldıkları varaklar alfabetik olarak şu şekildedir:

Ādem Aleyhisselām: 187<sup>a</sup> (4 defa), 197<sup>a</sup>, 265<sup>b</sup>.

Dāvūd Aleyhisselām: 187<sup>a</sup>, 187<sup>b</sup> (2 defa).

Eyyüb Aleyhisselām: 187<sup>a</sup>.

Hārūn Aleyhisselām: 236<sup>a</sup>, 266<sup>a</sup> (2 defa).

İbrahim Aleyhisselām: 187<sup>a</sup>, 187<sup>b</sup>, 188<sup>a</sup>.

İdris Aleyhisselâm: 187<sup>b</sup>.

‘İsâ Aleyhisselâm: 187<sup>a</sup> (2 defa).

İşhak Aleyhisselâm: 187<sup>b</sup>.

İsmâ‘îl Aleyhisselâm: 187<sup>a</sup>, 197<sup>b</sup>.

Mūsâ Aleyhisselâm: 186<sup>b</sup> (2 defa), 188<sup>a</sup>, 188<sup>b</sup>, 198<sup>a</sup>, 202<sup>b</sup>, 222<sup>a</sup>, 236<sup>a</sup>.

Nūh Aleyhisselâm: 187<sup>b</sup>, 222<sup>a</sup>.

Şâlih Aleyhisselâm: 193<sup>b</sup>.

Süleymân Aleyhisselâm: 187<sup>a</sup>.

Yahyâ Aleyhisselâm: 265<sup>a</sup> (2 defa)

Ya‘kûb Aleyhisselâm: 187<sup>b</sup>.

Yûnus Aleyhisselâm: 187<sup>b</sup> (4 defa).

Yûsuf Aleyhisselâm: 187<sup>b</sup> (2 defa), 188a, 230<sup>a</sup>.

Peygamberler dışında metinde 314 kişinin ismi geçmektedir. Bu isimlerin okunuşundan emin olmadıklarımızın yanına, parantez içerisinde soru işareti konulmuştur. İsmi en çok geçenler Hz. Ali (98 defa), Hz. Hamza (89 defa), Hz. Fâtıma (79 defa), Hz. Ömer (38 defa) ve Hz. Ebû Bekir’dir (37 defa). Metinde yer alan şahıs isimleri ve buldukları varaklar alfabetik olarak şu şekildedir:

‘Abbās: 201<sup>a</sup> (3 defa), 201<sup>b</sup>, 219<sup>b</sup> (2 defa), 221<sup>a</sup> (2 defa), 221<sup>b</sup> (8 defa), 236<sup>b</sup>, 237<sup>a</sup>, 239<sup>a</sup>.

‘Abdu'l-ilâh: 211<sup>b</sup>.

‘Abdu'llâh bin Caḥş bin Ziyâb [Riâb] el-Esedî: 194<sup>b</sup>.

‘Abdu'llâh bin Caḥş: 224<sup>a</sup>, 253<sup>b</sup>.

‘Abdu'llâh bin Cübeyr: 240<sup>b</sup>, 241<sup>a</sup>, 242<sup>b</sup> (2 defa), 243<sup>a</sup>, 246<sup>a</sup>.

‘Abdu'llâh bin Ebî Rebi‘ a: 235<sup>a</sup>.

‘Abdu'llâh bin Ebî Ümâme: 273<sup>a</sup>.

‘Abdu'llâh bin Ebi'l-Ḥuḳayḳ: 272<sup>a</sup>.

‘Abdu'llâh bin Ḥizâm: 259<sup>a</sup>.

‘Abdu'llâh bin Ka‘b: 218<sup>b</sup>.

‘Abdu'llâh bin Mes‘ûd: 215<sup>a</sup>, 215<sup>b</sup>, 222<sup>b</sup>.

‘Abdu'llah bin Nebtel: 185<sup>b</sup>.

‘Abdu'llâh bin ‘Atîk: 272<sup>a</sup>.

‘Abdu'llâh bin ‘Oşmân bin ‘Affân: 274<sup>a</sup>.



- ‘Abdu'llāh bin ‘Ömer: 213<sup>b</sup>, 260<sup>a</sup>.
- ‘Abdu'llāh bin Revāḥa: 207<sup>b</sup>, 218<sup>a</sup>, 222<sup>a</sup>.
- ‘Abdu'llāh bin Selām: 230<sup>a</sup>, 271<sup>a</sup> (2 defa).
- ‘Abdu'llāh bin Şihāb Zühri: 243<sup>a</sup>.
- ‘Abdu'llāh bin Şuriyā: 184<sup>b</sup>
- ‘Abdu'llāh bin Tāriḳ: 268<sup>a</sup>.
- ‘Abdu'llāh bin Ümmü Mektüm/İbn Ümmü Mektüm: 200<sup>a</sup>, 229<sup>b</sup>, 239<sup>a</sup> 270<sup>a</sup>.
- ‘Abdu'llāh bin Zem‘ a: 273<sup>a</sup>.
- ‘Abdu'llāh ibn Hişām: 248<sup>a</sup>.
- ‘Abdu'llāh ibn İbrāhīm: 255<sup>a</sup>.
- ‘Abdu'llāh ibn Uḫte (?): 253<sup>b</sup>.
- ‘Abdu'r-Rahman bin ‘Avf: 271<sup>b</sup>.
- ‘Afrā: 207<sup>b</sup>, 214<sup>b</sup>, 215<sup>a</sup>.
- Aḫnes bin Şerīḳ bin ‘Amr ibn Vehbü's-Şaḳafī: 204<sup>b</sup>.
- ‘Akīl bin Ebī Tālib: 221<sup>a</sup>.
- ‘Ali bin Ebī Tālib/‘Ali: 187<sup>b</sup>, 188<sup>b</sup>, 189<sup>a</sup>, 190<sup>b</sup> (3 defa), 191<sup>a</sup> (2 defa), 193<sup>b</sup> (3 defa), 194<sup>a</sup>, 194<sup>b</sup>, 200<sup>b</sup> (2 defa), 203<sup>b</sup>, 207<sup>b</sup>, 208<sup>a</sup> (2 defa), 209<sup>a</sup>, 212<sup>a</sup>, 213<sup>a</sup>, 218<sup>b</sup>, 222<sup>a</sup>, 222<sup>b</sup>, 223<sup>a</sup>, 224<sup>a</sup>, 227<sup>b</sup>, 228<sup>a</sup>, 229<sup>b</sup>, 232<sup>b</sup> (4 defa), 233<sup>a</sup> (10 defa), 233<sup>b</sup> (3 defa), 242<sup>b</sup>, 243<sup>a</sup> (6 defa), 244<sup>a</sup> (2 defa), 245<sup>b</sup>, 247<sup>a</sup>, 247<sup>b</sup>, 249<sup>a</sup> (2 defa), 250<sup>b</sup>, 251<sup>b</sup>, 252<sup>b</sup> (2 defa), 261<sup>b</sup> (3 defa), 262<sup>a</sup>, 264<sup>b</sup>, 265<sup>a</sup> (4 defa), 265<sup>b</sup>, 266<sup>a</sup>, 266<sup>b</sup> (3 defa), 268<sup>b</sup>, 274<sup>a</sup>, 274<sup>b</sup> (2 defa).
- ‘Āmir bin Fūheyre: 267<sup>b</sup> (2 defa), 268<sup>a</sup>.
- ‘Āmir bin Rebi‘ a: 194<sup>b</sup>.
- ‘Āmir bin Tufeyl: 267<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup>.
- ‘Ammār bin Yāsir: 193<sup>a</sup>.
- ‘Amr bin Caḫş: 269<sup>a</sup>.
- ‘Amr bin Caḫş: 269<sup>b</sup>.
- ‘Amr bin Cemūḫ: 259<sup>a</sup>.
- ‘Amr bin Ḥaḍramī: 195<sup>a</sup>, 196<sup>a</sup>, 206<sup>b</sup>.
- ‘Amr bin Ḥazm el-Enşārī: 240<sup>a</sup>.
- ‘Amr bin Hişām: 204<sup>b</sup>.
- ‘Amr bin Ḥizām: 185<sup>b</sup>.

- ‘ Amr bin Mu‘ āz: 260<sup>b</sup>.
- ‘ Amr bin ‘ Abdullāh el-Cümāhī: 224<sup>b</sup>, 237<sup>a</sup>.
- ‘ Amr bin ‘ Āş bin Vāil bin Hişām: 199<sup>b</sup>.
- ‘ Amr bin ‘ Iydūd : 204<sup>a</sup>.
- ‘ Amr bin Seleme: 273<sup>a</sup>.
- ‘ Amr bin Ümeyye: 267<sup>b</sup>, 268<sup>a</sup>.
- ‘ Ā ‘işe: 186<sup>b</sup>, 188<sup>a</sup>, 189<sup>a</sup>, 191<sup>b</sup> (2 defa), 198<sup>a</sup>, 200<sup>a</sup>, 220<sup>a</sup>, 242<sup>b</sup>, 251<sup>b</sup>, 273<sup>a</sup>,  
275<sup>b</sup>.
- ‘ Ariż beni'l ‘ Ās bin Saīd: 203<sup>b</sup>.
- ‘ Aş bin Hişām bin Muğire: 219<sup>b</sup>.
- ‘ Āşım bin Hişām: 211<sup>b</sup>.
- ‘ Aşım bin ‘ Adyu'l-‘ Aclānī: 200<sup>a</sup>.
- ‘ Āsım bin Şābit bin Ebi'l-Aklāh: 242<sup>a</sup>.
- ‘ Ātike bint-i ‘ Abdul-Muṭṭālib: 200<sup>b</sup>.
- ‘ Attāb bin Esīd: 233<sup>b</sup>.
- ‘ Aṭāf bin Hālīd el-Maḥzūmī: 263<sup>a</sup>.
- ‘ Avf bin Hāriş: 210<sup>b</sup>.
- Bedr bin Kureyş bin Muḥalled bin en-Naḍr bin Kināne (?): 198<sup>b</sup>.
- Beṭḥā ‘ bin Ezher: 193<sup>a</sup>.
- Bilāl bin Hārişü'l-Mezni: 275<sup>a</sup>.
- Bilāl-i Habeşī: 212<sup>a</sup> (2 defa).
- Bistām bin Kays eş-Şeybānī: 266<sup>a</sup>.
- Bişr bin Berā ‘ bin Ma‘ rūr: 197<sup>b</sup>.
- Büreyde bin Huşayb: 275<sup>b</sup>.
- Cābir bin ‘ Abdu'llāh el-Enşāri: 259<sup>b</sup>.
- Cebbār bin Sūlmā : 267<sup>b</sup>.
- Cehm bin eş-Şalt bin Muḥrimet bin el-Muṭṭalib bin ‘ Abdumenāf: 204<sup>a</sup>.
- Cemīle binti ‘ Abdullāh bin Übey bin Selūl: 245<sup>b</sup>.
- Cu‘ āl bin Sūrāka: 246<sup>a</sup>.
- Cübeyr bin Muṭ‘ im: 236<sup>b</sup>, 237<sup>a</sup>, 243<sup>b</sup>.
- Cülās bin Ṭalḥa bin Ebi Ṭalḥa: 242<sup>b</sup>.
- Cüveyriye: 233<sup>b</sup>.

Ḍaḥḥāk İbn Süfyān el-Kilābī: 268<sup>a</sup>.  
Ḍamḍam bin ʿAmr: 200<sup>b</sup>.  
Ḍımām bin Taʿlib: 275<sup>a</sup> (2 defa).  
Ebā Bekr es-Şiddīk: 185<sup>a</sup> (8 defa), 185<sup>b</sup>, 189<sup>a</sup> (7 defa), 190<sup>a</sup>, 196<sup>a</sup>, 203<sup>a</sup>,  
208<sup>b</sup> (2 defa), 209<sup>a</sup> (iki defa), 213<sup>a</sup>, 221<sup>b</sup>, 222<sup>a</sup> (3 defa), 246<sup>b</sup> (2 defa), 250<sup>b</sup>, 263<sup>a</sup>,  
264<sup>a</sup>, 271<sup>b</sup>, 272<sup>b</sup> (2 defa), 275<sup>b</sup>.  
Ebā Saʿīd: 245<sup>a</sup>.  
Ebān bin Saʿd bin el-ʿĀş: 233<sup>b</sup>.  
Ebī Ḥuzeyfe bin ʿUtbe: 217<sup>b</sup>.  
Ebī ʿAzīz bin ʿÖmer: 207<sup>b</sup>.  
Ebī Seleme bin ʿAbdu'l-Esed el-Maḥzūmī: 193<sup>a</sup>, 271<sup>b</sup>.  
Ebū Berā bin Mālik bin Caʿfer: 267<sup>a</sup>.  
Ebū Berāʾ bin ʿĀmir: 267<sup>a</sup>.  
Ebū Bürde: 247<sup>a</sup>.  
Ebū Cehl bin Ḥişām/Ebu'l-Ḥakem bin Ḥişām: 218<sup>a</sup>, 219<sup>b</sup>.  
Ebū Dücāne: 241<sup>b</sup> (4 defa), 242<sup>a</sup>, 247<sup>a</sup>, 249<sup>a</sup>, 261<sup>b</sup>, 262<sup>a</sup> (2 defa), 271<sup>b</sup>.  
Ebū Ğurre: 219<sup>a</sup>.  
Ebū Ḥayşeme: 240<sup>b</sup>.  
Ebū Ḥuzeyfe ibn ʿUtbe bin Rebiʿa bin ʿAbduşems bin ʿAbdumenāf: 194<sup>b</sup>.  
Ebū İmāme: 200<sup>a</sup>.  
Ebū Kebşe: 203<sup>b</sup>.  
Ebū Lübābe: 200<sup>a</sup>, 200<sup>b</sup> (2 defa), 230<sup>b</sup>.  
Ebū ʿAmir: 248<sup>b</sup>.  
Ebū ʿİzze: 237<sup>a</sup>.  
Ebū ʿUbeyde bin el-Cerrāḥ: 247<sup>a</sup>.  
Ebū Rāfiʿ el-Aʿver : 184<sup>b</sup>.  
Ebū Rāfiʿ: 220<sup>a</sup>.  
Ebū Süfyān bin Ḥarb: 251<sup>a</sup>.  
Ebū Süfyān bin Ḥāriş: 219<sup>b</sup>, 271<sup>a</sup>.  
Ebū Süfyān: 199<sup>b</sup> (2 defa), 200<sup>a</sup>, 200<sup>b</sup> (2 defa), 201<sup>b</sup>, 203<sup>b</sup>, 220<sup>a</sup>, 232<sup>a</sup> (2  
defa), 232<sup>b</sup>, 235<sup>a</sup>, 235<sup>b</sup>, 237<sup>a</sup> (2 defa), 237<sup>b</sup>, 244<sup>a</sup>, 247<sup>b</sup>, 248<sup>a</sup>, 251<sup>b</sup> (2 defa), 268<sup>b</sup>.  
Ebu'l Büḥteri bin Ḥişām: 218<sup>a</sup>.

Ebu'l-Yesir Ka' b bin 'Ömer ve'l-Enşārī: 220<sup>b</sup>.  
Enes bin Mālik bin Naḍr: 246<sup>b</sup>  
Eslem: 203<sup>b</sup>.  
'Esmā bint-i Mervān: 228<sup>b</sup>.  
Esmā bint 'Umeys: 265<sup>a</sup> (3 defa).  
Esved bin Muṭṭalib: 237<sup>a</sup>.  
Esved bin 'Abdu'l-esed: 206<sup>a</sup>.  
Eymā' bin Raḥsā (?): 207<sup>a</sup> (2 defa)  
Fāṭıma bint Esed bin Hāşim bin 'Abdumenāf: 274<sup>a</sup>.  
Fāṭımatü'z-Zehrā binti Muḥammed/Fāṭıma: 187<sup>b</sup>, 188<sup>b</sup>, 189<sup>a</sup> (3 defa), 189<sup>b</sup>  
(9 defa), 190<sup>a</sup> (4 defa), 190<sup>b</sup> (2 defa), 191<sup>a</sup> (5 defa), 191<sup>b</sup> (5 defa), 192<sup>a</sup> (3 defa),  
193<sup>b</sup> (2 defa), 194<sup>a</sup> (4 defa), 232<sup>b</sup>, 233a (8 defa), 233<sup>b</sup> (3 defa), 251<sup>b</sup>, 252<sup>a</sup> (7 defa),  
263<sup>a</sup>, 264<sup>b</sup>, 265<sup>a</sup> (6 defa), 265<sup>b</sup> (2 defa), 266<sup>b</sup> (2 defa), 271<sup>b</sup>, 274<sup>a</sup> (2 defa), 274<sup>b</sup> (4  
defa).  
Finhāş: 285<sup>a</sup> (7 defa).  
Ḥabbāb bin el-Münzir: 207<sup>b</sup>, 239<sup>a</sup>, 247<sup>a</sup>.  
Ḥabbāb bin Ḳays bin 'Urfe: 249<sup>a</sup>.  
Ḥaccāc bin 'İlāt es-Sülemī: 264<sup>b</sup>.  
Ḥaccāc evlādıları Nebīh ve Münebbih: 204<sup>a</sup>, 218<sup>a</sup>.  
Ḥadīcetü'l-Kübrā: 188<sup>a</sup>.  
Ḥafşa binti 'Ömer bin el-Ḥattāb: 235<sup>a</sup>.  
Ḥakem bin Keysān: 195<sup>a</sup> (2 defa), 195<sup>b</sup> (3 defa), 224<sup>a</sup>.  
Ḥakīm bin El-ḥirām: 207<sup>a</sup>.  
Ḥakīm bin Ḥızām: 206<sup>a</sup> (2 defa), 207<sup>a</sup> (2 defa), 211<sup>a</sup>.  
Ḥālīd bin Bekir el-Leysī: 194<sup>b</sup>.  
Ḥālīd bin Ebī'l-Bekr: 268<sup>a</sup>.  
Ḥālīd bin Velīd: 241<sup>a</sup>, 242<sup>b</sup>, 246<sup>a</sup>.  
Ḥamza bin 'Abdu'l-muṭṭalib: 192<sup>a</sup>, 193<sup>a</sup>, 206<sup>a</sup>, 206<sup>b</sup>, 207<sup>b</sup>, 208<sup>a</sup> (2 defa),  
212<sup>a</sup>, 222<sup>a</sup>, 227<sup>a</sup>, 228<sup>a</sup>, 236<sup>b</sup> (2 defa), 237<sup>b</sup>, 238<sup>b</sup>, 242<sup>a</sup> (2 defa), 243<sup>b</sup> (5 defa), 244a  
(6 defa), 244<sup>b</sup> (2 defa), 245<sup>a</sup>, 250<sup>a</sup>, 252<sup>b</sup> (3 defa), 253<sup>a</sup> (5 defa), 253<sup>b</sup> (11 defa),  
254<sup>b</sup> (2 defa), 255<sup>a</sup>, 258<sup>b</sup> (4 defa), 259<sup>a</sup> (4 defa), 259<sup>b</sup>, 261<sup>a</sup>, 263<sup>a</sup>, 266<sup>a</sup>.  
Ḥanzāla bin Ebī 'Āmir: 245<sup>b</sup>.

Ḥarām bin Milhān: 267<sup>a</sup>.  
Ḥārīce bin Zeyd: 259<sup>a</sup>.  
Ḥārīṣ bin Cābir: 244<sup>a</sup>.  
Ḥārīṣ bin Ebī Ḍırār: 257<sup>b</sup>.  
Ḥārīṣ bin Hişām: 237<sup>a</sup>.  
Ḥārīs bin ‘Āmir bin Nevfel: 204<sup>a</sup>.  
Ḥārīṣ bin Şamme: 247<sup>a</sup>, 250<sup>b</sup>.  
Ḥārīṣ bin Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa: 242<sup>a</sup>.  
Ḥārīse bin eş-Şamt: 271<sup>b</sup>.  
Ḥārīse ibn Sürāka: 210<sup>a</sup>.  
Hasan Basri: 226<sup>b</sup>.  
Ḥasan bin ‘Ali bin Ebī Ṭālib/Ḥasan: 187<sup>b</sup>, 223<sup>b</sup>, 264<sup>b</sup> (4 defa), 265<sup>b</sup> (5 defa), 265<sup>b</sup> (4 defa), 266<sup>a</sup> (5 defa), 266<sup>b</sup> (3 defa).  
Ḥassan bin Şābit: 270<sup>b</sup>.  
Ḥavvāt bin Cübeyr: 200<sup>a</sup>.  
Hind binti Eşāse bin ‘Ibād bin Maṭlub: 250<sup>a</sup>.  
Hind binti ‘Utbe: 251<sup>a</sup>.  
Hişām bin ‘Urve: 286<sup>b</sup>.  
Ḥubeyb bin ‘Adiy: 268<sup>a</sup>.  
Ḥusayman bin ‘Abdullāh el-Ḥuzā‘ī: 219<sup>b</sup>.  
Huseyl bin Cābir: 246<sup>b</sup>.  
Ḥuveytāb bin ‘Abdu'l‘izzī: 235<sup>a</sup>.  
Ḥuyey bin Aḥṭab: 184<sup>b</sup>.  
Ḥuzeymet bin Müdriket bin İlyās: 268<sup>a</sup>.  
Ḥüseyin bin ‘Ali bin Ebī Ṭālib/Ḥüseyin: 187<sup>b</sup> (2 defa), 264<sup>b</sup> (2 defa), 265<sup>a</sup> (4 defa), 265<sup>b</sup> (4 defa), 266<sup>a</sup> (4 defa), 266<sup>b</sup>, 271<sup>b</sup>.  
İbn Dücāne bin Simak bin Ḥareşe: 271<sup>b</sup>.  
İbn Ḥuzeyme: 237<sup>a</sup>.  
İbn ‘Urfe: 249<sup>a</sup> (3 defa).  
İbn Übeyy bin Şelül: 238<sup>a</sup>.  
İbni Ḳamia<sup>?</sup>: 243<sup>a</sup> (2 defa), 243<sup>b</sup>, 245<sup>a</sup> (2 defa), 248<sup>a</sup> (2 defa), 248<sup>b</sup>.  
İbnü'l-Ḥanzaliyye: 206<sup>b</sup>.

İkrime bin Ebî Cehl: 237<sup>a</sup>, 212<sup>a</sup>, 236<sup>a</sup>, 242<sup>b</sup>.  
Ka' b bin el-Eşref: 184<sup>b</sup>, 234<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup> (2 defa), 270<sup>a</sup>.  
Ka' b bin Mâlik: 250<sup>b</sup>.  
Ka' b bin Zeyd: 267<sup>b</sup>.  
Katâde bin Nu' mân: 249<sup>b</sup> (2 defa).  
Kebşe binti Râfi': 260<sup>b</sup>.  
Kilâb bin Talha: 242<sup>b</sup>.  
Kürz bin Câbir: 194<sup>b</sup> (2 defa).  
Lebid bin A' sam: 184<sup>b</sup>.  
Maḥreme bin Nevfel: 199<sup>b</sup>, 204<sup>b</sup>.  
Maḥşiyye bin ' Amr eḍ-Ḍamrî: 192<sup>a</sup>.  
Mâlik bin Sinân: 248<sup>b</sup>, 263<sup>b</sup>.  
Meczûr bin Ziyâd: 259<sup>a</sup>.  
Merşed bin Ebî Merşedü'l-Ġanevî: 268<sup>a</sup>.  
Meymûn bin Mihrân ibn ' Abbâs: 186<sup>b</sup>.  
Meymûne: 273<sup>a</sup>.  
Mihca': 210<sup>a</sup>.  
Miḫdad bin ' Amr: 202<sup>a</sup>.  
Muḫammed bin Mesleme: 234<sup>a</sup> (2 defa), 239<sup>b</sup>, 247<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup>, 269<sup>b</sup>.  
Muḫammed bin Seleme: 232<sup>a</sup>, 252<sup>b</sup>, 271<sup>a</sup>.  
Mu' âviye bin Ebî Süfyân: 251<sup>a</sup>.  
Mu' aviye bin Muġire: 264<sup>a</sup>.  
Mu' avvız: 214<sup>b</sup>, 215<sup>a</sup> (3 defa).  
Mu' âz bin ' Umeyr: 212<sup>a</sup>.  
Mu' âz: 214<sup>b</sup> (2 defa), 215<sup>a</sup> (2 defa).  
Mu' taşım Billâh: 249<sup>b</sup>.  
Mu' teb bin ' Abîd: 268<sup>a</sup>.  
Murabba' bin Kıbtî el-Ḥârişî : 240<sup>b</sup>.  
Mus' ab bin ' Umeyr: 207<sup>b</sup>, 219<sup>a</sup>, 243<sup>a</sup>.  
Mücemmi': 185<sup>b</sup> (4 defa), 186<sup>a</sup>.  
Münzer bin ' Amr: 267<sup>a</sup>.  
Müseylemetül Kezzâb: 244<sup>b</sup>.

Müşebbir: 266<sup>a</sup>.  
Nağr bin Hāriş : 218<sup>a</sup>, 219<sup>a</sup>.  
Nebtel bin el-Hāriş bin Benī Zabi<sup>c</sup> ah bin Zeyd bin Mālik/Nevfel ibnu'l-  
Hāriş bin 'Abdu'l-Muṭṭalib: 185<sup>b</sup>, 221<sup>a</sup>.  
Nevfel bin Ehib bin 'Abdu Menāf bin Zühre: 199<sup>b</sup>.  
Nevfel bin Huveylid: 204<sup>a</sup>.  
Nevfel bin 'Abdu'llāh: 195<sup>a</sup> (3 defa).  
Nu<sup>c</sup> mān bin Mālik: 259<sup>a</sup>.  
'Osmān bin Maz<sup>c</sup> un: 232<sup>b</sup>.  
'Osmān bin 'Affan: 189<sup>b</sup>.  
'Osmān ibn 'Abdu'llāh bin el-Muğire: 195<sup>a</sup>.  
'Osmān: 189<sup>b</sup>, 190<sup>a</sup> (2 defa).  
'Ömer bin el-Ḥaṭṭab/'Ömer: 185<sup>b</sup>, 186<sup>a</sup>, 189<sup>a</sup> (8 defa), 190<sup>a</sup>, 202<sup>a</sup>, 209<sup>a</sup>,  
211<sup>b</sup> (3 defa), 217<sup>a</sup>, 222<sup>a</sup> (2 defa), 222<sup>b</sup> (2 defa), 223<sup>b</sup>, 235<sup>b</sup>, 245<sup>a</sup>, 247<sup>b</sup> (2 defa),  
250<sup>b</sup>, 251<sup>a</sup>, 251<sup>b</sup>, 260<sup>a</sup>, 263<sup>a</sup>, 267<sup>a</sup>, 269<sup>a</sup>, 271<sup>b</sup>, 272<sup>b</sup> (3 defa), 273<sup>a</sup>.  
'Ömer bin 'Abdu'l-'Aziz: 250<sup>a</sup>.  
Rāfi<sup>c</sup> bin Ḥadīc: 239<sup>b</sup>.  
Ra<sup>c</sup> l bin 'Avf bin Mālike: 267<sup>b</sup>.  
Rukiyye: 218<sup>a</sup>.  
Şābit bin Vaqş : 246<sup>b</sup>.  
Safi<sup>c</sup> bin Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa: 242<sup>a</sup>.  
Şafiyye binti 'Abdulmuṭṭalib: 253<sup>a</sup>.  
Şafvan bin Ümeyye: 225<sup>a</sup>.  
Sālim bin 'Umeyr: 230<sup>a</sup> (2 defa).  
Sa<sup>c</sup> d bin Ebī Ṭalḥa: 242<sup>a</sup>.  
Sa<sup>c</sup> d bin Ebī Vaqkāş ez-Zühri: 192<sup>b</sup>, 194<sup>b</sup>, 195<sup>a</sup>, 195<sup>b</sup>, 203<sup>b</sup>, 242<sup>a</sup>, 243<sup>a</sup>,  
247<sup>a</sup>, 248<sup>a</sup>, 249<sup>a</sup> (2 defa), 251<sup>b</sup>, 254<sup>a</sup> (3 defa).  
Sa<sup>c</sup> d bin er-Rebi<sup>c</sup> : 252<sup>b</sup> (6 defa), 259<sup>a</sup>.  
Sa<sup>c</sup> d bin Mālik: 249<sup>a</sup>.  
Sa<sup>c</sup> d bin Mu<sup>c</sup> āz: 202<sup>b</sup>, 238<sup>b</sup>, 246<sup>b</sup>.  
Sa<sup>c</sup> d bin 'Ubāde: 192<sup>a</sup>, 239<sup>a</sup>, 275<sup>a</sup>.  
Sa<sup>c</sup> d bin 'Ubāde: 237<sup>b</sup>.i<sup>c</sup> ṭā

Sa' d bin Rebi' : 237<sup>a</sup>.  
Sā'ib bin 'Osmān bin Maz'ūn: 192<sup>b</sup>.  
Sa' id bin Zeyd: 199<sup>b</sup>, 240<sup>b</sup>.  
Şavāb: 245<sup>b</sup>.  
Sebā' bin 'Abdu'l-'izzī'l-naḥrā' (?): 244<sup>a</sup>, 243<sup>b</sup>.  
Sehl bin Beyzā: 222<sup>b</sup> (2 defa).  
Sehl bin Ḥanīf: 247<sup>a</sup>.  
Sehl bin Ḥuneyf: 213<sup>a</sup>, 261<sup>b</sup>, 271<sup>b</sup> (2 defa).  
Sellām bin Mişkem: 269<sup>a</sup>, 272<sup>a</sup>.  
Selmān-ı Fārisī: 274<sup>b</sup>.  
Semüre bin Cündeb: 239<sup>b</sup>.  
Sevād bin 'Izze: 208<sup>a</sup>.  
Sibā' bin 'Urfete el-Ġifārī: 229<sup>b</sup>.  
Sinān bin Mālik: 263<sup>a</sup>.  
Şuheyb: 271<sup>b</sup>.  
Süfyānū'd-Ḍamrī: 203<sup>b</sup>.  
Süheyl bin Beyzāu'l-ḥārisī: 194<sup>b</sup>.  
Süheyl bin 'Amr: 201<sup>b</sup>.  
Süheyl ibn 'Amr: 204<sup>a</sup>.  
Sülāfe bint Sa' d: 242<sup>a</sup>.  
Sürāka İbn Mālik: 209<sup>b</sup>.  
Süveybe: 220<sup>a</sup>.  
Şebber: 266<sup>a</sup>.  
Şemmās bin 'Osmān el-Maḥzūmī: 259<sup>a</sup>.  
Şemuil : 184<sup>b</sup>.  
Şeybe bin Rebi' a: 218<sup>a</sup>.  
Şu' b 'Abdullāh bin El-Erem (?): 193<sup>a</sup>.  
Şübeyr: 266<sup>a</sup>.  
Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa: 239<sup>a</sup>, 242<sup>a</sup> (3 defa).  
Ṭalḥa bin 'Ubeydullāh: 199<sup>b</sup>, 242<sup>b</sup>, 247<sup>a</sup>.  
Ṭalḥa: 190<sup>a</sup>, 247<sup>a</sup>.  
Ṭālib bin Ebī Ṭālib: 204<sup>b</sup> (2 defa).



Ṭa'ime ibn 'Adiy bin Nevfel: 204<sup>a</sup>.  
Ṭu'me bin Ubeyriq: 264<sup>a</sup>, 264<sup>b</sup>  
'Ubāde bin Şāmit: 231<sup>a</sup> (2 defa).  
'Ubeyde bin el-Ḥāriş: 228<sup>a</sup>.  
'Ubeydullāh: 221<sup>a</sup>.  
Uceyr: 203<sup>b</sup>.  
'Ukbe bin Ebī Mu'ayt: 218<sup>a</sup>.  
'Ukkāşe bin Miḥşan el-Esedī: 194<sup>b</sup>.  
'Umeyr bin el-Ḥaṭmī/'Umeyr bin 'Adiyy: 228<sup>b</sup>, 229<sup>a</sup> (2 defa).  
'Umeyr bin el-Ḥumām: 210<sup>a</sup>.  
'Umeyr bin Vehb el-Cümāhī/'Umeyr bin Vehb bin Cümāhī: 205<sup>a</sup>, 206<sup>b</sup>.  
'Utbe bin Cühdem: 221<sup>a</sup>.  
'Utbe bin Ebī Vaqqaş: 243<sup>a</sup>.  
'Utbe bin Ğazvān bin Cābir es-Sülemī: 194<sup>b</sup>.  
'Utbe bin Rebī' a: 194<sup>a</sup>, 206<sup>a</sup>, 217<sup>b</sup>.  
Useyd bin Ḥuḍayr: 237<sup>b</sup>, 238<sup>b</sup>, 239<sup>b</sup>, 246<sup>b</sup>, 247<sup>a</sup> (3 defa), 261<sup>a</sup>, 269<sup>a</sup>.  
Übey bin Ḥalef: 250<sup>b</sup>, 262<sup>b</sup>.  
Übey bin Ka' b: 237<sup>a</sup>, 262<sup>b</sup>.  
Übeyy bin Selül/'Abdu'llāh bin Übeyye bin Selül: 231<sup>a</sup> (2 defa), 231<sup>b</sup> (3 defa), 239<sup>b</sup>, 240<sup>a</sup> (2 defa), 269<sup>b</sup>, 270<sup>a</sup>, 275<sup>b</sup>.  
Ümāme bin Sehl bin Ḥuneyf: 213<sup>a</sup>.  
Ümeyye bin Ḥalef: 192<sup>b</sup>, 204<sup>a</sup>, 211<sup>b</sup> (2 defa), 212<sup>a</sup> (3 defa), 218<sup>a</sup>, 219<sup>b</sup>.  
Ümeyye binti 'Abdulmuṭṭalib: 253<sup>b</sup>.  
Ümmü Eymen: 233<sup>a</sup> (2 defa), 249<sup>a</sup>, 265<sup>a</sup>.  
Ümmü Fazl: 220<sup>a</sup>.  
Ümmü Gülşüm: 234<sup>a</sup> (2 defa).  
Ümmü Sa' d bin 'Ubāde: 275<sup>a</sup>.  
Ümmü Seleme: 190<sup>a</sup> (2 defa), 190<sup>b</sup>, 272<sup>b</sup> (7 defa), 273<sup>a</sup> (2 defa), 275<sup>b</sup>.  
Ürṭāt bin Şūraḥbīl : 242<sup>a</sup>.  
Üsāmetü'l-Ceşmī: 249<sup>a</sup>.  
Üşeyyi': 185<sup>a</sup>.  
Vaḥşī: 236<sup>b</sup>, 243<sup>b</sup> (3 defa), 244<sup>a</sup> (4 defa), 244<sup>b</sup> (8 defa).

Vāqid bin ʿ Abdullāh bin ʿ Abdu Menaf et-Temīmī:194<sup>b</sup>.  
Yesār: 229<sup>b</sup>, 230<sup>a</sup> (2 defa).  
Yezīd bin Muʿ aviye: 273<sup>a</sup>.  
Zebīr bin Baṭā: 184<sup>b</sup>.  
Zekvān bin Şaʿ lebe: 267<sup>b</sup>.  
Zekvān bin ʿ Abduḳays: 239<sup>b</sup>.  
Zemʿ a bin el-Esved: 218<sup>a</sup>, 219<sup>b</sup>.  
Zeyd bin ed-Deşinneti: 268<sup>a</sup>.  
Zeyd bin Hārīşe: 194<sup>b</sup>, 200<sup>b</sup>, 218<sup>a</sup> (3 defa), 235<sup>a</sup>, 235<sup>b</sup> (2 defa), 275<sup>b</sup>.  
Zeyd bin ʿ Ubāde: 275<sup>b</sup>.  
Zeyd bin Şābit: 225<sup>a</sup>, 274<sup>a</sup> (2 defa).  
Zeyneb bint Caḫş: 273<sup>a</sup>.  
Zeyneb bint Huzeyme ibn el-Hārīş el-helāliyye: 235<sup>b</sup>, 273<sup>b</sup>.  
Zübeyr/Zübeyr bin Avvam: 190<sup>a</sup>, 200<sup>a</sup>, 203<sup>b</sup>, 241<sup>b</sup> (2 defa), 242<sup>a</sup>, 242<sup>b</sup>,  
247<sup>a</sup>, 253<sup>a</sup>, 253<sup>b</sup> (2 defa), 268<sup>b</sup>.

#### 1.5.4.2.Mekân ve Kabile İsimleri

Eserin 184-275 numaralı varaklarında toplam 134 mekân ve kabile ismi tespit edilmiştir. Kimi zaman Arz-ı Beni ʿ Āmir örneğinde olduğu gibi yer isimleri kabileye izafeten olduğu yahut tersi söz konusu olduğu için mekân ve kabile isimleri bir arada verilmiştir.

Metinde en çok zikredilen yer isimlerinin başında Bedr/Bedir gelmektedir (160 defa). Bundan sonra sırasıyla Uhud (87 defa), Medine-i Münevvere (72 defa), Kureyş (76 defa), Taif (38 defa) ve Şam (38 defa) gelmektedir. Bu isimlerin öne çıkmış olması, şüphesiz ki öncelikle bu konuların incelediğimiz bölümde işlenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Eserin diğer bölümlerinde ele alınan konu başlıklarının değişmesine bağlı olarak isimlerin değişmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Söz konusu isimlerin bu kadar çok kullanılmış olmasının esas sebebi ise, İslâm tarihi içindeki önemlerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Bedir Savaşı, Müslümanlar için bir ölüm kalım mücadelesidir. Böyle hayatî bir konunun eserde en çok dile getirilen konuların başında gelmesi, bu bakımdan gayet doğaldır.

Metinde yer alan mekân ve kabile isimleri, alfabetik olarak şu şekildedir:

‘ Areku'z-Zübye: 218<sup>b</sup>.

Arz-ı Süleym: 229<sup>b</sup>.

Arz-ı Benî ‘ Āmir: 267<sup>a</sup>.

‘ Asfān: 268<sup>a</sup>.

‘ Aşyye: 267<sup>a</sup>, 267<sup>b</sup> (2 defa).

Āsitāne: 254<sup>a</sup>, 254<sup>b</sup>.

‘ Ayneyn: 239<sup>a</sup>.

Bağdad: 249<sup>b</sup>.

Baķī ’: 232<sup>b</sup> (2 defa), 274<sup>a</sup>.

Batn-ı Naħle: 194<sup>b</sup>, 195<sup>a</sup>.

Bedir/Bedr: 188<sup>b</sup>, 194<sup>b</sup>, 195<sup>b</sup>, 198<sup>b</sup>, 199<sup>a</sup>, 199<sup>b</sup>, 200<sup>a</sup>, 203<sup>a</sup>, 204<sup>a</sup>, 204<sup>b</sup>, 205<sup>a</sup>, 205<sup>b</sup>, 206<sup>a</sup>, 209<sup>a</sup>, 209<sup>b</sup>, 210<sup>b</sup>, 211<sup>a</sup>, 212<sup>a</sup>, 212<sup>b</sup>, 213<sup>a</sup>, 213<sup>b</sup>, 214<sup>a</sup>, 214<sup>b</sup>, 216<sup>a</sup>, 216<sup>b</sup>, 217<sup>a</sup>, 217<sup>b</sup>, 218<sup>a</sup>, 218<sup>b</sup>, 219<sup>b</sup>, 220<sup>b</sup>, 221<sup>b</sup>, 223<sup>a</sup>, 223<sup>b</sup>, 224<sup>a</sup>, 224<sup>b</sup>, 225<sup>a</sup>, 226<sup>a</sup>, 226<sup>b</sup>, 227<sup>a</sup>, 227<sup>b</sup>, 228<sup>a</sup>, 228<sup>b</sup>, 229<sup>a</sup>, 229<sup>b</sup>, 231<sup>a</sup>, 234<sup>a</sup>, 235<sup>a</sup>, 236<sup>a</sup>, 236<sup>b</sup>, 237<sup>b</sup>, 238<sup>a</sup>, 243<sup>b</sup>, 244<sup>a</sup>, 245<sup>a</sup>, 246<sup>a</sup>, 247<sup>b</sup>, 248<sup>a</sup>, 250<sup>a</sup>, 251<sup>a</sup>, 251<sup>b</sup>, 256<sup>b</sup>, 257<sup>a</sup>, 262<sup>b</sup>, 268<sup>b</sup>, 272<sup>a</sup>, 272<sup>b</sup> (160 defa)

Belyesān: 193<sup>a</sup>.

Benî Āmir: 267<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup>.

Benî Amr bin Avf: 230<sup>a</sup>.

Benî Āmra: 192<sup>a</sup> (2 defa), 193<sup>a</sup>, 199<sup>a</sup>.

Benî El-Muṭṭalib: 204<sup>a</sup>.

Benî Hāşim: 204<sup>b</sup>, 211<sup>a</sup> (2 defa).

Benî Ĥiṭāme: 228<sup>b</sup>, 229<sup>a</sup>.

Benî Ĥuzā ’a: 275<sup>a</sup>.

Benî Ķaynuķā ’: 230<sup>a</sup>, 230<sup>b</sup>.

Benî Kināne: 209<sup>b</sup>, 224<sup>b</sup>.

Benî Māzen: 218<sup>b</sup>.

Benî Mūdlic: 192<sup>b</sup>, 193<sup>a</sup> (2 defa).

Benî Seleme: 197<sup>b</sup>.

Benî Süleym: 229<sup>b</sup> (4 defa), 264<sup>b</sup>, 267<sup>a</sup>.

Benî Ṭalħan: 245<sup>b</sup>.

Benī Zühre: 246<sup>b</sup> (5 defa).  
Beni'n-Neccār: 274<sup>a</sup>.  
Beni'n-Nağır: 230<sup>b</sup>.  
Benū El-Muşṭalıq: 237<sup>a</sup>.  
Benū Enmār: 234<sup>b</sup>.  
Benū Ğıfār: 198<sup>b</sup>, 200<sup>b</sup>, 212<sup>b</sup>.  
Benū Laḥyān: 267<sup>b</sup> (2 defa).  
Benū Muḥārib: 234<sup>b</sup> (2 defa).  
Benū Şa'lebe: 234<sup>b</sup> (2 defa).  
Benū'l-Hün: 237<sup>a</sup>.  
Beytü'l-Mağdis: 196<sup>b</sup> (2 defa), 197<sup>a</sup> (5 defa), 198<sup>a</sup>.  
Beytü'l-Medrās: 185<sup>a</sup>.  
Bilād-ı Dayye: 266<sup>a</sup>.  
Bilād-ı Rüm: 254<sup>a</sup>, 254<sup>b</sup>.  
Benī Ma'üne: 267<sup>a</sup>.  
Benī Zafer: 264<sup>a</sup>.  
Birkü'l-İmād: 202<sup>b</sup>.  
Buvāt: 192<sup>b</sup> (4 defa).  
Cānib-i Mesīḥā: 198<sup>a</sup>.  
Cebel-i Ebī Ḳabise: 200<sup>b</sup>.  
Cebel-i Raḍvā: 192<sup>b</sup> (5 defa).  
Cebel-i Ramāt: 241<sup>a</sup>, 242<sup>b</sup>.  
Cebel-i Tūr: 198<sup>a</sup>.  
Cidde: 264<sup>b</sup>.  
Cuḥfe: 204<sup>a</sup>.  
Cüheyne Tağları: 192<sup>b</sup>.  
Dāru'n-Nedve: 236<sup>a</sup>.  
Debbe: 203<sup>a</sup>.  
Ḍebū'a: 193<sup>a</sup>.  
Dūmetü'l-Cendel: 274<sup>b</sup>.  
Ebū Ayne Ḳuyusu: 199<sup>b</sup>.  
Ebvā: 192<sup>a</sup> (2 defa), 237<sup>b</sup>.

Ehl-i Âliye: 218<sup>a</sup>.  
Ehl-i Sâlîfe: 218<sup>a</sup>.  
Eşâfir: 203<sup>a</sup> (2 defa).  
Evs: 207<sup>b</sup>, 239<sup>a</sup>, 240<sup>a</sup>.  
Ezri 'ât: 231<sup>a</sup>, 231<sup>b</sup>.  
Fer ' : 286<sup>b</sup>, 275<sup>a</sup> (2 defa)  
Ferş-ü Melel: 193<sup>a</sup>.  
Feyfâ-u Benî El-Ĥubâre: 193<sup>a</sup>.  
Ġatafân: 269<sup>b</sup>.  
Habeşî Nâm Cebel: 237<sup>a</sup>.  
Ĥamrâu'l-Esed: 224<sup>b</sup>, 263<sup>b</sup> (3 defa), 264<sup>a</sup>.  
Ĥannân: 203<sup>a</sup>.  
Ĥarameyn-i Muĥteremeyn: 214<sup>a</sup>, 254<sup>a</sup> (2 defa), 254<sup>b</sup> (2 defa).  
Ĥarem-i Şerîf: 201<sup>a</sup>, 263<sup>b</sup>.  
Ĥayber: 271<sup>a</sup>, 272<sup>a</sup>, 273<sup>b</sup>.  
Ĥazele-i Ķureyş: 201<sup>b</sup>.  
Hazrec: 186<sup>a</sup>, 207<sup>b</sup>, 239<sup>a</sup>, 239<sup>b</sup>.  
Hurre-i Benî Süleyym/Süleyym: 229<sup>b</sup>, 264<sup>b</sup>, 267<sup>a</sup> (2 defa), 267<sup>b</sup> (2 defa).  
Huzâa: 230<sup>b</sup>, 237<sup>b</sup>.  
Huzeyl: 266<sup>b</sup>, 268<sup>a</sup>.  
İsfân: 266<sup>b</sup>.  
Ka 'be-i Şerîf: 187<sup>b</sup>, 196<sup>a</sup>.  
Ķarde: 235<sup>a</sup> (2 defa), 235<sup>b</sup>.  
Ķubâ: 197<sup>a</sup>, 198<sup>b</sup> (2 defa), 200<sup>a</sup>, 237<sup>a</sup>, 269<sup>a</sup>.  
Ķudüs-i Şerîf: 196<sup>a</sup> (2 defa), 196<sup>b</sup> (3 defa), 197<sup>a</sup>, 198<sup>a</sup> (3 defa), 198<sup>b</sup> (2 defa).  
Kureyş: 188<sup>b</sup>, 186<sup>b</sup>, 188<sup>a</sup>, 192<sup>b</sup>, 194<sup>b</sup>, 195<sup>a</sup>, 195<sup>b</sup>, 198<sup>b</sup>, 199<sup>a</sup>, 199<sup>b</sup>, 200<sup>a</sup>, 200<sup>b</sup>, 201<sup>a</sup>, 201<sup>b</sup>, 202<sup>a</sup>, 202<sup>b</sup>, 203<sup>b</sup>, 204<sup>a</sup>, 204<sup>b</sup>, 206<sup>a</sup>, 206<sup>b</sup>, 207<sup>b</sup>, 210<sup>b</sup>, 218<sup>a</sup>, 219<sup>b</sup>, 220<sup>a</sup>, 221<sup>a</sup>, 225<sup>a</sup>, 226<sup>a</sup>, 230<sup>b</sup>, 234<sup>a</sup>, 235<sup>a</sup>, 236<sup>a</sup>, 236<sup>b</sup>, 237<sup>a</sup>, 242<sup>a</sup>, 246<sup>b</sup>, 251<sup>a</sup>, 252<sup>b</sup>, 256<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup>, 275<sup>a</sup> (70 defa)  
Kuzâ 'a: 264<sup>b</sup>.  
Mâü'l-Küdr: 229<sup>b</sup>.

Meğik̄-i Şafrā: 218<sup>b</sup>.

Medīne-i Münevvere: 186<sup>b</sup>, 187<sup>a</sup>, 192<sup>a</sup>, 192<sup>b</sup>, 193<sup>a</sup>, 194<sup>b</sup>, 195<sup>b</sup>, 196<sup>b</sup>, 197<sup>a</sup>, 198<sup>a</sup>, 199<sup>a</sup>, 199<sup>b</sup>, 200<sup>a</sup>, 214<sup>a</sup>, 217<sup>a</sup>, 218<sup>a</sup>, 219<sup>a</sup>, 229<sup>a</sup>, 229<sup>b</sup>, 230<sup>a</sup>, 230<sup>b</sup>, 231<sup>b</sup>, 232<sup>a</sup>, 232<sup>b</sup>, 235<sup>b</sup>, 236<sup>a</sup>, 237<sup>b</sup>, 239<sup>a</sup>, 239<sup>b</sup>, 254<sup>b</sup>, 259<sup>a</sup>, 259<sup>b</sup>, 260<sup>b</sup>, 263<sup>b</sup>, 264<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup>, 270<sup>a</sup>, 272<sup>a</sup>, 274<sup>b</sup>, 275<sup>a</sup>, 275<sup>b</sup>(72 defa)

Mekke-i Mükerreme 187<sup>b</sup>, 195<sup>b</sup>, 196<sup>a</sup>, 196<sup>b</sup>, 198<sup>a</sup>, 214<sup>a</sup>.

Mülket-i Habeşe: 202<sup>b</sup>.

Mescid-i Dırār: 185<sup>b</sup> (2 defa), 200<sup>a</sup>.

Mescid-i Hārām: 200<sup>b</sup>, 218<sup>b</sup>.

Mescid-i Naşr: 206<sup>a</sup>.

Mışır: 254<sup>a</sup>.

Müreysi<sup>?</sup>: 275<sup>b</sup>.

Nablus: 198<sup>a</sup>.

Nāziye: 218<sup>b</sup>.

Neced: 234<sup>b</sup>, 235<sup>a</sup>.

Necrān: 195<sup>a</sup>.

Neķab-u Benī Dīnār: 193<sup>a</sup>.

Ra<sup>?</sup>l: 267<sup>a</sup>, 267<sup>b</sup> (5 defa).

Ravhā: 202<sup>a</sup>, 208<sup>a</sup>, 218<sup>b</sup>, 263<sup>b</sup>.

Recī<sup>?</sup>: 268<sup>a</sup> (3 defa).

Rūme: 239<sup>a</sup> (2 defa).

Şafrā: 218<sup>b</sup>.

Seber: 218<sup>b</sup>.

Şerf: 251<sup>a</sup>.

Şıffīn: 192<sup>a</sup> (2 defa).

Şirār: 230<sup>a</sup>.

Şaķīrātu'l-Yemām: 193<sup>a</sup>.

Şām: 199<sup>b</sup>, 200<sup>a</sup>, 231<sup>b</sup>, 235<sup>a</sup>, 274<sup>b</sup> 38 (defa)

Tih Şaķrāsı: 198<sup>a</sup>.

Tihāme: 192<sup>b</sup>.

Tücbār: 199<sup>b</sup>.

Tā<sup>?</sup>if: 194<sup>b</sup>, 244<sup>b</sup> (38 defa)

Uḥud: 189<sup>a</sup>, 212<sup>b</sup>, 213<sup>a</sup>, 219<sup>a</sup>, 224<sup>a</sup>, 224<sup>b</sup>, 226<sup>b</sup>, 232<sup>a</sup>, 232<sup>b</sup>, 236<sup>a</sup>, 239<sup>a</sup>, 239<sup>b</sup>, 240<sup>b</sup>, 242<sup>b</sup>, 244<sup>a</sup>, 245<sup>a</sup>, 245<sup>b</sup>, 246<sup>a</sup>, 246<sup>b</sup>, 247<sup>b</sup>, 249<sup>a</sup>, 249<sup>b</sup>, 250<sup>a</sup>, 251<sup>a</sup>, 251<sup>b</sup>, 254<sup>a</sup>, 258<sup>b</sup>, 259<sup>a</sup>, 259<sup>b</sup>, 260<sup>b</sup>, 262<sup>a</sup>, 262<sup>b</sup>, 263<sup>a</sup>, 263<sup>b</sup>, 264<sup>a</sup>, 264<sup>b</sup>, 266<sup>b</sup>, 268<sup>b</sup>, 272<sup>a</sup> (87 defa)

Vādi-i Ḳunāt: 239<sup>a</sup>.

Vādi-i ‘aḳīḳ: 239<sup>a</sup>.

Vādi-i ‘Arīz: 232<sup>a</sup>.

Vādi-i Şafrā: 200<sup>a</sup>.

Veddān: 192<sup>a</sup>.

Yelyel: 193<sup>a</sup>.

Yemāne: 247<sup>a</sup>.

Yemen: 202<sup>a</sup>, 266<sup>a</sup>.

Yenbu<sup>’</sup>: 192<sup>b</sup> (3 defa).

Zebāb: 231<sup>b</sup>.

Zekvān: 267<sup>b</sup>.

Züfrān: 203<sup>a</sup>.

Zühre: 204<sup>b</sup> (5 defa).

### 1.5.4.3. Gazve İsimleri

184-275 numaralı varaklarda toplam 28 gazveden bahsedilmektedir. Burada belli bir coğrafi mevkî yahut kabile üzerine gerçekleşen ve ismini buradan alan gazvelerin, metinde özellikle “gazve” olarak vurgulandığı yerler tespit edilmiştir. Örneğin Bedir yahut Uhud, coğrafi bir mevki olarak yukarıdaki başlıkta kaydedilmiştir. Bu başlık altında sadece Bedir Gazvesi yahut Uhud gazvesi olarak geçtiği yerler vurgulanmaktadır. Bu bakımdan metinde en çok geçen Uhud Gazvesi 9 defa, Bedir Gazvesi 6 defa kaydedilmiştir.

Metinde geçen gazveler ve buldukları varak numaraları alfabetik olarak şöyledir:

Ġazve-i Seriyetü'l-Ḳurrā: 267<sup>b</sup>.

Ġazve-i Bedr: 194<sup>b</sup>, 195<sup>b</sup>, 198<sup>b</sup> (3 defa), 226<sup>b</sup>.

Ġazve-i Benī el-Muşṭalīḳ/Ġazvetu'l Müreysī<sup>’</sup>: 275<sup>a</sup>.

Ġazve-i Benī Ḳaynuḳa<sup>’</sup>: 230<sup>a</sup>.

Ġazve-i Benī Süleyḡ: 229<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Benī'n-Nağır: 268<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Bīr-i Ma' ūne: 266<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Buvāt: 192<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Dūmetu'l-Cendel: 274<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Enmār: 234<sup>b</sup>, 273<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Ġaṭafān/Ġazve-i Zū Emer: 234<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Ĥamrāu'l-Esed: 263<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Ĥayber: 273<sup>a</sup>.  
Ġazve-i Ĥendek/Ġazve-i Aḥzāb: 267<sup>b</sup>, 273<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Ĥuneyn: 213<sup>a</sup>.  
Ġazve-i Ĥarḡaratü'l-küdr: 229<sup>b</sup>.  
Ġazve-i 'Uşeyre: 193<sup>a</sup>.  
Ġazve-i Recī': 266<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Safvān: 194<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Sevīḡ: 229<sup>b</sup>, 232<sup>a</sup> (2 defa).  
Ġazve-i Tebük/Ġazve-i 'Usra: 192<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Uḥud: 224<sup>a</sup>, 226<sup>b</sup>, 232<sup>a</sup>, 232<sup>b</sup>, 236<sup>a</sup>, 262<sup>a</sup>, 262<sup>b</sup>, 264<sup>b</sup>, 268<sup>b</sup>.  
Ġazve-i Veddān: 192<sup>a</sup>.  
Ġazve-i Zātü'r-riḡā': 273<sup>a</sup>, 273<sup>b</sup> (2 defa), 274<sup>b</sup>.

#### 1.5.4.4. Kitap İsimleri

Metinde 46 farklı kaynaġa gönderme vardır. Bu kaynakları metinde yer aldığı şekliyle kaydetmekle birlikte tam künyelerini tespit edebildiklerimizi de köşeli parantez içinde verdik. Söz konusu eserler alfabetik olarak şöyle sıralanmaktadır:

Aşli'l-Aşil : 274<sup>a</sup>.

Baḡru'l-'Amīḡ [El-Bahrü'l-Amik fi Menasiki'l-Mu'temeri ve'l-Hac]: 220<sup>b</sup>,

Buḡārī: 192<sup>b</sup>, 197<sup>b</sup>, 220<sup>a</sup>, 222<sup>b</sup>, 234<sup>a</sup>, 242<sup>b</sup> (2 defa), 246<sup>b</sup>, 251<sup>b</sup>, 267<sup>b</sup>, 273<sup>a</sup> (2 defa), 273<sup>b</sup> (6 defa), 275<sup>b</sup>.

Ebū Dāvūd ve't-Tirmizi: 266<sup>b</sup>.

Ebu'l-Leyş Semerḡandī Tenbīhi : 187<sup>a</sup>.



Envār-ı Tenzîl [Envârü't-Tenzîl Ve Esrârü't-Te'vîl] : 196<sup>b</sup>, 197<sup>b</sup>, 213<sup>a</sup>.  
Fetħu'l-Bārî: 188<sup>b</sup>, 275<sup>a</sup>.  
Fîrûzâbâd'în ' Akâidi: 194<sup>a</sup>.  
Ĥadîş-i Erbain : 274<sup>a</sup>.  
Ĥayâtü'l-Ĥayevân: 229<sup>b</sup>.  
Ĥulesâtü'l-Vefâ: 229<sup>b</sup>.  
İbnü'd-Derâ' Ehl-i Beyt: 265<sup>a</sup>.  
İbrâhîm Ĥalebî Siyeri: 246<sup>b</sup>.  
El-Vasiţ: 197<sup>a</sup>.  
Kenzu'l-'İbâd [Kenzü'l-İbad fi Beyani Fedaili'l-Gazv ve'l-Cihad]: 216<sup>a</sup>.  
El-Keşşâf: 195<sup>b</sup>, 196<sup>b</sup>, 213<sup>a</sup>, 245<sup>a</sup>, 245<sup>b</sup>.  
Kitâb-ı Münteķâ/Münteķâ: 233<sup>a</sup>, 245<sup>a</sup>, 259<sup>a</sup>, 259<sup>b</sup>, 261<sup>b</sup>, 264<sup>a</sup>, 270<sup>a</sup>, 272<sup>b</sup>.  
Kitâbu'l-İktifâ/İktifâ: 184<sup>b</sup>, 213<sup>b</sup>, 217<sup>b</sup>, 218<sup>b</sup>, 224<sup>b</sup>, 251<sup>a</sup> (2 defa), 253<sup>b</sup>,  
259<sup>a</sup>.  
Medârik [Tertîbü'l-medârik ve Takrîbü'l-mesâlik Li-ma'rifeti A'lâmi  
Mezhebi Mâlik]: 193<sup>b</sup>, 270<sup>a</sup>.  
Me'âlim Tenzîl [Me'âlimü't-Tenzîl]: 223<sup>b</sup>.  
Mevâhibü'l-Ledünnî [Mevâhibü'l-Ledünniyye]: 188<sup>a</sup>, 262<sup>a</sup>, 268<sup>b</sup>, 272<sup>a</sup>,  
273<sup>b</sup>.  
Mişķât : 210<sup>a</sup>, 259<sup>a</sup>.  
Mu'cem Mâ İsta'cem [Mu'cem mâ İsta'cem min Esmâi'l-Bilâd ve'l-  
Mevâdi]: 199<sup>a</sup>, 266<sup>b</sup>, 268<sup>a</sup>.  
Muvatta': 259<sup>b</sup>.  
Müdrîke: 271<sup>b</sup>.  
Ravzatu'l-Aĥbâb: 213<sup>b</sup>, 271<sup>a</sup>.  
Revâhü'n-Neccârî/Neccârî: 243<sup>b</sup>, 262<sup>b</sup>.  
Riyâzu'n-Nağira: 193<sup>b</sup>.  
Şafve [Sıfatü's-Şafve] : 245<sup>b</sup>, 235<sup>b</sup>, 249<sup>b</sup>, 253<sup>b</sup>, 259<sup>b</sup>, 272<sup>b</sup>, 273<sup>a</sup>.  
Şaĥîĥ-i Müslim: 212<sup>b</sup>, 214<sup>b</sup>, 264<sup>a</sup>.  
Seĥi's-Sahâbe: 261<sup>b</sup>.  
Sımtu's-Semin: 272<sup>b</sup>.  
Sîret-i İbn Hişâm: 199<sup>b</sup>, 243<sup>b</sup>.

Sīret-i Moğultāy: 189<sup>a</sup>, 195<sup>a</sup>  
Siyer-i Halebī: 209<sup>b</sup>, 213<sup>b</sup>.  
Şerḥ-i [Şerḥ-i] Müslim Li'n-Nevevī: 273<sup>b</sup>.  
Şifā : 193<sup>b</sup>, 249<sup>b</sup>, 262<sup>a</sup>.  
Tārīḥ-i Hamīs: 192<sup>a</sup>, 213<sup>b</sup>, 214<sup>a</sup>, 218<sup>a</sup>, 228<sup>b</sup>, 234<sup>a</sup>, 251<sup>a</sup>.  
Tirmizī: 265<sup>a</sup>.  
Üsdü'l-Gābe: 266<sup>a</sup>.  
Yenābīḥ [Yenābīḥ ü'l-Mevedde]: 215<sup>a</sup>.  
Zehā'irü'l-Ükbā [Zehairül Ukba fi Menakibi Zevil Kurba]: 233<sup>a</sup>,  
265<sup>a</sup>,253<sup>a</sup>.  
Zübdetü'l-Aḥmāl: 196<sup>b</sup>.  
Zikre'l-Fedā'ili: 274<sup>a</sup>

## İKİNCİ BÖLÜM

### MEDİNE TARİHİNİN 184-275 NUMARALI VARAKLARININ TRANSKRİPSİYONU

#### 2.1. Metinde İzlenen Yöntem

Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine tarihine dair üç ciltlik eserinin elimizde tek nüshası bulunmaktadır. Çalışmamızda, Muhammed Rasih Bursevî tarafından istinsâh edilen bu tek nüshanın ilk cildine ait 184<sup>b</sup> ile 275<sup>b</sup> arasındaki sayfaların transkripsiyonu yapılmıştır.

Uzatma harfleri Türkçe kelimelerde kullanılmamıştır. Örneğin *onu* kelimesinin Osmanlı Türkçesi'ndeki kullanımı olan *ānı* kelimesindeki ilk a harfi uzun olmasına rağmen uzatma işareti kullanılmamıştır. Ayrıca bu gibi kelimelerin günümüzdeki okunuşları değil, metindeki orijinal biçimleri kaydedilmiştir.

*Bağy u ħased, fakr u ihtiyac* gibi Arapça ibarelerde geçen vav bağlacı, Türkçe'deki *ve* yerine *u* ya da *ü* şeklinde yazılmıştır.

Allah lâfzı, *aduvvullah, abdullah, rasulullah* gibi muzafun ileyh olduğu durumlarda kesme işareti ile ayrılmıştır.

Farsça kelimelerdeki ek ya da edatlar, *kem-ā-kem, ser-bāz, bed-gerdār, pey-der-pey, pür-tāb, tîr-endāz* örneklerinde olduğu gibi kısa çizgi ile ayrılmıştır.

Özel isimlerin ilk harfleri büyük yazılmış, bununla birlikte kelimeye gelen ekler apostrofla ayrılmamıştır.

Âyet ve hadisler orijinal metinde kimi yerde kırmızı, kimi yerde siyah mürekkeple yazılmıştır. Çalışmada âyet ve hadisler, tarafımızdan italik olarak kaydedilmiştir.

Varak numaraları ve konular arasındaki geçişlerde kullanılan ibareler koyu olarak vurgulanmış, yanlış yazılan kelimeler köşeli parantez [ ] içinde

belirtilmiştir. Yazım hatalarının dışında, mânânın tamamlanması amacıyla ihtiyaç hissedilen yerlere de köşeli parantez içinde eklemeler yapılmıştır.

Metnin orijinalinde yer almayan her ifade köşeli parantez [ ] içinde yazılmıştır. Bu kapsamda okunuşundan emin olunamayan kelimelerin yanına köşeli parantez içinde soru işareti [?], okunamayan kelimelerin yerine ise yine köşeli parantez içinde üç nokta [...] konulmuştur.

Metinde çokça yer alan Arapça ve Farsça bölümler, mümkün olduğunca doğru bir şekilde okunmaya ve Latin alfabesine aktarılmaya çalışılmıştır. Harekeli olarak yazılmış Arapça bölümlerin okunması nispeten daha doğru bir şekilde yapılmıştır. Ancak harekesiz kısımların okunuşunda ve Latin alfabesine aktarımında problemler söz konusu olmuştur. Medine Tarihi'nin farklı yüksek lisans tezlerine konu olması ve bu tezler arasında tutarlılık sağlanmak istenmesi sebebiyle, Arapça kısımların okunmasında yaşanan problemlerin aşılması için metnin orijinal hâlini ilgili kısma koyma yoluna gidilememiştir.

Arap alfabesiyle yazılmış eserlerin Latin alfabesine çevrilmesinde yaşanan ses kayıplarını önlemek için transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. *Times Turkish Transcription* karakteriyle yazılan metinde Arap alfabesindeki harflerin karşılıkları şu şekilde sağlanmıştır:

ء: ʾ

ث : Ṭ-ṣ

ح : Ĥ-ĥ

خ : Ĥ-ĥ

ذ : Z-z

ص : Ṣ-ṣ:

ض : Ḍ-d, Ž-ž

ط : Ṭ-ṭ

ظ : Z-z

ع : ʿ

غ : Ğ-ğ

ق : Q-q

ك : Ñ-ñ

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzatma harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

آ: Ā-ā

و: Ū-ū

ى: Ī-ī

## 2.2. Medine Tarihinin 184-275 Numaralı Varaklarının Transkripsiyonu

[184<sup>b</sup>] Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ şān-ı şevket ve nūr-ı şems-i nübüvvetleri ziyāde oldukça kavm-i Yehūdūñ bağı u hasedleri müzdād olur idi. Ez-cümle hussādlardan biri Hıyey bin Aḥṭab ve Ebū Rāfi' el-A' ver ve Ka'b bin el-Eşref ve 'Abdullah bin Şuriyā ve Zebīr bin Baṭā ve Şemuīl ve Lebīd bin A'sam ve gayrīları ve bunlardan ba'zıları nifāқан İslāma gelüp imān 'arz eylediler k̄ātelehumu'llāh. Ve ba'zılar āzān ve kışşası sene-i şāniyede vāki' oldu deyü buyurdılar va'llāhu a'lem Kitābü'l-İktifāda zıkr ider ki kavm-i Yehūddan bir cemā'at huzūr-ı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize gelüp didiler ki yā Muḥammed seniñ didiğiñ Allah cemī' maḥlūkātı ḥalk eyledi deyü buyurursuñ ve ol Allāhu kim ḥalk eyledi didiklerinde Server-i Enbiyā 'aleyhi efdalu's-şalāt ve ezke't-tahiyyā efendimiz ḥazretleri pūr gādāb olup vech-i sa'ādetleri müteğayyir oldu. Ol sā'at Cebrā'il 'aleyhis-selām teşrif idüp ḥaffiz 'aleyk yā Muḥammed ve cā'ehū minallāh cevāb buyurub *kul hüve'llāhu eḥadūn allāhü's-şamedū lem yelid ve lem yūled ve lem yekūn lehū kufūven eḥadūn* süre-i şerīfesi nāzil olup anlara tilāvet buyurduḡda be-tekrār Yehūdlar didiler ki yā Muḥammed bizlere vaşf eyle ḥilḳati'llāh naşıldır ve elleri ve kolları ve ayakları ne gūnedir. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz muḳaddem olan gādābından ziyāde gāzablanub derḫāl Cibrīl-i Emīn nāzil olup Seyyid-i Ekvān şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ḥiddet-i gādābın teskīn idüp bu āyet-i kerīmei inzāl eyledi *ve mā kaderu'llāhe* [185<sup>a</sup>] *ḥaḳḳa ḳadrihī ve'l-'arḡu cemī'an ḳabḡatühū yevme'l-ḳiyāmeti ve's-semāvātū maṭviyyātūn bi-yemīnihī sūbhānehū ve te'ālā ammā yüşrikūn*. Bu āyet ile iskāt olup def' oldılar. Ve daḡi rivāyet olunur ki bir gūn Ebā Bekr es-Şiddīḳ raḡıyallāhu 'anh ḥazretleri Yehūdīleriñ cem' oldıḡı Beytū'l-Midrās-nām mekāna dāḡil olup gördi ki bir ādemiñ başına vāfir kimse cem' olmuş. Ve ol kimseye Finḫaş dirler

idi. Yehūdīleriñ ‘ulemāsi idi ve anıñla berāber aḥbār-ı Yehūd daḥi var idi ki ismine Üşeyyi‘ dirler idi. Ḥazret-i Ebā Bekr Finḥāşa didi ki veylek yā Finḥāş itteḳu'llāh ya‘ni mevlādan ḥavf eyle Müslüman ol va'llāhi sen bilürsüñ Muḥammed Rasūlu'llāhdır Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleriniñ ‘ind-i ma‘neviyesinden sizlere ḥaḳ nebi‘ ba‘ş olmuşdur. *Yecidūneḥu mektūben ‘indehum fi't-tevrāti ve'l-incīl* deyü buyurduḳda Finḥāş Ebā Bekre didi ki va'llāhi yā Ebā Bekr bizim Allāha faḳr u ihtiyācımız yoḳdur Allāhıñ faḳr u ihtiyācı bize vardır ḥāşā şümme ḥāşā biz andan ḡanī ol bizden ḡanī degildir. Eger bizden ziyāde ḡanī olsa bizim mālımız istikrāz itmez idi. Bundan mā‘adā ba‘zı kelām-ı fāḥiş tekellüm itdikde Ebā Bekr ḥazretleriniñ şabra mecālī ḳalmayup deryā-yı ḡayret ve ḥamiyyet-cūşa gelüp pür-gazāb şuratına bir şedīd şamār urup nefsim yed-i ḳudretinde olan Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretlerine ḳasem iderim ki eger siziñle beynimizde ‘ahd olmamış olaydı seniñ ser-i nā-pākiñi cesed-i ḥabīşinñden şimdi cüdā iderdim buyurdu. Finḥāş ḳalkup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize şikāyet idüp yā Muḥammed naḳar eyle baña şaḥabeñ ne ḥāl eyledi didikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ebā Bekr ḥazretlerine niçün böyle eylediñ deyü buyurduḳda Ebā Bekr daḥi eytdi ki yā Rasūla'llāh bu ‘aduvvu'llāh ḡāyet ‘azīm nā-münāsib tekellüm idüp zu‘m ider ki Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri faḳīr ve anlar aḡniyādır bunı ḡuş eyledigimde ḡazaba gelüp şurat-ı menḥūsuna bir şamar urdum didikde Finḥāş ḥāşā ben bu kelāmı söylemedim deyü inkār eyledikde Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri Ebā Bekr es-Sıddīḳ ḥazretlerini taşdıḳ ve Finḥāşı redd idüp bu āyet-i kerīme nāzil oldu [185<sup>b</sup>] neste‘izü bi'llāh *leḳad semī‘a'llāhu ḳavle'llezīne ḳālū inne'llāhe faḳīrun ve naḥnū aḡniyā’u senektübü mā ḳālū ve ḳatlehümü'l-enbiyā’e bi-ḡayri ḥaḳḳin ve neḳülū zūḳū ‘azābe'l-ḥarīk. Ve daḥi Ḥazret-i Ebā Bekriñ ḡazabından ḥāşıl olan şiddeti ḥaḳḳında bu āyet-i kerīme nāzil oldu. Ve le tesme‘unne mine'llezīne ütū'l-kitābe min ḳabliküm ve mine'llezīne eşrakū ezen keşīran ve in taşbirū ve tetteḳū fe-inne zālīke min ‘azmi'l-umūr el-āyeh. Ve daḥi rivāyet olunur ki Nebtel bin el-Ḥarīs bin Benī Żabī‘ah bin Zeyd bin Mālīk mel‘ün didi ki Muhammediñ bir ḳulaḡı vardır her ne ḡuş iderse taşdıḳ ider Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri bu āyet-i kerīmeyi inzāl idüp buyurur *ve minhümü'llezīne yū zūne'n-nebiyye ve yeḳülüne hüve üzünün ḳul üzünü ḥayrin leküm yū’minü bi'llāhi ve yū’minü li'l-mü’minīne ve raḥmetün**

*li'llezîne âmenû minkûm ve'llezîne yû zûne raşûle'llâhi lehûm 'azâbûn elîm.* Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *men eḥabbe en yenzura ile's-şeytân fe'l-yenzur ilâ nebtel.* Mel'ün bir ḥabîs ve saçları gül gibi etrâfına dağılmış ve dideleri şarâb kâsesi gibi gâyet sürḥ idi. Ve bir def'a daḥi Cibril-i Emîn teşrif idüp Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimize buyurdu ki seniñ meclis-i sa'âdetiñde bir âdem câlis olur mı nikbetleri etrâfına şarkmış iki ḥadd-i kerîhleri iska' ve çeşm-i bedleri sürḥ kennehu bakır tencereye beñzer yüregi ḥımar yüreginden aḡleḡ seniñ bezm-i sa'âdetiñde olan kelâmları münâfikiñe haber virir andan ḥazer üzere ol buyurdu. Bu şıfat-ı kerîh üzere mevşûf Nebtel bin el-Ḥârîḡ ve 'Amr bin Ḥizâm ve 'Abdullah bin Nebtel ve Ḥârîḡ bin 'Âmir bin el-'Atṭâf ve oğulları Zeyd ve Mücemmi' bunlardır ki Mescid-i Dırâr ittiḥâz eylediler. Bunlar bir ḡulâm-ı şebâb imam ittiḥâz idüp namâz kılarlar idi. Mezbûr ḡulâm Qur'an-ı 'azîmden vâfir ḥıfḡ itmişdi. İsmi Mücemmi' olup 'Ömer bin el-Ḥattâb raḡıya'llâhu 'anh ḥazretleriniñ ḥilâfetinde Benî Amr bin 'Avf mescidinde Mücemmi'-ı mezbûr anlara imam olsun deyü emr eyledikde kabîle-i mezbûr lâ bu münâfıkların imâmıdır Mescid-i Dırârda anlara namâz kıldırır idi biz bunu istemeyiz didiler. Mücemmi' didi ki yâ emîre'l-mü'minîn *va'llâhü'llezî lâ ilâhe illâ hüv* [186<sup>a</sup>] anlarıñ nifâklarından benim aşlâ ḥaberim yok idi. Ol vaḡit ben ḡulâm ve ḡarî-i Qur'an oldıḡım sebebiyle imâmete taḡdîm iderler idi deyü cevab virdikde ba'zılar 'indinde Ḥazret-i 'Ömer mezbûr Mücemmi'[i] terk eyledi. Ve ba'zılar imam eyledi deyü buyurdılar va'llâhu a'lem. Ḥazrecden 'Abdullah bin Ubeyy bin Selûl reîsül-münâfikiñ olup ekşer münâfıklar anıñ başına cem' olurlar idi. Bunuñ bahşî Ġazve-i Benî Muşṭalîḡde gelür Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ zât-ı sa'âdet âyât-ı nebeviyyeleriniñ vaşfinda ḡâme-i vaşşâf 'âciz u dermande ḡalmışdır. Ve şâ'irân-i belâḡat-nişâr-ı midḡat na't-ı sa'âdetlerinde ḡayran ḡalup her birerleri acz u kuşurların mu'terif olup faḡat tevessül ve teberrük ḡaşd iderek süḡanverlikler izḡâr idüp inşâd-ı şî'r eylemişlerdir. Ezcümle Mevlânâ Ḥâlid ḡaddesa'llâhu sırrahû ḡazretleriniñ Fârisî na'tı teberrüken bu câya keşîde olmuşdur Na't-ı şerîf

Server-i 'âlem men-i dildâde ḡayrân-ı to em

Vâlih-i sergeşte-i sevdâ-yı hicrân-i to em

Şāh-1 taht-1 k̄āb k̄avseyn kemter gedā  
Key buved yārā-y1 ān gūyem ki mihmān to em

Raḥmet-i ʿ ālem to āb-1 zindegi men teşnī-i  
Mürde behr-i k̄atre-i ez āb-1 ḥeyvān-1 to em

Dīgerān behr-i ṭavāf-1 Kaʿ be mī-āyend u men  
Sū-be-sū üftāde-yi kūh-1 beyābān-1 to em

Dūş der ḥāʿbem nihādend efser-i şāhī be-ser  
Gūyiyā pā minehend ber farḳ derbān-1 to em

Cāmiyā ey bülbül-i destān serā-y1 naʿ t-1 düst  
İn suḥen bes, ḥasbiḥāl āmed zi dīvān-1 to em

Ber leb üftāde zebān gorgin segī-em teşne leb  
Ārzūmendem ez beḥr-i iḥsān-1 to em

Nazm-1 dīger ʿ İffet Efendi el-Bursevī

Eflāk [1] tezyīn eyledi teşrīf için Sübhān saña  
Envāʿ -1 taʿ zīm eyleyüp indi yere Ḳurʿān saña

Dūzaḥda ḳalsun tā ebed ʿ arz itmeyen imān saña  
Virmez mi sübhāneʿllezī esrā ʿ ulüvv-i şān saña

Ey zīver-i āḫir zamān tāc-1 ser-i peygamberān  
Biñ māh-1 Kenʿ ān bendedir ey şāh-1 ḥüsrevān saña

Peyveste elṭāf-1 Ḥüdā ḥāk-i reyāz-1 ravzaña  
Olsun şalāt-1 dāʿimī her sāʿ at [u] her an saña



Der-gāhiña ‘ arz eyledim ümmīd-i ihsān eyleyüp  
Bir ‘ arzihāl-i çākerī ey raḥmet-i Raḥmān saña

Eylendi bī-maḥv-ı eṣer ey āteş-i nīrān eger  
Mihmān olaydı bir nefes bu ḥasret-i hicrān saña

[186<sup>b</sup>] Olsun nişār-ı maḥdemiñ Hızr u ḥayāt-ı sermedi  
Hüsrandā ḳalsun itmeyen cān u teni ḳurbān saña

‘ İffet olurdu cümleten dünyā ve mā fihā seniñ

Ger bir nigāh-ı merḥamet eyleser ol sultān saña

**Es-senetü's-şāniyetü ikinci senede** Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem yevm-i ‘ āşūrāda şā'im olup vesā'irlere daḥi emir buyurdu. İbn-i ‘ Abbās raḍıya'llāhu ‘ anhumā ḥazretleri buyururlar ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşriflerinde ḳavm-i Yehūdı yevm-i ‘ āşūrāda şā'im oldukların gördükde buyurdılar ki *bu gün niçün şā'im olursuz* anlar didiler ki bu gün bir yevm-i ‘ aẓīmdir ki bu günde Mūsā ‘ aleyhis-selām necāt bulup Fir‘avn ḳavmiyle helāk oldu. Ḥazret-i Mūsā ‘ aleyhi's-selām şükren şā'im oldu. Biz de sünnet-i Mūsadır deyü şā'im oluruz didiler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem *fe-naḥnu eḥaḳḳu ve evlā bi-aḥyā-i sünneti eḥī Mūsā minküm* deyü buyurup kendileri şā'im olup ḡayrı nāsa daḥi şıyām ile emir buyurdu. Hişām bin ‘ Urve ḥazretleri pederinden ve pederi Ḥazret-i ‘ Ā'ışe raḍıya'llāhu ‘ anhādan rivāyet ider buyururlar ki eyyām-ı ‘ āşūrāyı cāhiliyyetde Ḳureyş şā'im olurlar idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz daḥi ol eyyāmlarda rüzedār olurlar idi. Vaḳtā ki Medīne-i Münevvereye teşriflerinde māh-ı Ramażān farz olup eyyām-ı ‘ āşūrāyı dileyen şā'im olup ve dileyen terk ider idi. Kezā fī Tenbīhi'l-Ebī el-Leysü's-Semerḳandī. Ve daḥi Meymūn bin Mihrān ibn ‘ Abbās raḍıya'llāhu ‘ anhumā ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz buyurur ki *bir kimse Muḥarrem ayınıñ on gününü şā'im olsa Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri ol kimseye on biñ melā'ike şevābı ve on biñ ḥac ve ‘ umre şevābı ve on biñ şehīd şevābı ihsān ider. Ve daḥi yevm-i ‘ āşūrāda bir yetim başını mesh ideniñ her bir şa‘r başına cennet-i a‘lāda derecesin ref‘ ider. Ve daḥi*

*leyle-i 'āşūrāda bir mü'mine iftār itdirse ke-ennehu cemi' ümmet-i Muhammede it'ām itdirmiş kadar şevāb i'tā olunur. Aşhāb-ı kirām hāzerātları yā Rasūla'llāh yevm-i 'āşūrā sā'ir eyyāmlardan efdāl midir deyü [187<sup>a</sup>] su'āl itdiler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ne'am buyurdu tekrar buyurdu ki Mevlā-yı Müte'āl hāzretleri semāvātı yevm-i 'āşūrāda halk eyledi ve cibālleri yevm-i 'āşūrāda halk eyledi ve nücūmları yevm-i 'āşūrāda levhı ve kalemı yevm-i 'āşūrāda ve Ādem 'aleyhi's-selāmı ve Havvāyı yevm-i 'āşūrāda halk eyledi. Ve daği Ādem 'aleyhi's-selām cennete yevm-i 'āşūrāda dāhil oldu. Ve İbrahim 'aleyhi's-selām yevm-i 'āşūrāda gehvāre-i zemīne pā-nihāde oldu ve nār-ı Nemrūddan yevm-i 'āşūrāda necāt buldı. Ve oğlu İsmā'īl 'aleyhi's-selāmı yevm-i 'āşūrāda zebh ve fedā eyledi ve daği Fir'avn yevm-i 'āşūrāda gark oldu ve Benī İsrāīle deryā yevm-i 'āşūrāda şakq olunup necāt buldılar. Ve Hāzret-i Eyyüb 'aleyhi's-selāmdan belāyā yevm-i 'āşūrāda ref' oldu. Ve daği Ādem 'aleyhi's-selāmın tevbesi yevm-i 'āşūrāda kabūl oldu ve daği İ'sā 'aleyhi's-selām yevm-i 'āşūrāda dünyaya teşrīf eyledi. Ve Dāvūd 'aleyhi's-selāmın mağfireti yevm-i 'āşūrāda oldu. Ve mülk-i Süleymān 'aleyhi's-selām yevm-i 'āşūrāda redd oldu. Ve İ'sā 'aleyhi's-selām yevm-i 'āşūrāda semāya ref' oldu ve rüz-ı mahşer daği yevm-i 'āşūrāda ibtidāsı vāki' olur. Ve daği İbrahim bin Muhammed bin El-Münteşir hāzretlerinden mervīdir ki bir kimse yevm-i 'āşūrāda ehl-i 'iyāl [u] evlādlarına vüs'at eylese ya'ni ekl-u şurba dā'ir ve sā'ir şeyler ile anları sā'ir günlerden ziyāde getirüp feraħlandırsa ol seneniñ āhırine kadar ol kimseye Mevlā-yı Müte'āl hāzretleri ni'metinde vüs'at ināyet ider Süfyān ibn 'Uyeyne hāzretleri buyurur ki otuz sene tecrübe eyledim 'aynını vāki' buldum. Bu rivāyatı Ebu'l-Leys Semerkandī Tenbihinde irād eyledi. Ebā Hureyre rađıya'llāhu anh hāzretlerinden mervīdir ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurur ki Mevlā-yı Müte'āl hāzretleri Benī İsrāīle senede bir gün şıyām farz eyledi. Ol gün yevm-i 'āşūrādır ya'ni Muharremiñ onuncı günüdür bu günde ey aşhāblarım sā'im oluñ ve ehl-i 'iyāliñize vüs'at idiñ bu bir gündür ki Ādem 'aleyhi's-selāmın tevbesi kabūl oldu. Ol gün yevm-i 'āşūrā ve cum'a günü idi. Ve bu bir gündür ki [187<sup>b</sup>] İdris 'aleyhi's-selām semāya ref' olundu. Ve Nūh 'aleyhi's-selām kendi ile berāber olanlar bu günde tūfāndan necāt bulup şükrāne şā'im oldılar. Bu bir gündür ki Ya'qūb 'aleyhi's-selāmın dīde-i bināları küşāde oldu*

*Yūsuf ‘aleyhi's-selām sicnden ḥalāş oldu. Ve bu bir gündür ki Yūnus aleyhi's-selāmiñ ḳavminden ‘azāb ref‘ oldu. Ve Yūnus ‘aleyhi's-selām baṭn-ı mähiden ḥalāş oldu. Ve bu bir gündür ki Muḥammed Muşṭafā şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz mā-teḳaddeme ve mā-teaḥḥara maġfūr oldığı gündür. Ve daḡı rivāyet-i meşhūr Mekke-i Mükerraeden Medīne-i Münevvereye hicret buyurdığı gündür lākin esaḥḥ olan hicret Rebi‘ u'l-evvelde vāḳi‘ oldu. İbn Mes‘ūd rivāyetinde Nūh ve İbrāhīm ‘aleyhi's-selām bu gün dünyaya teşrif eylediler ‘Abdullah bin Selām raḡıya'llāhu ‘anh ḥazretlerinin rivāyatında İsmā‘īl ve İşḫaḳ ve Yaḡyā ve Yūnus ve ‘İsā ‘aleyhime's-şalātu ve's-selām ḥazerātları bu günde dünyaya teşrif eylediler. Ve Fāṭıma ve Ḥasan ve Ḥüseyn bu günde dünyaya teşrif eylediler raḡıya'llāhu ‘anhum ve bu gündür ki İbrāhīm ve İsmā‘īl ‘aleyhime's-selām Ka‘be-i Şerīfiñ bināsına şurū‘ eylediler. Ve bu gündür ki Yūsuf ‘aleyhi's-selāmiñ birāderleriniñ tevbeleri ḳabūl oldu. Ve bu gündür ki Dāvūd ve ḳavm-i Yūnus ‘aleyhime's-selām maġfıret olındılar ve bu bir gündür ki Nemrūd helāk olup ḳavm-i Lūt ḥasf olundu. Dāvūd Cālūtı ḳatl eyledi. Ve Şeddād ve Fir‘avn ve Ḥāmān ve Ḳārūn ve ‘Amālīḳa ve ‘Ād ve Şemūd ve ḳavm-i İbrāhīm bunlarıñ cümlesi bu günde helāk oldılar. İbn ‘Abbās raḡıya'llāhu ‘anhumā ḥazretlerinin ḥadışinde Cebrā‘īl ve Mīkā‘īl ve'n-nücüm yevm-i ‘aşūrāda ḥalḳ oldu. Ve daḡı Ḥüseyn bin ‘Alī raḡıya'llāhu ‘anhumā yevm-i ‘aşūrāda şehādet şerbetini nūş buyurdılar. Bu rivāyetler Baḡr-i ‘Ulūmdandır. Ve bir ḥadışde raḡmetiñ nüzūli ibtidā yevm-i ‘aşūrāda oldu. Zirā Cebrā‘īl ‘aleyhi's-selām benim üzerime yevm-i ‘aşūrāda nāzil oldu. Semāvāt u arzīn ve burāḳ ve ḡuru'l-‘īn yevm-i ‘aşūrāda ḥalḳ olundu. Ve İbrāhīm ‘aleyhi's-selām Sāre vālidemizi yevm-i ‘aşūrāda tezevvüc buyurdu ve Ḥazret-i Sāre zālimiñ yedinden necāt bulup Ḥāceri aña i‘ṫā yevm-i [188<sup>a</sup>] ‘aşūrāda vāḳi‘ oldu. Ve Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri İbrahim ‘aleyhi's-selāmı yevm-i ‘aşūrāda ḥalīl ittiḡāz eyledi. Ve Yūsuf ‘aleyhi's-selām Ḥazret-i Züleyḡāyı yevm-i ‘aşūrāda tezevvüc eyledi. Ve daḡı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḥazret-i Ḥadıcetü'l-Kübrā raḡıya'llāhu ‘anhāyı yevm-i ‘aşūrāda tezevvüc buyurdu. Ve Mūsā ‘aleyhi's-selām Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleriyle yevm-i ‘aşūrāda tekellüm eyledi. Ve vālidesiniñ baṭnına leyle-i ‘aşūrāda düşdi. Temme Kelāmü'n-Nefīsü'l-Ḥamīs. Mevāhibü'l-Ledünnide İmam Nevevī ḥazretleri buyurur ki İbn ‘Abbās raḡıya'llāhu ‘anhumā ḥazretlerinin ictihādına göre ṫoḳuzuncı gün yevm-i*

‘aşūrādır. Ve bundan ba‘zı te‘vīlāt irād eylemişlerdir. Ammā halef ve selefden cumhūr-ı ‘ulemā mezhebi budur ki ‘aşūrā muharremiñ onuncı günüdür. Zīrā muḳtezā-yı zāhir-i ḥadīṣ lafz-ı ‘aşūrā budur. İbn-i ‘Abbās raḍıya’llāhu ‘anhumā ḥazretleriniñ ḥadīṣinde irād eyledi ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yevm-i ‘aşūrāda şā’im oldılar. Aşḫāb-ı kirām rıḍvānu’llāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn didiler ki yā Rasūla’llāh bu güne Yehūd ṭā’ifesi ta‘zīm iderler. Efendimiz buyurdı ki *inşā’Allah sene-i ātiyede toḳuzuncu gün şā’im olurum* deyü buyurup ‘ömürleri vefā itmeyüp vefāt eyledi bu rivāyetde zāhir olan Fahr-i ‘Ālem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz toḳuzuncu günü şā’im degil idi. Ve daḫi İmam Ḳurtubī ḥazretleri buyurur ki ‘aşūrā ‘aşirden ma‘dūldür mübālağa ve ta‘zīm ḳaşd olunup ‘aşūrā dinildi. Zīrā ‘aşirden me’ḥūzdur. Ve aşında leyle-i ‘aşiraniñ şıfatıdır yevm-i ‘aşūrā denildiği zamānda ke-ennehū yevmü'l-leyletü'l-‘aşira dinilür ismiyyet galebesiyle soñradan mevşūfdan müstağnī oldı. Leyl ḥazf olunup yevm-i ‘aşūrā dinildi. Bu taḳdirce yevm-i ‘aşūrā onuncı günü demek olur. Ḥazret-i ‘Ā’işeniñ muḳaddem zıkr eylediği ki Ḳureyş ‘aşūrāyı şā’im olurlar idi. Bu rivāyetden fehmi olunan ‘aşūrā şavmın tutmağa Medīneye evvel teşrīfide emir vārid olmuş. Medīneye mäh-ı Rebī‘u'l-evvelde teşrīf olundu. Bu taḳdirce ikinci seneniñ evvelinde [188<sup>b</sup>] emrolunmuş olur. Şavm-ı Ramażān daḫi ikinci sālde farz olundu. Şavm-ı ‘aşūrā nesh oldu ammā Ḳureyş ṭā’ifesi ‘aşūrāyı şā’im olurlar idi didiginiñ aşlı cā’izdir ki şer‘-i şābıḳdan aḫz olunmuş ola. Aniñçün ‘aşūrā mähına ta‘zīm idüp Ka‘be-i Şerīfe kisve örterler idi. Fetḫu'l-Bārīde Ḳureyş niçün şā’im olurlar deyü Ḥazret-i ‘İkrimedden su’āl eylediler buyurdı ki zamān-ı cāhiliyyetde anlardan bir günāh şadır olmuş idi ḡāyet nedāmet çeküp bizim ḫālimiz ne olur dirken bir kimse anlara buyurdı ki yevm-i ‘aşūrāyı şā’im oluñ zünübüñizi mükeffir olur didikde anlar daḫi ‘aşūrāyı şā’im olurlar idi. İmām Müslim rivāyetinde Ebū Ḳatāde ḥazretlerinden merfū‘an vārid olmuşdur ki yevm-i ‘aşūrā bir senei mükeffir olur ve yevm-i ‘arefe iki senei mükeffir olur ve bunuñ zāhiri budur ki yevm-i ‘arefe yevm-i ‘aşūrādan efḍal ola ḫikmeti budur ki ‘aşūrā Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāma mensūbdur ve ‘arefe Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize mensubdur buyurdılar. Bezzāz naḳlinde İbn ‘Abbās raḍıya’llāhu ‘anhumā ḥazretleri buyurmuşdur ki *inne Rasūla’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḳāle yevme ‘aşūrā’ şūmūhu ve ḫālifū fi’l-Yehūd ve şūmū*

*ķablehū yevmen ve ba' dehu yevmen* ya' ni yevm-i 'āşūrāyı şā'im oluñ ve şā'im olmada tã'ife-i Yehūda muķālefet idiñ anlardan evvel bir gūn ve anlardan soñra bir gūn şā'im oluñ dimekdir. İmam Aķmed daķi bu rivāyetiñ mişlin irād etmişdir ve bi'l-cūmle Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ķazretleriniñ merātib-i şavmi üç mertebe idi. Birisi mertebe-i ednādır ki yalnız onuncı gūn şā'im olmaķdır. İkinçisi a' lādır ki toķuzuncı onuncı on birinci gūnleri şā'im olmaķdır ve ekşer eķādiş bunuñ üzerinedir intehā kelāmu Mevāhibū'l-Ledünnī. **Ve bu senede** Fāţimatü'z-Zehrā rađıya'llāhu 'anhā ķazretlerini Ħazret-i 'Alī kerreme'llāhu vecheh ķazretlerine Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz tezvīc buyurdılar. Seyyid Semhūdī 'aleyhi raķmetü'l-hādī ķazretleri buyurur ki aķd-i nikāķ Bedirden muķaddem māh-ı Recebiñ evvelinde vāķi' [189<sup>a</sup>] olup ve māh-ı Zi'l-ħiccede zifāf vāķi' oldu tafşīli gelür. Her birerleriniñ 'ömrü on beş ve ba' zılar on sekiz yaşındadır deyü buyurdılar ve ba' zılar Uķud ğazāsından soñra zifāf vāķi' oldu didiler va'llāhu a' lem. Ve ba' zılar Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ħazret-i 'Ā'işe rađıya'llāhu 'anhā ķazretleriniñ zifāfından dōrt buçuķ māh soñra 'aķd olunup yedi buçuķ māhdan soñra zifāf vāķi' oldu deyü buyururlar. Ve Ħazret-i Fāţıma on beş sene beş mah ve yāķud altı mah ve nişf 'ömürleri var idi. Ve ba' zılar on sekiz yaşında idi didiler. İbn-i Cevzī 'aleyhi raķmetü'l-hādī ķazretleri buyurur ki nübüvvetden beş sene muķaddem Ka'be-i Mūkerremenin bināsı eyyāmında dünyaya teşrif eyledi kezā fī Sīret-i Moğultāy. Ve daķi rivāyet olunur ki Ebā Bekr es-Şiddīķ rađıya'llāhu 'anh ķazretleri Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizden Ħazret-i Fāţımayı taleb buyurduķda Server-i Enbiyā 'aleyhi efādđale's-şalāh ve ezke't-taķıyyā efendimiz buyurdu ki *Fāţımanīñ tezvīc[i] ħusūsunda vaķy-i rabbāniyyeye muntazırım*. Bu ħāli Ebā Bekr es-Şiddīķ 'Ömer bin el-Ħatţāb ķazretlerine ķaber virdi. Ħazret-i 'Ömer rađıya'llāhu 'anhum buyurdu ki yā Ebā Bekr Efendimiz seni redd eylemiş soñra Ħazret-i Ebā Bekr Ħazret-i 'Ömere didi ki yā 'Ömer Rasūl-i Ekrem efendimiz baña Fāţımayı virmedi bāri sen taleb eyle görelim ne zūhūr ider didi. 'Ömer bin El-Ħatţāb rađıya'llāhu 'anh ķazretleri ħuzūr-ı Risālet-Penāh efendimize varup Fāţıma rađıya'llāhu 'anhāyı taleb eyledikde Ebā Bekr rađıya'llāhu 'anh ķazretlerine virdiği cevābı virdi. Ħazret-i 'Ömer Ħazret-i Ebā Bekre şūret-i ħāli ifade eyledikde yā 'Ömer Efendimiz seniñ ħuţbeñi reddeyledi didi. Biraz eyyām

mürûrundan soñra Hâzret-i ‘Alî rağıya’llâhu ‘anhın ba‘zı ehibbâ-yı eşdıkâları didiler ki yâ ‘Alî sen de Hâzret-i Fâtımayı Server-i Enbiyâ efendimizden taleb eyle şîr-i yezdân-ı hüdâ buyurur ki Ebâ Bekr ve ‘Ömer taleb eylediler virmedi baña virir mi didikde aħbâbları buyurdılar ki seniñ Seyyid-i Ekvân ile huşuşıyetiñ sâyirleri gibi değildir sende qarâbet u nisbet-i küllî vardır. [189<sup>b</sup>] Elbette sen varup taleb eyle didiler. Ve bir rivâyetde dağı Hâzret-i ‘Alî rağıya’llâhu ‘anh hâzret-i Fâtımayı taleb eylemek murâd idüp kendi nefsime fikir ve mülâhaza iderdim ki bu emr-i mühimmiñ ne vechile ‘uhdesinden gelmek mümkün olur. Kendi qarâbetimi ve şıla-i raħmimi tefekkür idüp Seyyidü'l-Beşer şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ħâk-pây-ı ħâcet-revâlarına varup selâm virüp bir şey’ tekellüm itmeden selâmıma cevabdan soñra yâ ‘Alî ne ħâcetiñ vardır ifade eyle didikde yâ Rasûla’llâh Fâtımayı talebe geldim. Şeh-süvâr-ı Enbiyâ efendimiz *merħaban ehlen* buyurdu. Bundan mâ‘adâ bir kelâm buyurmadılar. Bezm-i enverlerinden kalkup giderken enşârdan birkaç kimse baña teşâdüf eylediler didiler ki Rasûl-i Ekrem efendimizden Fâtımayı taleb eylediñ iħsân buyurdılar mı. Ben dağı didim ki virüp virmeyecegin fehm itmedim faķať *merħaban ve ehlen* buyurdılar anlar buyurdılar ki yâ ‘Alî ħâzretiñ bu kadar buyurduğı kâfî değil midir saña Fâtımayı virdi. Ve hoşluķ ve râħatlık ile du‘â buyurmuş didiler. Rivâyet iderler ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Hâzret-i Fâtımaya buyurdu ki yâ Fâtıma ‘Alî seni nikâħla taleb ider ne dîrsin Hâzret-i Fâtıma fekk-i şefe itmeyüp sükût buyurdılar. Server-i Enbiyâ şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘Alî rağıya’llâhu ‘anh ħâzretlerine nikâħ buyurdılar. Naķl olunur çünki Hâzret-i ‘Alî Fâtıma ħâzretlerin taleb buyurduķda Efendimiz buyurdu ki *Fâtımanıñ miħri ne virîrsin* Hâzret-i ‘Alî buyurdu ki aniñ miħrine lâyıķ bende bir nesne yoķdur. Efendimiz buyurdu ki *sende zırh-ı ħaťîme* [?] *vardır anı bey‘ idüp bahâsın miħr eyle*. Ve bir rivâyetde Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz su’âl idüp yâ ‘Alî yediñde hiçbir nesne var mıdır miħr idecek Hâzret-i ‘Alî buyurdu ki bir esb ve bir zırħım vardır Efendimiz buyurdu ki yâ ‘Alî esb dâ’imâ saña lâzımdır ve lâkin zırħı bey‘ idüp bahâsın ħuzûruma getür deyü buyurdu. Hâzret-i ‘Alî meclisden kalkup zırħı bázâra çıkarup ‘Oşmân bin ‘Affân rağıya’llâhu ‘anh ħâzretleri mezbûr zırħı dört yüz yetmiş dirheme [190<sup>a</sup>] iştirâ idüp Hâzret-i ‘Alîye meblâğ-ı mezbûrı teslim ve zırħı dağı hediye eyledi. Hâzret-

i ‘Alī meblāğı ve zırhı huzūr-ı Risālet-Penāh efendimize getürüp keyfiyyeti ifāde eyledikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Hāzret-i ‘Osmāna vāfir du‘ā buyurdı Seyyid-i Ekvān efendimiz meblāğ-ı mezbürdan bir qabza aḥz idüp Bilāl hāzretlerine virüp Fāṭıma için *hoş-bū ṭīb iştirā* eyle deyü buyurdı. *Baḳıyyesini Ümmü Seleme raḍıya'llāhu ‘anhā hāzretlerine i‘tā idüp Fāṭıma için cihāz tertīb eyle* deyü buyurdı. Ümmü Seleme daḫi meblāğ-ı mezbürı aḥz idüp ta‘dād eyledi. İki yüz dirhem ve bir rivāyetde meblāğ-ı mezbürun şülüşi ile ṭīb ve iki şülüşi ile eṣāş-ı emti‘a-i hāneye şarf eylediler. İki cāme-i bürd ve iki gümüş bāzubend ve bir kaṭıfe ki vücūd-ı sa‘ādetlerin tamām setr itmez idi. Ve bir takye ve bir maşraba ve iki nihālī ki biriniñ haşvı līf ve biriniñ ketān idi. Ve dört yaşıḳ ikisi ḥurmā lifinden ve ikisi yūñ ile ṭolmuş idi. Bu eşyā-yı mezkūreleri Fāṭımanıñ cihāzı olup tertīb eylediler. Ve bir rivāyetde bir degirmen daḫi vardır Şeyḫ Zerendī hāzretleri rivāyetinde Hāzret-i Enes raḍıya'llāhu ‘anh buyurdı ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ bezm-i pür enverlerinde cālis olurdum āşār-ı vaḫy mübārek beşeresinden zāhir oldı. Vaḫy mütecellī olduḳda baña buyurdı ki *yā Enes seniñ ma‘lūmuñ mudur Cibrīl-i Emīn baña ne vaḫy teşrīf eyledi* ben didim *yā Rasūla'llāh pederim māderim saña fedā olsun ne ḫaber ile geldi* deyü buyurdukda *Vācib Te‘ālā hāzretleri baña ferman buyurdı ki Fāṭımayı ‘Alīye nikāḫ ideyim* yā Enes var Ebā Bekr ve ‘Ömer ve ‘Osmān ve Ṭalha ve Zübeyr ve enşārdan birkaç kimse daḫi huzūruma da‘vet eyle deyü buyurdı. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ fermānı mücibince ol gürūhı huzūra da‘vet eyledim. Cümlesi huzūr-ı Server-i Kā’ināt efendimizde cem‘ olup Hāzret-i ‘Alī daḫi hāzır olup ol sa‘at Efendimiz bir ḫuṭbe-i nikāḫ oḳudılar ḫuṭbe budur *el-ḫamdü li'llāhi'l-maḫmūdu bi-ni‘metihī. El-ma‘būdu bi-ḫudretihī. El-muṭā‘u bi-sultānihī. El-merhūbu bi-‘azābihī. El-mergūbu ileyhi fī mā‘indehū* [190<sup>b</sup>] *en-nāfizu emruhū fī semā’ihī ve arzihī. Ellezī ḫaleḳa'l-ḫalḳa bi-ḫudretihī. Ve meyyezehüm bi-ḫikmetihī ve aḫkemehüm bi-‘izzetihī. Ve e‘azzehüm bi-dīnihī. Ve ekramehüm bi-nebiyyihī Muḫammedin. Şümme inna'llāhe ‘azze ve celle ce‘ale'l-muşāharete neseben lāḫiḳan ve emran muḫterizan. Nüsice biḫā li'l-enām. Ve bir rivāyetde evşece bi-hi'l-erhām. Ve elzemehe'l-enām. Fe-ḳāle'llāhu ‘azze ve celle ve huve'llezī ḫaleḳa mine'l-mā’i beşeran fe-ce‘alehū neseben ve şıhran ve kāne rabbūke ḳadīran. Fe-emru'llāhi yecrī ilā ḳazā’ihī. Ve ḳazāuhū yecrī*

*ilā kaderihī. Ve kaderuhū yecrī ilā ecelihī. Ve li-küllü kaderin ecelün. Ve li-küllü ecelin kitābun. Yemhu'llāhu māyeşāu ve yüşbit ve 'indehū ümmü'l-kitāb. Şümme inna'llāhe te'ālā emerenī en üzevice Fāṭime min 'Aliyyin ve kad zevvectühū 'alā erbe'a miete mişkālī fiḍḍatin eraḍīte yā 'Aliyyi. Feḳāle 'Aliyyün raḍītü 'ani'llāhi ve 'an rasūlihī. Feḳāle cem'a'llāhu şemlekümā. Ve es'ade ciddekümā ve bāreke 'aleykümā. Ve aḫrace minkümā keşīran ṭayyiben. Ve bir rivāyetde vaḳtā ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Fāṭımayı Ḥazret-i 'Alī'ye tezvīc murād eyledikde yā 'Alī sende kendi nefsiñ için bir ḫuṭbe kırā'at eyle deyü emr eyledi. Emr-i şerīflerine imtişāl idüp Ḥazret-i 'Alī raḍıya'llāhu 'anh ḫuṭbeye şurū' eyledi ḫuṭbe-i şerīf budur.*

*El-ḫamdü li'llāhi şükran lien'amihī ve iyādihi. Ve eşhedü en lā ilāhe illa'llāh şehādeten tebluḡu ve terḍīh. Ve şalla'llāhu 'alā Muḫammed şalāten tezlüfü ve terḍīh. Ve en-nikāḫu mimmā emera'llāhi ve raḍīhi. Ve ictimā'inā mimmā kadera'llāhu ve ezine fīhi. Ve kad zevvecenī Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Fāṭimatü ibnetuhū 'alā şenetey 'aşarate uḫiyeten fesellūhu ve eşhedü.*

Bu üslüb üzere nikāḫ meclisi tamam olunup du'ā buyurdılar. Rivāyet olunur ki ḫitām-ı meclisde bir ṭabaḫ ḫurmā getirüñ deyü emr olunup ḫuzūra geldikde emr eylediği ḫurmāyı ḳabıñ cümlesi ḳapışdılar bu sebebden fuḳahālar lā be'se bineşri's-sükkeri ve'l-levzi fi'z-ziyāfeti ve fī aḳdi'n-nikāḫ deyü buyururlar. Ulemādan ba'zıları istiḫbābına zāhib olmuşlardır. Ve daḡi rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ümmü Seleme ḫazretlerine fermān buyurdu ki [191<sup>a</sup>] *Fāṭımayı Ḥazret-i 'Alī menziline götürüp aña teslīm eyle ve söyle 'acele itmesün tā ki ba'de's-şalātü'l-işā anları birbirleriyle görüşdürem* ba'de's-şalātü'l-işā bir maḫara şu aḡz idüp ḫuzūrlarına teşrif buyurup mübārek aḡzı yarından mezbūr şuyuñ derünuna ilḳā buyurup ve üzerine mu'avvezeteyn ve sâ'ir ed'iyeler okuyup *yā 'Alī ve yā Fāṭima bu şudan ābdest alup ve nüş idiñ* deyü emr eyledi. Ve bir rivāyette mezbūr şuyuñ bir miḳdārını Ḥazret-i Fāṭımanıñ ser-i sa'adetlerine bustānları meyanında nişār eyleyüp. *Allāhümme innī u'izühā bike ve zürriyyetehā mine's-şeyṭāni'r-racīm* deyüp mezbūr şudan bir miḳdārın daḡi alup Ḥazret-i 'Alī kerreme'llāhu vecheh



Һазретleriniň devletlü ser-i sa‘ âdet-bahtiyârına ve zuhr-i sa‘ âdetlerine nişâr idüp. *Allāhümme innī u‘îzühū bike ve zürriyyetehū mine’s-şeytāni’r-racīm* deyü du‘ â buyurdu. Ve bir rivāyetde *Allāhümme innehümā minnī ve ene minhümā allāhümme kemā ezhebte ‘anni’r-ricse ve ʔahharteni feʔahhir hümā* deyü du‘ â buyurduktan soñra *kałkıñ sa‘ âdetle firāşıñıza dāhil oluñ Mevlā-yı Müte‘āl Һazretleri meyāñıñıza ülfet ve nesebiñize keşret ihsān eylesün* deyüp zāt-ı sa‘ âdet-āyātleri dađi revān oldılar. Giderken Һazret-i Fāṭıma bükā eyledi Efendimiz güş idüp *ey kerīme-i muhteremim bükāya bādī nedir ben seni bir zāta virmedim ki anıñ İslāmı cümleden efđal ve ‘irfāni cümleden ziyāde* ve bir rivāyetde Server-i Enbiyā efendimiz zān eyledi ki Fāṭımanıñ bükāsı Һazret-i ‘Alī rağıya’llāhu ‘anhiñ faqrından nāşī buyurdu ki *ey cān-ı peder ey nūr-ı dīdem kızım seniñ haqqıñda taqşır itmedim ve ben seni bir zāt-ı ‘ālī-simāta virmedim ki benim ehl-i beytimiñ efđalidir. Nefs-i nefīs-i Muḥammediyem yed-i kudretinde olan Mevlā-yı Müte‘āl Һazretlerine kašem iderim ki seni bir zāta virdim ki seyyiden fi’d-dünyā ve innehū fi’l-āhıratı lemine’s-şāliḥīñ.* Bir rivāyetde *seyyiden fi’d-dünyā ve’l āhıra* vārid olmuşdur. Ve dađi rivāyet olunur ki Һāce-i ‘Ālem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz velīme için bir miqdār qurı üzüm ihsān idüp [191<sup>b</sup>] ve Sa‘ d Һazretleri dađi bir çoç irsāl idüp ve enşardan bir kaç mod tarı getirüp döküp ta‘ām taḅḅ buyurdılar. Һazret-i Fāṭımanıñ düğün ta‘āmı bu idi. Ve dađi rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz derūn-ı ḥānede olan ḥizmetleri Һazret-i Fāṭıma rağıya’llāhu ‘anhā Һazretlerine ḥavāle buyurdu ve birūnda olan ḥizmetleri Һazret-i ‘Alī kerrema’llāhu vecheh Efendimize iḥāle buyurdu. Ve Eḥādişde vārid oldı ki bir gün Һazret-i ‘Alī rağıya’llāhu ‘anh Fāṭımatü’z-Zehrā rağıya’llāhu ‘anhā Һazretlerine buyurdu ki quyudan şu çekmekden ziyāde elem ve ta‘b ḥāşıl oldı. Ve Zehrā Һazretleri dađi buyurdu ki degirmende arpa çekmekden ellerim kaḅarup gāyet yoruldu didi. Bir rivāyetde Һazret-i ‘Alī buyurdu ki kerīme-i muhtereme-i Һazret-i peygamber ḥānemde cāriye-vārī ḥizmet idüp āteş önünde nān bişirmekden mübārek reng-i rüy-ı mehveşi ebr-vārī dūd-ı siyāh ile hālekeş olmuş idi. Ve yed-i sa‘ âdetleri kaḅarup ve cāmeleri pür evsāḥ ğasle vaḳit bulmaz idi bir gün didim ki ya Fāṭıma Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ğazādan bir kaç cāriye geturdiler ḥuzūr-ı sa‘ âdetlerine varup ḥizmet için bir cāriye taḅleḅ eylesen olmaz mı. Ol zāt-ı pür

kemāl daħi bu re'yi istiḥṣān idüp ḥāne-i Fahr-i Risālet efendimize 'āzim olup ol Şāh-ı Enbiyā efendimizi ḥāne-i sa'ādetlerinde bulmayüb şüret-i ḥālī 'Ā'īşe-i Şiddīka raḍıya'llāhu 'anhā ḥāzretlerine ifāde eyledi. Aḥşām olup Server-i Enbiyā şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥāne-i sa'ādetlerine teşrīf buyurduḡda Ḥāzret-i 'Ā'īşe Ḥāzret-i Fāṭımanıñ bir cāriye iltimāsını ḥaber virdikde hemān Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḡalkup Ḥāzret-i Fāṭımanıñ ḥāne-i sa'ādetlerine teşrīf idüp anlar daħi cāme-i ḥā'ba girmişler idi. Ḳalkmak murād eylediler efendimiz *hareket itmeyiñ* deyü emir buyurup ser-i sa'ādetleri tarafından gelüp ḡadem-i sa'ādetlerin ikisiniñ meyānına va' idüp Ḥāzret-i 'Alī buyurur ki ḡadem-i sa'ādetleriniñ letāfeti ve āşarı sīneme te'sīr idüp ḡāyet ḡoş-ḡāl oldum. Şoñra mübārek cemāl-i [192<sup>a</sup>] pür enverlerin Ḥāzret-i Fāṭıma ṡarafına çevirüp *yā Fāṭıma cenābıñız ḡādime ṡalebi iḡün bizim ḡānemize teşrīf buyurmuşsunuz* buyurduḡda Ḥāzret-i 'Alī buyurdu ki *yā Rasūla'llāh anı ben irsāl eyledim zīrā keşret-i ḡizmetden Ḥāzret-i Fāṭıma meşāḡkat vü cefā çeker didim. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki sizlere bir şey ta'līm eylesem maṡlūbuñuz olan ḡādimededen ḡaḡḡıñızda efḡal ola. Yatacaḡıñız vaḡit otuz üç kerre Allāhu ekber ve otuz üç kerre el-ḡamdu li'llāh ve otuz üç kerre sübhāna'llāh diyemez bu sizlere cāriyeden efḡaldır* deyü buyurdu. Ḥāzret-i 'Alī raḍıya'llāhu 'anh buyurur ki mezbūr vird-i şerīfe şöyle devām eyledim ki ḡattā leyle-i Şıffinde daħi edā eyledim. Ve bir rivāyetde Şıffin gecesi te'ḡir olmuş idi āḡir gecede edā eyledim deyü buyurdu. **Ve bu senede** Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bi'z-zāt kendileri Ebvā ḡazāsına niyyet buyurdu bu ḡazveye ḡazve-i Veddān daħi dirler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ibtidā ḡazāsı budur. Medīne-i Münevvereye altı mīl mesafe bir maḡalde. Tārīḡ-i Ḥamīde Veddān Mekke ile Medīne beyninde bir cebeliñ ismidir Ebvā daħi dirler. Efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrīfleriniñ on ikinci māhıñ evvelinde vaḡı' oldu ba'zılar bir sene iki māh on gün şoñra dimişler. Ba'zılar sene-i evveliniñ āḡirinde dimişler. Ba'zılar Veddān Mekke ḡaryelerinden bir ḡaryedir didiler. Ve ba'zılar ṡariḡde bir vādīdir didiler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medine-i Münevvereye Sa'd bin 'Ubāde raḍıya'llāhu 'anh ḡāzretlerini ḡālīfe naşb idüp hicretiñ on ikinci māhı başında Ḳureyş üzerine altmış nefer mübāriz kimse ile 'āzim olup 'Alemdār-ı Risālet-Penāh efendimiz

Hazret-i Hamza radıya'llāhu 'anh idi. Benī Damra kabīlesiniñ seyyidleri Maḥşiyye bin 'Amr eḍ-Damrī Rasūl-i Ekrem efendimize istikbāl idüp beynlerinde şulḥ vāki' olup Benī Damra bir daḥi gelmeyüp ve ziyāde cem' iyyet itmeyüp ve a' dālarına daḥi mu'āvenet itmek üzere şurūṭ bağlayup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem [192<sup>b</sup>] devletle Medīne-i Münevvereye rücū' buyurdılar. **Bu seneniñ Rebi' u'l-evvelinde** ikinci ğazve ğazve-i Buvāṭdır Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz hicretiñ üçüncü mähında Rebi' u'l-evvel içinde vāki' oldu. Buvāṭ Cüheyne taḡlarından cebel-i Raḍvā nāhiyesinde Medīne-i Münevvere ile beyni dört beriddir. Bāniñ fethiyle ve ḍammıyla vāvīñ taḥfīfiyle ve āḫiri ṭā-i mühmele ile ve Raḍvā rāniñ fethi ve sükūn-ı ḍād-ı mu'ceme-i kaşr ile Ḥulāşatu'l-Vefāda Raḍvā sekrā vezninde Yenbu' a bir gün mesāfe bir cebeldir. Ve Medīneye dört gündür şa' b ve vādīleri ve eşcār ve şuları vardır. 'Arām hazretleri buyurur ki Tihāmeniñ evvel cebeli cebel-i Raḍvādır ḥadişde vārid oldu ki Raḍvā radıya'llāhu 'anh ve ḳuds-i ḳaddesa'llāhu ve Uḫud cebelun yuḥibbunā ve nuḥibbuhu vārid olmuşdur. Rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bir beyāz sancak 'aḳd buyurup Sa' d bin Ebī Vaḳḳāş hazretlerine i' ṭā eyledi. Ve Medīne-i Münevvere üzerine Sāyib bin 'Osmān bin Maz' ūn hazretlerin emīr naşb idüp iki yüz nefer aşḫābla Ḳureyş ḳāfilesin urmaḡa 'āzim oldu. Mezbūr ḳāfilede Ümeyye bin Ḥalef el-Cümāḫī bedbaḫt berāber idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz sür' atle revān olup Buvāṭa resīde oldu. Ḥikmet-i Rabbānī a' dāya mülāḳī olunmayup ḳitāl itmeden Medīne-i Münevvereye 'avdet buyurdılar. **Ve bu senede** ğazve-i 'Uşeyra şīn-ı mu'ceme ve taşḡir ile āḫiri hādır. Ehl-i meḡāzī bunda iḥtilāf eylemediler. Ḳāmūsda 'Uşeyra Yenbu' nāhiyesinde bir mevzi' e dirler. Buvāṭ ğazāsından bir kaç gün soñra vāki' oldu. Buḡārī rivāyetinde 'uşeyr ve 'useyre ikisi de muşāḡḡar evvelki şīn-ı mu'ceme ile hāsız ikinci sīn-i mühmele ile ve hā ile dir. Ammā ğazve-i 'Usra bilā taşḡir mühmele ile ğazve-i Tebūk ismidir bu ğazve mekāna nisbet olmuşdur. Yenbu' ḳurbunda Benī Müdlic mevzi' dir ol mekāna vāşıl olunmuşdur. Ve bu ğazveye sebep Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ sem' -i saādetlerine resīde oldu ki Ebū Süfyān Ḳureyşden [193<sup>a</sup>] biraz cemā' atle Şām tarafına ticārete gider. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz yüz elli nefer ve ba' zılar iki yüz nefer kimse ile didiler. Ve berāber otuz

develeri olup ikisi ve üçü bir deveye süvār olurlar idi. Ḥamza bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib raḍīya’llāhu ‘anh ḥazretleri sancaḳdār olup ve Ebā Seleme ibn ‘Abdu’l-Esed ḥazretlerini Medīne-i Münevvereye emir naşb idüp kendi Medīne-i Münevvereden sa‘ādetle şedd-i riḥāl idüp ḳāfileniñ verāsınca ‘āzim oldılar Neḳab-u Benī Dīnār yolundan revān olup şoñra Feyfā-u Benī el-Ḥubāra varup Beṭḥā’ bin Ezherde bir şecer taḥtına nāzil olup anda namāz ḳıldılar ḥālā mescid ol mekānda mevcūddur. Ve ol mekānda zāt-ı sa‘ādetleri için ta‘ām taḥḥ olunup Efendimiz ve ba‘zı aşḥāb berāber tenāvül buyurdılar el-an ocağıñ mevzi’i ol mekānda ma‘lūmdur. Ve ol maḥalde müştereb ismiyle bir şü var idi andan nüş idüp Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ve berāber olan cemā‘at-i müslimīn şedd-i riḥāl idüp Şa‘b ‘Abdullāh bin El-Erem-nām maḥalli tecāvüz idüp Belyesān-nām mekāna sālīk olup nāsı yesārında bıraḳup Yelyel-nām mekāndan nāzil olup Ḍebū‘a-nām maḥalde cem‘ olup Ḍebū‘ada olan ḳuyudan şü aḥz idüp şoñra Ferş-ü Melel-nām ṭarīḳe sülūk idüp Şaḥīrātü’l-Yemām-nām maḥalde cadde-i ṭarīḳe ḳavuşup andan batn-ı Yenbū‘da ‘Uşeyre-nām mekāna vāşıl olup anda Cemāziye’l-ülā ve Cemāziye’l-āḥiriñ bir ḳaç gününe kadar meḳş ü ḳarar buyurup anda Benī Müdlic ve ḥulefā-yı Benī Ḍamra ile muvāde‘a buyurup Medīne-i Münevvereye rücū‘ buyurdılar. Bu ḡazvede bir eḥada rast gelmeyüp bilā ḳitāl ‘avdet olındı ve bu ḡazvede ‘Alī bin Ebī Ṭālib raḍīya’llāhu ‘anh ḥazretlerine Ebū Ṭurāb deyü tesmiye buyurdılar. ‘Ammār bin Yāsir raḍīya’llāhu ‘anhumā ḥazretleri buyurur ki ‘Uşeyre ḡazvesinde ben ve ‘Alī bin Ebī Ṭālib birer refīḳ idik Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol mekāna nāzil olup iḳāmet buyurdılar. Benī Müdlicden biraz ḥalḳ bustānların saky idüp eşcār-ı naḥle ḥizmet iderler idi. [193<sup>b</sup>] Ḥazret-i ‘Alī raḍīya’llāhu ‘anh baña buyurdı ki yā Ebe’l-Yeḳzān bunlarıñ yanına varup ne gūne bustānlarına ḥizmet iderler seyr ü temāşā eyle deyü buyurduḳda siz a‘lemsiz didim ḳalḳup berāber gidüp bir sā‘at ḳadar anları seyr ü temāşā idüp dīdelerimize uyḳu ḡalebe idüp ben ve Ḥazret-i ‘Alī ağac altında ḥā‘ba vardıḳ bir ḳumlu mekān olup ne miḳdār ḥā‘bda ḳaldıḳ bilmem Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz teşrif idüp ḳadem-i sa‘ādetleriyle taḥriḳ iderek Ḥazret-i ‘Alīye *ḳum yā Ebā Ṭurāb* ve yāḥud *mā leke yā Ebā Ṭurāb* deyü buyurdı. Ve yāḥud *iclis yā Ebā Ṭurāb* buyurdı rivāyetde şekk vāḳi‘ oldı. Uyḳu eşnāsında Ṭurāb ile mülemmā olmuş idi. Ol günde Ebā Ṭurāb şīr-i yezdāna künye

oldı. Şoñra Rasül-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *yā ‘Alī saña nāsıñ ziyāde şaķısinden ħaber vireyim mi* didikde Ĥazret-i ‘Alī ne‘am yā Rasūla'llāh didi. Şāħib-i Risālet efendimiz buyurdu ki *nāsıñ ziyāde eşaķā ve bedbaħtı iki kimsedir. Biri Ĥazret-i Şālīħ ‘aleyhi's-selāmiñ nāķasın sinirledi. Ve biri mübārek maħāsiniñi ve liħyeñi ħūn ile lālegūn iden kimsedir* kezā fī Riyāzi'n-Nađra. Medārikde *evveliniñ eşķası Şālīħ ‘aleyhi's-selāmiñ nāķasın sinirleyen ve āħarınıñ eşķası seni ħatl iden* deyü buyurdu. Ve daħı İbn İşħāķ ħazretleri buyurur ki taħķīķ bañā ba‘zı ehl-i ‘ilm taħdīş idüp ħaber virdi ki Rasül-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ĥazret-i ‘Alīye yā Turāb künyesiniñ sebebi budur ki Ĥazret-i Fātıma rağıya'llāhu ‘anhā Ĥazret-i ‘Alī rağıya'llāhu ‘anh efendimize ‘iṭāb ile mu‘amele buyurduķda Ĥazret-i Fātımaya redd-i cevāb itmez idi ki şāyed ħāṭır-ı feyz-i mezāhirlerine ğubār ṭarī olur ħavfından ħāmūş olup kemāl-i ħiddetinden ser-i sa‘ādetlerine ħāķ-efşān olurdu. Rasül-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ĥazret-i ‘Alīyi Turāb ile gördüķde fehm ider idi ki ‘Alī bu ğün mu‘āteb olmuş. Bināen ‘aleyh *mā leke yā Turāb* deyü buyurur idi va'llāhu a‘lem eyyü zālīke kāne. Şifā-ı Şerīfde Ĥazret-i ‘Alīniñ aħbābı dāħil-i cinān ve a‘dāsı [194<sup>a</sup>] dāħil-i nār olur deyü vārid olmuşdur. Fīrūzābādıñ ‘akāidinde Rasül-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘Alī bin Ebī Ṭālībe ħātilinden ħaber virüp *yā ‘Alī İbn Mülcem seni ħatl ider* deyü buyurdu. İmām ‘Alī her ne vaķt İbn Mülcemi görse ne vaķt bu seyfiñle lihyemi ħınalarsıñ deyü buyurur idi. Ve bir ħarb [u] ħıtāle girdikde ħaşmı kendüyi ħatl idemeyecegin bilur idi. Sehl bin Sa‘d ħazretleriniñ rivāyetinde Rasül-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ĥazret-i Fātımaniñ ħānesine teşrīf idüp Ĥazret-i ‘Alī rağıya'llāhu ‘anh ħānede bulmayup ibn ‘ammiñ ne yerededir yā Fātıma deyü buyurdu. Ĥazret-i Fātıma rağıya'llāhu ‘anhā buyurur ki beynimizde nev‘an bir şey vāķi‘ olmuş idi ğazāb idüp gitdiler burada bu ğün kaylüle buyurmadılar didikde Rasül-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz birine emr idüp *baķ ‘Alī ne maħaldedir* deyü buyurduķda ol kimse gidüp geldi yā Rasūla'llāh Mescid-i Şerīfdedir didikde Rasül-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz mescide varup Ĥazret-i ‘Alī mużṭacı‘ ve ridā-ı sa‘ādetleri zāhrından düşmüş ve cesed-i şerīflerine bir miķdār turāb işābet eylemiş Rasül-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yed-i

sa' âdetleriyle mesh buyurarak *ķum yā Ebā Turāb* deyü buyurđı. Kezā eķracehuş-şeyhān Şi' r.

Ėazret-i dāmād-ı Őāh-ı Enbiyā.  
Şir-i yezdān-ı Ėudā kān-ı Ėayā.

LaĖmuke laĖmī buyurđı ol rasūl.  
Zevcesidir Fāţıma Zehrā Betūl.

Ėaydar-ı kerrārdır bāb-ı ' ilim.  
Ma' den-i Őıdķ-ı Őafā kān-ı Ėilim.

FaĖr-i ' ālem dūnyā vü uķbāda hem.  
Ėardaşımsın didi saña zū'l-kerem.

Sensin ol dūldūl sūvārī Őaf-deri.  
Zū'l-fikārıñ ŐāĖibisin Ėaydarī.

Şaf-şiken a' dā-yı dīnsin lā-cerem.  
Ma' den-i kān-ı Őecā' at pūr himem.

Lā fetā illā ' Alīsin yā ' Alī.  
Evliyālar Őeh-sūvārısın belī.

Kūnye-i vālāñ olup Ebū't-Turāb.  
Sākī-i kevşer-i Őehmest-i Őerāb.

Teşneler pāyiñde sergerdān olur.  
Rūz-ı maĖşer hep Ėuzurıña gelür.

Muştafāya cān fedā itdiñ Őehā.  
Cāme-Ėā' bında yatup ey zū'l-' aţā.

Hep sürüşana mübâhât itdi Hâk.  
Bu fezâ'ilde saña yokdur sebağ.

Sensin ol [194<sup>b</sup>] deryâ-yı 'ilm-u ma'rifet.  
Sensin ol kân-ı seğâ vü merhamet.

Teşne-dil kıtmîr-i bâb-efkendeyim.  
Cür' a-i kevşerle yâd it bendeyim.

Koyma ayağda bu Aşkî bendeñi  
Allah Allah mücrimem efkendeñi.

**Ve bu senede** ğazve-i 'Uşeyradan takrîben on gün mürûrunda Kürz bin Câbir Fihri çerâğâh-ı Medîne-i Münevverede ra'y u çerâ iden hayvânâtı ğâret itmekle Zeyd bin Hârişe hazretleri müttakâ-güzîn-i hilâfet olup livâ-yı beyzâ sâye-sâ-yı düş-ı 'Aliyyü'l-Mürtezâ oldığı hâlde Seyyidü'l-Ebrâr şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri muhâcirîn-i kirâmdan biraz kimse ile Kürz bin Câbir verâsınca ılgâr buyurdılar. Nevâhi-i Bedrden fetḥ-i sîn-i mühmile ve sükûn-ı fâ yâhud fetḥ-i fâ ile Safvân-nâm vâdiye kadar varılup ol şakî-i bedkâra irişmek mümkün olmamağla anda 'inân-keş-i ârâm ve taraf-ı Taybeye imâle-i licâm buyurdılar. Müntehâ-yı seyr ü sefer nâhiye-i Bedr olmağla ğazve-i Safvân tesmiye olundığı gibi bu ğazveye ğazve-i Bedr-i ulâ dağı dirlir. **Ve bu seneniñ Recebiñde** 'Abdullâh bin Caşş bin Ziyâb [Riâb] el-Esedî hazretlerini serdâr naşb idüp muhâcirînden sekiz nefer-i merd [ü] miğdâm ile Kureyş kâfilesi vürûdunda nehb ve ğâret itmek için Mekkeye bir merhale mesâfe Baḥn-ı Naḥleye irsâl buyurdılar. Bu cemâ'atiñ içinde enşârdan bir eḥad yok idi. Ve ba'zıları on iki kimse idi didiler. Sa'd bin Ebî Vaḳḳâş ez-Zührî. Ve 'Ukkâşe ibn Miḥşan bin Hîrsân el-Esedî. Ve 'Utbe bin Ğazvân bin Câbir es-Sülemî. Ve Ebü Huzeyfe ibn 'Utbe bin Rebî'a bin 'Abdu Şems bin 'Abdu Menâf. Ve Süheyl bin Beyzâu'l-Hârişî. Ve 'Âmir bin Rebî'a el-Vâ'ili'l-'Anzî. Ve Vâkıd bin 'Abdu'llâh bin 'Abdu Menaf et-Temîmî. Ve Hâlid bin Bekir el-Leyşî. Her ikisi bir deveye süvâr olup Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bir mektûb taḥrîr buyurup 'Abdu'llâh hazretlerine i'ta idüp emr eyledi ki *mektûbı iki günden soñra küşâde*

idüp nazār eyle iki güne kadar nazār itme. İki gün rāhī olduğdan sonra kitābı feth idüp nazār eyle buyurdu yazmış ki bu mektūbuma nazār eyledikde revān olup Mekke ile Tā'if beyninde Nahle-nām maḥalde nāzil olup k̄āfile-i K̄ureyşe muntezir ol. Ve bir rivāyetde sūret-i mektūb [195<sup>a</sup>] *bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm emmā ba' du fe-sīr 'alā bereketillāh bimen me'ake min aşḥābīke ḥattā tenzile bi-batni nahle fe-terşude bihā 'ire'l-K̄ureyşi le'alleke en te'tinā minhā bi-ḥaberin.* Kitāba nazār buyurduğda sem'an ve tā'aten deyüp berāber olan aşḥāba didi ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz baña emr eyledi Baḥn-ı Nahleye varup k̄āfile-i K̄ureyşe mutaraşşid olayım ḥatta anlardan bir ḥaber gelene kadar ve baña emr eyledi ki sizden biriñiz şehādete raġbet iderse benim ile berāber gelsün ve illā rücū' eylesün. Ammā ben emr-i rasūl'llāh ile giderim didikde cümlesi muḥālefet itmeyüp berāber gitdiler giderken fevka'l-fer' Necrān-nām mekāna resīde olduğda Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş ve 'Utbe bin Ğazvān sūvār oldukları deveyi zāyī' idüp tecessūs için girü ḳaldılar. Baḳıyye-i aşḥāb ile Ḥazret-i 'Abdu'llāh revān oldu. Maḥall-i mezbūra duḡüllerinde Tā'if tarafından gelür K̄ureyş k̄āfilesine teşādūf eylediler yükleri zebīb ile Tā'if saḥtiyānı olup sergerdeleri 'Amr bin Ḥaḍramī idi ve ismi 'Abdu'llāh. Ve ma'ıyyetinde olanlar Ḥakem bin Keysān ve 'Osmān ibn 'Abdu'llāh bin el-Muġīre ve biraderi Nevfel bin 'Abdu'llāh idi. Cemā'at-i müslimīni gördükde ḥavf idüp anlara ḳarīb bir mekāna nāzil oldılar ol gün māh-ı Recebiñ selḥi olup eşhur-i ḥaram henüz bākī olmaġın te'aḥī-i emr-i ḳıtāl olsa hetk-i ḥürmet lāzım gelür i' māl edevāt-ı cidālden keff-i yed olunsa dāḥil-i ḥaram olmalarıyla ġanīmet fırsat-ı ġanāyim fevt olacaġı der-kār olmaġla bir miḳdār tereddūd olunduğdan sonra be-yekbār ol şīrān-ı pelenk-şikār gorāzān-ı küffār-ı bed-girdār üzerine na'ra-i Allāhu ekber-zen olarak hecme-i rüstemāne idüp eşnā-yı ma'rekede 'Amr-ı ḳatıl ve 'Osmān bin 'Abdu'llāh ve Ḥakem bin Keysānı esīr ve cümle māl u meta'-ı āverde-i ḳabza-ı teşḥīr idüp Nevfel bin 'Abdu'llāh dāmen-i eyne'l-mefer şahrāsına düşüp ḥalāş oldu. Sīret-i Moġulḥayda naḳl olunur ki 'asākīr-i islām şūrā idüp bizler āḥir-i yevm fī Receb eger muḳātele olunsa hetk-i ḥürmet-i māh-ı Receb lāzım gelür. Eger terk olunsa ḥarem-i Mekkeye dāḥil olup emīn olurlar. [195<sup>b</sup>] Keşşāf rivāyetinde Recebiñ evvel günü idi. Anlar cemāziye'l-āḥir zannıyla muḳātele eylediler. Ğanāyim ve iki eşīr ile Medīne-i Münevvere ḥarafına 'avdet eylediler. Ehl-i İslāmıñ ibtidā zafer-



yâb oldukları bu ğanîmetdir. Şehr-i ħarâmda bu kâra iġdâm izn-i Server-i Enâmla ol[ma]mağla aşġâb-ı seriyye mażġar-ı nüvâziş olmayup Server-i Enbiyâ ben size şehr-i ħarâmda kıtâl ile emr eylemedim deyü ‘itâb ve mażġar-ı tevbiġ-ü serzeniş oldılar. Ve tevzi‘-i mâl u esîr ġazve-i Bedr-i kübrâ ġanâ’imi taksîmine ġadar maţrûġ-ı kûşe-i te’ġîr buyuruldu. Müşrikîn Mekke-i Mükerrerede bu ġazıyyeden ġaberdâr olduklarında Ĥazret-i Muġammed ġürmet-i şehr-i ħarâma ri‘âyet eylemeyüp kıtâl u ġaşb-ı emvâl eyledi deyü cânib-i İslâmiyâna seng-endâz-ı ta‘n ve teşnî‘ oldılar. Aşġâb-ı seriyye bu ġuşuşda nâdim ve ‘uġûbet-i ilâhiyye zūġurı ġavfiyla ġâ’ir u maġzûn iken. *Yes’elûneke ‘ani’s-şehri’l ġarâmi kıtâlin fîhi ġul kıtâlün kebîrun ve şaddun ‘an sebîli’llâhi ve küfrün bihi ve’l-mescidi’l-ġarâmi ve iġrâcu ehlihi minhu ekberu ‘inde’llâhi ve’l-fîtnetü ekberu mine’l-ġatli ve lâ yezâlûne yuġâtilûnekum ġattâ yeruddükum ‘an dînikum in’isteţâ‘ü ve men yertedid minkum ‘an dînihi fe-yemut ve huve kâfirun fe-’ulâ’ike ġabîţat a‘mâluhum fi’d-dünyâ ve’l-âġirati ve ulâ’ike eşġâbu’n-nâri ġüm fîhâ ġâlidûn* âyet-i kerîmesi nâzil olunca mütesellî ve münbasîţ oldılar. Ve daġi rivâyet olunur ki ol esîr olan iki kimse için Ĥureyş kâfirleri Efendimize fidâ irsâl eylediler. Ya‘ni bahâların irsâl idüp esîrlikten ġalâş eylediler. Anlarıñ biri ‘Oşmân bin ‘Abdu’llâh ve diğeri Ĥakem bin Keysân idi Ĥureyş tarafına irsâl eyledi ve buyurdu ki sizler ‘acele gidüp Sa‘d bin Ebî Vaġġâş ve ‘Utbe bin Ġazvâna irişîñ zirâ ġavfım oldur ki bunları ġatli ider. Eger bunlara bir zârar işâbet ider ise şâġiblerin burada ġatli iderim anlar revân oldılar. Ammâ Ĥakem bin Keysân İslâmla müşerref oldu. Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ nezd-i sa‘âdetlerinde muġîm olup Bi’r-i Yevm-i Ma‘ûnede şehîd oldu. Ammâ ‘Oşmân bin ‘Abdu’llâh Mekkeye varup kâfir olduġı ġâlde mürd oldu. Vaġtâ ki ‘Abdu’llâh bin [196<sup>a</sup>] Caġş ve aşġâbları ibtilâ oldukları ġam endūġ âlâmdan necât bulup Ĥur’ân-ı ‘Azîm ġaġlarında nâzil olduġda bizlere bu ġazvede ecr-i mücâhidîn i‘ta olunmaz mı deyü su’âl buyurdılar. Mevlâ-yı Müte‘âl ġazretleri bu âyet-i kerîmeyi inzâl eyledi. *İnne’llezîne âmenû ve’llezîne ġâcerû ve câhedû fî sebîli’llâhi ulâ’ike yercûne raġmete’llâhi va’llâhu ġafûrun raġîm.* İslâmıñ ibtidâ ġatli eylediği ‘Amr bin Ĥadramî idi. Ve ‘Oşmân bin ‘Abdu’llâh ve Ĥakem bin Keysân ibtidâ İslâmıñ üserâları bunlar oldu İbn İşġâġ ve Ebâ Bekr es-Şiddîġ ġazretleri ‘Abdu’llâh bin

Caşş ğazvesi hakkında bu ebyātleri buyurdılar. İbn Hişām hazretleri buyurur ki lâ belki ‘Abdu'llāh bin Caşş kendileri bu ebyātleri inşād buyurdılar ş‘ir.

Ya‘dūne katlī fi'l-ḥarāmi ‘azīmet.

Ve a‘zamu minhu levyūri'r-rüşdi rāşid.

Şudūrukūm ‘annā yeķūle Muḥammed.

Ve keffir bihī va'llāhu rā'in ve şāhid.

Ve iḥrācikum min mescidillāhi ehlihī.

Liellā yürillāhu fi'l-beyti sācid.

Fe-ene ve inne ‘uyyertemūnā biķatlihī.

Ve ircif bi'l-islāmi bāğ ve ḥāsīd.

Seķīnā min ibnü'l-ḥaḍramiyyi ramahnā.

Bi-naḥletü lemmā evķade'l-ḥarbi vāķid

Ve mā ve ibn ‘Abdu'llah ‘Oşmān beynenā.

Yünāzi‘ ğillu mine'l-ķaddi‘ā'idü.

**Ve bu senede** nişf-ı Şa‘bānda yevmi's-selāse kıble Kudüs-i Şerīfden Ka‘be-i Mu‘azzamaya taḥvīl oldu. Kemā ķāle İbnu'l-Ḥabīb el-Hāşimī. Ve ba‘zılar Recebde taḥvīl-i kıble vāķi‘ oldu deyü buyurdılar. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevverede on altı māh namāzı Kudüs-i Şerīfe toğru kıldılar ba‘zılar on yedi māh ve ba‘zılar on sekiz māh deyü buyurdılar. Ḥarbī hazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz māh-ı Rebī‘u'l-evvelde Medīne-i Münevvereye teşrīf buyurdılar temām seneye kadar Kudüs-i Şerīf cānibine müteveccih olarak namāz kıldılar. İkinci seneden altı māh mürürunda kıble taḥvīl olunup māh-ı Ramazān şıyamı farz oldu. Kıble taḥvīlinden iki māh ve nişf soñra buyururlar. Rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mekke-i Mükerrermede Ka‘be-i Şerīfe müteveccih olarak şabāḥ namāzın iki rek‘at ve ‘işāyı iki rek‘at edā iderler

idi. Vaqtāki mi‘rāca [196<sup>b</sup>] ‘urūclarında beş vaqıt namāz ile emr olunup mağribden mā‘adā sāyir evkāt iki rek‘at misāfir ğayr-ı misāfir Medīne-i Münevvereye hicretlerinden soñra muķīm için iki rek‘at ziyāde olunup Kudüs-i Şerīf tarafına teveccüh ile emr olundu. Yahūdiler tekzīb etmesün için zīrā Tevrātda na‘t-ı şerīfleri şaħibu'l-kıbleteyn idi Ka‘be nezd-i sa‘ādetlerinde eħabbu kıble idi. Mevlā-yı Mütē‘āl ħazretleri emr eyledi Ka‘be-i Müşerreffe tarafına müteveccih ola. *Qāle'llāhu te‘ālā Qad nerā teqallube vechike fi's-semā'i felenuvelliyenneke kıbleten terzāhā fevelli vecheke şaṭra'l-mescidi'l-harām. Kezā qāle İbn ‘Abbās raḍıya'llāhu ‘anhumā. Ve daħi Keşşāf ve Envār-ı Tenzilde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mekke-i Mükerrerede Ka‘beye müteveccih olarak namāz kılar idi. Hicretten soñra Yehūdileriñ kulūbların celb ve te‘ellūf için Kudüs-i Şerīfe teveccüh ile emr olundu intehā. Ve daħi İbn ‘Abbās raḍıya'llāhu ‘anhumā ħazretleri buyurur ki Mekkede kıble Beytü'l-Maḳdis tarafına idi lākin Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz vaqt-i şalātda Ka‘be[y]i Kudüsle kendi meyānına aħz idüp namāz kılar idi. Bu şüretde hem Ka‘beye ve hem Kudüse müteveccih olmuş olurdu intehā. Ve Zübdetü'l-A‘māl-nām kitābda Cebrā‘il ‘aleyhi's-selām ħazretleriniñ nüzülünden soñra Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mekkede on üç sene ve ba‘zılar on beş sene ve ba‘zılar on sene muķīm oldu didiler eşaħḥ-ı aḳvāl rivāyet-i evveldir müddet-i ikāmetlerinde Kudüs-i Şerīfe müteveccihen namāz kılarlar idi. Lākin Ka‘be-i Şerīfe istidbār itmeyüp Kudüs ile kendi beyn[in]e aħz ider idi intehā. Şeyḥ İbn Ḥacer Fethu'l-Bārīde İbn ‘Abbās raḍıya'llāhu ‘anhumā ħazretleriniñ zāhir-i ḥadıṣ delālet ider ki istiḳbāl-i Beytü'l-Maḳdis Medīne-i Münevvereye hicretten soñra vāḳi‘ olmuş olur. İmam Aḥmed vech-i āḥarla İbn-i ‘Abbās raḍıya'llāhu ‘anhumā ħazretlerinden taḥric ider ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Beytü'l-Maḳdis tarafına müteveccihen namāz kılar idi Ka‘be ḥuzūrında olarak ikisine müteveccih olmuş olur bu iki rivāyetiñ beynlerin cem‘ bu gūne olur ki rivāyet-i sābıka Medīne-i Münevvereye [197<sup>a</sup>] teşriḥlerinden soñra emr olındı dimeden murād evvelki kıblesin maḳarr itmege emr olındı dimekdir yoḥsa müceddeden ta‘yīn-i kıble için emr olındı demek degildir İmām Ṭaberī tariḥ-i āḥarla rivāyet itmiştir ki seyyid-i Ḥayru'l-Beşer efendimiz evvelā namāzı Ka‘beye kılmışdır daħi kendüleri Mekkede iken kıblesi Beytü'l-Maḳdis*

cānibine idi üç sene Kudüs-i Şerīfe kılmıştır. Andan hicret idüp sa'ādetlü Medīneye teşriflerinde on altı māh Beytül-Mağdise kılpup soñradan Ka'beye müteveccih olmağa emr olındı. Muhammed bin Şihāb ez-Zühri buyurur ki Mevlā-yı Mütē'āl hazretleri Ādem 'aleyhi's-selāmdan Server-i Enbiyā efendimize kadar bir enbiyā ba's eylemedi illā Beytül-Mağdise namāz kıldılar ve Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz daği on altı māh Beytül-Mağdise kılmıştır. İmām Ğazālī kıddese sırrahu'l-'ālī hazretleri Vasitında irād eylemiştir ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mekkedeyken Beytül-Mağdisde olan şaħreye müteveccih olup namāz kılar idi. Cemī' enbiyā-i 'izāmıñ kıblesi ve Yehūdūñ daği kıblesi idi. Ğayru'l-beşer efendimiz rükn-i yemānī tarafında kılpup ve şaħraya daği müteveccih olmuş olurdu. Medīne-i Münevvereye hicretinden soñra şaħraya istikbāl mümkün olmadı illā Ka'beye istidbār itmedikçe ğāyet Ka'beye istidbār gücine gelür idi Ğuşūşā Yehūd ile müşterek olan kıbleye teveccüh itmek tab'-ı enverlerine girān-bār geldiginden be-ğāyet müte'ellim olup taraf-ı Rabbāniden Ka'be-i Mu'azzamanıñ kıble olmasını dā'imā arzū ider idi. Bir gün Mescid-i Şeriflerinde cemā'atle şalāt-ı zühre şurū' buyurup iki rek'atı edādan soñra rükū'a vardıklarında Ğazret-i Cibril 'aleyhi's-selām nāzil olup *fevelli vecheke şaħra'l-mescidi'l-ħarām* āyet-i kerīmesin ğuş-ı hümāyūnlarına telkīn buyurdukdā hemān mīl-i kıble-nümā gibi Ğālet-i rükū'da cānib-i Ka'beye müteħavvil olup iktidā iden aşħāb-ı kirām daği bī-tereddüd şaflarıyla taħavvül buyurdılar henüz emr-i taħvīl temām şāyi' olmamağla ol ğünüñ ferdāsı ba'zı aşħāb-ı kirām Kıbāda şalāt-ı fecrde kıble-i kadīme müteveccihen kıyāmda iken peyām-ı taħvīl-i kıble resīde-i sāmī'aları olmağla der-sā'at [197<sup>b</sup>] rüy-ı teveccühi cihet-i Ka'beye tevcihe musāre'at eylediler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz kıble Ka'be olmasına arzū-keş olsa sezādır zīrā zāt-ı sa'ādet-āyātlarınıñ maskāṭ-ı re'si ve cemī' enbiyā-yı 'izāmıñ tavāf-ğāhı ve binā-yı İbrāhim ve İsmā'īl 'aleyhi's-selām ve ba's-ı nübüvvet ve işrāk-ı şems-i risālet ve maħv-ı Ğaṭā-yı ümmet ve nāzar-ğāh-ı rabb-i 'izzet ve nüzül-i Cibril ve menzil vaħy-i Kıur'ān-ı celīl beyt-i Ğüdādır nazm.

Cihānıñ kıble-ğāhı Ğazret-i beyt-i Ğüdādır bu.

Budur hem maskāṭ-ı re'si zühür-ı Muştafādır bu.

Bu cāy-ı mehbiṭ-i peyk-i celīl-i vaḥy-ı Qur'āndır.  
Ḥaṭālar maḥv-gāhı belde-i ümmü'l-ḳurādır bu.

Gürūh-ı enbiyā ve mü'minine cāy-ı emniyyet.  
Ki bu dār-ı emāndır mercı' -i bāy u gedādır bu.

Sirişkiñ çāh-ı zezem-veş tazarru' birle cūş itsün.  
Gele tā kevser-i 'afviñ ki maḥv-ı mā-mezādır bu.

Bu gūne sā'iliñ redd olması şāyeste mi yā Rab.  
Sen icrā it buyurduñ muḥkem-i ḥükm-i ḳazādır bu.

Gelüpdür işte 'Aşḳi bunca vizr-ile deri cūda [der-i cūda].  
Kerem kân-ı ilāhisiñ kerem it kim sezādır bu.

Ve daḡi rivāyet olunur ki Ḳaḍı Beyḍāvī ḡavāşisi Envār-ı Tenzilde zıkr ider ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Benī Selemede Bişr bin Berā' bin Ma'rūr ḡazretleriniñ ziyāretine teşrif buyurup zāt-ı sa'ādet-āyāt ve aşḡāb-ı kirām ḡazerātı berāber şabāḡ ta'āmin ol mekānda idüp zuhur vaḡti geldikde aşḡāb ile şalāt-ı zuhurı Mescid-i Ḳıbleteynde iki rek'atın cihet-i Ḳudüse edā buyurup rükū' da iken ḡible ṡarafına istiḡbāl ile emr olındı. Rükū' da iken istiḡbāl idüp ve cemā'at daḡi berāber istiḡbāl idüp bināen 'aleyh mescid-i mezbūra Mescid-i Ḳıbleteyn tesmiye olındı. İmām Vāḡidī ḡazretleri bu rivāyeti terciḡ idüp bizim 'indimizde ziyāde şābitdir deyü buyurdu Mevāhibü'l-Ledünnide Nesāi 'inde şalāt-ı zuhur idi buyurur. Berā' ḡazretleriniñ Buḡārīde olan zāhir ḡadiş şalāt-ı 'asrda idi deyü buyurur. Ammā ehl-i Ḳubāye şalāt-ı fecre ḡadar ḡaber reside olmamış idi. Bu rivāyetde delil vardır ki nāsiḡe 'ilm vāḡi' olmayınca ḡükmi lāzım gelmez zira ehl-i Ḳubāya i'āde ile emr olunmadı. Ya'ni ol zamāndaki Seyyid'ül- [198<sup>a</sup>] Beşer efendimiz istiḡbāl-i ḡible ile emr olındı ḡıyas bu idi ki Ḳudüs-i Şerife ḡılmaḡ cā'iz olmaya. Ve Tubşıralar ḡamḡ-nām kitābda Mekke-i Mükerrerede namāz farz olduḡda süre-i Fātiḡa nāzil oldı. Ve Medīne-i Münvverede ḡible taḡvīl olduḡda bir daḡi nāzil oldı. Yehūd tā'ifesiniñ ḡiblesi Tih şaḡrāsında tā'ih u sergerdān olduḡları vaḡitde emr-i Mūsā 'aleyhi's-selām ile

tābütü's-sekīne olup ne maḥalde olsa oña muḳābil edā-yı şalāt iderler idi. Ḳudüs-i Şerīf fetḥ olunduḳdan şoñra tābütü şaḥratu'llāh üzerine vaż' idüp yine oña müteveccih olurlar idi. Tābüt ref' olunduḳdan şoñra şaḥraya müteveccih oldılar. Ve şaḥratu'llāh 'İsā 'aleyhi's-selām ḥazretleriniñ daḫi ḳiblesidir. Āsmāna ref' olunduḳdan şoñra eşyāḥ-ı Neşāra zu'mlarınca cānib-i Mesīḥādan iḥtiyār eyledikleri cihete me'zūn olunmaḳ iddi'āsıyla maşrıḳ cihetini ḳible ittiḥāz eylediler. Ve Yehūd tā'ifesinden Sāmire tā'ifesi ḥacc ve namāzı Nablus naḫiyesinde vaḳi' cebel-i Ṭūra taḫşīş eylediler. Rivāyet olunur ki ḳible Beytü'l-Maḳdisden taḫvīl olunduḳda münāfiḳīn ve Yehūd ve müşriḳīn inḳār idüp *mā vellāhum 'an ḳibletihimülletī kānū 'aleyhā* didiler. Bunlar evvelki ḳiblelerinden taḫvīle bādī nedir ki her gāḥ bir ḳibleye istiḳbāl şoñra anı terk idüp bir ḡayri ḳibleye istiḳbāl iderler deyü teşnī' iderler idi. Mevlā-yı Müte'āl ḥazretleri cevāb olarak *ḳul lillāhi'l-meşriḳu ve'l-maḡribu yehdī men yeşā'u ilā şırātın müstakīm* buyurdu. İmam Aḫmed ḥazretleriniñ rivāyetinde 'Ā'işe raḍıya'llāhu 'anhā buyurur ki ḳavm-i Yehūd ümmet-i Muḫammede üç nesne iḥsān ve 'ināyet oldıḳına ḥased iderler idi hiçbir nesneye anıñ gibi ḥasedleri vāḳi' olmadı. Biri cum'a günü bizlere iḥsān oldı anlara iḥsān olmadıḳından ḡāyet bī-ḥuzur olub ḥased iderler idi ve biri Ka'be-i muazzama bizim ḳiblemiz oldıḳına ve biri daḫi imam arḳasında cemā'atiñ āmīn didikleri bu üç nesneye ḥasedlerinden helāk olurlar idi. Ba'zı İslāmdan buyurdılar ki bu ana ḳadar Ḳudüs-i Şerīfe ḳıldığımız namāz ve bizden aḳdem aşḫābımızñ imān idüp [198<sup>b</sup>] Ḳudüs-i Şerīfe ḳılup taḫvīl-i ḳibleden evvel vefāt eylediler. Bunlar nice olurlar deyü tereddüd iderler idi. Mevlā-yı Müte'āl ḥazretleri *Ve mā kāna'llāhu liyuḍī'a imāneküm* āyet-i kerīmesiyle anlara cevāb iḥsān eyledi. Ve daḫi ḳible taḫvīlinde Yehūdīlerden ba'zıları Muḫammed pederiniñ şehrine müştāḳ oldı diler ki ḳavmini ḥoşnūd ide anıñçün Ka'beye müteveccih oldı. Eger bizim ḳiblemizde sābit-ḳadem olaydı kitāblarımızda müşāhede eyledigimiz peyḡamber-i zīşān budur dir idik didiler. Mevlā-yı Müte'āl ḥazretleri bu āyet-i kerīmei daḫi inzāl eyledi. *Ve inne'llezīne ütū'l-kitābe leyā'lemūne ennehu'l-ḥaḳḳu min rabbihim* ilā āyeh. **Ve bu sālde** tecdīd-i Mescid-i Ḳubā vāḳi' olmuşdur. Ebī Sa'īdü'l-Ḥudrī raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri buyurur ki vaḳtā ki taḫvīl-i ḳible vāḳi' oldı. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Ḳubāya teşrīf buyurup cidār-ı mescidi şimdiki mevzi'ine

getirüp ve kıbleyi cihet-i Ka'be'ye toğrı eyledi mu'kaddem Kudüs-i Şerife idi. Seyyidü'l-Ebrâr ve Aşhâb-ı Ahyâr efendilerimiz naql-i ahcâr idüp cidâr-ı mescidi binâ eylediler. **Ve bu senede** mâh-ı Şa'bânda şavm-ı Ramazân farz oldu. Târîh-i hicretten on sekiz mâh mürûrunda taħvîl-i kıbleden bir mâh mürûr itmiş idi ve şadaqa-i fi'ır dağı vâcib oldu. Ehl-i İslâm mâh-ı Ramazânı şâyim olup yevm-i 'âşürânîñ şavmında emr ve nehy şadır olmadı va'llâhu a'lem. **Ve bu sene-i ferhunde-fâlde** ğazve-i Bedr vâki' olmuşdur. Ve bu ğazâya ğazve-i Bedrül-Kübrâ ve ğazve-i Bedrül-'Uzmâ ve Bedr-i Şâniye ve Bedr-i İttişâl dirler. Ve ğazâ gününe Yevmü'l-Furkân dirler mâh-ı Ramazânîñ on ikisi mürûrunda ve ba'zılar Ramazânîñ on yedisi cum'a şabâhında ve ba'zılar Ramazânîñ yigirmi dördünde ve ba'zılar târîh-i hicretîñ on toğuzuncu mâh-ı Ramazânîñ on ikinci yevmü's-sebt ğurûcları vâki' oldu deyü buyururlar. Lafz-ı Bedr bânîñ fetĥi ve dâliñ sükûniyla bir kıyunuñ ismidir. Mezbûr bi'ri Benî Ğıfârdan bir kimse ğafr itmişdir ğafr iden kimseniñ ismi Bedr bin Kıreş bin Muğalled bin en-Nađr bin Kinâne idi. Mezbûr bi'r ol kimseniñ ismiyle şöret bulmuşdur. [199<sup>a</sup>] ve ba'zılarıñ 'inde Bedr-i Benî Đamra bir kimseniñ ismi olup ol mağalde sâkin olduğundan aña nisbet olunup tesmiye olmuşdur deyü buyururlar. Ve ba'zılar Bedr bir kıyunuñ ismidir şuyı ğâyet lezîz u la'if ve kemâl-i şafvetinden mâh-ı Bedr derûn-ı şuda müşâhede olduğundan mezbûr kıyuya Bedr tesmiye eylediler. Vâkidî ğazretleri bunlarıñ cümlesin inkâr idüp buyurur ki bizim şuyumuz ve menzilimize bir eğad mâlik olmadı Bedr isimdir sâ'ir bilâdlar gibi buña 'alem lafz-ı Bedr olmuşdur. Amâ Mu'cem Mâ İsta'cem-nâm kitâbda Bedr Medîne-i Münevvereden yigirmi sekiz fersah Mekke yolunda bir şuyun ismidir. Lafz-ı Bedr müzekkerdir mü'ennes olmaz bir şuyun ismidir deyü buyurdu kezâ Fî Târîhi'l-Ğamîs. Ve dağı İbn Keşîr 'aleyhi rağmetu'l-ğadîr ğazretleri buyurur ki bu ğazveniñ olduğu güne Yevmü'l-Furkân buyurmaları Mevlâ-yı Müte'al ğazretleri ol rûz-ı firûz-ı zafer-eyyâmda İslâma 'izzet ihsân idüp küfri mağlûp ve mağhûr eyledi 'asâkir-i İslâm ğâyet kıillet ve küffâr ziyâde keşret üzere ve cebe cevşenleri ve cemî' esliğaları kâmil ve mükemmel tüvânâ esb-i pür-ķuvvetlerine mağrûr olup bizimle bir eğadîñ muķâvemete ķudretleri yokdur diyerek mesrûr ve mağrûr iken Mevlâ-yı Müte'al ğazretleri Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimizi ol ğürûh-ı pür-ğurûra ğâlib idüp leşker-i melâ'în ve cünd-i şeyâ'în mağhûr ve mağlûp olup bunca

gün ittikleri ‘ināt u fesāt ve yaqđıkları āteş-i fitneye kendüler düşüp iki cihānda sūzān olurlar. Zīrā Vācib Te‘ālā hazretleri Hābīb-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ve ‘ibād-ı mü'minīne minnet tarīkiyle *Ve lekad naşarakümü'llāhu bi-Bedrin ve entüm ezilletün* ey qalīlu ‘adediküm buyurmuşdur. Bu Bedr gāzāsı İslām gāzālarınıñ a‘zamıdır zīrā İslāmıñ zuhūr ve gālebesi bundan olup ve bundan şöña küffār-ı bed-likālarıñ putları şikest ve anlara zillet u haqāret ve İslāma rıf‘at u ‘izzet ihsān olundu. Bu gāzāya bādī gāzve-i ‘Uşeyrada telaqqī-i ferīkayn olmayup cānib-i Şāma rāhī olan kāfile-i Kureysiñ māl u menāli [199<sup>b</sup>] dāhīl-i havza-i enfāl olmamış idi. Ol kāfile-i gāfileniñ taraf-ı Ummu'l-Ḳurrāya kufūl ve ric‘atleri zamānı müteḳarrib olıcaḳ Server-i Enbiya şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ṭalḫa bin ‘Ubeydullāh ile Sa‘īd bin Zeydi cāsusluḳ hizmetiyle me’mūr idüp taraf-ı kārbāna āb-ı revān-āsā cereyān eylediler. Eşnā-yı rāhda Tücbār-nām mevzi‘de geşd-i cühenī nām bir kimseniñ ḫānesine nāzil olup mihmān oldılar tā ki kāfileniñ bir ḫaberin aḫz ideler. Bir gice kārvāniñ gelür ḫaberin aḫz idüp Medīne-i Münevvereye rücū‘ eylediler. Ve bir rivāyetde ol mekāna resīde olduklarında iki kimse birbirleriyle inneme'l-‘īru gāden ev ba‘de gādin dirler idi. Anlardan bu kelāmı istimā‘ idüp ‘avdet eylediler. Ebū Süfyān Bedre geldikde şordı ki Muḫammediñ tarafıñdan bu mekāna cāsus geldi mi didikde anlar daḫi gelmedi deyü cevāb virdiler. Lākin faḳaḳ iki kimse bu maḫalle nāzil olup şöña ‘avdet idüp gitdiler. Ebū Süfyān anlarıñ nāzil oldığı mekāna varup develeriñ koḫlarına baḳup alup ve ezüp gördi ki ḫurmā çekirdegi var didiydi bunlar Medīneden gelmiş Muḫammediñ cāsuslarıdır didi. Ve Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ṭalḫa ve Sa‘īdi irsāl buyurduḳdan şöña mücellā-yı tecelli-i vaḫy-i ḫüdā olan zihn-i ‘āl-müfādlarında şüret-i nühüft cilvepezir olmaḫla altmış dört nefer muḫācirīn ve iki yüz kırḳ bir nefer enşārdan cem‘an üç yüz beş ‘aded mübārizle Medīne-i Münevvereden ḫareket buyurup Medīneye bir mil mesāfe Ebū ‘Ayne ḳuyusunun üzerine ordu-yı ḫümāyını ḳurdılar. Ve daḫi Sīret-i İbn Hişāmda İbn İshāḳ hazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize Süfyān bin Ḥarb Şam tarafından ‘azīm kāfile ile gelür ve envāl-i keşīre ve emti‘a-i vefīre ve Kureyšden otuz veya kırḳ nefer kimse olup ve anlarıñ derūnunda Maḫreme bin Nevfel bin Ehib bin ‘Abdu Menāf bin Zühre ve ‘Amr bin ‘Āş bin Vā’il bin Hişām berāberlerdir deyü



sem' -i sa'adet-i peygambere reside olduğunda Rasül-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz aşhāb-ı kirāma buyurdu ki *kāfile-i [200<sup>a</sup>] Kureyşin bu kadar māl ve menāl ile Bedr nāhiyelerine karīb gelmiş ve çok kimseleri daği yokdur hemān gidelim Mevlā-yı Müte'āl hazretleri ola ki sizlere ganīmet müyesser itmiş ola* deyüp Efendimiz aşhāb-ı kirām ile hüruc buyurdılar. Ebū Süfyān daği hürucuların işidüp Damdam bin 'Amr nām kāfire bir mikdār aqçe virüp şanādīd-i Kureyşe Mekke de haber virüp anlar imdādlarına geeler deyü irsāl eyledi. Rasül-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereden hürucunda sekiz kimse bi-ḥasbül-'özür müteḥallif olup lākin şufūf-ı ehl-i Bedre idrāc olunmağla sehm-i şevāblarından ḥişşe-mend oldılar. Biri Ebū Lübābedir ki Medīne-i Münevverede istiḥlāf buyuruldu ve biri İbn-i Ümmü Mektūmdur ki ḥizmet-i imāmetle ta'yīn kılınup tevķif olındı. Üçüncü 'Aşım bin 'Adiyyü'l-'Aclānīdir ki sāmī'a-i Hazret-i Seyyide'l-Ebrār efendimiz aşhāb-ı Mescid-i Dırārdan ba'zı ḥavādiş vāşıl olmağla taraf-ı 'ālīlerinden Kūbā ve 'āliye ḥalkına ḥākim naşb olındı. Dördüncü Hazret-i 'Oşmān bin 'Affān raḍıya'llāhu 'anh hazretleridir ki ol eşnāda cüderī ya'ni çiçek 'illetiyle münḥarifu'l-mizāc olduğundan başka ḥalīle-i celīleleri Ruḳıyye binti Rasūlu'llāh bīmār olmağla teḥallüfe ruḥşat erzānı buyurdılar. Beşinci Ḥavvāt bin Cübeyrdir ki vādi-i Şafrāda deveden düşüp pā-yı mükerrerleri āzürde-i şadme-i seng olmağla bi'z-zarūr Medīneye ircā' olındı. Altıncı Ebū Ümāmedir ki māderleri ḥasta olmağla teḥallüfe me'zūn olındı. Ve Ṭalḥa ve Sa'id ise cāsusluk ḥizmetine ta'yīn olunmuşlar idi intehā. Bu seferden gāyet-i merām kāfile[y]i nehb u iğtinām olmağla mühimmāt-ı ḳaviyye ile çıkılmayup hattā leşker-i nuşretperverde yalnız üç re's at alup biri Mikdād hazretleriniñ idi ismine 'Urce dirler idi. Ve biri Zübeyr hazretleriniñ olup aña Ya'süb dirler idi. Ve biri Merşed-i Ğanevīniñ olup ismine Seyl dirler idi. Ḥāşıl bu üç atdan mā'adā bir kimsede at yok idi. Ve yetmiş 'aded develeri olup bi'l-münāvebe ve'l-mürādefe ikişer ve üçer süvār olurlar idi. Ve altı zırḫ [200<sup>b</sup>] ve sekiz şimşirleri var idi. Bu seferde Server-i Enbiyā şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz 'Aliyyü'l-Murtezā hazretleriyle refīḳ olup deveye nevbetle süvār olurlar idi. Ve evā'il-i ḥālde vāḳi' olan seferlerde refīḳi Ebū Lübābe ve āḫir-i ḥālde Zeyd bin Ḥārişe idi. Ve daği ḥadīş-i şerīfde vārid oldı ki nevbet Hazret-i 'Alīye gelüp deveye süvār olmazdan aqdem Hazret-i 'Alī ve Ebū Lübābe yā Rasūla'llāh bizler

seniñ-çün piyāde yürürüz cenāb-ı Risālet-Me'ābıñız üştüre süvār olupistirāhat buyuruñ dirler idi. Ḥabīb-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurur idi *ki mā entümā bi-eḳvā minnī vemā ene bi-eḡnā 'ani'l-ecri minkümā*. Muḳaddem zıkr olundı ki Ebū Süfyān ḳabīle-i Ğıfārdan ḌamḌam bin 'Amr ve kāfiri yigirmi mişḳāl altuna istīcār idüp bu peyām-ı vaḥset- encām şanādīd-i Ḳureyşe iblāḡ u iḥbār ve 'ämme-i ehl-i Mekke[y]i istifsār için ber-vech-i isti'cāl taraf-ı Ümmü'l-Ḳurāya irsāl eylemiş idi. Ol daḡi bād-ı şa'bādan isti'āre-i seyr u serā idüp sipāriş-i Ebū Süfyān üzere hengāmı istinfārda resm-i ma'hūd-ı 'urbān ile pīş u pes-i pirāheniñ derīde ve şütüriniñ gūş u enfini bürīde idüp ol ḳıyāfetle Mekkeye dāḡil oldı. Meger ḌamḌam-ı mersümüñ vuşülünden üç gice muḳaddem 'Ātike bint-i 'Abdu'l-Muḡḡālib vāḳ'asında gördi ki bir üştür-i süvār gelüp vādide tırdı. Ve āvāz-ı bülend ile yā āl-i 'Azer üç güne ḳadar siyāset-gāḡiñıza irişmege iḳdām eylesiz deyü feryād eyledi ḡalḳ eḡrāfına cem' olup ol ādemi orḡaya aldılar bu ḡāl ile ol kimse Mescid-i Ḥarāma dāḡil oldı ḡalḳ daḡi mütābe'at eylediler. Bu aralıḳda devesi ol kimse ile bām-ı Ka'beye muntaşib oldı anda daḡi yine böyle nidā eyledikten şoñra cebel-i Ebī Ḳubeyse çıkup anda daḡi nidā eyledi. Ba'de bir şaḡra-ı 'azīme koparup aşaḡı pertāb eyledi. Ol şaḡra-ı kūh-peyker pāyān-ı cebele velvele-küster olduḳda pārelenüp cümle büyüt-ı Mekkeye birer pāre işābet eyledi. Bīdār olıcak şüret-i vāḳ'a[y]ı birāderi 'Abbāsa naḳl eyledi. [201<sup>a</sup>] Ve eḡaduhümā āḡara vaşıyyet-i kitmānı taḳdīminden şoñra 'Abbāsıñ buña kāle-i şabr u taḡammülünü süpürde-i dest-i yaḡma itmekle bī-iḡtiyār 'akd-ı mevāşīḳ-ı kitmānla şādīḳ-ı ḡam-kūsārī olān Velīde ol daḡi oḡlu 'Utbeye naḳl ü iḥbār eyledi refte refte ru'ya-yı 'Ātike şöhre-i şehir u bāzār oldı. Rüz-ı diḡer 'Abbās ḡavāf için Ḥarem-i Şerīfe varup ol ešnāda şanādīd-i Ḳureyş finā-yı ḡaremde ru'yā-yı 'Ātikeyi dermeyān itmişler idi. Ebū Cehl-i mel'ānet istīnās Ḥazret-i 'Abbāsı göricek ḡavāfdan şoñra meclislerine vürūdunu iltimās itmekle 'Abbās daḡi ba'de't-ḡavāf gelüp necāset-ārālarına dāḡil oldı. Ḥeman Ebū Cehl-i la'īn 'Abbāsa müteveccih olup ey Benī 'Abdu'l-Muḡḡālib sizde ḡātundan peyḡamber ne vaḳit zıḡūr eyledi idi. Ḥazret-i 'Abbās daḡi mācerāniñ aşlın su'āl buyurduḳda ru'yā-yı 'Ātikeyi başt idüp ricālīñiziñ iddi'ā-yı nübüvvetine ḳāni' olmayup şimdi ḡātunlarıñız daḡi ol da'vāya düşmüş. Üç gün serfürü-perde-i giryān-ı şabr olup eger fi'l-ḡaḳīḳa şıḡḳı zāḡir olur ise fe-bihā ve illā ekzeb-i ḳabā'il-i 'Arab Benū 'Abdu'l-

Muṭṭalibdir deyü bir kağıd taḥrīr idüp sizi ‘āleme rüsvā ideriz didi gerçi Ḥazret-i ‘Abbāsa mel’ūnuñ bu seng-bāre-i hezeyānı vücūd-ı nādān kadar gelüp lākin maşlahat-ı vaḳt iḳtizāsı çehre-i şāhid-i ḥāle perde-keş-i nigār olup ref’-i meclis eyledi. Aḥşam olduḳda bi'l-cümle zenān-ı ‘Abdu'l-Muṭṭalib ‘Abbāsa gelüp bu mel’ūn-ı maḥzūle bu kadar ruḥşatla karşıusunda sükūt eylediñiz ricālīñizi ḳoyup nisvānıñıza ta‘n u ezā itmege başladı deyü taraf taraf serzeniş ve ‘iṭāb eylediler. ‘Abbās ḥazretlerine ğayret ğalebe idüp ḳasem bi’llāh eyledi ki ol bī-dīn-i bed-āyine ta‘arruż idüp miḳdārın bildire. Ferdāsı ki bu ‘add-i ru’yā-yı ‘Ātike yevm-i şālişdir Ebū Cehliñ miḳdārın bildirmek için mescide varup anda ol nefsi emmāreden eşerr Ebū Cehl bu güheri gördükde dünki kelāmı i‘āde eyleye ki bā’ iş-i heyecān-ı intiḳām ola deyü [201<sup>b</sup>] üzerine teveccüh eyledikde Ebū Cehl hemān ḳalkup şitābla ḥaremden taşra gitdi Ḥazret-i ‘Abbās daḫi kendüden firār eyledi mülāḥazasında olup meger ol la‘īn vādide ḌamḌam bin ‘Amriñ feryādını işidüp aña pūyān olmuş idi. Bi ‘aynihi ber-vefḳ-i ru’yā-yı ‘Ātike ḌamḌam vādide turup yā ma‘şere Ḳureyş el-laṭīmete'l-laṭīme ya‘ni müstaşḫib-i Ebū Süfyān olan bez ve tible pürbār ḳāfileñize imdād eylesesiz ki Muḥammed ve aşḫābı anı ğārāt iderler. Eger bir daḳıḳa tekāsül ve ihmāl iderseñiz çehre-i felāḫı ru’yāda daḫi görmek mümteni‘ül-iḥtimāldir el-ğavş el-ğavş deyü feryād eyledi. Keyfiyyet-i ḥāl ‘Abbāsıñ ma‘lūmı olıcaḳ sākin olup cümle Ḳureyş teşevvüş ve ıztırāba düşdiler. Bu ḥādīşeniñ tedbiri için bir araya cem’ olup Muḥammed ve aşḫābı bunı da ḳāfile-i Ḥaḍramī gibi āsān zān iderler. Va’llāhi bu def’a anlar ḥāllerin görürler deyü lāf u güzāflar idüp kimi bi'n-nefs ‘azīmet ve kimi bedel irsāline mübāderet eylediler aḳvāsı zu‘afāsına imdād ve i‘ānet idüp eşrāfi ise pey-der-pey nefr-i ‘ām iderler idi. Ḥazle-i Ḳureyşden Sehl [Sühey] bin ‘Amr imdād-ı kār-bān-bān için ta‘bīrāt-ı ğayret-engiz ile dem-be-dem yā ‘āl-i ğālib Muḥammed ve ehl-i Yeşribden aña tābi‘ olanlar böylece mālīk olduğıñız māl[1] tārāc idüp sizler ne günüñüze ṭurasız ḳatı ğayret ve nāmus māl ve ḳuvvet ṭaleb idenlere işte māl ve ḳuvvet dir idi mā-ḥaşale cümlesi nuşret-i ḳāfile zımnında bir ittifāḳ olup bir ferde berāt-ı mu‘āf virmediler. Ancaḳ ru’yā-yı ‘Ātikeden ḥavfa dūçār olup Ebū Leheb müteḥallif olup yerine ‘Āsım bin Hişām bin Muğīreyi bedel ta‘yīn eyledi. Ve hengām-ı muḥārebeye teşci‘-i küffār ve taḳṭi‘-i leşker-i ebrār itmek için nice muğanniler daḫi istişḫāb idüp ḳāfile ṭarafına ‘āzim oldılar. İmāmü's-Sedī ve'l-

Kelbî hazretleri rivāyet iderler ki müşrikler Mekkedden hüruc eyledikde estār-ı Ka' beye teşebbüs idüp *Allāhümme'nşur eḫde'l-fi'teyni ve a'le'l-cündeyni ve ekreme'l hizbeyn ve eḫdale'd-dīneyni* deyü du'ā eylediler anlarıñ ḫaḫḫında nāzil olan bu āyet-i kerīmedir. [202<sup>a</sup>] *İn testeftihū feḫad cā'ekümü'l fetḫ* düstür-ı meşṭür üzere Server-i Enbiyā 'aleyhi eḫḫalu's-şalāt ve ezke't-teḫāya efendimiz Revḫā-nām mevzī'e nāzil oldıklarında Ḳureysiñ mühimmāt-ı vefire ile kārbanīyāna imdād için Mekkedden hürūcları ma'lüm-ı şerīfleri olduğda Cibrīl-i Emīn nāzil olup yā Muḫammed Mevlā-yı Müte'al hazretleri saña iki ṭā'ifeniñ birin va'd buyurdu. Ya ḫāfileyi ihtiyār buyur yāḫud Ḳureysi deyü buyurduğda vücūd-ı muḫācirīn ve enşār ile ṭaleb-i 'ir ü ḫarb-i nefīr ḫuşuşunda 'aḫd-u encümen-i meşveret buyurup *innallāhe ve'adeküm ihdeṭ-ṭā'ifeteyni'l-'iru eḫabbe ileyküm mine'l-mefīri* ta' biriyle istidlā'-ı serīre-i zamīr buyurduklarında belā yā Rasūla'llāh el-ḫāletü hāzihī nehb-i ḫarbān ḫarb-ı düşmenāndan müreccaḫdur bu gūne ḫitāl ihtimālī Medīnede iken iş'ār buyurulmuş olaydı 'ale'l-kemāl taḫdīm-i eḫabbe-i cidāl olunur idi deyü temhīd-i muḫaddime-i i'tizār eylediklerinde ḫāṭır-ı 'āṭır-ı Seyyidü'l-Ebrār ḫarīn-i infī'al ve igbirār olmağla beşere-i pür-beşer ve leṭāfetlerine taḫabbür ḫāşıl oldu. Şoñra Seyyidü'l-Enbiyā efendimiz tekrār buyurup ḫāfile şāḫil-i bahre revān oldu. İşte Ebū Cehl geliyor-gine cevāblarında yā Rasūla'llāh ḫāfile ihtiyār olunup terk-i 'aduv itmek lazımdır didiler. Ğāzab-ı Rasūl-i Ekrem müşted olduğda hemān yār-ı ḡār-ı şadiḫ Ḥāzret-i şiddīḫ ve ba' deḫü çerāğ-ı minber u miḫrāb cenāb-ı 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb raḫıya'llāhu 'anhumā ḫāzerātıları ḫadem-i recā üzere ḫıyām buyurup yā Rasūla'llāh fermān-ı şerīfīñiz her ne gūne ise inḫıyād ve itā'at vācibe-i zimmet-i ḫarā'atımızdır didiler. Şoñra Sa'd bin 'Ubāde ḫıyām buyurup yā Rasūla'llāh kendi emriñe nazar buyur iḫdām eyle va'llāhi eger 'Adeni Ebyen[e] āzim olsañ enşārdan bir eḫad senden teḫallūf itmek muḫāldir didi. Mu'cem Mā İst'acem-nām kitābda 'Adeni Ebyen hemzeniñ kesri ve bāniñ sūkūnı ve yā-yı müşnāt taḫıyye-i meftūḫa ve āḫiri nūn ile zemān-ı ḫadīmde bir kimseniñ ismi olup bilād-ı Yemende 'Adeni Ebyen añā nisbet olındı intehā. Şoñra Miḫdad bin 'Amr raḫıya'llāhu 'anh mānend-i esed ḫalḫup yā Rasūla'llāh emr-i Rabbānī her ne ise [202<sup>b</sup>] tenfīzine imzā buyurulmaḫ müsted'adır cümlemiz cān dermeyān muṭī'ci fermān-peziriz size Benū İsrāīl Ḥāzret-i Mūsā 'aleyhi's-selāma didikleri gibi [f]ezzeb ente ve rabbuke feḫātīlā

*innā hāhūnā kā'idūn.* Dimeziz belki izheb ente ve rabbuke feķātilā innā me'aküm muķātilūn diriz. Seni haķla ba's idüp hūdā-yı haķķıy-çün eger bizi aķşā-yı mülket-i Hābeşede olan Berkü'l-'İmād-nām şehre götürseñiz mānend-i 'izz ü 'alā rikāb-ı müsteķāb-ı mu'allādan yek-ķadem münfek ve cüdā olmayup zafer-yāb olunca harbu veķāde cidd-i belīg ve sā'y-i bī-dirīg ideriz buyurdu. Hābīb-i Hūdā şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ cemāl-i enverlerine küşāyiş gelüp hañde iderek Miķdāda taħsīn ve du'ā eylediler. Zümre-i enşār muķaddimā diyārlarında mu'āvenet itmek üzere bī'at itmeleriyle haşbe'l-'ahd bu bābda rū-gerdān olmak hātırasına mebnī Hāzret-i Cāmi'ü'n-Nübüvvet ve'l-velāyet bi-tariķi'l-kināye tekrāren eşīru ve 'aleyye ta'biriyle istikşāf-ı zamīr-i enşār buyurduķlarında ol ķavm-i kirām merām-ı Seyyidü'l-Enām kendiler olduğını fehm itmeleriyle hemān Sa'd bin Mu'āz rağıya'llāhu 'anh hāzretleri ķadem-i đarā'ate ķalkup yā Rasūla'llāh meger bize buyurursız didikde Hāzret-i Nebiyy-i Ekmel 'aleyhi'-şalātullāhi'l-ecill efendimiz buyurdu ki ne'am yā Sa'd bu def'a Sa'd söze gelüp yā Rasūla'llāh biz saña imān getürüp nübüvvetiñi taşdıķ eyledik. Ve cānib-i ilāhiden tebliğ buyurduđıñız aħķāmiñ haķ olduğına şehādet eyledik. Ve seniñ fermāniña itā'at ve imtişāl itmek üzere kemer-bend-i 'ahd olduķ murād-ı hümāyunuñuz ne güne ise infāz buyuruñ ol Hūdā-yı bīçün haķķiçün ki ķāmet-i liyākatiñizi şāyeste-i hil'at-i risālet eyledi. Bir deryā-yı bī-kerān iķtiķām buyursañız birimiz vaķfe-i tereddüd göstermeyüp der-'aķab zevraķce-i vücūdımızı ol deryāya şalmağa cān endāht oluruz a'da ile muķāteleden ķat'ā bāk u pervāmız yoķdur. Hengām-ı muķārebede iķdāmımız bünyān-ı İslāmımız gibi metānet u istiķkām üzeredir ve kelāmımız hemişe naķīşa-ı kizb u televvünden müberrādır. Hemān semt-i maķşūda teveccüh buyuruñ gidelim [203<sup>a</sup>] didikde Server-i Enbiyā efendimiz bu kelāmdan dağı münbasıt-ı tām olup *sirū 'alā bereketi'llāh ey aşķāb size beşāret olsun ki cenāb-ı rabbü'l-erbāb bu iki tā'ifeden birini baña va'd eyledi va'llāhi'l-'azīm gürūh-ı müşriķiñiñ meşāri' ve meķātili hālā nazar-gāhında mütemeşşildir.* Ve Hāzret-i Rabbü'l-Erbāb şıķķ-ı muķārebe ve iķtişāmı ba'de'l-ibhām baña ta'yīn ve i'lām buyurmuşlardır. Pes āngāh ittiķād-ı ķalb ile 'azm-i rāh olundu. Ya'ni Züfrān-nām maħalden şedd-i rāhl buyurup Eşāfir-nām şenāyādan sālīk olup Debbe-nām beldeye nāzil oldu. Debbe dāliñ fetħi ve bā-i müşeddede ile ķavm cem' olduğı meķān ma'nāsına Eşāfir ile Bedr meyānındadır kezā ķāle Şāhibu't-

Tārīḥ. Qāmusda Debbe zamm-ı dāl ile Bedre qarīb bir mevzi' dir didi. İbn İshāk ḥazretleri buyurur ki Ḥannān-nām qumdan depeyi sađına birađup Bedre qarīb bir mekāna nāzil olup Şāhib-i Risālet efendimiz ve aşḥābdan biri ile berāber sūvār oldu. İbn Hişām buyurur ki Efendimizle berāber sūvār olan Ebā Bekr eş-Sıddīk ḥazretleri idi. Efendimiz bir ḥaber almađ için yār-i gār ile me'an geşt-i [ü] güzār iderken nā-gāh bir pīre rast gelüp andan su'al eyledi ki *hiç Muḥammed ve Qureyšden ḥaberiñ var mıdır* didikde pīr dađı eytdi ki sizleriñ kimler oldıđıñız bilmedikçe ḥaber virmem didi. Efendimiz buyurdu ki *sen bize ḥaber virmedikçe biz de söylemeyiz* didi. Pīr didi elbetde buña mevķūf mıdır Efendimiz *belā* buyurdu. Pīr didi ki benim mesmū'um budur ki eger ḥaber viren şādık ise Muḥammed ve aşḥābı filān gün ḥurūc buyurdılar. Anlar bu gün filan mevzi' dedir fi'l-vāki' Efendimiziñ ' askerleri ol mevzi'e nāzil olmuşlar idi. Ve Qureyš filan gün Mekkedden çıkdılar eger ḥaber viren şādık ise bu gün anlar dađı filan mevzi' dedir. Andan soñra pīr didi ki siz kınkı yerden olursuz Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz dađı *naḥnü min mā'in* buyurdu. Ya'ni biz nuḫfeden maḥlūķuz Efendimiziñ bu nev' ta'birden murādı ehl-i 'İraķa 'arabu'l-mā'i dirler idi. Efendimiz *naḥnü min mā'in* [203<sup>b</sup>] demekle pīr ḥayāl eyleye ki ehl-i 'İrāķdandır. İbn Hişām buyurur ki mezbūr pīr Süfyānū'd-Ḍamrī idi. İbn İshāk ḥazretleri buyurur ki soñra Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz 'avdet idüp geldiler gice olduđda 'Alī ibn Ebī Ṭālib ve Zübeyr bin el-'Avvām ve Sa'd bin Ebī Vaķķāş birkaç aşḥāb-ı kirāmla Qureyš'iñ keyfiyet-i aḥvālinden ḥaber almađ için irsāl buyurdu. Anlar dađı emre imtişālen gidüp Qureyš'iñ şu çeken develerine irişdiler. Ve ol develeriñ yanında biraz cemā'at var idi. Bunları gördükde ekşeri firār idüp faķaķ iki gulām eşir eylediler. Biriniñ ismi Eslem Beni'l-Ḥaccāc gulāmı idi. Ve biriniñ ismi 'Arīz Beni'l 'Ās bin Saīdiñ gulāmı idi. Ol firār idenlerden 'Uceyr-nām bir şaḥıs cümleden aқdem küffāra irişüp Şāhib-i Risālet efendimiziñ kıdüm ḥaberin ifāde idüp yā āl-i gālib Ebū Kebşeniñ ođlunuñ ođlu ya'ni Muḥammed ve yārānıyla gelüp şu çeken gulāmlarıñızdañ iki gulām eşir idüp gitdiler didikde 'asākir-i küffāriñ kılūblerine temām izdirāb ḥāsıl oldu. Çün eşir olan gulāmları ḥuzūr-ı Risālet-Penāh efendimize getürdiler. Efendimiz namāz ile meşgūl idi. Aşḥāb-ı kirām ḥazerātları mezbūr gulāmlardan şordılar ki siz kimiñ gulāmlarısız aşḥāb'iñ şormadan

murādları belki Ebā Süfyān ğulāmlarından olalar. Ğulāmlar didiler ki bizler Ğureysiñ saķālariyız. Anlara tāziyāne ile biraz đarb itdikçe ħavflarından Ebū Süfyāniñ ğulāmlariyız didiler. Efendimiz namāzdan fāriğ oldukda *ğulāmlariñ evvelki kelāmları şaĥiħdir deyü* buyurdu. Şoñra Efendimiz ğulāmlara şordı ki *Ğureyš ne maĥaldedir* didiler bu depeniñ arķasındadır Efendimiz didi *ne miķdār* ‘askerlerdir. Ğulāmlar didi biz ‘ale't-taĥķiķ a‘dādların bilmeyiz lākin çok ‘askerdirler Efendimiz buyurdılar ki *ğünde kaç deve zebĥ iderler* ğulāmlar didiler birğün on ve bir ğün toķuz zebĥ iderler. Efendimiz buyurdu *biñden toķuz yüzden ziyādedir* Efendimiz tekrār şordı ki *bu leşkeriñ derūnunda eşrāf-ı Ğureyšden kim vardır.* [204<sup>a</sup>] ğulāmlar itdiler ‘Utbe bin Rebi‘ ve Şeybe bin Rebi‘ ve Ebu'l Buĥteri bin Hişām ve Ħakīm bin Hizām. Ve Nevfel bin Ħuveylid ve Ħāris bin ‘Āmir bin Nevfel. Ve Ta‘īme ibn ‘Adiy bin Nevfel. Ve Nađr bin el-Ħāris. Ve Zem‘a bin Esved. Ve Ebū Cehil bin Hişām. Ve Ümeyye bin Ħalef. Ve Ħaccāc evlādları Nebīh ve Münebbih. Ve Süheyl ibn ‘Amr. Ve ‘Amr bin ‘Iydūd. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz aşĥāba teveccüh buyurup *Mekke ciger kūşelerin heb siziñ üzeriñize ilkā eyledi* buyurdu. İbn İshāķ buyurur ki Ğureyš Cuĥfe menziline nāzil oldılar Cehm bin eş-Şalt bin Maĥreme bin el-Muţţalib bin ‘Abdu Menāf ru’yasında ğördi ki belki ru’yā olmayup beyne'n-nevm ve'l yaķaza idi. Bir şaĥıs esbe süvār olmuş ve anıñla bir deve vardır ol kimse didi ki ‘Utbe ve Şeybe ve Ebu'l-Ħakem ve Ümeyye ve filan ve filan maķtūl oldılar. Andan şoñra ol kimse bir bıçaķ çeküp ol deveniñ gerdānını bıçaķ ile vurup şalıverdi. Ol deve Ğureysiñ ĥaymelerin tavāf idüp hiçbir ĥayme ķalmadı illā ki ol deveniñ ĥūnundan bir miķdār ol ĥaymelere bulaşdı. Bu vaķ‘ādan Ebū Cehl haberdār olduğda ğalibā Benī el-Muţţalibden bir peyġamber daĥi zuhūr idecekdir. Birbirimize mülāķī olduğda maķtūl kimlerdir bilürler didi. İbn İshāķ ĥazretleri buyurur ki Ebā Süfyān ķāfile[y]i muĥātaradan ĥalāş itdikde Ğureyšde ĥaber irsāl eyledi ki sizler Mekkedden ĥurūcuñuz ķāfile için idi. Ğāfile necāt u tariķ-i selāmeti buldı sizler Ħazret-i Muĥammede ta‘arruz itmeyüp ‘avdet idesiz didikde Ebū Cehl bin Hişām va'llāhi rucū‘ itmem tā ki Bedre varmadıķca Bedre varup anda üç ğün sākin olup develer ķurbān idüp bezm-i şarāb ķurulup sāķiler dönüp ve muġanniler ĥūb şadā ile terennüm-sāz olup beyne'l-ķabā’ il şevket-i şān-ı ķudretimiz şuyū‘ bulur. Şimden şoñra herkes bizden ĥavf iderler ĥalbuki Bedr-

nām mevzî'   arab mevsimlerinden bir mevsim idi ki her sene bir def' a ol maħalde bāzār  urulup bey'   űirā ve zevĳ   safā [204<sup>b</sup>] iderler idi. Murādları  zere icrā-yı fesād id p Aħnes bin Őerīĳ bin   Amr ibn Vehb 'ű-Őaĳafī Benī Z hreniň ĳalıfı idi ve Cuħfede idiler. Aħnes didi ki yā Benī Z hre Īak Te'ālā siziň kārban ve mālınıza selāmet iħsān eyledi. Ve űāhibiniiz olan Maħreme bin Nevfel ĳalāŐ oldu. R c ' idiň Eb  Cehliň fesād-ı fitnessine m tābe' at itmeyiň didikde Benī Z hre bi-ceme' ihim   avdet eylediler Benī Z hre Bedrde ĳāzır olmadılar. Faĳat ba'zı nefer ki nefir-i  āmla gitmiŐ idi Aħnes ile berāber r c ' eylediler. Ba'zı tefāűirde Aħnes bin Őerīĳ didi ki yā ĳavm murādımız ĳāŐıl olub mālımız necāt buldı. R c ' idelim didikde Ebā Cehl űetm s retiyle Aħnās didi  ĳ y z miĳdārı Benī Z hre ile r c ' eyledi. Īarbden nuk l eylediĳinden Aħnes dey  tesmiye olundu. Vaktā ki bu kelām-ı Ebā Cehl S fyāniň sem'ine reside olduĳda te'ess f id p ve eĳav māhu hazā  amelu   Amr bin HiŐām didi. Ve daĳı rivāyet olunur ki Ebā S fyān ĳāfileyi Mekkeye iriŐtirdikten űoňra r c ' id p Bedre gel p ĳureyŐe iriŐdi ve r z-ı ĳitāldede keŐret  zere zaĳm-nāĳ olup piyāde Mekkeye d Ődi. İbn İŐĳāĳ buyurur ki Őālib bin Ebī Őālib ile ba'zı ĳureyŐ meyānında ziyāde olup didiler ki va'llāhi leĳad  arafnāke yā benī HāŐim eger bizimle berāber  ıkmıŐ olsaň seniň meyliň Muħammed  arafınadır. Őālib bu s zi g Ő itdikde ĳāzab id p Mekkeye  avdet idenler ile berāber Mekkeye geldiler. Őālib bin Ebī Őālib bu űi'ri buyurur. Ő'ir.

Lā h mme imā yaĳz venne Őālib.

Fī  iŐbet  muħalıfı muħārib.

Fī m ttefīb min hāzihi'l-meĳānib.

Felyek ni'l-mesl b ĳayri's-sālib.

Veleyk n 'l-maĳl b ĳayri'l-meĳālib.

İbn İŐĳāĳ ĳāzretleri buyurur ki ĳureyŐ  udve-i ĳuŐvāya  onulmaĳla leŐker-i İslām bi'z-zar r Bedre  arīb bir ĳumsāl mekāna n z l eylediler. Ve el-ĳalīb-i bi-Bedr fi'l- udveti'd-d nyā. Medīne  arafını vely iden vādī batnında ol maħalde insan ve hayvān bir vechile harekete cāy-ı imkān olmayup mā-ı Bedri daĳı c nd-i a' dā [205<sup>a</sup>] iħrāz eyledikten mā'adā m cedded ĳuyular ĳafr itmekle anlar űu cihetinden ās de-ĳāl olup ārām-gāh-ı  asker-i İslāmda katre-i āb vefā-yı aħbāb gibi nāyāb olmaĳla kendiler ve c mle devābları űusuz ĳaldıĳından baŐka ol gice ba'zıları da iħtilām olmaĳla izāle-i vesāĳ-ı ĳadeŐ eyleyecek űu bulmayıcaĳ ĳayāl-



bāz-ı mekr ü telbīs ya‘ ni la‘īn-i iblis fürce bulup hātırlarına bu vech üzere ilkā-yı vesvese-i şeytānī eyledi ki siz kendiñizi sālīk-i sebil-i haqq i‘tikād idüp peygamber-i şādık el-va‘d bizimledir ve biz evliyā-yı hüdāyız bize zafer u nuşret mev‘uddur zu‘m idersiñiz. Lakin henüz def‘-i harāret izāle-i denes-i cenābet idecek şū bulmazsañız diniñizde farz olan namāzdan mahrumsuñuz. Düşmanlarıñız şuyı zabt idüp āteşgir muhayyız ‘aşaş-ı vücūduñızı muhtel itmekle dem-be-dem tāb ü tüvāniñiz qalmayup seyl-i şimşir kıtāl degil harekete bī-mecāl olmañıza muntazırlardır ki ol vaqıtde dil-hāhları üzere sizi tebāh eyleseler gerekdir deyü kulüb-ı İslāmiyāna dağdağa başş-ı perīşānī iken nā-gāh şehāb-ı rahmet-i ilāhī zuhūr idüp ol kadar yağmur yağdı ki her vādide cūy-bār revān olmağa başladı. Herkes tevāzzū’ ve iğtisāl ve izāle-i tāb-ı ‘aşaş tervīh-i bāl eyledikten soñra kırba ve maḥaraların dağı taldurdılar ve ol kumluq olan maḥal telsīk-i bārān ile mütelebbid ve müstahkem olmağa hareket dağı āsān oldu. Bu vechile kulūblarından ol gūne hālecān-ı şeytānī zā’il olmağa kuvvet-i qalble ceng ü cidāle dāmen-der-meyān oldılar. *Ve yünezzilu ‘aleykum mine’s-semā’i mā’en li-yuḥahirakum bihi ve yüzhibe ‘anküm ricze’s-şeytāni ve li-yerbiḥa ‘alā kulūbiküm ve yüsebbite bihi’l aqdām* āyet-i kerimesi bu hāli hikāye için nāzil oldu. Ve dağı rivāyet olunur ki vaqtā ki Bedr-nām menzile resīde olduqda Şeh-süvār-ı Enbiyā efendimiz fermān buyurdu ki *tā Bedriñ evvelki kıyusunuñ üzerine nāzil oluna*. Hubābü'l-Münzirī ḥāzretleri buyurur ki yā Rasūla'llāh bu menzile nüzülüñüz emr-i Rabbānī ile midir yoḥsa cenāb-ı Risālet-Me’ābıñızın re’yi midir Efendimiz buyurdu [205<sup>b</sup>] *kendi re’yim iledir*. Hubāb didi ki bu menzil münāsib degildir bu maḥalden şedd-i rahl idüp bu kıyuları aḥcār ile pūr idüp ikinci kıyu üzerine varup bir ḥavūz binā idüp şū ile taldurup vaqt-i kıtālde a‘dāda şū bulunmayup bizim yanımızda şuyumuz mevcūd olur didikde Cibrīl-i Emīn nāzil olup Hubābıñ re’yi aḥsendir deyü buyurdu. Efendimiz emir buyurup ol maḥalden fekk-i rābiḥa-ı iḳāmet buyurup Habbābıñ re’y itdigi menzile nāzil oldu. Bedre nüzülleri Ramāzānıñ on yedinci gecesı leyle-i cum‘a idi. Andan soñra qalkup ba‘zı aşhāb ile şaḥra-yı Bedri gezüp temāşā buyurdılar. Ve mübārek engüşt-i mu‘ciz-nümālarıyla bir mekāna işāret buyurup *hazā muşarra‘ filān* deyü gösterir idi. Rāvī buyurur ki va'llāhi Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz her biriniñ qatl olacaq yerini ta‘yin buyurup göstermiş idi. Ser-i mü tecāvüz

itmeyüp ol maḥalde ḳatlı olundu. Sa‘d bin Mu‘az raḍıya'llāhu ‘anh didi ki yā Rasūla'llāh cenāb-ı Risālet-Me‘ābıñız için ḥurmā dalından bir ‘arış tertīb olunup sa‘ādetle anda müttekā-güzīn ve sa‘ādet-ārām olsañız olmaz mı ve seniñ nāka-i mübārek nezd-i ‘ālīñizde müheyā olsun. Bizler cenge şurū‘ idelim eger nuşret-i ‘ināyet bizlere yāver olursa febihā ve eger başka gūne olursa nāḳañıza süvār olup Medīnede olan aşḫāba erişesiñiz. Zirā anlar daḫi cenāb-ı Risālet-Me‘ābıñıza meyl u muḥabbetde bizden dūn deḡillerdirdidikde Rasūl-i Ekrem salla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Sa‘da ḫayır du‘ā buyurup Sa‘d ḫazretleri Pād-şāh-ı Enbiyā için bir sāye-bān-ı dil-keş tertīb idüp Efendimiz anda karar buyurdılar. Şāḫib-i tāriḫ Seyyid Semḫūdī ḫazretleri buyurur ki Mescid-i Bedr Şāḫib-i Risālet efendimiz için tertīb olan ‘arışiñ mekānidir ki ḫālā ḥurmā ağaçlarınıñ yanında ma‘rūf ve şuya yaḳiñ ve anıñ ḳurbunda bir mescid-i āḫar daḫi vardır ki ehl-i Bedr aña [206<sup>a</sup>] Mescid-i Naşr tesmiye iderler bunuñ ḫaḳḳında bir şeye vāḳıf olmadım deyü buyurur intehā. İbn İshāḳ ḫazretleri buyurur ki şabāḫ vaḳti olduḳda Ḳureyş ‘askeri gelüp gördiler ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ḫazretleri ordu-yı hümāyunın ḳurup oturmuş ḳulūblarına ḫavf ḫārī oldı ve Şāḫib-i Risālet efendimiz daḫi anları gördükde yā Rab işte Ḳureyş kibr ‘unvan ve faḫr-u ‘inād ile seniñle muḫārebe ve rasūlüñü tekzībe gelürler. Allāhümme fanşurke'lleżī va‘adtenī allāhümme fāḫuz lehüm velā tenşurhüm. Ve bir rivāyetde allāhümme aḫnehüm'l-gudāt gelmiştir. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘Utbe bin Rebi‘ ayı ḳavmiñ ilerisinde bir aḫmer üştüre süvār olmuş gördükde *eger bu ḳavmde ḫayır me‘mül olunursa şu aḫmer cemele süvār olandan me‘müldür eger buña itā‘at iderlerse ḫarīḳ-i selāmeti bulurlar* buyurdu. Vaḳtā ki küffār-ı Ḳureyş gelüp nāzil oldılar anlardan ba‘zı kimse ‘asker-i İslāmiñ binā buyurduḳları ḫavuzdan nūş itmek murād eylediler. Aşḫāb-ı kirām anları men‘ itmek murād eyledikde Efendimiz manī‘ olmayıñ nūş itsünler deyü buyurdu. Ol gün mezbūr ḫavuzdan şu içen müşrikīn ve anlarla me‘an Ḥakīm bin Ḥizām öyle rivāyet olunur ki anlardan bir eḫad ḳurtulmadı. Kimi maḳtūl ve kimi esīr oldılar. Faḳat Ḥakīm bin Ḥizām esbe süvār olup firār eyledi lakin soñra İslāmı müşerref oldı. Eger bu ḫuşuş için ḳasem itmek lāzım gelse yevm-i Bedrde baña necāt iḫsān iden ḫüdā-yı bī-çün ḫaḳkiçün deyü ḳasem ider idi. Rivāyet iderler ki küffārdan Esved bin ‘Abdu'l-Esed Maḫzūmī va'llāhi ben İslāmiñ ḫavuzundan elbetde şu

içüp ve havuzların harāb iderim eger beni katl iderlerse deyüp küffār leşkerinden ayrılıp havuzı kasd eyledikde Ḥamza bin ‘Abdu'l-Muṭṭalib mezbūra karşı gelüp bir seyf-i şīrāne ḍarb idüp yek-pāy-ı menḥūsun mecrūḥ idüp yüzi üzere ḥāk-i mezellele düşürüp yemīnimde ḥānis olmayım diyerek [206<sup>b</sup>] sürünerek havuz tarafına gider idi. Ḥazret-i Ḥamza raḍıya'llāhu ‘anh verāsından irişüp şimşīr-i sa‘ādetleriyle bir ḍarb daḡı urdı ki rūh-ı menḥūsı ka‘r-ı dūzaḡda karar eyledi. Çünkü leşker-i küffār temām birleşüp ‘Umeyr bin Vehb bin Cümāḥī-nām kimseyi irsāl eylediler ki varup ‘asker-i İslāmı taḡmīn idüp ne miḡdār olduḡun ḡaber vire. ‘Umeyr atına süvār olup etraf-ı ‘asker-i İslāmı geşt [ü] güzār idüp geldi. Taḡmīnen üç yüzden ziyāde veya noḡsān ola didi. Lākin baña mühlet viriñ bir güzelce gezüp taḡmīn idüp size ḡaberin getüreyin deyüp revān oldu. Ol şahrāniñ etrāfın geşt [ü] güzār idüp ve ‘asākir-i İslāma diḡkat idüp ve bir eḡada rast gelmeyüp girü geldikde didi ki bunlardan mā‘ada bir eḡad yoḡ. Ammā ey gürūh-ı Ḳureyş. Ḳad ra’yetu'l-velāyā taḡmilü'l-menāyā. Nevāḍiḡu yeşribe taḡmili'l mevti'n-nāḡi’. Ya‘ni taḡḡiḡen bu ḡavmiñ üstür bārları mevt-i ahmer bār olup ve Yeşribiñ develeri zehr-i ḡātil yüklenmişlerdir. Ya‘ni ol üstürlere bir ḡavm süvār olmuşlar ki anlarıñ dest-i peyvestlerinde seyf-i sa‘ādetlerinden mā‘ada bir penāhları ve ümīd-gāhları yoḡdur. Ḥüdā-yı lemyezel ḡaḡḡiḡün anlardan bir ādem maḡtūl olmaz mādāmā sizden biriñiz katl itmedikçe çünkü sizden bu ḡadar ādem katl olacaḡına iştibāḡ yoḡdur. Girü saḡ ḡalanıñız ne vechile ḡayāt sürse gerekdir bir güzelce mülāḡaza idiñ didikde Ḥakīm bin Ḥizām bu kelāmı ḡuş itdikde derḡāl ḡalkup ‘Utbeniñ ḡuzūruna varup ey Ebu'l-Velīd sen ḡabile-i Ḳureyşin ulusu ve muḡtedāsı iken ister misin ki seniñ zikr-i ḡayriñ ḡıyāmete ḡadar elsine-i nāsda sübhā-i zebān olsun ‘Utbe didi. Yā Ḥirām tedbīr nedir Ḥakīm didi bu ḡavmi ceng-i ḡitālden men‘ idüp ‘Amr bin Ḥaḍramīniñ dinin ḡabūl it tā ki şerār-ı fitne sākīn ola ‘Utbe ḡabūl itdim didi. Lakin İbnü'l-Ḥanzaliyye ya‘ni Ebū Cehliñ yanına varup benim tarafımdan aña ifāde eyle ki ḡādir iseñ bu harb [u] ḡitālden nāsı men‘ idüp ‘ammī-zādesiyle [207<sup>a</sup>] ḡitālden vazgeçsün. Ḥakīm bin El-Ḥizām dir ki Ebū Cehle varup gördüm ki biraz kimseler anın etrāfında ṡurmuşlar. Ve ‘Āmir bin Ḥaḍramī ser-i nāpāki üzerinde ṡurur idi. Ve Ebū Cehl dir idi ki bu Beni ‘Abd-i Şemsiñ ‘aḡdini fesh idüp Beni Maḡzumla ‘aḡd baḡladım dir iken ‘Utbeniñ cevābın Ebū Cehle ifāde eyledim hemān mel‘ün ḡışımla ‘Utbe baña senden ḡayrı

âdem bulmadı irsâl idecek deyüp beni t̄ard eyledi. ‘Utbeniñ h̄uzûruna geldim ve ‘Utbe Eymā’ bin Raḥsāyī ittikā itmiş t̄urūr idi. Ve müşriklere ta‘ām için on ‘aded deve irsâl eylemiş idi nā-gāh Ebū Cehl sabāḥ köpek-vārī zuhūr idüp geldi. Ammā bir h̄âlde r̄uy-ı menhūsında āteş-i ḡāzab şerer-i h̄iz olur idi. Gelüp ‘Utbeye ittenfiḥ sahrıke didi ya‘ni cigeriñ bād-ḡir oldı mı demek olur ‘Arab bu kavli ziyāde korkaḳ ve bī-dil olan kimseye ḥitāb iderler idi. Ve bir rivāyetde Ḥakīm bin Ḥizām dir ki Ebū Cehliñ yanına varup gördüm ki bir zırḫ-ı müheyyā eylemiş ceng için hazırlanur ‘Utbeniñ kelāmın ifāde eyledikde kudurmuş köpek gibi ḥışma gelüp ittenfiḥ sahrıhū deyüp Ḥüdā-yı lemyezel ḥaḳḳıçün bu gün Muḥammedle benim meyānımda ḥük-m-i ilāhī ne ise cārī olup mürd olmadıca ‘avdet mümkün olmaz ve ‘Utbeniñ bu kelāmdan merāmı Muḥammedin ‘askerin ḳalīl görüp ve oḒlu Ebū Ḥuzeyfe Muḥammedle berāberdir. Ḥavf ider ki oḒlu anlarla berāber helāk olur bu sebebden siziñ derūnuñuza ḥavf ilkā ider ki Muḥammediñ aḫḫābıyla ceng itmeyesiz. ‘Utbe Ebū Cehlden bu sözlere ḡuş eyledikde didi ki yakīn zamānda ma‘lūmuñ olur kimiñ cigeri bād-ḡir ve kimiñki āteş-ḡir olur. Ve bir rivāyetde ‘Utbe didi ki ey maḳ‘adı kınalı köpek baña ‘ayb u ‘ār isnād idüp kendi ‘ayb u ‘ārıñı müşāhede eylemezsiñ didi. ‘Utbeniñ bu kelāmdan murādı Ebū Cehliñ maḳ‘adında baraş ‘illeti olmaḒla ḡāhice maḳ‘adını za‘ferān ile boyar idi. Ebū Cehl bu sözden beḒāyet münfa‘il olup sell-i seyf eyledi ve arḳasına urduḒda Eymā’ bin Raḥsa didi ki [207<sup>b</sup>] bu bir bed-fāldır görelim netice neye münce olur. Andan soñra Ebū Cehl ‘Āmir bin Ḥaḍramī-i bed-nihādı h̄uzûruna celb idüp seniñ ḥalīfiñ olan ‘Utbe ḥalkı Muḥammediñ cenginden men‘irmek ister benim murādım sen birāderin ḳanın ḫaleb idüp meyān-ı ‘askerde feryād u fiḒān eyle hemān ‘Āmir bin Ḥaḍramī ser-bāz olup vā Āmire vā Āmire diyerek köpek gibi ulur idi. Bu şadā-yı bed-kerdārın ḡuş iden ḳalkup iki taraftan āteş-i ḳitāl iḫti‘āl buldı. Naḳl olunur ki leşker-i İslāmda üç ‘alem var idi. Biri muḫācirleriñ olup Efendimiz anı Mus‘ab bin ‘Umeyre i‘tā buyurmuş idi. Biri daḫi livāü'l-Ḥazrec anı Ḥabbāb bin el-Münzire virmiş idi. Biri daḫi livāü'l-Evs olup Sa‘d bin Mu‘aza virmiş idi. Ve muḫāciriniñ ‘alāmetleri ya Benī ‘Abdi'r-Raḫman ve Ḥazrecleriñ ‘alāmetleri ya Benī ‘Abdi'llāh ve Evsileriñ şicārı ya Benī ‘Abdi'llāh idi. Ve bir rivāyetde cümlesiniñ şicārı ya Benī Mañşūr emit emit demek uḳtul dikedir. Bu minvāl üzere Şāḫib-i Risālet efendimiz ta‘yīn-i laḳab buyurdılar. Ve daḫi leşker-i

küffârda üç ‘aded bayrâk olup birini Ebî ‘Azîz bin ‘Amr ve digerini Nađr bin Hâris ve âharını Talha ibn Talha alup meydân-ı muqâteleye müteveccih oldılar. Eşirrä-yı müşrikiniñ nahvet u kinle ‘arşa-ı cenge şufûf-ı tarafeyn âraste olıcak mağrûran Kureyş-i pür-kibr [u] tîs tarafından ibtidâ meydân-ı kıtâle ibrâz-ı hey’et-i şeniâ‘ iden ‘Utbe bin Rebî‘a idi ki birâderi Şeybe ve oğlu Velîd iki tarafda cânib-i İslâmdan mübâriz taleb eyledi. Şüc‘ân-ı enşârdan ‘Avf ve Mu‘avviz İbnü'l-Hâriş ve mâderleri ‘Afrâ idi. Ve ‘Abdu'llâh bin Revâha anlara muqâbil oldılar. ‘Utbe ol ser-bâzlara kimlersiz deyü su’âl eyledi. Anlar daği enşârdan oldukların iş‘âr eylediler anlar ile muhârebeye tenezzül itmeyüp yâ Muhammed meydânımıza şeref u neseb u hesabda hemtâ olanları irsâl eyle deyü nidâ eylediler. Server-i hayl-i müslimîn daği ketîbe-i muvaḥḥidîne müteveccih olup *ḳum yâ ‘Ubeyd bin el-Hâris ḳum yâ Ḥamza ḳum yâ ‘Alî* emriyle üç şehbâzları ol ğurâb-ı nâ-sâzlara irsâl buyurdılar. Mütederri‘ oldukları [208<sup>a</sup>] cihetden nazâr-ı ḥumeḳâda teşḫîs eylemediklerinden kimlersiz deyü isti‘lâm eyledikten soñra ne‘am ekfâu kirâm deyü her biri bir şîr-i ner ile âheng-i dâr u ğîr eylediler. Pîr-i sâl-ḥurde ‘Ubeyd hemsâli olan ‘Utbe ve Ḥamza Şeybeye ve ‘Aliyyü'l-Mürtezâ Velîd bin ‘Utbeye muqâbil oldılar. Birer ḍarb-ı tîĝ-ı ḥünefşânla ser-i Şeybe ve Velîd zemîne ğaltân oldu. Ammâ ‘Ubeyde ve ‘Utbe beynlerinde nice ḥamle-i ḥatâ mürûr idüp âḫir-i kâr ‘Utbe fırsat bulup ‘Ubeydeniñ zânûsını zaḥm-nâk itmekle derhâl Ḥazret-i Ḥamza ve Ḥazret-i ‘Alî irişüp ‘Utbeyi daği refîklerine işâl eylediler. ‘Ubeyde ḥazretlerin ḥuzûr-ı lâmi‘u'n-nûr-ı nebeviyyeye götürdiler. ‘Ubeyde didi ki yâ Rasûla'llâh ben şehîd oldum mı Efendimiz *belâ* buyurdu ‘Ubeyde tekrâr buyurdu ki eger Ebü Talib hayatda olaydı benim bu şî‘re eḥaḳ oldıĝım iḳrâr ider idi şî‘r

Ve neslime hattâ naşri‘ u düne.

Ve nezhel ‘an ebnâ’inâ ve'l-ḥalâ’il.

Ve bir rivâyetde ‘Ubeyde bu iki beyti inşâ buyurdılar beyit.

Fe-enne yaḳta‘ ũ ercili feinni müslim.

Ve ercū bihi ‘işen min'allâhi ‘aliyyen.

Fe'l-bisni'r-raḥmâni min faḍli minnetü.

Libâsen mine'l-İslâmi ğaṭiyyü'l-müsâviyâ.

‘Ubeyde hazretleriniñ murğ-i rûh-ı pür-fütûhları âşiyân-ı cinâna pervâz idüp Şafrâ-nâm maħalde defn eylediler. ‘Ömri altmış üç yaşına bâliğ olmuş idi. Ba‘zılar ‘inde bir müddet sağ ھاķup sonra Ravhâ-nâm maħalde vefât eyledi didiler kezâ fi'l Münteķâ. Ol üç pelîd-i seffâķiñ girîbân-ı hayatları bu gûne ھاķ ھاķ olduğunu maħâzil-i ehl-i işrâķ gördükde yekbâr leşker-i ebrâr üzere hücum idüp dilîrân-ı muvaħhidîñ daħi anları karşıladular ve şerâre-feşânı âteş-i şimşîr ile ħirmen-i hestî-i ‘adâyı ħâķister-i râh-ı fenâ eylediler. Ve nice ser-endâz-ı ‘arş-ı besâlet olan merdân meydân-ı nebâlet raħîķ-ı maħtûm-ı şehâdetle neşve-mend-i keyfiyet-i raħmet oldılar. Server-i Kâ’înât ‘aleyhi esbeġa’s-şalavât hazretleri kendi aşġabınıñ şufufunı ta‘dîl için dest-i sa‘âdetlerinde bir ھاķ gezerken derûn-ı safdan Sevâd bin ‘Izzeye ħalîf Benî ‘Adiyye bin en-Neccârı mürûr ider gördükde yedinde olan ھاķ ile baġına [208<sup>b</sup>] urup *istev yâ Sevâd* buyurduķda Sevâd didi yâ Rasûlallâh beni ھاķla ھاķ acıtdın Mevlâ-yı Mûte‘âl hazretleri seni ħaķ nebî ba‘ş eyledi senden kışâş taleb iderim didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz baġn-ı pür-hikemlerin küşâde idüp *yâ Sevâd gel kışâş eyle* buyurduķda hemân Sevâd hazretleri rûy-ı pâkini mübârek baġn-ı sa‘âdet-i peyġamberiyyeye vaz‘ idüp taķbîl eyledi. Efendimiz sa‘âdetle buyurdu ki *bundan murâdîñ nedir Sevâd* didi ki yâ Rasûlallâh hâlimi müşâhede buyur saff-ı kıtâlde şehîd olmaġa muntazırım murâdım budur ki âħir-i kârda bedenim vücûd-ı pür-nûruñuz ile vedâ‘ eylesün ol şerefle ser-efrâz olam didikde Efendimiz ħayır du‘â buyurup didi ki *ben ħamle idiñ dimedikçe ħamle itmeñ eġer küffâr size ħarîb gelürse tîr-i bārân idiñ lâķin tedricle tîr-endazlık eyleñ ki ħalâş olmaya* deyüp Ĥazret-i Ebâ Bekr eş-şiddîķ ile berâber ‘arîş-i ‘arş-ı fersâda dest-i recâ-yı ber-dâşte-i der-gâh-ı kibriyâ ve sûz-u gedâz ile âġâz-ı du‘â idüp incâz-ı va‘d-i nuşret istid‘âsıyla *Allâhümme inne tehlik ħâzihî'l-‘işâbetü min ehli'l-îmân el-yevmü felâ ta‘büd fi'l-arđi ebeden* deyü girye vü zâriye âġâz buyurdılar. Ĥazret-i şiddîķ rağıyallâhu ‘anh Ĥazret-i Rasûlullâhıñ bu gûne telâş ve ıztırabla ilġâġlarını göriceķ yâ Rasûlallâh ħar‘-ı bâb-ı niyâz u su‘âl bîrûn-ı ħadd [u] i‘tidâl oldu. Ol va‘d-i kerîm ki fermûde-i rabbi raħîmdir bî-şübhe rehîm-i incâz olmaķ muġarrerdur deyü tesliyet-baġş-ı ħâġır-ı enver-i seyyidü'l-beşer olur idi. Ol ħâlde dîde-i ħaķâyîķ-dîde-i Rasûlullâha cüz‘î ħâ‘b ‘arîz olup hemân ol laġzâda mütebessimen bîdâr oldılar. *Müjde saña yâ Ebâ Bekr dîn-i İslâmı i‘zâz u taķviyet için taraf-ı*

*rabbi'l-‘izzetden meded u nuşret irişdi. İşte sipehselâr-ı cünüd-ı melâ'ike-i kirâm Cibrîl ‘aleyhis-selâm geldi. Hâliyâ senâyâ-yı esb-i melekût peymüdesi ğubâr-âlûdedir piş-gâh-i cünd-i İslâmdan saf çeküp tururlar deyü* buyurdu. Ba‘ dehü sürâdıķ-ı ‘arışden *Seyühzemü'l-cem‘u ve yuvellüne'd-dubur* âyet-i kerîmesini tilâvet [209<sup>a</sup>] iderek çıkup ğuzât-ı mü'minîne işâ‘at-ı beşâret eylediler. Cihâd-ı nebiyy-i ‘adimü'l-endâr hemân du‘â olmağla ehl-i İslâm kıtâl u ğuşâma mübâderet eylediklerinde zât-ı âyât-sa‘âdetleri du‘â ile imdâd buyururlar idi. Ol ğâlde *İz testeğîşüne rabbekum fe'stecâbe leküm ennî mûmiddüküm bi-‘elfin mine'l-melâ'iketi mürdifîn* âyet-i kerîmesi nâzil ve ğulüb-ı muvağğidîne kemâl-i şebât ve itminân ğâşıl oldu. Ve dağı rivâyet olunur ki Sa‘îd bin Mansûr rivâyetinde vârid olan Bedr ğazâsında Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz müşrikleriñ keşretine nâzar idüp ve ehl-i İslâmıñ kılletin müşâhede buyurduķda iki rek‘at namâza şürü‘ buyurup Ebâ Bekr eş-Şiddîķ ğâzretleri sağ tarafında turup namâz içinde du‘â idüp *Allâhümme lâ tağzûlnî allâhümme enşuduke mâ va‘adtenî* deyü buyurur idi. Ba‘zı eimme-i ğadîsden mervîdir ki ğâzret-i ‘Alî kerreme'llâhu vecheh buyurur ki Bedir ğazâsında bir miķdâr ceng idüp geldim Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ser-i sa‘âdetlerin zemîn-i tazarru‘a nihâde olup secdede *yâ ğayy yâ ğayyüm* dir idi ‘avdet idüp bir miķdâr dağı ceng idüp geldim yine evvelki ğâlde buldum deyü buyurdu. İbn ‘Ömer rağıya'llâhu ‘anhumâ ğâzretlerinden mervîdir ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz leşker-i küffâra nâzar buyurdu bin ‘aded ve İslâma nâzar buyurdu üç yüz on ‘adedden ziyâde ‘arış-i sa‘âdetlerine dâğıl olup iki dest-i peyvestlerini cihet-i semâya ref‘ idüp *yâ Râb itdigiñ va‘deye vefâ eyle* deyü du‘â ve tazarru‘ niyâz ider idi. Ol ğadar dest-i peyvestlerin ref‘ buyurdılar ki kenef-i sa‘âdetlerinden ridâ-yı şerîfleri zemîne düşdi. Ebâ Bekr rağıya'llâhu ‘anh ğâzretleri ridâ-yı şerîfin ağz idüp kenef-i sa‘âdetlerine kodı. Ve yâ Rasûla'llâh yeter zârî ve du‘â kıldığıñ Mevlâ-yı Müteâl ğâzretleri saña kıldığı va‘deyi yakında vefâ ider dir idi. Muğaddem zikr olunan âyet-i kerîme nâzil oldu. Kezâ fî Târiği'l-ğamîs ve Mevâhibü'l-Ledünnî. Ekşer müfessirîn ‘indlerinde imdâd-ı melâ'ike ber-vech-i muğarrer yevm-i Bedrde vâki‘ olmağla âyet-i merķūmeniñ *bişelâseti âlâfin* [209<sup>b</sup>] *mine'l-melâ'iketi münzelîn. İz teğûlu li'l-mü'minîne elen yekfiyeküm en yümiddeküm rabbüküm bi-şelâseti âlâfin mine'l-melâ'iketi*

*münzilin. Belā in taşbiru ve tettekū ve ye'tūkūm min fevrihim hāzā yumdidkūm rabbukūm bi-ḥamseti ālāfin mine'l-melā'iketi müsevvimīn.* Äyet-i kerîmeleriniñ tefsîrlerinde işbu äyet-i kerîmeleriniñ mezâmîn-i 'aliyyeleri müttehid olup cümlesi melḥame-i Bedrde olan imdād-ı melā'ikeye müte'allıktır deyü imzâ eylediler. İbâre-i tefsîrleri budur ki Târiḥ-i Ḥamîsden 'aynıyla şebt ve taḳrîr olındı ḳavluḥu te'ālā *İz testeġîsüne rabbekum fe'stecābe lekūm ennî mümiddükūm āye* mürselun ileykūm mededen lekūm *bi-elfin mine'l-melā'iketi mürdifin.* Ey mütetābi'în ba' zuhum fî işri ba'd ve 'alā ḳırāeti fethi'd-dāl ma'nāhu erdefallāhu'l-müslimîn ve cā'ehüm bihim mededen ve fi'l-āyeti'l-uḫrā *bi-selāseti'l-ālāfin mine'l-melā'iketi münzilīn.* Feḳāle fî ma'nāhu inne'l-elfi erdefehüm bi-selāseti ālāfin fekāne'l-ekşeru mededen li'l-āḳil ve kāne'l-elfu mürdifine limen verāehum mine'l-elfi humu'l-lezine ḳātelū me'a'l-mü'minīn. Vehümü'llezine ḳāle lehüm feşebbitü'llezine āmenū ve kānū fî şüreti'r-ricāli ve yeḳülüne li'l-mü'minīne uşbutū feinne 'adüvvekūm ḳalīlun ve inna'llāhe me'akūm. Ve ḳāle'r-Rebi' bin Enes emedellāhu el-müslimîn bi-elfi şümme şāru'l-elfi şümme şārū ḥamsete'l-elfi intehā. Siyer-i Ḥalebīde ḳavluḥu te'ālā *iz teḳūlu li'l-mü'minīne elen yekfiyekūm en yümiddekūm rabbukūm bişelāseti ālāfin mine'l-melā'iketi münzilīn* ey elfi me'a Cibrīl ve me'a Mīkā'il ve elfü me'a İsrāfīl intehā. Ve daḫi rivāyet olunur ki 'Abdu'llāh ibn 'Abbās raḫıya'llāhu 'anhumā ḫāzretleri buyurur ki yevm-i Bedrde iblīs 'aleyhi'lla'ne bir alay cünd-i şeytānla 'alem-küşāde olarak Benī Kināne ḳabîlesinden Sürāḳa İbn Mālik sūretinde aralarına dāḫil olup didi ki bu günde nev'-i Benī Ādemden size gālib bir eḫad yoḳdur ben size imdād için geldim didikde bir müşrik eline yapışıp tırur iken Cibrīl-i Emīn melā'ike-i kirām ile Şāḫib-i Risālet efendimize imdād geldigin gördüğü anda elin çeküp verāsına firār eyledi. Ol müşrik yā Sürāḳa niçün firār idersin şimdi ne lāf-ı güzāf iderdiñ didikde iblis didi benim gördüğüm siz görmez misiz didi. Bu ḳışşa[yı] Mevlā-yı Müte'āl ḫāzretleri [210<sup>a</sup>] kelām-ı ḳadimde buyurur *ve iz zeyyene lehümü's-şeytānu a'mālehüm ve ḳāle lā gālibe lekümü'l-yevme mine'n-nāsi ve innī cārun lekūm felemmā terā'eti'l-fi'tāni nekeşa 'alā 'aḳıbeyhi ve ḳāle innī beri'ün minkūm innī erā mā lā teravne innī eḫāfu'llāhe va'llāhu şedīdü'l-iḳāb.* Ol gün 'arşa-i ḳıtalde Mihca'-nām zāta bir sehm tır işābet idüp şehīd oldı. Evvel İslāmda ma'rekede şehīd olan budur andan soñra Ḥārişet [Ḥārişe] ibn Sürāḳa ḫavzadan şu nüş iderken boğazından bir tır



işābet idüp vefāt eyledi. Şoñra Rasül-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem nāsīñ hużūruna gelüp *nefs-i nefīs-i Muḥammediyem yed-i kudretinde olan ḥüdā-yı bī-çün ḥāzretlerine ḳasem iderim ki her kim bu gün küffār ile muḳātele iderek müdbir olmadıḡı ḥālde şehīd olursa elbetde Mevlā-yı Müte'āl ḥāzretleri anı cennete idḥāl ider* deyü buyurdu. 'Umeyr bin el-Ḥumām ḥāzretleri yedinde ḥurmā tenāvül iderken buyurdu ki yā kāhin beh beh deyüp yedinde olan ḥurmāları atup ḡuzāt-ı muvaḥḥidīn benden evvel daḡil-i cinān olurlar ben ḥurmā tenāvül iderim va'llāhi muḳātele iderim tā ḳatlı olana ḳadar deyüp merdāne şimşīr-i ḥūn-rīzin destine alup küffāra at şalup şīrāne bir ceng eyledi ki 'ālem ḥayretde ḳalup āḡir-kār şehd-i şehādeti nūş idüp ve bu beyti oḡur idi beyit

Rakẓan ila'llāhi bi-ḡayri'z-zād.

İllā itteḳā 'ameli'l-me'ādī.

Ve'ş-şabru fi'llāhi 'ale'l-cihādi

Ve külli zād arḑatü'n-niḳād.

Ḡayru't-tuḳā ve'l-birri ve'r-reşādi.

Mişḳāt de bu gūne naḳlı ider ki Rasül-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *ḳūmū ile'l-cenneti 'arḑuha's-semāvātü ve'l-arḑ* buyurduḳda 'Umeyr bin Humām beh beh didikde Efendimiz buyurdu ki *beh beh dimeden murādıñ nedir yoḡsa istihzā mı idersin* buyurduḳda 'Umeyr lā va'llāhi yā Rasūla'llāh dimedim illā ben daḡı ehl-i cennetden olmaḳlıḡı ricā zımnında nefsimde didim didikde Efendimiz *sen ehl-i cennetsin* deyü tebşīr buyurduḳda cebinden bir ḳaç ḥurmā çıkarup duḡānına vaż' itmiş iken çıkarup eger sağ gelüp bunları ekl idersem çok yaşarım deyüp küffār üzerine [210<sup>b</sup>] ılḡar idüp ol ma'rekede şehīd oldu. Yevm-i ma'rekede 'Avf bin Ḥāriş ki 'Afraniñ oḡlı yā Rasūla'llāh māzā yedḡaku'r-rabbu min 'abdihi deyü su'āl eyledikde Rasül-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu *ḡamsuhu yedeḡu fi'l-'adüvvi ḥāsiran* deyü cevap buyurduḳda üzerinde olan zırḡı çıkarup atdı. Ve yed-i şecā'atlerine tīḡ-ı ḥūnefşān aḡz idüp şīrāne küffāra ḡamle idüp nice küffārıñ sīnesin ḳāk itdikden soñra sāḡar-ı şehādeti sāḳi-i ecel yedinden nūş eyledi raḡmetu'llāhi 'aleyh. Esnā-yı ḳıtālde 'Ukkāşe bin Miḡşan el-Esedī raḑıya'llāhu 'anh ḥāzretleriniñ şimşīr-i sa'ādetleri şikest olmaḡla

Hazret-i Rasul-i Ekrem efendimize gelüp gösterdikde yedine bir odun päre ihsân eylediler. ‘Ukkāşe anı kabza-ı iktidârına alup i‘mâl eyledikde tavilü'l-kāme şedîdü'l-metn ebyezü'l-hadîd bir şimşir-i ‘aduvv tedmîr olup aniñla nice ser-bâzlık idüp aña ‘avnle tesmiye itdi. Şoñra Rasul-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz zeminden bir kabza kum aħz idüp Kureyş tarafına müteveccih olup *şāheti'l-vücūh* deyüp küffâr-ı hâksâr tarafına saçdılar. Şoñra aşhâb-ı kirāma emr idüp *küffâr üzerine hamle idiñ* buyurdi. Bi-izni'llāhi te‘âlā ol perişân buyurdığı kumlar zümre-i eşrâr-ı bergeşte rüzgāra yetişüp gözlerin ve dimāğların māl-ā-māl itmekle bi-ihtiyār āheng-i firār idüp nice şanādidi tu‘me-i şimşir ve niceleri esir oldı. Katāde ve ibn Zeyd hazretleri buyurur ki Rasul-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yevm-i Bedrde dest-i sa‘ādetlerine üç ‘aded haşā aħz idüp haşāniñ birini küffâr-ı Kureyşiñ sağına ve birini şoluna ve birini arķalarına şāhite'l-vücūh diyerek atup ol anda münhezim oldılar. Ammā haķikat *Felem taķtulūhüm ve lākinne'llāhe ķatelehüm ve mā rameyte iz rameyte velākinne'llāhe ramā* zāhir u rû-numā oldı. Fā’ide ba‘zı kimseler bu āyet-i kerîmeniñ zāhirine nazar idüp remy fi‘lini bi'l-külliyeye cānib-i peygamberde[n] selb ve cānib-i ilāhiye temhîz itmeleriyle bu madde[y]i esās-ı bünyān-ı muteħalhilü'l-erkān-ı [211<sup>a</sup>] mezheb-i cebr eylediler. Hālbuki bu kavı-i sahîfe göre ve mā şalleyte iz şalleyte kelāmı daħi sâbit olup ihtisârı Benî Ādemden şadır olan cemî‘ ef‘alde medħulleri olmayup cümlesiniñ fā‘ili Mevlā-yı Müte‘āl hazretleri iktiza itmekle Hazret-i hüdā muṭî‘ ve ‘āşî olmaķ lazım gelür te‘âlā şānühü ‘ammā yeķülün. Belki mefhüm-ı münîfi budur ki Mevlā-yı Müte‘āl hazretleri rasulünden ibtidā remy-i işāli nefy ve remy-i hażfı taraf-ı risāletlerine işābet eyledikden şoñra remy-i işāli kudret-i beşeriyeden hāric hāriķ-i ‘āde olmağla cānib-i ulūhiyyetlerine haşar u taħşiş buyurdılar. Bi‘aynihî şadaķa ‘abdi fīmā tebluğu ‘anni menzilesinde olur ve ‘ilm-i kelāmda müteķarrir oldığı üzere ğayrıñ fi‘li bir-vechile hazret-i haķķıñ fi‘li menziline tenzîl olunmaz intehā. Hāķîm bin Hizām buyurur ki yevm-i Bedrde işitdim cihet-i semādan bir şadā gelür güyā ol āvāz ki taşt içine ufaķ taşlar atılmaķ şadāsı gibi idi. Rivāyet olunur ki ol gün Sa‘d bin Mu‘āz hazretleri Hā‘ce-i Kā’ināt ‘aleyhi esbeğu's-şalavāt efendimiziñ bāb-ı ‘arişinde der-bānlık hizmetiyle şeref-yāb idi. Gördü ki ğuzāt-ı muvaħhidin kāfirleri esir iderler bu hāl Sa‘da hoş gelmedigin Rasul-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Sa‘diñ

beşeresinden fehm idüp yâ *Sa' d meger bu kâfirleriñ esîr oldığı size hoş gelmedi*. Sa' d ne' am yâ Rasûla'llâh Mevlâ-yı Müte'âl hazretleri bu ihsânı bize idüp ve bu küffârlara bu nikbet ve bu haķareti erzânî kıldıķdan sonra bunları esîr idüp vücud-ı nikbetlerin rüy-ı zemînde bâķî koymadan cümlesin ķatl idüp fenâya virmek hoş gelür didi. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz emr buyurdu ki *benim ma'lûmumdur Benî Hâşimden ve ğayrılardan vâfir kimse cebren ve ķahren ve kerhen gelmişlerdir anları ķatl itmek hâcet degildir* buyurdu. *Eger benî Hâşimden bir kimseye rast gelürseñiz ķatl itmeñ ve Ebâ el-Büķteri' bin Hişâm bin el-Hâriş bin Esede mülâķî olursañiz ķatl itmeyiñ* Ebi'l-Büķteri'niñ ismi 'Aşım bin Hişâm idi. *Ve eger Rasûlu'llâhuñ [211<sup>b</sup>] 'ammisi 'Abbâsa mülâķî olursañiz ķatl itmeyiñ* deyü tenbîh buyurduķda Ebü Huzeyfe didi ki bizim babalarımız ve evlâdlarımız ve ihvânlarımız ve 'aşîret ve akrabâlarımız[1] ķatl itsünler biz 'Abbâsı terk idelim va'llâhi eger ben 'Abbâsa mülâķî olursam şimşir ile çehresin hûn-âlüd iderim didi. Ebü Huzeyfeniñ bu kelâmı sem'-i sa'âdet-i peyğambere resîde olduķda 'Ömer bin el-Ĥattâba hitâb idüp yâ Ebâ Ĥafsa Ebü Huzeyfeniñ Rasûlu'llâhuñ 'ammisiniñ çehresine seyf ile pür-hûn iderim didiği kelâmını işidir misin Ĥazret-i 'Ömer buyurur ki ol güne ķadar Efendimiziñ baña yâ Ebâ Ĥafsa künyesiyle hitâb itdiği yok idi. Ĥazret-i 'Ömer buyurdu ki yâ Rasûla'llâh baña ruķsat vir Ebü Huzeyfeniñ boynın uram didi Ebü Huzeyfe buyurur ki kelâmımdan nedâmet geldi çare ne söylendi. Ammâ dâ'imâ ĥavf iderim ki bu günâhuñ hiç keffâreti yokdur meger küffâr ile mücâhede iderek şehîd olam dir idi fî'l-vaķi' Ebâ Huzeyfe yevm-i Yemâmede şehîd oldu. Ammâ Server-i Enbiyâ efendimiziñ Ebu'l-Baķteri'yi ķatlinden nehy buyurdıkları Mekkede iken ezâ-yı müşrikînden Efendimizi ĥimâye idüp ve kendiden aşla bir ezâ vü cefâ vaķi' olmadığına sebebdir ki mükâfât eyledi. 'Abdu'r-Raĥmân bin 'Avf rağıya'llâhu 'anh hazretleri buyurur ki Ümeyye bin Ĥalef ile Mekkede iken meyânımızda muĥabbet var idi. Benim ismim ol vaķit 'Abd-u 'Amr idi. Vaķtâ ki İslâmla müşerref oldum 'Abdu'r-Raĥmân tesmiye olundum. Ne vaķit beni görse yâ 'Abd-u 'Amr deyü hitâb ider idi ve baña dir idi ki pederiñiñ tesmiye eylediği ismi terk eyleyüp 'Abdu'r-Raĥmân ismi ile benâm olduñ. Er-Raĥmân ben bilmem seniñle benim meyânımızda bir ism tesmiye idelim sen de evvelki ismi terk eyle ve ben de terk idüp başka bir isimle birbirimize hitâb idelim didi. Ben daĥi aña didim ki sen

maṭlūbuñ üzere eyle didim baña didi ki sen ‘Abdu'l-İlāh didikde pek iyidir didim. Yevm-i Bedrde birkaç zırh gānīmet aḥz idüp giderken derūn-ı esīrlerden Ümeyye bin Ḥalef [212<sup>a</sup>] ve oḡluna rast geldim yā ‘Abdu'l-İlah biz şaña yüz zırhdan evlāyız. Bize necāt vir deyü feryād eylediklerinde yedimde olan zırhları atup aniñ elini elime alup ṭarīḳ-i necāta getürürken ve oḡlı daḡi bir elimde baña didi ki yā ‘Abdu'l-İlah sizden sīnesinde merḡ-i üştür rişesi olan kimdir. Ben didim Ḥamza bin ‘Abdu'l-Muṭṭalibdir baña didi ki her ne itdi ise baña ol itdi didi. Anıñla mükāleme iderek gider iken nā-gāh Bilāl-i Ḥabeşī ḡazretleri Ümeyye bin Ḥalefi benim ile berāber gördükde bülend-āvāz ile yā enşāra'llāh reisü'l-küfre Ümeyye bin Ḥalefi lā necevtü in necā didi. Ümeyye bin Ḥalef Mekke de Bilāl-i Ḥabeşī ḡazretlerine envā'-ı ezā idüp İslāmı terk eyle diyerek nehārīñ şiddet-i harāretinde Mekke den ṭaşra çıkarup āteş gibi ḡum üzerine yatırup mübārek baṭn-ı saādetlerine ‘azīm ve ḡarāretli şaḡra vaż' idüp mādāme dīn-i Muḡammedden rücū' itmezsiñ seni bu āzāb ile helāk iderim didikçe Ḥazret-i Bilāl eḡad eḡad dir idi. Bilāl yedimde gördükde lā necevtü in necā deyüp derūn-ı ‘askere nidā eyledi. Her ne ḡadar ricā etdim ise fā'ide-i müfīd olmayup lā necevtü in necā dir idi. Ya'ni eger bu ḡalāş olursa ben helāk olurum dir idi. Hemān İslām cem'an seyf iḡālet idüp Ümeyye ve oḡlı ‘Alīyi pāre pāre eylediler. ‘Abdu'r-Raḡmān her ne vaḡt görse hem zırḡım gitdi ve hem esīrim ḡatlı eylediñ deyü meyānımızda mülātafa iderdik. Rivāyet olunur ki rezm-gāh-ı Bedrden Mu'āz bin ‘Umeyr raḡıya'llāhu ‘anh Faḡr-i ‘Ālem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḡuzūr-ı sa'ādetlerine bir ḡāl ile geldi ki bir elini ‘İkrime bin Ebū Cehl seyf ile şiddetle urüb faḡaṭ kesilmedik bir derisi ḡalmış. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yār-ı şifādāriyla üzerine meşḡ buyurup dest-ḡoş olup ke'l-evvel yerine geldi. Mu'az andan soñra Ḥazret-i ‘Osmān raḡıya'llāhu ‘anhiñ ḡilāfetine ḡadar ḡayatda oldılar Fā'ide Cibrīl-i Emīn ‘aleyhi's-selām ümem-i sālifeden ḡavm-i Lūṭ ve kavm-i Şemūd gibi nice zūr-mend ṭā'ifeyi kemter-rīşesine alup [212<sup>b</sup>] zīrūzeber itmişken rüz-ı Bedrde tedmīr-i küffār ‘uhde-i iḡtidārına muḡavvel olsaydı sipāh-ı kişver-i melekūt ile te'yīde ḡacēt olmadıḡından mā'adā ‘asker-i İslām daḡi külfet-i nizā' u iḡtişāma muḡṭāc olmaz idi. Bu şīveniñ ḡikmeti budur ki a'dā üzere ḡalebe vü zafer Seyyidü'l-Beşere mensūb olmaḡ için bir ḡizmet-i celīle yalnız zimmet-i Cebrā'ile müfevvez olmayup belki cünd-i İslāmıla teşrīk buyuruldu. Nihāyetü'l-

emr şān-ı nebevīyi tevkīr ve fīmā-ba‘d kulub-ı İslāmiyānı taṭmīn ve düşmānı taḥvīf u taḥsīr için ma‘ıyyetlerine beş biñ melā’ike-i kirām ta‘yīn buyuruldu. İbn ‘Abbās raḍıya’llāhu ‘anhumā ḥazretlerinden mervīdir ki Benū Ğıfārdan bir kimse baña naql eyledi ki ben ve ‘ammizādem rüz-ı melḥāme-i Bedrde rezm-gāha nāzır bir cebel üzere çıkup temāşā-yı gīrūdār ve ṭaraf-ı maḡlūbuñ nehb u ḡārātına teşmīr-i sā‘id-i ibtidār iderdik. Nā-gāh semādan bir kıṭ‘a şehāb zuhūr idüp kulle-i kūha qarīb olduğda derūnundan dem-be-dem şahīl-i feres istimā‘ olunmaḡla dembeste-i ḥayret olmuşiken aḡdüm ḥayzūm deyü bir şavt-ı sehm-nāk işitdik ol şavtıñ dehşetinden ‘ammizādemiñ zehresi çāk ve fi’l-ḥāl üftāde-i ḥāk-ı helāk oldu. Benim daḡı bir ramaḡ ḡalmışdır ki murḡ-i rūhum ḡafes-i tenden ṭayerān eyleye hele temāsīñ celādet-i ḡalbimi ḡıfz idüp ne ḡāl ise rehā buldum. Aḡdüm lafzı zamm-ı dāl ile teḡaddümden iştiḡāk-ı kebīr üzere emirdir. Ve Ḥayzūm ism-i feres-i Cibrīldir ol gün cünūd-ı mücennede-i ferīşteḡān sepīd ve sürḡ ve sebz ve siyāh ve zerd-gün destārlar şarınūb meyāne-i düşlerine ṭaylesan esdāl itmişler idi. Ve küffār ile kıtalleri bu ḡazveye maḡşūş olup ḡazavāt-ı sāyirede maḡz-ı meded ve teksīr-i ‘aded için meb‘ūs oldukları mezheb-i muḡtārdır. Ve daḡı İmam-ı Nevevīden ‘adem-i ihtīşāşları menḡūldür zīra Şahīḡ-i Müslimde Uḡud ḡazvesinde mücāhid-i dīn ile berāber muḡārebe eyledikleri müşbettir. ‘Uyūnü’l-insān şāḡıbi daḡı meslek-i Nevevīyi [213<sup>a</sup>] ihtiyār itmişdir. Muḡātele-i melā’ike ve remy-i ḡaşā Bedre maḡşūş olmayup Uḡud ve Ḥuneyn ḡazvelerinde daḡı olduğına zāhib olmuşlardır. Ebū Seyyidi’s-Sā‘dī ḡazretleri çeşm-i ḡaḡḡ-bīnlerine ḡışāve ṭarī olduğdan soñra buyurur ki eḡer şimdi ben Bedrde olsam ve dīdelerim görse melā’ike-i i‘zāmīñ ḡurūc eylediḡı şı‘bi size gösterirdim. Ebū Dāvud el-Māzīnī buyurur ki yevm-i Bedrde müşrikden birin ḡabz-ı taşarrufa alup ser-i nā-pākīn seyf-i ḡun-rīzim uram dir iken ḡılınc başına irmeden seri zemīne düşdi bildim ki bunu ḡatlı iden benim ḡayrımdır. Rivāyet olunur ki yevm-i Bedrde bir şiddetle rüzḡār peydā oldu ki mişli aşlā müşāhede olmuş degil. Soñra bir rüzḡār-ı şedīd daḡı şādır olup mūrūr eyledi. Soñra bir rüzḡār daḡı vakī‘ olup geḡti. Evvelki rüzḡārda Cibrīl-i Emīn biñ melā’ike ile Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ma‘ıyyetine ta‘yīn ve ikinci rüzḡārda Mikā’il ‘aleyhi’s-selām biñ melā’ike ile Şāḡıb-i Risālet efendimiziñ saḡ ṭarafına ta‘yīn ve üçüncü rüzḡārda İsrāfil ‘aleyhi’s-selām biñ melā’ike ile Şeh-süvār-ı Sālār-ı Enbiyā efendimiziñ şol

tarafına ta‘yîn olup şaf beste tûrdılar. Ammā Keşşāfiñ beyānı budur ki Cebrā‘il  
 ‘aleyhi's-selām beş yüz melā‘ike ile Şāhib-i Risālet efendimiziñ sağ tarafına Ebā  
 Bekr es-Siddīk hazretleri ile berāber tûrdılar. Ve Mikāil ‘aleyhi's-selām beş yüz  
 melā‘ike ile Seyyide'l-Beşer şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ yesārında  
 ‘Alī bin Ebī Tālib hazretleriyle berāber tûrdılar. Qāle'llāhu te‘ālā *enni*  
*mümidüküm bi-’elfin mine'l-melā’iketi kezā fī Tārihi'l-Ḥamīs*. Ammā Envār-ı  
 Tenzilde ibtidā imdād için biñ melā‘ike soñra üç biñ oldılar soñra beş biñ oldılar  
 deyü meşûrdur. Ümāme bin Sehl bin Hunejf hazretleri buyurur ki pederim baña  
 didi ki oğlum yevm-i Bedrde biz müşāhede eyledik bir kimse bir müşrike şimşirin  
 havāle eylese seyf irişmeden müşrikiñ ser-i nā-pāki zemīne düşer idi. [213<sup>b</sup>]  
 Mevāhibü'l-Ledünnide İbnu'l-Bārī hazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki evlād-ı  
 ādem ne gūne đarb olunacağın melā‘ike-i kirām bilmezler idi. Mevlā-yı Mute‘āl  
 hazretleri ta‘līm buyurup *fađribū fevka'l-a‘nāki ve’đribū minhüm külle benānin*  
 deyü buyurdu ya‘ni gerdānları üzerine ve her mefāşıla đarb idiñ murād bāşlarına  
 ve her eklerine uruñ dimekdir. Rivāyet olunur ki yevm-i Bedrde mürd olan  
 kāfirlerin gerdānları ve parmağlarında siyāh nişānları olup andan ma‘lūm olur idi  
 ki melā‘ikeniñ katl itdikleridir. Mevāhibü'l-Ledünni ve Tāriḥ-i Ḥamīs ve İktifā-  
 nām kitābda ve Siyer-i Ḥalebide ve Ravzatü'l-Aḥbābda İbn-i Merzūk  
 rahmetu'llāhi ‘aleyh hazretlerinden menkūldür ki ‘Abdu'llāh bin ‘Ömer  
 rağıya'llāhu ‘anhumādan rivāyet eylemişdir. Bir def‘a ḥasbe'l-maşlaḥa yolu qalīb-i  
 Bedre uğrayup gördi ki bir kimse zīr-i ta‘zīb ve işkencede bitāb ve nāle vü enīni  
 peyveste-i nuh kıbāb olur. Hazret-i ‘Abdu'llāh göricek yā ‘Abdu'llāh deyü nidā  
 eyledi. ‘Abdu'llāh daḥi ‘acabā muqaddem ismimi bilür mi yoḥsa ‘ale'l‘āde  
 mechülü'l-ism olarak nidā eyler deyü iştibāh iderek ol kimse cānibine müteveccih  
 oldu aman baña bir şu iḥsān eyle deyü izḥār-ı sūz-ı ‘aşaş eyledi. ‘Abdu'llāh daḥi şu  
 qaydına düşicek ‘azābına müvekkel olan siyāh çehre mehībü's-şüre bir şahş-ı  
 ğarībü'l-hey‘e olmağla yā ‘Abdu'llāh el-ḥazer ki bu kimse küştigān-ı Bedrdendir  
 şu virme deyü men‘ eyledi. Mümā ileyhden ve İmām-ı Ṭaberāniden daḥi  
 menkūldür ki ekşer ḥuccāc-ı müsliminden mesmū‘umuz olur idi ki vādi-i Bedre  
 güzarişlerinde şadā-yı kūs-ı pād-şāhī gibi āvāz işidüp nuşret-i İslāma işāret  
 mülāḥaza iderler idi bu dāsītān-ı ğarīb vicdānında bir vechile qarar-dāde olmağla  
 gāh inkār ve gāhce ğaliban zemīn-i Bedr begāyet şalb olmağla āvāz-ı pāy-ı ḥayvān

olmağa haml ider idim. Lâkin ol vâdî bütün kumluk olup ve ekşer reh-peymâyân nev' -i üştürân olmağla arz-ı şulbde ayâklarında şadâ zuhûr itmez iken kumlukda şudurı ba' idü'l-ihtimâl olduğunu iğbâr itmeleriyle te'vîl-i [214<sup>a</sup>] mezbûr fesh olup lâkin bu hâlet hayli müddet hâtırımında mücib-i hâlecân olup tâ ki tevfīk-i ilâhi ile Hârameyn-i Muhteremeyn tarafına râhî oldum. Keyfiyyet-i merkûme hâtır-nişânım olmayarak vâdi-i mezbûre ve şolumuzda ittifāk-ı râhileden ayrılıp piyâde revân olmağa başladım elimde hâlâ ümm-i ğaylân ile müsemmâ şecer-i sa' dândan bir 'aşâ olup ve yanımda devecilerden yalnız bir ğulâm-ı 'arâbî var idi ol ğulâm baña hitâb idüp bu âvâzı gûş ider misin didikde hemân haber virdikleri keyfiyet hâtırırma gelüp her müy-ı bedenim süzen-i ser-tîz gibi câmelerimden baş gösterdi kulağ tutdum vâkı' â tabl şadâsı gelür meserretten yâhûd heybetden beni temâm dehşet alup endâmıma lerze düşdi. Lâkin ol hengâmda hevâ rüzgarları olmağla ğâliba şadme-i bād ile işbu 'aşâ izhâr-ı şadâ ider deyü ihtimâl virdim haqîqatine ittılâ' istihşâli akşâ-yı âmâlim olmağla ol 'aşâyı elimden bıraktım yine kulağ tutdum ki sağ tarafdân 'ale't-tahkîk pey-der-pey kûs-ı âvâzı gelür sonra vâdî-i Bedre nüzûl olunup zemân-ı irtihâle kadar ol âvâzı mütevâren mesmû'um oldu. Ba'zı erbâb-ı haqâyıkdan ol şadânîñ istimâ'ı 'âm olmadığı daği mesmû'um oldu Muhammed bin Hüseyn hâzretleri buyurur ki kendim daği mezbûr şadâ-yı kûsı ol maħalde istima' eyledim. Şâhib-i Târîh-i Hamîs rahmetu'llâhi 'aleyh hâzretleri buyurur ki ben daği tecrübe eyledim tokuz yüz otuz altı senesinde Medîne-i Münevvere kâfilesi ile Mekke-i Mükerrmeye giderken Bedre nâzil olup bir gün anda mekş eyledik Şa'bânîñ ibtidâsında yevmü'l-erba' â şabâh namâzın edâ idüp Bedriñ şimâlinde cebel gibi bir mürtefi' -i tavîl depe verâsında tabl şadâsı kulağıma irişdi kalğup depeniñ başına çıkup benimle berâber vâfir kimse gelüp tabl şadâsını istimâ' murâd iderler idi. Ricâl u nisâ u şekâdif yüzden mütecâviz olup depeniñ başında bir şadâ gûş olunmayup depeniñ esfeline nâzil olduğda ol maħalde tabl-ı kebîr heyetinde muħaqqâkan bilâ-şek mirâren ve müte'addiden istimâ' olındı. Benim işitdiğim gibi sâ'ir nâs daği işitdiler zemân-ı tavîl ol maħalde [214<sup>b</sup>] mekş u karar olunup şavt-ı mezbûr gâh sağ gâh şol ve gâh esfel ve gâh a' lâ her cihetden târeten târeten gelür idi. Kıyâmda ve ku'üdda ve ızdıca' da işidirler idi. Ve ol-vaķit vaķt-i duħâ olup ašlâ havada rüzgâr yok idi intehâ ve daği

İbn İshāk hazretleri buyurur ki yevm-i Bedrde Ebū Cehl rezm-gāhda tebahtur ve kibr-i ‘ unvān ile bu ebyātı inşād iderek gider idi beyt

Vemā tenkāmü'l-ḥarbü'l-‘ avānī minnī.

Bā zille ‘ āmiz ḥadīsi sinnī.

Limişli hāzā veledetnī ümmī.

Şahīḥ-i Müslimde ‘Abdu'r-Rahmān bin ‘Avf hazretlerinden mervīdir ki yevm-i Bedrde şaff-ı kıtālde enşārdan iki civānkār-ı āzmūde meyānında vaḳı‘ olmuşdum ḥatırına ḥuṭur eyledi ki tevlīdi böyle iki ceng görmüş mübāriz arasında bulunsam idi dīr iken ol iki civānıñ biri beni āheste ile ṭarafına cezb idüp ey ‘ammi Ebū Cehl kimdir deyü şordı ben daḥi neylersiñ didim civān didi mesmū‘ um oldu ki Şāḥib-i Risālet efendimize sebb u ezā vü cefā ider imiş ‘Ahd eyledim ki anı gördükde gözüm gözünden ayırmayarak ya anı ḳatlı iderim ve yāḥud ḳatlı olurum deyüp ikinci civān daḥi gelüp benden Ebū Cehli şorup evvelki civānıñ kelāmı gibi tekellüm eyledi. Anlar bu sözde iken ben hoş vaḳt ve āsūde iken Ebū Cehl üstüre süvār olup meyān-ı ḥalkda cevelān iderek muḳaddemiñi ebyādla faḥr ider idi. Ol iki civānlara didim siziñ maṭlūbuñuz olan bedbaḥt Ebū Cehl budur gördüklerinde ikisi şāhin ve şīr-i ner gibi yerlerinden ılgar idüp şimşīr-i ḥūn-efşānların kılıfından ‘üryān idüp bir ḥamle ile pāy-ı murdārın sāḳından ayırup bu iki civān ‘Afrānıñ evlādları olup biriniñ ismi Mu‘ āz ve digeriniñ ismi Mu‘ avvız idi. Mu‘ āz nām dilīr dir ki Ebū Cehliñ pāy-ı murdārını bir ḍarb ile endāḥte-i ḥāk-i mezellet eyledim. Ve oḅlu ‘İkrime daḥi baña bir ḍarb urup omuzum başından kolumu ayırup ḳolum sīnem üzere aşıldı. Bu ḥāl üzere terk-i ceng itmeyüp gürūh-ı küffārı saḅ ve sol ejdervārī ḥaml idüp perişān ve kimilerini zaḥmnāk iderdim. Ḳolum sinem üzere şalındığından baña zaḥmet [215<sup>a</sup>] virir idi. Heman ḳolum ayaḅım altına alup çeküp ḳoparup yabana atdım bundan şoñra ‘Afrāzāde Mu‘ avvız daḥi irişüp bir ḍarb-ı dilīrāne ile bālā-yı esbden zemīne düşdi lakin ḥayatından bir ramaḳ bākī ḳalmış idi. Naḳl iderler ki Mu‘ āz ve Mu‘ avvız ikisi Seyyid-i Ekvān efendimize gelüp Ebū Cehliñ ḳatlı ḥaberini virdiler. Efendimiz buyurdu ki *kim ḳatlı eyledi* ikisi birden ben ḳatlı eyledim deyü iddi‘ ā eylediler Efendimiz buyurdu ki *şimşīrleriñizi pāk eylediñiz mi* lā didiler Efendimiz seyflerine naḅar buyurduḳda *ikiñiz birden ḳatlı eylemişsiz* deyüp selbini ḥūkm eyledi. Müverriḥān-ı ehl-i seyr buyurdılar Mu‘ āz ol zaḥmla ‘Osmān bin ‘Affān hazretleriñiñ vaḳt-i ḥilāfetine ḳadar ḥayatda



idi. Ve Mu'AVVIZ yevm-i Bedrde şehid olana kadar ceng eylemiştir raḍıya'llāhu 'anhumā. İbn-i 'Ukbe ḥazretleri zıkr ider ki Şeh-süvār Sālār-ı Enbiyā 'aleyhi efdalu'-ş-şalāt ve ezke't-tahiyyā efendimiz yevm-i Bedrde maḳtūl olan küffārların üzerinde tūrūp *Ebū Cehlden bize bir şahīḥ ḥaber kim getirür* buyurduḳda 'Abdu'llāh bin Mes'ūd yā Rasūla'llāh bendeñiz ḥaber getürem deyüp revān oldu. Lāşeler meyānına varup Ebū Cehliñ pāyı maḳtū' u mecrūḥ yatur başında ḥadīd zirḥ seyfini faḥzı üzerine ḳomuş bir 'uzvunu ḥarekete mecāli yoḳ yüzi üzere düşmüş İbn Mes'ūd gördükde eṭrāfin ṭavāf idüp ḥavfindan teḳarrüb itmez idi. Ziyāde ḳarīb gelüp gördü ki ḥarekete ḳudreti yoḳdur hemān sīne-i pūr kīnesi üzere su'ūd idüp riş-i murdārın eline alup el-ḥamduli'llāh öldi yā 'adüvva'llah didi İbn-i Mes'ūda Mekke de iken çok ezā vü cefā itmiş idi. Ebū Cehl gözin açup hel ene illā racūl ḳatelehū ḳavmuhū didi. Şoñra Ebū Cehl İbn-i Mes'ūda didi ki baña ḥaber vir fetḥ u nuşret kime oldu 'Abdu'llāh eytdi yā 'adüvva'llāh kime olacaḳ Allāḥ ve Rasūlüne oldu. İbn Mes'ūd buyurur ki kendi seyfim ile mu'ālece eyledim ḳatl idemedim şoñra kendi seyfiyle ser-i nā-pākini cīfe-i cesedinden cüdā eyledim. Rasūl-u Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize gelüp ḥaber virdim. [215<sup>b</sup>] Efendimiz *Allāhu'llezī lā ilāhe illā hū* deyü tekrār buyurur idi ben daḥi Allāhu'llezī lā ilāhe illū didim Rasūl-i Ekrem efendimiz benimle berāber gelüp lāşeniñ üzerinde tūrūp *el-ḥamdüli'llāhi'llezī aḥzāke yā 'adüvva'llah ḥāzā kāne fir'avne ḥāzihi'l-ümmeti* buyurdu Yenābī'-nām kitābda Ebū Cehl ma'rekede feres üzerinde cevelān iderken Mikā'il 'aleyhi's-selāmiñ tīr-i cān-şikenī şadr-ı menḥūsuna işābet idüp feresinden ḥāk-i mezellete üftāde oldıḡın 'Abdu'llāh bin Mes'ūd ḥazretleri görüp hemān 'acele varup şāhinvārī şadr-ı murdārınıñ üzerine cālīs olduḳda Ebū Cehl gözlerin açup baḳdı eytdi ki ey rā' u'l-ḡanem mürtefi' ve 'ālī mekāna şu'ūd eylediñ didi. Ve kim ḡālibdir deyü şorduḳda İbn Mes'ūd daḥi Allāh ve Rasūlü ḡālibdir ey 'adüvva'llah didi. Şoñra didi ki sen beni ḳatl idersen sen benim dişimce gelmezsiñ eḡer ḳādir iseñ ḳatl eyle didi. 'Abdu'llāh daḥi seyfini çeküp gerdānına ol ḳadar sürdü ki aşla kesmedi zīrā seyfiñ ḳabzası yoḳ idi. Ebū Cehl didi ki bıraḳ sen seyfiñi benim seyfimi al Ebū Cehliñ seyfini alup gerdanına ol ḳadar mu'ālece eyledi kesdirmedi Ebū Cehl didi ki sen ḳabza ṭarafın baña vir ve ucundan sen tūt ikisi iki ṭarafdan tūtup gerdānı üzerine vaz' idüp zor ile çekerken seyf Ebū Cehliñ elinde ḳalup ḳabza 'Abdu'llāhiñ elinde ḳaldı.

Mel'ün seyf ile İbn Mes'ûduñ ayağına urup mecrûh eyledi. Ve bir rivāyetde Ebū Cehl kabza-ı seyfi baña vir didikde İbn Mes'ûd itdi ki yā 'adüvva'llah baña mekr u hîle murād idersiñ deyü kabza tarafıñ 'Abdu'llāh aḡz idüp uc tarafın Ebū Cehl alup gerdānına vaz' idüp Ebū Cehl didi ki yā 'Abdu'llāh saña mu'āvenet iderim sen daḡi başım kesdikde şadırım tarafından ziyādece kes ki başım Muḡammede 'azīm u heybetlü görine ve Muḡammede söyle ki dā'imā ben ana 'adüvv idim bu gün 'udvānım her günden ziyādedir. 'Abdu'llāh Ebū Cehliñ mu'āvenetiyle başın kesüp ḡuzūr-ı Server-i Enbiyāya taḡdīm idüp vāḡi' ḡālī ḡaber virdikde ḡāle Rasūlu'llāh [216<sup>a</sup>] şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem *kemā innī ekremu'n-nebiyyīne 'ala'llāhi ve ümmeti ekremu'l-ümemi 'inda'llāhi kezālike fir'avnu hāzihi'l-ümmeṡi eṡeddü ve aḡlezu min firā'aneti sā'iri'l-ümem iz fir'avnu mūsā ḡine ḡuriḡa ḡāle āmentü ennehü lā ilāhe ille'llezi āmenet bihi benū isrāīle ve fir'avnu hāzihi'l-ümmete izdāde 'adāveten ve küfran ev kemā ḡāl*. Ve daḡi Kenzu'l-'İbād-nām kitābda meşūrdur ki yevm-i Bedrde re'is Ebū Cehl ḡuzūr-ı Server-i 'Ālem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize ilḡā olunduḡda şükrāne beş secde eylemişdir. Bināen 'aleyh fuḡahā-ı 'izām raḡimeḡümü'llāhu te'ālā ḡazretleri buyurlar ki bir kimseden ref'-i belā olduḡda secde-i şükr müsteḡabdır. Ve bir ni'met iḡsān olsa daḡi secde-i şükr müsteḡabdır secdeniñ ta'addudiniñ cevāzı ma'lūm olur. İbn Ḥiṡām siyerinde zıkr ider ki Ebū Bekr eṡ-Şiddīk raḡıya'llāhu 'anh ḡazretleri oḡlu 'Abdu'r-Raḡmāna nidā idüp ol vaḡt küffār tarafında idi benim mālım nerededir yā ḡabīṡ dir idi. 'Abdu'r-Raḡmān daḡi bu beytiyle cevāb virdi şı'r

Lem yebḡa ḡayru şıkketin ve ya' büb.

Ve şārimin yaḡtulu ḡullāle's-şībeb.

Mā ḡaşılı teşādüm emvācı efvāc.

İslāmiyānla ekṡer cünūd-ı bed-būd-ı küfr u tuḡyāniñ ḡaspāre-i vücūdları nā-būd-ı baḡr-i fenā ve muḡaddemāt-ı sa'y u küşişleri müntic-i renc u 'inā olup ve ekṡer şāñādidleri huşūşān sergerde-i müşrikīn şekl-i mütemeşşil-i kibri u kīn Ebū Cehl-i la'in tu'me-i şīr-i şimşīr olmaḡla yek-bāre münhezim ve ehl-i İslām fevḡ-i mā yeteşavverü'l-evḡām muḡtenim oldılar. Ḥuşūş[an] defn-i cīfe-i küffārda zümre-i ebrār zaḡmetkeş olmamaḡ için ecsād-ı dūzaḡ-me'ād-ı müşrikīni ḡasbe'l-emri'l-ālī bir çāh içre mütevādī['] eylediler. Cīfe-i Ümeyye ibn Ḥalef zırḡ içinde şişmiş olmaḡla çāha naḡl nā-mümkün olduḡından küşti-ḡāhında pūşide-i seng u ḡāk

eylediler. Enes bin Mālik radıya'llāhu ʿanh hazretlerinden mervīdir ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiz yevm-i Bedrde ğazādan bir ğün aqdem filāniñ ve filāniñ dūşicek yerleri budur deyü işāret buyurmuş idi. Buyurduğı vech üzere muʿcize-i bāhireleri zāhir olup qalīb-i Bedre cīfeleri ilkā ile emr buyurduqdan şonra mezbūr qalīb üzerine gelüp [216<sup>b</sup>] hayatda olana hiṭāb ider gibi. *Yā ehle'l qalibi bi'se ʿaşireti'n-nebiyyi küntüm li-nebiyyiküm kezebtümünī ve şaddekanı'n-nāsu ve aḫractumūnī ve āvāni'n-nāsu ve qateltumūnī ve naşarani'n-nāsu yā ehle'l-qalibi hel vecedtu mā veʿade rabbuküm ḫaqqan fe innī qad vecedtu mā veʿadenī rabbi ḫaqqan* didikde aşāb-ı Rasūl-u Ekrem yā Rasula'llāh bir alay cansız cīfelere hiṭāb idersiz didiklerinde *leqad ʿalimū enne mā veʿadehum rabbuhum ḫaqqun* buyurdu. Ḥadīş-i Enesde müslümanlar didiler ki yā Rasūla'llāh cīfe olmuş qavmi nidā idersin didiklerinde *mā entüm bi esmeʿa minhum lemmā eḫülū velākinnehüm lā yestetīʿūne en yücībūnī* yaʿni sizler anlardan ziyāde istimāʿ idici degilsiz faqat anlarıñ baña cevāba iqtidārları yoqdur. İbn ʿUkbe bu rivāyet gibi Nāfiʿ hazretlerinden ve ʿAbdu'llāh ibn ʿÖmer hazretlerinden rivāyet eylemişdir. Ḥassān bin Şābit radıya'llāhu ʿanh hazretleri buyurur

ʿUrfet diyāra zeynebe bi'l-keşibi  
Keḫazzi'l-vaḫyi fi'l-veraḫi'l-qaşibi

Tedāvelehā'r-riyāḫu ve küllü cevni  
Mine'l-vesmiyyi münhemirin sekūbi

Feemsā resmühā ḫalaqan ve emset  
Bi-bāben ba'de sākinihe'l-ḫabibi

Fedaʿ ʿanke't-tezekkūra külle yevmin  
Ve rudde ḫazāzete'ş-şadri'l-keibi

Ve ḫabbir bi-e'llezī lā ʿaybe fihi  
Bişidḫin ğayri iḫbāri'l-kezūbi

Bimā şaneʿ a'l-melikū ḡadāte bedrin

Lenā fī el-müşrikīne mine'l-naşībi

Ġadāte ke'enne cem' ahümü hırāu  
Bedet erkānuhu cinħa'l-ğurūbi

Fevā feynāhumu minnā bicem' in  
Keüsdī'l-ğābi mürdānin ve şībi

Emāme Muħammedin ħad āzerūhu  
'Ala'l-a' dāi fī lefhi'l-ħurūbi

Bieydīhim şavārimu mürhefātün  
Ve küllü mücerrabin ħāzi'l-ku' ūbi

Benū el-evsi'l-ğatārifu āzerathā  
Benū'n-neccāri fi'd-dīni'ş-şalībi

Feğādernā ebā cehlin şarī'an  
Ve 'utbete ħad tereknā bi'l-cebūbi

Ve şeybete ħad tereknā fī ricālin  
Zevī ħasebin izā nüsibū nesībi

Yünādīhim rasūlullāhi lemmā  
Ķazefnāhum kebākibe fi'l-ħalībi

Elem tecidū ħadīşi kāne ħaħħan  
Ve emrullāhi ye'ħuzu bi'l-ħulūbi

Femā nateķū, velev nateķū leķālū  
Şadaķte ve kunte zā ra'yin muşībi

[217<sup>a</sup>] ‘ādet-i Fahr-i Risālet ‘aleyhi efdāle’ş-şalāt ve ezkeye't-taḥiyyāt bir gāzāya ḥurūclarında üç gün tevķif [tevaḳḳuf] buyurlar idi. Burda daḥi ba‘de'n-nuṣret ve'l-feth üç gün meḳs u karar buyurup ṣoñra Medīne-i Münevvere ṡarafına taḥvīl-i ru‘yet zafer-peyker olduḳda Rasūl-i Ekrem ṡalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz aṡḥābıyla berāber kenār-ı çāhda ‘ināneṡ olup her birine isimleriyle yā fūlān bin fūlān yā fūlān deyü nidā buyurduḳdan ṡoñra *eyessurukum ennekūm eṡa‘tumu'llāhe ve rasūlehū feinnā ḳad vecednā mā ve‘adenā rabbunā ḥaḳḳan fehel vecedtǖm mā ve‘ade rabbukūm ḥaḳḳan* deyü buyurduḳda Ḥāzret-i ‘Ömer raḳıya'llāhu ‘anh yā Rasūla'llāh eṡbāḥ-ı bī-ervāḥa mı ḥiṡāb buyurursız didikde Rasul-i Ekrem ṡalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki *nefs-i nefīs-i Muḥammediyem yed-i ḳudretinde olan Mevlā-yı Müte‘āl ḥāzretlerine ḳasem iderim ki siz anlardan ziyāde iṡitmezsiz. Anlar iṡidirler lakin redd-i cevāba istita‘atları yoḳdur* deyü buyurdu. Ḥāzret-i Ḳatāde buyurur ki ehl-i ḳalībi Mevlā-yı Müte‘āl ḥāzretleri iḥyā idüp ḳavl-i Rasūl-i Ekrem efendimizi istimā‘ eylediler. Bunlarıñ iḥyā olunmaḳlıḳı tevbiḥen u taṡḳiren ve ḥasreten u naḳmeten ve nedāmet u ḥaḳāret u ‘azābları müṡted olsun içündür intehā. Bedī‘a-i ‘allāme-i zamān İbn-i Cābir ‘aleyhi raḥmeti'l-gāfir ḥāzretleri mülḥame-i kübrā-yı Bedri bu gūne naḳımla beyān itmekle. Bi‘ayniḥi ṡebt olundu.

Bedā yevme Bedrin ve hüve ke'l-Bedri ḥavlehū.

Kevākibun fī ufḳi'l-kevākibi

Tencelī ve cibrilū fī cūndi'l-melā'iki dūnehū

Felem tūfiḳ a‘dāde'l-‘adüvvi'l-muḥazzil

Ramā bi'l-ḥaṡā fī evcūhi'l-ḳavmi ramyeten

Fe-ṡerredehūm miṡle'n-ne‘āmi bi-müceffeli

Vecādilhūm bi'l-müṡrifiyyi fesellimū

Mücādeletün bi'n-nefsi külle müceddele

‘Ubeydetü sel ‘anhüm ve ḥamzetü vestemi‘

Ḥadīṡühüm fī zālike'l-yevmi min ‘alī

Hüm ‘atebū bi's-seyfi ‘utbete iz ‘adā

Fezāka'l-velīdū'l-mevte leyse lehū velī

Ve şeybetü lemmā şābe havfan tebāderet  
İleyhi'l-‘ avāli bi'l-ḥizabi'l-mu‘ acceli

Ve cāle ebū cehlin fe-ḥaḳḳaḳa cehluhū  
[217<sup>b</sup>] Ğadāte tereddī bi'r-redī ‘ an tezellūli

Fe-edḩa ḳalīben fī'l-ḳalībi ve ḳavmehū  
Yüemmūnehū fīhā ilā şerri menzili

Vecāehüm ḩayru'l-enāmi müvebbiḩan  
Fe-füttiḩa min esmāihim külle maḳfeli

Ve aḩbera mā entüm bi esme‘ a minhümü  
Velākinnehüm lā yehtedüne li-maḳveli

Selā ‘ anhümü yevme's-selā iz teḩāḩakū  
Fe‘ āde bükāen ‘ ācilen lem yüecceli

Elem ya‘ lemū ‘ ilme'l-yaḳīni bi-şıdḩihī  
Velākinnehüm lāyerici‘ ūne bi ma‘ ḳılı

Feyā ḩayra ḩaḩḳı'llāhi cāhūke melcāī  
Ve ḩubbuke zuḩrī fi'l-ḩisābi ve mev‘ilī

‘ Aleyke şalātün yeşmilü'l-āle ‘ arfehā

Ve aşḩābike'l-iḩbāri ehle't-tefeḩḩuli

Kitābu'l İktifāda mezkūrdur ki vaḩtā ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz küffārīñ lāşelerin ḳalībe ilḳā ile emreyledi. ‘ Utbe bin Rebī‘ a[y]ı tıttup köpekvāri sürüyüp ḳalībe ilḳā iderken Şāḩib-i Risālet efendimiz Ebī ḩuzeyfe bin

‘Utbeniñ vechine nazar idüp gördi ki vechi tağyir olmuş. Buyurdılar ki yā *Ebā Huzeyfe pederiñi bu hāl üzere qalibe ilkā eylemekden hātırına bir şey hutūr mı eyledi* buyurdunda Ebā Huzeyfe lā va'llāhi yā Rasūla'llāh benim pederimde şek şübhem yok faqat pederim ‘ilm u re’y u fazl şāhibi bir zāt idi dā'imā recā iderdim ki kendüye hidāyet irişüp İslāmı kabul ide faqat teessüfüm kāfir olduğu hālde vefāt eyledigidir didikde Efendimiz Ebā Huzeyfeye hayır du‘ā buyurdılar. Şoñra Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz emr idüp ‘asākirde olan ğanā'imi cem‘ eylediler. Yevm-i Bedrde ‘asker-i İslām üç kısım üzere idi. Bir kısmı a‘dā ile muqātele iderler idi ve bir kısmı sāyebān-ı Seyyidü'l-Ekvān havālisinde tūrüp Şāhib-i Risālet efendimiziñ hıfz [u] hārāsetinde olurlar idi. Bu üç tā'ife-i muvaḥḥidiniñ da‘vāları bu idi ki māl cem‘ idenler ğanīmet bizimdir dirler idi ve muqātele idenler va'llāhi eger biz olmamış olsa idik siziñ yediñize māl nerden girer idi bizler eger kıtāl ile meşğül olmasak sizler māldan maḥrūm olurduñız [218<sup>a</sup>] ve Server-i Enbiyā ‘aleyhi's-şalātu vesselām efendimiziñ hıfz [u] hārāsetiyle meşğül olduk ğanīmete biz sizlerden eḥaḳḳ u evlāyız dirler idi. İbn İshāḳ ḥazretleri buyurur ki şoñra Seyyide'l-Ebrār ‘aleyhi efdālu's-şalavāt efendimiz fetih müyesser olduğda Medīnede ehl-i ‘āliye tarafına müjdeci ‘Abdu'llāh bin Revāḥa ḥazretlerin irsāl buyurdu. Ve ehl-i sāfileye Zeyd bin Ḥarişe ḥazretlerin irsāl buyurdu. Tārīḫ-i Ḥamīde ve Mevāhibü'l-Ledünnide meşḫūr olan Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Bedr ğazāsından mäh-1 Ramazāniñ āhirinde ve mäh-1 şevvaliñ ibtidāsında fāriğ olduğda Zeyd bin Ḥarişe ḥazretlerin Medīne-i Münevvereye beşir ba's buyurup müşārunileyh Medīneye vaqt-i duḥāda Server-i Enbiyā efendimiziñ kerīme-i muḥteremeleri Rukiyye ḥazretleri irtihāl-i dār-ı beḳā buyurup Medīnede mevcūd olanlar defn iderken ve yāḥud defninden henüz fāriğ olmuşlar idi. Efendimiziñ irsāl buyurduğu beşir dāḥil oldu. Ḥazret-i ‘Osmān bin ‘Affān kerīme-i muḥtereme-i Risālet-Penāh için ruḥsat-ı seniyye-i Ḥazret-i Nebeviyye ile Bedrden teḥallüf eylemiş olmağla beşir Ḥazret-i ‘Osmāni cenāze namāzı kıldıkları muşallāda mülākī olmuş. Ve ol maḥalde nās başına cem‘ olup havādiş-i Bedri istifsār iderler idi cevāblarında ‘Utbe bin Rebi‘ a ve Şeybe bin Rebi‘ a ve Ebū Cehl bin Ḥiṣām ve Zem‘ a bin el-Esved ve Ebu'l Büḥteri bin Ḥiṣām ve Ümeyye bin Ḥalef ve Ḥaccāciñ evlādları Nebīhu ve Münebbih ve fülān ve fülāñ cümlesi ḳatlı olup Bedr qalibine ilkā

olundu. Zeyd bin Hārişeniñ oğlu ey pederim şahîh mi söylersin didikde va'llāhi ey oğlum hilāfım yokdur deyü buyurdu. Ahāli-i Medīne bu ğazāya te'accub iderken ol gün Sālār-ı Enbiyā Medīne-i Münevvereye teşrīf buyurup Medīnede mevcūd olanlar Efendimize ve aşhāb-ı Bedre istikbāl idüp şanādīd-i Kureysiñ gerdānlarında ve ayaklarında silsile-bend esīr görüp taşdıķ eylediler. Esirler kırık dört esīr olup içlerinde 'Ukbe bin Ebī Mu'ayt ve Nađr bin Hārişe mevcūd idi. Ve ehl-i Medīne aşhāb-ı Bedre tehniye idüp ğazāların tebrik iderler idi. Aşhāb-ı Bedrden biri bizlere niçün tehniye idersiz bu ğazā bizim [218<sup>b</sup>] zūr-ı pāzūmuzla olmadı didikde ya neden fetih-müyesser oldu deyü şordılar. Ol kimse didi ki bizler küffār üzerine şimşir havāle iderdik seyfimiz irişmeden kāfiriñ başı yāhūd bedeni zemīne düşer idi. Bizler cīfelerinden başların keser idik deyü olan ğarā'ibi naķl iderken sem'-i sa'adet-i Risālet-Penāha resīde oldıkda tebessüm buyurup *bu işler mele'-i a'lāniñ fi'lidir* deyü buyurdu. Hāşıl-ı kelām Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bedrde ğanīmet üzerine Benī Māzinden 'Abdu'llāh bin Ka'b hazretlerin nāzır naşb idüp ordu-yı hümāyuna şedd-i rihāl ile emr olunup mevkib-i hümāyun Međiķ-i Şafrādan geçüp Nāziye ile Međiķ beyninde Sebernām mekāna nāzil olup Seber cebel vezninde kezā fi'l Kāmus ve ol maħalde ğanīmet 'ale's-seviyye taķsīm olındı. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ol kısmetden Haccāciñ oğlu Münebbihiñ seyfini aħz buyurdılar aña zūlfikār dirler idi. Ve Ebū Cehliñ üzerinde ğazve eylediği devesini aldılar şoñra ol maħalden Ravhā-nām mevzi'e 'aẓīmet buyurdılar. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Şafrada iken gerden-beste-i ğıll u zül-i esīr olan müşrikin ru'sāsından Nađr bin el-Hāriş kelle-i beden-i hizlān olan kelle-i nikbet-i nişānların bā-emr-i nebevī şir-i hūdā 'Aliyyü'l-Mürtezā hazretleri destarı şimşir ile hendek be'idü'l-fevr-i cehenneme ğıldān eyledi. Şoñra 'Areku'z-Zubye-nām maħalle teşrīflerinde 'Ukbe bin Mu'aytiñ katline fermān buyurup siyāset-ġāha kudūmūnda yā Muħammed küçük kızlarım olmağla anları kime sifāriş ideyim didi Efendimiz buyurdılar ki *cehenneme sifāriş eyle* deyü buyurup ol ānda ser-i nāpākin beden-i murdārından cudā idüp rüh-ı murdārın āşiyān-ı cehenneme irsāl eylediler. Bu iki bedbaht Şāhib-i Risālet efendimize ezā vü cefāyı ziyāde idüp 'Ukbe-i mel'un Mescid-i Hārāmda namāz kılariken deve cīfesin zuhr-ı sa'adetlerine ilķā itmiş idi. Kitābu'l İktifāda beyān ider ki Nađr bin el Hāriş katl



olundıkda kız karındaşı K̄ile-nām hātūn gūş idüp bu beyâtları inşâd eylemişdir.  
Ş‘ir [219<sup>a</sup>]

Yā rākiben enne'l-eşīle mezānnetin  
Mīn şubhī hāmīsetin ve ente muvaffaķu

Ebliğ bihā meyyiten bi enne tahtīyyetin  
Mā en terāke biha'r-rekā'ibu tuhfeku

Minnī ileyke ve ‘abdetin mesfūhatin  
Cādet bevākifihā ve uḫrā tuḫanneķu

Hel yesme‘u'n-Naḍru in nādeytühū  
Em keyfe yesme‘u meyyitün lā yentıķu

E Muḫammedün yā ḫayra zanvi kerīmetin  
Fī ḫavmihā ve'l-fahlū fahlün mu‘riķu

Mā kāne ḍarrake lev menente ve rubbemā  
Mīne'l-fetā ve hüve'l mufīzu'l-muḫneķu

Fe'n-naḍru aķrabu men esret ḫarābeten  
Ve eḫaķķuhum in kāne ‘ıtķun yu‘teķu

Zallet suyūfe benī ebīhi tenevvüşehū  
Li'llāhi erḫāmūn hünāke teşeffeku

İbn Hışām ḫazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize bu şi‘r vāşıl olundıkda buyurdı ki *eger ḫatl olunmazdan aķdem bu şi‘r mesmū‘um olsaydı kız karındaşına bağışlayup ḫatl itmez idim* intehā. Naḍr bin Hārişīñ dem-i ḫatlinde Şāḫib-i Risālet efendimiz ol gümrāha bir nigāh buyurmaķla hem-zencīr oldığı esīriñ birine va'llāhi Muḫammed katlī feinnehū nażar bi‘ayneyni fī-himi'l-mevtü deyü küşte-i tıĝ-i Muḫammedī olacaĝını ḫaber virdikde esīr-i mezbūr ḫavfiñdan böyle ḫan idersiñ deyü tesliye virdi. Ba‘dehū

Mus'ab bin 'Umeyre hitâb idüp seniñ cümleden ziyâde baña kurbetiñ olmağla  
 Hazret-i Muhammedden sâ'ir esîrler mu'âmesine teşrik itmemeleri bâbında rica  
 eyle deyü niyâz-kâr olmağla Mus'ab daği sen Qur'an-ı Mübîn ve Rasûl Güzîn  
 haklarında gün-â-gün herze ve ziyâne cesâret ve aşhâb-ı kirâma şetm u ezâ  
 eylediğîñ hasebiyle kendi sū-i şanî' iñdir deyü çehre-i niyâzına tabanca-zen redd u  
 ta'nîf oldu. Ma'reke-i mezbûrda esîr-i dest-i islâmiyân olan düşmandan münba'id  
 sipâh-ı İslâmla ihtîşam itmemek mu'âhedeysiyle Ebû Gurre şâ'ir nâm merd-i rezîl  
 meccânen tahliye-i sebîl olındı. Ba'dehû tahrik-i baht-ı bed ile nakz-ı 'ahd-i  
 Aḥmedî idüp Uḥud gazâsında cezâ-yı mâ yelikini idrâk eyledi. Andan ikbâl u iclâl  
 ile Medîne-i Münevvereye teşrif ve kudüm-i meyâmin lüzüm-ı 'âlîleriyle ol  
 belde-i tayyibeyi kemâ fi'l-evvel [219<sup>b</sup>] taltîf buyurduklarında bir merhâle gerüde  
 kalan üserâyı aşhâb-ı kirâma tevzî' ve ol gürüh-ı eşrâra vech-i ḥayr ve şevâbı  
 irşâd ve ḥakîmâne sevk-i tarîk-i sedâd itmeleri bâbında şahabe-i güzîne tenbîh  
 buyurdılar. Kâsım bin Şâbit ḥazretleri Delâ'ilinde zikr ider ki Kureyş Mekkedden  
 Bedr tarafına müteveccih olduklarında hâtifden bir cinn Mekke üzerine İslâm ile  
 muḳâtele oldığı gün bu ebyâtı inşâd ider idi bülend-i âvâz ile şadâsı güş olunup  
 şaḥış görünmez idi. Ş'ir.

İzâ re'e'l-ḥayfitüne Bedran vaḳî'aten  
 Seyenkaḍḍu minhâ ruknū kistrâ ve kayserâ

Ebâdet ricâlen min lüeyyin ve ebrazet  
 Ḥarâ'idün yaḍribne't-terâ'ibü ḥusserâ

Feyâveyḥa men emsâ' adüvve muḥammedin  
 Leḳad câre'an ḳaşdi'l-hüdâ ve teḥayyerâ

Nâşide meni'l-ḥanîfiyyün deyü şorduklarında cevâbında Muhammed ve aşhâbıdır  
 didi. Kureyş Bedrde münhezim olup firâr idenlerden evvel Mekkeye gelen  
 Ḥusayman bin 'Abdu'llâh el-Ḥuzâ'î idi. Mezbûr 'Abdu'llâh Mekkeye geldikde ne  
 ḥaber vardır deyü şordılar. Ol daği 'Utbe bin Rebîa' ve Şeybe bin Rebîa' ve  
 Ebu'l-Ḥakem bin Ḥişâm ve Ümeyye bin Ḥalef ve Zem'a bin el-Esved ve Ḥaccâc  
 evlâdları Nebîh ve Münibbih ve Ebu'l-Büḥterî İbn Ḥişâm cümlesi mürd oldılar  
 deyü ta'dâd iderken Şafvân bin Ümeyye Ḥicrde câlis idi. Ve bunuñ şanâdîd-i

ureysi'n maqtul olduėın ta' dād iderken iřidir idi hemān řafvān didi ki va'llāhi bu kimse cūnūn geturmiř soru'n baalim beni bilur mi didikde bu kimdir deyū řordılar ol daėı řafvān bin 'Umeyyedir va'llāhi babasını ve biraderini atlı eylediler gurdum didi. Ebū Rāfi' azretleri buyurur ki 'Abbāř bin 'Abdu'l-Mutalib azretlerini'n kolesi idim İslām hānemize dāhil olup azret-i 'Abbās ve ehl[i] Ūmmū'l-fa'zl ve ben İslāmla mūřerref olmuř idik. azret-i 'Abbās avminden ictināb idup İslāmın izhār idemez idi ve Ebū Leheb Bedrden teėalluf idup bedeline 'Ař bin iřām bin Muėireyi irsāl eylemiř idi. Bundan řo'nra ehl-i İslāmın ġālib u muzaffer ve kuffār-ı li'ām maėlūb u mūdber oldukları peyāmın Ebū Süfyān bin ariř iřāl eyledi. [220<sup>a</sup>] Zaėm-ėurde bismil-nīm-i mürde gibi ne hāl ise Mekkeye vāřıl olup Ebū Leheb gurdükde aėvāl-i ureysi istifsār eyledi. Ebū Süfyān bundan ġayrı olmadı ki 'asākir-i İslāma muābil olduėımızda heman aramızı virdik dil-ėāhları üzere istediklerin atlı ve esir eylediler. Va'llāhi bu bābda bir kimseye levn itmeme zirā beyne's-semā' ve'l-arđ vāfir sepīd-pūř eblaqsūvār kimseler gelup bizimle ceng eylediler. Bir ferdi'n anlara muāvemeti avza-i imkānda deėil idi didi. Ol eřnāda ġulām-ı 'Abbās Ebū Rāfi' bir kūřede oturup istirā-ı ihbār ider idi bi-ihtiyār ol kimseler melā'ikedir didikde Ebū Leheb mültehib-i ġazab olup Ebū Rāfi' i'n ehresine bir abanca urdı heman Ūmmū Fa'zl alkup gitdi mel'ūn köpek efendisi bunda olmamaėla ġulāmını leked-kūb-ı taėir itmegi sa'nā gostereyim deyū Ebū Lehebi'n bařına bir deste ub ile urdı. Ebū Leheb or u zelīl alkup nikbet-ėānesine gitdi. Bir hafta mürur itmeden el-'ıyaze bi'llāh řadme-i marāz-ı 'adese ile āk-niřin-i bīmārī olup marāz-ı mezbūr imrāz-ı sāriyeden olmaėla tā'ife-i 'arab be-ėāyet teře'üm itmegin mübtelā olanlardan ġürizān olurlar idi. Bu sebeble evlād u 'ıyāli daėı teėāřı eylediler. Bu hāl-i zār ile muaddemce 'āzim-i dāru'l-bevār olan yārānına mülhā oldu. İnzimām-ı arāret-i hevā ile üç ġüne adar a'zā-yı lāřesi mütelāři olmaėla ta' affūnünden nāřı kimsede udret-i taarrüb olmayup āhir-i kār ta'n u teřnī'-i ureyřden 'ār idup bir ufre-i 'amī afr idup İradan uzun aėaclar ile cīfe-i keřifese ref' iderek ol ufreye getirup ilkā ve la'n ve naqr-ben gibi seng-sār iderek setr ve ihfā eylediler. Rivāyet olunur ki azret-i 'Ā'iře rađıya'llāhu 'anhā ol maalden mürur iderken burnını tıtuup geđer idi. Buħārī řaėilinde taħric ider ki Ebū Leheb mürd olduėdan řo'nra ba'zı ehli ru'yāda gürup hālinden řorduėda dimiř ki bunlardan mā'ada bir rāėat

görmedim deyü parmakların gösterir imiş sebbābe ve ibhām parmaklarının arasında şu zuhūr idüp anıñla teskīn-i harāret-i nār-ı cahīme medār olur imiş. Bu kerāmet Süveybe cāriye müjde-i velādet-i Hayru'l-Beşer [220<sup>b</sup>] ile geldikde mezbūr parmaklarıyla işāret idüp ‘ıtk eyledigidir. Fakīh İsmā‘īl el-Haḍramī ḥazretlerinden rivāyet olunur ki bu zāt Mekkeye teşrīflerinde eş-şeyḥ Muḥibbū’l-Ṭaberī ḥazretlerinden Mekkeniñ esfelinde ‘umre yolunda iki ḳabir var nās ol ḳabirleri recm iderler aşlı nedir deyü su’āl eyledikde Muḥibbū’d-dīn Ṭaberī ḥazretleri buyurdı ki mezbūr iki ḳabriñ ḳışşası Benī el-‘Abbāsda bir gün şabāḥ vaḳtı gördiler ki Ka‘be-i Mu‘azzamaya necāset sürmüşler bunuñ fā‘ili kimdir deyü adamlar ta‘yīn idüp maḥfice kīne ol fi‘lī iderken tūtop emīr-i Mekke emīrū’l-mü’minīn ṭarafına bu ḥaberi irsāl eylediler. Emīrū’l-mü’minīn şalb ile emr idüp ol mekāna ikisin birden şalb eylediler ile’l-an ol iki ḳabri recm iderler kezā fī Baḥri’l-‘Amīḳ. Ammā ehl-i Mekke ‘ındinde ḳabr-i Ebū Leheb deyü meşhūrdur aşlā aşlı yoḳdur intehā. Bedrde giriftār-ı silsile olan üserālarıñ içinde ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib ḥazretleri olup anı esīr iden Ebu’l-Yesir Ka‘b bin ‘Ömer ve’l-Enşārī idi. Mezbūr cüssede gāyet şaḡīr ve ‘Abbās gāyet kebīr olduğından ‘Abbāsa şordılar ki Ebu’l-Yesir seniñ bir pāzuñ ḳadar gelmez bu seni naşıl esīr eyledi didiler. ‘Abbās eytdi ki benim gözüme cebel gibi görüñdidi Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ebu’l-Yesire buyurdı ki *‘Abbāsı ne gūne esīr eylediñ* Yesir daḡı eytdi ki baña bir kimse mu‘āvenet eyledi. Müddet-i ‘ömrümde ol kimseyi görmedim ve bilmem didi. Şāḡīb-i Risālet efendimiz buyurdı ki *leḳad e‘āneke ‘aleyhi melekūn kerīm.* Ve esīrleri muḥkem ḳayd-ı bend idüp ‘Abbāsı daḡı berāber alup esīrleriñ āḡ-ı enīninden ol gice Efendimiziñ rāḡatı selb olup dīde-i ḡaḳdīdelerine ḡā‘b ṭarī olmadı. Aşḡābdan ba‘zıları şordı ki yā Rasūla’llāḡ niçün bu gice ḡā‘be varmazsız buyurdı ki *‘Abbāsıñ enīni dīdemden ḡā‘bı selb eyledi* buyurduḳda aşḡābın biri ḳalkup ‘Abbāsıñ bendin taḡfīf eyledikde ‘Abbās rāḡat olup enīni kesildi. Bir müddetden şoñra [221<sup>a</sup>] Efendimiz şordı ki *‘Abbāsıñ enīni ḳulaḡıma gelmez* didiler ki bendin taḡfīf eyledik rāḡat oldu *fe’al zālike bi’l-üsārā küllihim* deyü taḡfīf ile cümlesine emr eyledi. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki *yā ‘Abbās kendi nefsiñ için ve ḳarındāşlarıñ oḡulları ‘Akīl bin Ebī Ṭālīb ve Nevfel ibnu’l-Ḥāriş bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib ve ḡalīfiñ ‘Utbe bin Cuhdem için seniñ mālñ çoḳdur bunlar için fidā vir* buyurdı. ‘Abbās didi ki ben

müslümân olmuş idim bunlar beni cebren ve qahren göturdiler didikde efendimiz buyurdu *yā ‘Abbās bu kelāmıñ haqıqatın Mevlā-yı Müte‘āl hazretleri bilür eger kelāmıñda şadıq iseñ saña ecr ihsān ider. Ammā zāhir-i hālīñ bizim üzerimize geldiñ* deyü buyurdu. ‘Abbās hazretleri ise on kimseniñ biri idi ki Qureysiñ ta‘āmına tekeffül idinmişler idi günde biri küffāra ta‘ām verirler idi ol gün nevbet Hazret-i ‘Abbāsa gelmiş idi. Gavgaya gelmişler olmağla bahā-yı ta‘ām yigirmi vuqkiye berāber idi ki kendini esir idüp aḥz itmişler idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize didi ki mezbūr yigirmi vuqkiye ki benden aḥz eylediler anı fidāma ḥesāb eyle. Efendimiz şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem *lā ol şey ki seniñle bulunmuşdur. Anı ḥüdā-yı lem yezel bize ihsān eyledi ol ḥesāba girmez* deyü buyurdu. Ol gün ‘Abbās hazretleri yüz vuqkiye altuna ve birāder zādesi ‘Aḳīl bin Ebī Ṭālib seksan vuqkiye altuna kat‘ olunmuş idi. Bunları talebde ‘Abbās hazretleri buyurdu ki *yā Muḥammed ‘ömrüm oldukça Qureys meyānında baña el uzatdırup sā’il ideceksin didikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki ehlīñ Ümmü'l-Fazla virdiğīñ altunlar nerde kaldı ki Mekkede vaqt-i ḥurūcuñda virmiş idiñ ve didiñ ki baña ne olacağın bilmem eger baña emr-i ḥaḳ vāki‘ olur ise bu altun saña ve ‘Abdu'llāh ve ‘Ubeydu'llāh ve Fazl ve Kuşem ya‘ni evlādlarına deyü virdiñ* didikde Hazret-i ‘Abbās didi ki bu seniñ neden ma‘lumuñ oldu. Server-i Enbiyā efendimiz buyurdu ki *baña rabbim olan Ḥüdā-yı [221<sup>b</sup>] bī-çün haber virdi* didikde Hazret-i ‘Abbās eşhedü enneke şadıq ve en lā ilāhe illa'llāh ve enneke ‘abduhū ve rasūluhū deyüp İslāmın izhār eyledi. Ve bu āyet-i kerīme Hazret-i ‘Abbāsiñ ḥaḳqında nāzil oldu nesteizu billāh *ḳul limen fī eydikum mine'l-esrā in ya‘lemi'llāhu fī ḳulūbikūm ḥayran ey imānen yu’tikūm ḥayran mimmā uḥiẓe minkūm mine'l-fidā-i ve yağfir lekūm va'llāhu ḡafūrun raḥīm*. Hazret-i ‘Abbās raḍıya'llāhu ‘anh fidāyı temāmen virdi. Ve daḫi rivāyet olunur ki Hazret-i ‘Abbās buyurdu ki yigirmi vuqkiye fidā virdim Mevlā-yı Müte‘āl hazretleri baña bedeline yigirmi ‘abd ihsān eyledi cümlesi ticāret ider idi. Ve her biriniñ sermāyesi yigirmi biñ dinārdan kem degildi ve zemezmi daḫi baña ihsān eyledi Mekkeniñ cemī‘ mālından ziyāde ‘indimde mağfıret idi muntazır olurum ol daḫi ḥāşıl oldu deyü buyurdu. Ba‘zılarıñ ‘indinde fidā-yı ‘Abbās kırk vuqkiye ve ba‘zılar yigirmi zehb idi didiler. Rivāyet olunur ki Hazret-i ‘Abbāsdan fidā taleb olunduğda mübālağa olunur idi. Hazret-i ‘Abbās

Seyyidü'l-Beşer efendimize didi ki ben seniñ 'ammiñ olmağla bu kadar fidā isterseñ didikde *yā eyyühe'n-nebiyyü kul li-men fī eydiküm* āyet-i kerimesi nāzil oldu Hāzret-i 'Abbās buyurdu ki *yü'tikum hayran mimmā uḥize minküm* āyet-i kerimesin tilāvet buyurduğda temenni iderdim ki benden ziyāde aḥz ide deyü. Rivāyet olunur ki Rasül-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize yevm-i Bedrde yetmiş 'aded esir getürdiler anlarıñ derünunda Hāzret-i 'Abbās ve 'Akīl berāber idi. Şāhib-i Risālet efendimiz ḥavāşş-ı aşḥābla şūrā idüp bunlardan fidye aḥz itmek mi evlādır yoḥsa fidyeden vazgeçüp katl itmek mi evlādır buyurduğda Hāzret-i Ebā Bekr eş-Şiddīk raḍıya'llāhu 'anh yā Rasūla'llāh bunlar cenāb-ı Risālet-Me'ābınıñ ehl-ü 'aşiretiñdir. Bunlardan fidye aḥz idüp āzād buyursañız ḥoş olur belki hidāyet-i Rabbānī irişüp soñra müslümān olurlar didi. Hāzret-i Fārūk raḍıya'llāhu 'anh yā Rasūla'llāh izn-i şerīfiñiz ile bu kavm-i lāimi mazhar-ı ḥisām ideyim didi. Rasül-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz kelām-ı Fārūka tevcīh-i sāmi'a-i işğā [222<sup>a</sup>] buyurmadılar. Qalkup kelām-ı evveli tekrār idüp yā Rasūla'llāh bunlar kāfirlerdir seni tekzīb eylediler ve seni Mekkedden iḥrāc eylediler. Mevlā-yı Müte'āl ḥāzretleri seni fidyeden ḡanī eyledi. Baña ruḥşat vir kendi qarābetimden fūlan kimseyi ben katl ideyim ve 'Alī ve Ḥamzaya ruḥşat vir 'Abbās ve 'Akīliñ boynun ursunlar didi. 'Abdu'llāh bin Revāḥa yā Rasūla'llāh bu vādide ḥaṭab çoğdur anları derün-ı ḥaṭaba sürüp bir āteşle cümlesin iḥrāk idelim didikde 'Abbās ḥāzretleri kaṭa'te raḥmeke buyurdu. Rasül-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz süküt idüp bir cevāb virmedi. Bir rivāyetde def'a-i şāniyede Ebū Bekr qalkup yā Rasūla'llāh ol bed-nihādlar her ne kadar millet ve 'akīdet cihetiyle yeksāneler ise ta'alluḫ-ı neseb mülābesesiyle aḫrabā olduklarından mā'adā bi'avnihi te'ālā anlara ḡālib u muzaffer oldıñız münāsib görölür ise ḥün-bahā ile madde-i ḥayātların temdīd olunup bu vechle sipāh-ı İslām 'ucālete'l-vaḫt bir miḫdār taḥşil-i şervet ve umūrlarında iktisāb-ı kuvvet eyleyeceklerinden mā'adā mercūdur ki ba'd-i zemān hidāyet-i Hāzret-i mennān ile ol ṭā'ifede İslāma gelüp bizimle hem-sā'ad ittihād ve i'tikād olmağla revāc-ı dīn-i Muḥammedī müzdād ola didikde beşere-i Server-i Enbiyā muncelī olduğda ba'zı nās daḡi Ebā Bekr ḥāzretleriniñ kavli ile 'ameli iḥsān gördiler. Ve ba'zılar İbn Revāḥanıñ kavlini istiḥsān eylediler. Rasül-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem meclisden qalküb giderken buyurur idi ba'zı kimseniñ qalbini Mevlā-yı

Müte‘âl hazretleri lebenden elyen ider ve ba‘zı kimseniñ qalbini aħcârdan eşedd eder. Yâ Ebâ Bekr seniñ mişliñ İbrâhim ‘aleyhi’-sselâmdir nitekim *Fe-men tebi‘anî fe-’innehu minnî ve men ‘aşânî fe-’inneke ğafûrun raħîm* buyurdu. Taħkîkâ yâ Ebâ Bekr seniñ mişliñ ‘İsâ ‘aleyhi’-s-selâmdir nitekim *În tu‘azzibhüm fe-’innehüm ‘ibâduke ve in taġfir lehüm feinneke ente’l-‘azîzü’l-ħakîm* buyurdu. Yâ ‘Ömer seniñ mişliñ Nûh ‘aleyhi’-s-selâmdir ki *rabbi lâ tezer ‘ale’l-arđi mine’l-kâfirîne deyyâran* buyurdu. Seniñ mişliñ yâ ‘Ömer Mûsâ ‘aleyhi’-s-selâmdir ki *rabbena’tmis ‘alâ emvâlihîm ve’sdüd ‘alâ ħulûbihîm* buyurdu. [222<sup>b</sup>] Şoñra Rasûl-i Ekrem efendimiz buyurdu ki sizler şimdi ħâfirsiz bu esîrleriñ yerine fidye aħz itmedikce ħatlı idiñ buyurduqda meclisde ‘Abdu’llâh bin Mes‘ûd buyurdu ki yâ Rasûla’llâh illâ Sehl bin Beyzâ ħatlı ve yâhûd fidye ħükmünden müsteşnâ buyur. Zîrâ Mekkede ben anı izhâr-ı İslâm ider gördüm didikde Efendimiz sükût idüp aşlâ cevâb virmedi. İbn Mes‘ûd buyurdu ki benim kelâmıma ‘adem-i cevâblarından baña bir mertebe ħavf u ħayâ ‘arîz oldu ki hergiz andan eşedd bir hâle giriftâr olmadım. Ve dâ’imâ cihet-i semâya nazâr iderdim ki şâyed başıma bârân-ı belâ yağar deyü zîrâ ħuzûr-ı Pâd-şâh-ı Enbiyâda bu gûne küstâhlıq itdim. Ve ceyb-i nedâmete ser-fürü tûrurken Efendimiz bir müddetden şoñra ser-i sa‘âdetlerin ref‘ buyurup illâ Sehl bin Beyzâ buyurdu. Efendimiziñ bu istişnâsından bir derece mesrûr oldum ki müddet-i ħayâtımda ancılayın mesrûr olmamış idim. İbn ‘Abbâs rağıya’llâhu ‘anhâ hazretleri buyurur ki ‘Ömer bin el-Ĥaţţâb rağıya’llâhu ‘anhâ hazretleri buyurdu ki Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ebü Bekriñ bu ħavline meyl idüp benim kelâmıma i‘tibâr itmedi. İrtesi gün olduqda ħuzûr-ı Rasûl-i Ekrem efendimize gelüp gördüm ki Ĥazret-i Şiddîħ ile bükâ iderler. Yâ Rasûla’llâh sebep-i bükâ nedir baña da işrâb buyurulmaħ müsted‘âdır eger bükâ bulur isem ben de berâber bükâ ideyim ve illâ tebâkî[?] ideyim didikde yâ ‘Ömer ħuşuş-ı iħtidâ muvâfiħ-ı rızâ-yı Ĥüdâ degil imiş buyurup ol bâbda nâzil olan *mâ kâne linebiyyin en yekûne lehü esrâ ħattâ yüşhine fî’l-arđi turîdüne ‘arağa’d-dünyâ va’llâhu yurîdu’l-âħirate va’llâhu ‘azîzun ħakîm. Levlâ kitâbun mine’l-İlâhi sebeħa lemesseħum fîmâ eħaztüm ‘azâbün ‘azîm* âyet-i kerîmesin tilâvet buyurduqdan şoñra eger bu ümmete aħz-ı fidye içün şarşar-ı ħahr-ı ilâhî vezân olsa İbn Ĥaţţâbdan ħayrı bir kimse âsüde-i dâru’l-emn-i selâmet olmayacağı nümâyândır deyü buyurdılar. Şeyħ İbn Ĥacer Şaĥîĥ-i Buĥârî

şerhinde Tirmizî ve Nesâî ve İbn-i Hıbbân ve Hâkim hâzerâtları isnâd-ı şâhîh ile Hâzret-i ‘Alî radıya'llâhu ‘anhdan rivâyet eylediler ki Hâzret-i ‘Alî kerreme'llâhu veche buyurur ki Cebrâ’îl ‘aleyhi's-selâm Server-i [223<sup>a</sup>] Enbiyâ ‘aleyhi efeddâle's-salâh ve ezkeye't-tehâyâ efendimize teşrîf idüp buyurur ki Mevlâ-yı Müte‘âl hâzretleri kavmiñ esîrlerden aḥz-ı fidyelerini ikrâh eyledi ve kendileri aḥz-ı fidyeye ile üsârâları katl meyânında muḥayyer eyledi. Seyyidü'l-Beşer şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz nâsa fermân-ı ilâhîyi haber virdikde yâ Rasûla'llâh bizim kabîlemiz ve ihvânlarımızdır anlardan aḥz-ı fidyeye idüp a‘dâmızla kıtâle kuvvet taḥşîl ideriz didiler ma‘nâ-yı âyet-i kerîme işte budur ki *Kul hüve min ‘indi enfüsiküm* ya‘ni biahzîkümü'l-fedâ ve ihtiyârikümü'l-ḳatl. Vaḳtâ ki fidyeyi aḥz eylediler Cibrîl-i Emîn ‘aleyhi's-selâm bu âyet-i kerîme ile nâzil oldı. *Mâ kâne li-nebiyyin en yeküne lehü esrâ ḥattâ yuşhine fi'l-arḳi turîdüne ‘araḳa'd-dünyâ va'llâhu yurîdu'l-âḫirate va'llâhu ‘azîzun ḫakîm. Levlâ kitâbun mine'llâhi sebeḳa* ey levlâ sebeḳa ḫükmün mine'llâhi ve ḳaḳauhü fi'l-levḫi'l-maḥfûzi *lemesseküm* ey lenâleküm ve eşâbeküm *fî mâ eḫzî fidyeti* hâulâ’i'l-esrâ ‘azâbün ‘azîm. Çünki Bedr gâzâsında yetmiş nefer küffâr katl ve yetmiş nefer esîr oldı. Fidyeye ḳarar virilmiş olup mezbûr âyet-i kerîme nâzil oldı. Âyet-i kerîmeniñ zâhirinden fehm olunan esîrleriñ fedâlarını aḥz idüp katl itmediklerine ‘adem-i rızâ niçün fidyeye alup katl itmedik demek olur. *Ḥattâ yuşhine fi'l-arḳ* buyurdığınıñ ma‘nâsı ḥattâ yukşirü'l-ḳatl ve yubâliḡu fîh demekdir. Ya‘ni katilde mübâlaḡa idüp keferine maḡlûb ve ehli ḫor ḫaḳîr olaydı. Ve İslâm galebe-i tammle gâlib olup ehli müstevlî olalar idi demek olur. Ammâ bu âyet-i kerîmede ol ḫâzrete ilzâm-ı zenb yokdur ya‘ni böyle itdigiçün günahkâr oldı demek murâd degildir belki murâd-ı ‘aliyye-i ilâhî sâ’ir Enbiyâ ‘aleyhimü's-selâm beyninde anıñ fażlımı ve ḡayrılara câ’iz olmayan aña câ’iz olduğunu beyândır. *Mâ kâne li-nebiyyi ḡayruke* demekdir ya‘ni senden ḡayrı peyḡambere böyle itmek yoḡıdı saña câ’iz oldı demek olur. Zîrâ Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz üḫllet liye'l-ḡanâyimu velem teḫulle linebiyyin ḳablî buyurmuşdur ya‘ni ḡanîmet baña ḫelâl ḳılındı. Benden mâ‘adâ bir enbiyâyâ ḫelâl ḳılınmamış idi. [223<sup>b</sup>] demekdir. *Turîdüne ‘araḳa'd-dünyâ* ḳavli şerîfinde ba‘zıları ḫiṭâb şol kimseyedir ancak murâdı meta‘-ı dünyevî ola. Yoḡsa Rasûl-i Ekrem efendimize ve kibâr-ı aşḫâb-ı ḡüzîne ḫiṭâb degildir zîrâ sebeb-i nüzûlünde Ḍahḫâkdan mervîdir ki



müşrikler Bedr gāzāsında münhezim oldılar halk kıtālden vazgeçüp yağmaya meşgūl oldılar hattā küffār bunlarıñ yağmaya meşgūl olduğunu görüp bi't-tekrār hücum iderler deyü Hāzret-i 'Ömer ziyāde havf ider idi. Ve āyet-i kerīme ol vaķit nāzil oldu ħiṭāb u 'ıtāb yağmaya düşen tā'ifeyedir deyü buyururlar. *Levlā kitābūn mine'llāhi sebeķa lemessekūm fīmā eķaztūm 'azābūn 'azīm* āyet-i kerīmesiniñ ma'nāsında ve bu ħikmetden murād ne olduğına müfessirīn-i 'izām iħtilāf eylemişlerdir. Me'ālim-i Tenzilde ya'ni levlā kaḍāu'llāhi sebeķa fi'l-levħi'l-maħfūz bi-innehū yaħillū lekümü'l-gānāyime dimekdir deyü buyurur. Ya'ni eger gānāyım size ħelāl olduğu levh-i maħfuẓda şābit olmayadı size aħz eylediñiz için 'azāb irişirdi demek olur. İmām Hāsan ve Mücāhid ve Sa'id bin Cübeyr levlā kitābūn mine'l-lāhi sebeķa innehū lā yū'azzibu eķaden mimmen şehide Bedran me'a'n-nebiyyi şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem dimekdir didiler. Ve İbn-i Cüreyc ħāzretleri levlā kitābūn mina'llāhi sebeķa innehū lā yeḍillu ķavmen iz hedāhum hattā yübeyyine lehūm mā yetteķūne ve innehū lā ye'ħuzū ķavmen fe'alū şey'en bicehāleti dimekdir deyü buyurdu. Ve daħi Ravzātū'l Aħbābda el-murādu inne'l-muħṭī fī ictihādihi lā yū'ākābu buyurdu. Ya'ni murād oldur ki ictihādında ħaṭā iden mu'ateb olmaz. Ve ba'zılarıñ 'indinde murād bir emirde nehy-i şarīħ olmadıķca ol emri idenlere niçün itdiñ deyü 'azāb olmaz dimekdir didiler. Ve ķile inne'l-murāde'l-fidyete'l-letī aħazūhā seyeħillu lehūm. Ve ba'zılarıñ 'indlerinde eger Qur'an-ı 'Azīme İmānıñız sebebiyle 'afva müsteħaķ olmayadıñız size 'azāb-ı 'azīm irişirdi dimekdir didiler. Bu ma'nalarıñ her birleri iķtizā ider ki zenb ve 'isyān olmaya. Zīrā ħelāl olan nesne[y]i aħz itmiş olurlar bunuñla ma'siyet lāzım gelmez. Zīrā Mevlā-yı Mütē'āl ħāzretleri *Fekulū mimmā ganimtūm ħalālen tayyiben* buyurmuşdur. Ve ba'zılar buyurdılar ki Şāħib-i [224<sup>a</sup>] Risālet efendimiziñ ol vaķitde fidyeye aldıđı izin ile idi. Zīrā Hāzret-i 'Alī raḍıya'llāhu 'anh rivāyetinde vārid olan Bedr gāzāsında Cebrā'il 'aleyhi's-selām teşrīf idüp yā Muhammed aşħābıñı muħayyer eyle isterler ise esīrlerin ķatl eylesünler isterler ise fidyeye aħz eylesünler. Lākin gelecek sene kendülerden ol ķadar kimse şehīd olsun buyurdu. Anlar daħi fidyeye aħz ideriz bizden gelecek sene ol ķadar kimse şehīd olsun didiler. Bu rivāyet üzere aşħāb-ı kirām ef'allerinde me'zūn oldukları zāhir olur. Lākin ba'zı aşħāb fedāya meyl idüp ķatil evlā iken terk itdikleri için mu'ateb olup anlarıñ za'f-ı iħtiyārı ve gāyriarıñ şavāb-ı re'yi beyān olındı. Kaḍī

Ebî Bekr bin el ‘Ulâ hazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ re’yi kendüye ğanîmet ve fedâ helâl olmağ hükmüne muvâfîğ geldigin bu âyet-i kerîmede ol hazrete haber virmişdir. Ve daği Bedr ğazâsında ol ‘Abdu'llâh bin Cahş seriyyesinde Hâkem bin Keysânîñ ve refîkleriniñ fedâların ağz buyurmuş idi. Mevlâ-yı Mütē‘âl hazretleri ol zemân ‘itâb buyurmadı. Bu delâlet ider ki esîrler hağğında Fahr-i ‘Âlem efendimiziñ eytdigi te’vîl basîret üzere idi. Velâkin Bedr huşûsunuñ emri ‘azîm olduğundan Allâhu a‘lem levh-i mağfûzda yazdığı nesnei ya‘ni fedâ ve ğanîmeti helâl kıldığın bildirmekle ni‘metin izhâr ve minnetin te’kîd murâd idindi. Yoğsa ‘itâb ve inkâr degildir buyurdı intehâ[.] Kitâb-ı Muntekâda zîkr ider ki vağtâ ki yevm-i Uğud oldu itdikleri şun‘la mu‘âğıb oldılar ki yevm-i Bedrde ağz-ı fîdye itmişler idi. Ğazve-i Uğudda envâ‘-i meşâ‘ib işâbet idüp ve münhezim olup usârâ Bedr ‘adedince yetmiş ‘aded kimse şehîd ve aşğâb-ı kirâm firâr idüp dendân-ı sa‘âdet-i Hazret-i Nebvî şehîd ve vech-i sa‘âdet-i enverlerin ğün-âlûde eylediler. Mevlâ-yı Mütē‘âl hazretleri *evellemâ eşâbetküm muşîbetün kad eşabtüm mişleyhâ kûltüm ennâ hâzâ kul hüve min ‘indi enfûsiküm* âyet-i kerîmesin inzâl eyledi. Ya‘ni yevm-i Bedrde fîdye ağz idüp [224<sup>b</sup>] buña râzî olduğunuzdır. Kitâbu'l-İktifâda meşûrdur Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yevm-i Bedrde esîrlerden bir kaç nefer kimseyi bilâ fîdye âzâd buyurdılar. Cümleden birisi Ebû ‘İzzet ‘Amr bin ‘Abdu'llâh el-Cümâhî didi ki yâ Rasûla'llâh benim mâlımı ve ‘ıyâlimi bilirsin ben zû mâl ve ‘ıyâl şâhibiyim baña minnet ve iğsân eyle deyü ricâ ve iltimâsında Efendimiz anıñla mu‘âhede idüp min ba‘d ‘asâkir-i İslâm üzerine gelmeyüp kendi ğâliyle meşğûl olmağ üzere ğabûl-i ‘ahd idüp âzâd oldu. Andan soñra Efendimiziñ medğ-i şenâsında olup bu na‘tı söylemişdir. Şi‘r

Men mübelliğun ‘anni'r-rasûlü Muğammeden  
Feinneke hağğun ve'l-melîke ğamîd

Ve ente emrû ted‘û ile'l-ğakği ve'l-hüdâ  
‘Aleyke mine'llâhi'l-‘azîmi şehîd

Ve ente emrû bü’te fînâ mübâet  
Lehâ derecâte sehlete ve şa‘üd

Feinneke min hāribete lemḥārebūn  
Şaḳıyyü ve min sālīmetehū lese'īd

Velekūn izā zūkkirtü Bedran ve ehlehī  
Te'eddibü mā bī ḥasraten ve fuḳūd

Bundan şoñra Mekkeye varup naḳz-ı 'ahd idüp Tehāmeve çıkup Benī Kināneye  
ḥiṭāb idüp şi'ri söyler idi.

Ene nebiyyü 'abdi menātü'r-rezām.  
Entüm ḥamātü ve ebüküm ḥām.

Lā ta' dūnī naşraküm ba' de'l-'ām.  
Lā tesellimūnī lā yeḥıllü islām.

Mel'ūn naḳz-ı 'ahd idüp bu herze-gū kelāmlar ile İslāma ta'riḳ idüp cünūd-ı muvaḥḥidīn ile muḥārebeye gelüp Uḥudda ḥāzır olmuş idi. Cünūd-ı şeyāṭīn-i müşrikīn Uḥuddan rücu'larında Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz verālarınca sürüp tā Ḥamrāu'l-Esed-nām mekāna vāşıl olduḳda Ebū 'İzzet giriftār-ı pençe-i sālār-ı Enbiyā olduḳda mel'ūn tariḳ-i necātdan ümmidīn kaṭ' idüp yā Rasūla'llāh eḳılñı didi. Şeh-süvār-ı Enbiyā efendimiz buyurdu ki Mekkeye vardıḳda ḥaddiñi mesh idüp Muḥammedi iki ḥıle ve ḥud'a ile yedinden ḥalāş oldum dirsin inne'l-mü'mine lā yuldaḡu min cuḥri merrateyn buyurdu. Emr idüp ser-i nikbetin beden-i ḥabīşinden ḥisām-ı muvaḥḥidīn ile cūdā idüp murḡ-ı rüḥ-ı murdārı [225<sup>a</sup>] cife-i ḳafes-i bedeninden pervāz idüp ḳa'r-ı duzāḥdan āşiyān tutdu. Ve ba'zı kütübde meşṭürdur ki yevm-i Bedrde esīrlere fidyeye ḳarar virildikde usārālarıñ ba'zıları faḳīr olduḡından anlardan fidyeye aḡz olunmayup faḳaṭ bir daḡı İslām üzerine gelmemek için 'ahd alınup ḳoyuvirdiler. Ve ba'zı fuḳarālarıñ fidyesi bu olmuşdur ki her biri enşārıñ kölelerinden on köleye ḥaṭ u kitābet ta'līm idüp anlar kitābet 'ilminde māhir olduḡlarında āzād eylediler anlarıñ fidyeleri bu olmuş idi. Ol ta'līm-i kitābet idenlerden biri Zeyd bin Şābit ḥazretleri idi[.] Esīrleriñ aḡniyālarına herkesiñ ḳudretine göre fidyeye aḡz olındı. Ḥāşılı biñ dirhemden dūn ve dört biñ dirhemden ziyāde fidyeye olmadı. Siyer-i İbn-i Hişāmda böyle zıkr ider ki yevm-i Bedrde müşrikleriñ esīrleriñ fidyeleri her bir

esîre kırk veķıyye ve her veķıyye kırk dirhem olmak üzere ve bundan mâ'adâ rivâyetler beyân eylemişdir. Hâsılı hiçbir şeye mâlik olmayup fakîr olanı bilâ fidye âzâd buyurdılar. Esîrlerden 'Umeyr bin Vehb el-Cümâhî Kıreys şeytânlarından bir şeytân idi ki Mekkede dâ'imâ Rasûl-i Ekrem efendimize ve aşhâb-ı güzîn hazeratlarına ezâ vü cefâ ider idi. Mezbûruñ ođlu Vehb Bedr esîrlerinden silsile-bend-i habs olmuşdı. 'Umeyr Mekkede Şafvan bin Ümeyye ile berâber hicrde câlis olurken aşhâb kıalibiñ Bedrde başlarına gelen meşâyibleri zıkr iderler idi Şafvân didi ki va'llâhi bundan sonra bizim hayâtımızda hayır yokdur 'Umeyr Şafvana şadaķte va'llâhi didi. 'Umeyr didi ki eger müstağrak-ı duyün olmasam ve benden sonra ehl [u] 'ıyâlim deyyânlar yedinde zâyî' olmayup meşakkat çekmeyeceklerin bilsem elbetde ben gidüp bir hîle ile Muhammedi katl iderim. Zîrâ oğlum elinde esîr iken ben burda sağ gezmek haķadır didikde Şafvân bu kelâmı ğanîmet 'add idüp didi ki yâ 'Umeyr cemî'deyniñni ben edâ iderim ve senden sonra ehl [u] 'ıyâl [u] evlâdîññ idâreleri kendi 'ıyâlim gibi üzerimedir didikde 'Umeyr râzî olup [225<sup>b</sup>] bir seyfi var idi zehr ile zâğ virüp nâķasına süvâr olup Medîneye gelüp bâb-ı mescide nâzil olduķda Hâzret-i 'Ömer gördi ki bir nâķa bâb-ı mescide oturdu ve üzerinde râķib şimşîr-bend olup bilâ edeb hużûra girmek ister Hâzret-i 'Ömer buyurdu ki hâzâ 'adüvvu'llah 'Umeyr bir şer için gelmişdir deyüp Hâzret-i 'Ömer hużûr-ı Server-i Enbiyâya dâhil olup yâ Rasûla'llâh hâzâ 'adüvvu'llah 'Umeyr meyânına seyf-bend olup gelmiş didikde Efendimiz buyurdu ki hużûruma getirün Hâzret-i 'Ömer varup seyfiñ bendinden ve boğazı tarafından muķkem tutup enşârdan bir kaç kimseye didi ki ber-a-ber geliñ bu habîşe diķķat idiñ zîrâ bu emîn olacak şaķış degildir deyüp bu hâl ile hużûr-ı Seyyidü'l-Beşer efendimize getürdiler. Seyyidü'l-Ekvân efendimiz gördü ki 'Ömer seyfiñ reseninden gerdâni tarafından muķkem tutmuş buyurdılar yâ 'Ömer şalıver veyâ 'Umeyr baña yakîn gel buyurduķda 'Umeyr yakîn vardiķda en'amû şabâhan buyurdu. Ehl-i câhiliyye şabâh hayr ola demek bedeline en'amû şabâhan dirler idi. Şonra Sâlâr-ı Enbiyâ efendimiz buyurdu ki yâ 'Umeyr Mevlâ-yı Mute'al hazretleri bizlere bir taħıyye ihsân eyledi ki siziñ taħıyyeñizden hayırlı ve taħıyye-i ehl-i cennetdir ki es-selâmu 'aleyküm dimekdir. Şonra buyurdu ki yâ 'Umeyr niçün geldiñ 'Umeyr didi ki oğlum seniñ yediñde esîrdir aniñ taħşîli için ricâyâ geldim didikde ya bu seyf nedir gerdâniña ta'lik idüp gelmişsin didikde

a‘dādan kendimi h̄imāye için didikde Efendimiz şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki toğrı söyle niçün geldiñ buyurdu yine es̄irim için didikde lā bunun için gelmediñ deyüp Şafvān ile hicride itdigi meşvereti bi‘aynihi ‘Umeyre haber virüp ve katline kaşd için geldigin dağı ifade eyledikde ‘Umeyr didi ki eşhedu enneke Rasūla'llāh. Bizler seni muqaddem tekz̄ib iderdik va'llāhi bu emri ben ve Şafvāndan ğayrı bir ehad bilmez va'llāhi bu ‘ilm saña h̄aşıl olmadı ancak Mevlā-yı Mute‘āl hazretleri haber virmişdir deyüp el-ḥamdu li'llāhillez̄i hedānā li'l-İslām ve sākini h̄aze'l-misāk deyüp şehadet-i ḥaḳ ile şehadet kelimesin getirüp şıdqla müslümān oldu. Rasūl-i Ekrem [226<sup>a</sup>] şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz aşhāba emr idüp qarındāşınıza ta‘līm-i dīn idüp Qur‘ān-ı Kerīm ta‘līm idiñ ve es̄irini şalıviriñ fermān-ı ‘ālī-şāna imtişālen emrini icrā eylediler. Şoñra ‘Umeyr bir gün ḥuzūra gelüp yā Rasūla'llāh ben maqaddem nūr-ı ilāhiyi itfāya cehd iderdim ve dīnu'llahda olan zevātlara ezā vü cefā iderdim şimdi baña ziyāde sevgili olan bendeñize ruḥşat-ı ‘ināyet eyle Mekkeye varup ḥalkı dīn-i İslāma da‘vet idem ‘ināyet-i ḥaḳ ile biraz kimse yedimde hidāyet bulmuş olur. Ve aşhāb-ı kirāma itdigin ezā vü cefā gibi anlara dağı ezā vü cefā ideyim deyü izin iltimās buyurduğda Efendimiz ruḥşat erzāni buyurdılar Mekke tarafına müteveccih oldu. Ammā Şafvān Mekkede ‘Umeyr ol sū-i kaşd ile çıkdığda Kureyşe dir idi ki sizlere beşāret olsun yakında size bir peyām-ı meserret gelür ki yevm-i Bedriñ meşā‘ibini ferāmüş idersiz dir idi. Her gelen kāfileden sorar idi. Bir gün bir kāfile gelüp ‘Umeyriñ İslāmından haber virdikde Şafvān kaşem eyledi ki min ba‘d ‘Umeyr ile bir kelām itmeyüp ve hiçbir nef‘ine dağı sa‘y itmeyim didi. ‘Umeyr hazretleri Mekkeye teşrīf idüp anda istikāmet üzere ḥalkı dīn-i İslāma da‘vet ve yedinde vāfir kimse İslāmla müşerref oldu el-ḥamdu li'llāhillez̄i hedānā li'l-İslām ve ekremenī bi-civāri ḥabībihī şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem rivāyet olunur ki küffār-ı Kureyş Bedrden ‘avdetlerinde Mekkede Sürāḳaya teşādūf idüp yā Sürāḳa saña ne cebānet h̄aşıl oldu ki meşāf-ı rezm-ġāhdan firār idüp cünūd-ı şeyātīnimize ḥalecān virdik didiklerinde Sürāḳa kaşem eyledi ki ben ḥāzır olmadım ve ḥaberim yok dimiş ise de taşdik itmediler. Tā ki āyet-i kerīmeniñ nüzülün işidüp ma‘lūmları oldu ki şeytān Sürāḳa şüretinde gelmiş vak‘a-i Bedr münkażi olduğda Mevlā-yı Mute‘āl hazretleri sūre-i enfāli bi-esrihā inzāl buyurdu. Ḥadīs-i şaḥīḥ ile şābitdir ki bir gün Cebrā‘il ‘aleyhi's-selām teşrīf

idüp yâ Muḥammed meyâneñizde ehl-i Bedri ne kıyās idersiñiz didikde Efendimiz İslâmıñ efdâlidir deyü buyurdı. Ve daḡı ehl-i Bedriñ fezâ'ılinden biri [226<sup>b</sup>] Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *inna'llâhe kad iṭṭele'a 'alâ ehl-i Bedrin feḡâle i'melû mâ şî'tüm feḡad ḡafertü leküm* ve fî rivâyetin *feḡad vecebet lekümü'l-cennetü* deyü buyurdı. Ve daḡı Ḥasan Başrî ḡaddesa'llâhu sırrahu'l-'azîz ḡazretleri buyurur ki ehl-i Bedr ḡaḡḡında tûbâ li-ceyşin emîruhum rasûlu'llah ve mübârizuhüm esedu'llâhu ve cihâduhüm tâ'atu'llâhu ve mededuhüm melâ'iketü'llâhu ve şevâbuhüm rıdvânu'llah. Aşḡâb-ı Bedriñ esâmîleri sâ'ir kütübde ve ekşer tevessülât için neşr u nazm cem' eylemiş olduklarından bu maḡalde irâdı ancak taṭvîl-i kelâm olup bizim ise matlûb-ı ḡarâzımız fevt olur mülâḡazasıyla terk ve bundan soñra ḡazavâtları sâyir kütüb-i siyere ihâle faḡat ḡazve-i Uḡud arz-ı Medîne de olduğundan lüzümü olup anı zıkr itmeklik münâsib görüldi bi' avni'llâh-i te'âlâ maḡallinde beyân olunur. Na' t-ı şerîf

İsmiñ seniñ ol ḡazret-i Ḥur'ânda Muḡammed  
Na' tıñ oḡunur sûre-i Furḡânda Muḡammed  
Envâr-ı muḡabbetiñe yanar tende Muḡammed  
Günden güne müzdâd ola ol bende Muḡammed  
Ben 'aşîḡ-ı dîdârım ü efḡende Muḡammed  
Biñ can ile ḡurbânıñ olam ben de Muḡammed  
Kesme bu benim âh-ı dilim sen de Muḡammed

Sen ḡazve-i Bedriñ şah-ı sâlârısıñ el-ḡaḡ  
İmdâdıña Cibrîl-i Emîn geldi muşaddaḡ  
Mîkâyil olup ḡâşiyedârıñ hele muṭlaḡ  
Nuşretle şeref buldı melâ'ik de muvaffaḡ  
Cân-bâz oluben ma' reke-i rezme muḡaḡḡaḡ  
Biñ cân ile ḡurbânıñ olam ben de Muḡammed  
Kesme bu benim âh-ı dilim sen de Muḡammed

Bu kılllet ile ' asker-i ḡaḡ ḡaḡḡa ta[ya]ndı  
A' dâlarıñ her birisi al ḡana boyandı  
Aşḡâb-ı ḡüzîñ her biri bir şîr-i jiyândı

Tekz̄ib ideniñ ekşer̄isi ol ḡün inandı  
Cānānı içün cān viren ol biñ cān kızandı  
Biñ cānla kırbānıñ olam ben de Muḥammed  
Kesme bu benim āh-ı dilim sen de Muḥammed

Şaḳālımı çarub ideyim ḥāk-i deriñde  
Kıtm̄iriñ olam pādişahım kehf-i gamıñda  
Sūzānıñ ola meş' ale-i bezm-i Cemiñde  
Ḥākister olam ben de mübārek ḳademiñde  
Nālānım işit şāh-ı rusul dil eleminiñde  
Biñ cān ile kırbānıñ olam ben de Muḥammed  
Kesme bu benim āh-ı dilim sen de Muḥammed

Ben 'Aşḳī mücāvır kıluñum gerçi günahkār  
Sen kān-ı şefā' atsin efendim bize her bār  
[227\*] 'Aşḳıñla ola dīdelerim şöyle ki ḥūn-bār  
Görmez ola bu çeşm diğır çehre-i ağıyār  
Göster baña ḥurşid yüzüñ Aḥmed-i muḥtār  
Biñ cān ile kırbān olam ben de Muḥammed

Kesme bu benim āh-ı dilim sen de Muḥammed

Rivāyet olunur ki iblīs-i 'aleyhi'l-la' ne yevm-i Bedrde Sūrāḳa şüretinde görünüp  
iki 'asker birbirine muḳābil geldikde cünūd-ı melā'ikenıñ imdādlarıñ görüp  
*nekeşa* 'alā 'aḳıbeyhi firār idüp Ḥassān bin Şābit raḳıya'llāhu 'anh ḥāzretleri ol  
vaḳit inşād buyurmuşdur. Teberrüken bu şāḫifeye keşide olunmuşdur.

Ḳavmi'llez̄ine hüm āevv nebiyyehümü  
Ve şaddeḳūhu ve ehlü'l-arḳı küffāru

İllā ḥaşā'ışa eḳvāmin hümü selefün  
Li's-şāliḫine me' a'l-enşāri enşāru

Müstebşirine bi-ḳasemi'llāhi ḳavlühümü

Lemmā etāhüm kerīmü'l aşli muhtāru

Ehlen ve sehlen feñ emnin ve fī si' atin  
Ni' me'n-nebiyyü ve ni' me'l-ķasemü ve'l-cāru

Feenzelūhu bidārin lā yehāfu bihā  
Men kāne cārahümü dāran hiye'd-dāru

Ve ķasemūhum bihe'l-emvāle iz ķadimū  
Mücāhidine ve ķasemu'l-cāhidu'n-nāru

Sirnā ve sārū ilā bedrin liḥīnihumu  
Lev ya' lemüne yeķine'l-ilmē mā sārū

Dellāhümü bi-ğurūrin şümme eslemehüm  
İnne'l-ḥabise limen vālāhu ğarrāru

Ve ķāle inni leküm cārun feevradehüm  
Şerra'l-mevāridi fīhi'l-ḥizyü ve'l-āru

Şümme ilteķaynā fevellevā an serātihimü  
Min münḥidine ve minhüm firķatün ğārū

Ve daḡi yevm-i Bedrde şı'r inşād idenlerden biri Ḥamza bin 'Abdu'l-Muṭṭalib raḡıya'llāhu anḡ ḡazretleridir. Ve ba' zı ehl-i ilm bu şı'r anıñ degildir deyü inkār eylemiş ise de eşaḡ olan anıñdır. Ve şı'r daḡi budur ki zıkr olunur.

Elem tera emran kāne min acebi'd-dehri  
Ve'l-cübnü esbābün mübeyyenetü'l-emri

Vemā zāke illā enne ķavmen efādehüm  
Fehānū nevāşın bi'l-uķūķi ve bi'l-küfri

'Aşıyyete rāḡū naḡve bedrin bicem' ihm



Fekānū ruhūnen li'r-rakiyyeti min bedri

Ve künnā ṭalebnā'l-ḥire lem nebgi gayrahā  
Fesārū ileynā fe'l-teḳaynā ḥalā ḳadri

Felemma'l-teḳaynā lem tekün meşneviyyetü lenā  
Ġayra ṭaḥ nin bi'l-müşekḳafeti's-sumri

[227<sup>b</sup>] Vaḍribu bibaḥ ḍi yaḥteli'l-hāmi ḥaddühā  
Müşehheratü'l-elvānū beyyineti'l-eşüri

Ve naḥnü teraknā ḥutbetü'l-ḡayyi şāviyen  
Ve şeybete fī ḳatlā tecercümü fi'l-cefri

Ve ḥamrun ve şevā fimen şevā min ḥumātihim  
Feşuḳḳat cuyübü'n-nāyiḥātü ḥalā ḥamri

Cuyūbu nisā'ın min lüeyy bin ḡālib  
Kirāmı teḳarra ḥani'z-zevā'ibe min fihri

Ülā'ike ḳavmün ḳuttilū fī ḍalālihim  
Ve ḥallev livāen muḥtedari'n-naşri

Livāün ḍalāli ḳāde iblisü ehlehü  
Feḡāse ḡadr bihim inne'l-ḡabīşe ilā ḡadri

Ve ḳāle lehüm iz ḥāyene'l-emra vāzıḥan  
Berī'te ileyküm mā biye'l-yevme min şabri

Feinnī erā mā lā teravne ve inneni

Eḥāfu ‘ iḳāba'l-lāhi va'llāhu zū ḳasri

Feḳaddemehüm lillḥayni ḥattā teverratū

Ve kāne bimā lem yaḥberu'l-ḳavmu zā ḥubri

Fekānū ḡadāte'l-bi'ri elfen ve cem‘ unā

Şelāşü mieteyni ke'l-müseddemti'z-zühri

Ve fīnā cünūdu'l-lāhi ḥīne ‘ adnā bihim

Fī maḳāmin şümme müstevḍaḥi'z-zikri

Feşedde bihim cibrīlü taḥte livā'inā

Ledā me'zḳin fīhi menāyāhüm tecrī

yevm-i Bedrde ‘ Alī bin Ebī Ṭālib kerreme'llāhu veche ḥāzretleri bu ḳasīdeyi buyurmuşdur.

Elem tera enne'llāhe eblā rasūlehu

Belāe ‘ azīzin zī'ḳtidārin ve zī faḍli

Bimā enzele'l-küffāra dāra mezelletin

Felāḳav hevānen min isārin ve min ḳatli

Feemsā rasūlullāhi ḳad ‘ azze naşruhu

Ve kāne rasūlullahi ersile bi'l-‘adli

Fecāe bifurḳāni min münezzilin

Mübeyyinetün āyātühü lizevī'l-‘akli

Feāmene aḳvāmün fezāḡat ḳulübühüm

Fezādehüm zū'l-‘arşi ḥablen ‘ alā ḥabli

Ve emkene minhüm yevme bedrin rasūlehu

Ve kavmen ğidāben fi' lühüm ahsenü'l-fi' le

Bieydihim biḍun ḥifāfun 'aşav bihā

Ve kad ḥādeşühā bi'l-celā'i ve bi's-şakli

Fekem terakū min nāşi'in zī ḥamiyyetin

Şari'an ve min zī necdetin minhüm kehli

Tebitü 'uyünü'n-nā'ihāti 'aleyhim

Tecüdü bi-isbāli'r-raşāşi ve bilvebli

Nevā'iḥa teb'ā 'utbete'l-ğayye vebnehū

Ve şeybete ten'āhu ve ten'ā ebā cehli

Ve ze'r-riculi ten'ā vebne cüd'āne fihümü

Müsellibeten ḥarrā mübeyyete's-şekli

Terā minhüm fī bi'ri bedrin 'işābetün

Zevī necedātin fī'l-ḥurūbi ve fī'l-maḥli

De'ā'l-ğayyu minhüm men de'ā feecābehu

'Ani's-şagbi ve'l-'udvāni fī eşğali's-şugli

[228<sup>a</sup>] ve daḥi 'Ubeyde bin el-Ḥāriş bin el-Muṭṭalib yevm-i Bedrde kendisi ve Ḥamza ve 'Alī raḍiya'llāhu 'anhum a'dālarıyla rezm-gāhda muḥarebelerin ve kadem-i zaḥmnāk oldığın tebyīn itmek için bu kaşideyi inşād buyurup nazma getürmüşdür. Şi'r.

Müstebleġu 'annā ehle Mekkete vaḳ'atün

Yehubbu lehā men kāne 'an zāke nā'iyā

Bi 'Utbete iz vellā ve Şeybetü ba' dehu

Vemā kāne fihā bikru 'utbete rāḍiyā

Fein taqta' ū riclī feinnī müslimün  
Uracci bihā ' aşyen minallāhi dāniyā

Me' a'-hūri emsāli't-temāşīli eħalişat  
Me' a'-cenneti'l-' ulyā limen kāne ' āliyā

Ve bi' te bihā ' aşyen te' arraqtü şafvehu  
Ve ' ālectehu ħattā feğadtü'l-edāniyā

Ve ekramenī'r-rahmenü min fağli mennehi  
Bişevbi mine'l-islāmi ğaţta'l-mesāviyā

Vemā kāne mekrūhen ileyye kıtālühüm  
Ġadāte de' ā'l-ekfāe men kāne dā' iyā

Leķināhüm ke'l-üsdi ta' şir bi'l-fetā  
Yükātülü fı'-rahmeni men kāne ' aşıyā

Femā beriħat ekdāmünā min makāminā  
Şelāşetinā ħattā ezīru'l-menā 'iyā

İntehe'l-Kelāmü'l-Kelā' ī. Bu kadar bezl-i rüh ve ğazve-i cihād şemere-i aşıyyesi ebu'l-ervāh Muħammedü'l-Muştafa şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiziñ envār-ı ħaķīķāt-i Muħammediyeniñ zühürü ve şeref-i İslām ve ħavām-ı ' alemiyān ve bā' iş-i vücūd-ı ekvān ol āfıtāb-ı ' ālem-i tāb Ĥabīb-i Ĥüdāniñ şeref-i vücūdı ile ħalk olmuşdur. Nazm.

Bered gül reşk ez rüy-ı Muħammed  
Ĥeyeş-geşte ez hey-i Muħammed  
Siper şod piş-i peykān-ı ğamān kū  
Nażar dāred ber ebrü-yı Muħammed  
Dehed şir efken ān rā ħā' b-ı ħargūş  
Şukūh-ı çeşm-i āhū-yı Muħammed  
Zi Firdevs-i berin cādū dāred

Esîr-i ân dü cādū-yı Muḥammed  
Negerded bülbül ender şahn-ı gülşen  
Zibād er bişneved bûy-ı Muḥammed  
Ganî ez subḥā vü zünnār şod dil  
Merā bes hāl u gîsû-yi Muḥammed  
Nihāde der ḳadem serv-i sehî ser  
Zi şerm-i serv-i dil-cûy-ı Muḥammed  
Nehendet ḥicr-i Ḥālîd ger sitānî  
Dü ‘ālemrā be yek mûy-ı Muḥammed

[228<sup>b</sup>] Bu senede ‘Umeyr bin el-Ḥatmî raḳıya’llāhu ‘anh târiḫ-i hicretiñ on tokuzuncı ayında Ramazāndan beş gice ḳalmıř idi. Mezbûr ‘Umeyr ḫazretleriniñ dîdeleri nābînā bir zāt-ı şecāat-simāt idi. Mezbûruñ ḳabîlesinden ‘Esmā bint Mervān-nām bir kāfire ‘avrat olup dā’ima İslāmı ta’yîb ve ta’yîr ve şî’rle hicv itmek ‘ādeti idi. Keşret-i ezā vü cefā ve ḫayāsızlık ile Server-i Kā’ināt ‘aleyhi efedḫale't-taḫıyyāt efendimize ezā ider idi. Bir gün Seyyidü'l-Ebrār şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘Umeyr ḫazretlerine mel’üne ḫātunuñ ḳatline fermān buyurup mezbûr ḫātunuñ beş ‘aded zükûr evlādı olup birisi süd emer idi. Hemān gice olduḫda ‘Umeyr ḫazretleri ‘aşmā-yı bed-baḫtñ ḫānesine girüp evlādları eṫrāfında yatarken memede olan evlādını aḫuşundan ber-ṫarāf idüp sine-i pür kîne-i murdārına seyfiñ ucın ṫayayup ḳuvvet-i bāzû ile seyfe çöküp seyf zuhrundan yalman gösterüp rûh-ı murdārı dūzah-ı nāra revān oldu. ‘Umeyr ḫazretleri ‘avdet idüp Seyyidü'l Ekvān efendimiz şabaḫ namāzında iken teşrîf idüp ba‘de’ş-şalāt Efendimizle mülākî oldu. Efendimiz şordı ol daḫi vuḳû’-ı ḫālî ifāde eyledi. Mu‘cizāt-ı Server-i ‘Ālem ‘Umeyr ḫazretleri a‘mā iken ḳatl-i küffār idüp ḡazî oldu. Bundan şoñra dār-ı Benî Ḥıṫāmede ol İslām ‘azîz ve zāhir olması ‘Eşmāniñ helāk olması sebab oldu zîrā şerrinden bir eḫad izḫār-ı dîn idimez idi. Helākından şoñra İslām zāhir olup ol ḳabîleden çok kimse îmānla müşerref oldılar. Tārîḫ-i Ḥamîsde Şevāhidü'n-Nübüvve-nām kitābdan naḳl ider ki ‘Eşmā-nām kāfire Mervāniñ kıızı Ümeyye bin Zeyd ḳabîlesinden olup dā’imā Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ezā vü cefā idüp İslāmı ta’yîb iderdi Rasûl-i Ekrem efendimiz Bedr ḡazvesinde iken İslām ve ehl-i islāmı bir ḳaç

ebyātlarla hicv idüp mezbūr [229<sup>a</sup>] ebyātları ‘Umeyr bin ‘Adiyy ḥāzretleri işidüp bu zāt ise gözleri a‘mā idi. Lākin Rasūlü's-Şekaleyn efendimiz aña başır deyü tesmiye buyurdılar. A‘mā olduğından Bedr ğazvesinden girü qalmış idi. Qabile-i Benī Hıttāmeden olup ibtidā İslām ile müşerref olan bu zāt oldu. Ve kendi kavminiñ imāmı ve fakīhi idi kendüye qārī deyü nidā iderler idi. Mezbūr hicv kāfire ‘Eşmādan mesmū‘ oldıqda nezr eyledi ki eger Mevlā-yı Müte‘āl ḥāzretleri Şeh-süvār-ı Enbiyā efendimizi ğazve-i Bedrden menşūr-ı muzaffer olarak sālimen Medīne-i Münevvereye getürür ise elbetde ‘asmā kāfireyi ben qatl iderim didi. Sālār-ı Enbiyā efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrīf buyurdığı gice ‘Umeyr ḥāzretleri seyf-i sa‘ādetin alup gice eşnāsında mezbūreniñ ḥānesine dāḥil olup qatl eyledi. Ve ‘avdet idüp şabāḥ namāzın İmāmü'l-Qıbleteyn efendimizle berāber edā eyledi ba‘de's-şalāt Efendimiz ‘Umeyr ḥāzretlerin görüp *e-kātelte ibnete Mervān* buyurduqda ne‘am yā Rasūla'llāh didi. Seyyidü'l-Beşer efendimiz nāsa teveccüh idüp her kim sorsa ki Allāh ve Rasūlünüñ nuşretinde olan kimseniñ yüzün görsün işte ‘Umeyr bin ‘Adiyy ḥāzretlerine nazār eylesün deyü buyurdu. Ḥāzret-i ‘Ömer raḍıya'llāhu ‘anh buyurur ki bu a‘mā mıdır tã‘ata'llāh ile bu giceyi ihyā eyledi Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz *meh yā ‘Ömer fe-innehū başır* deyü buyurdu ev kemā qāl intehā[.] Beyt

Nuşret-i ḥakk çeşm ile olmaz meger lutf-ı qadır.

Yāver olsa bir qula a‘mayı eyle ol başır.

**Ve bu senede** ‘ıdden iki gün aqdem zekāt-ı fıtr vācib oldı. Nāsa ta‘līm-i zekāt-ı fıtr için ḥutbe buyurdılar. Zekāt-ı envāl farz olmazdan aqdem idi. Ve bu seneniñ māh-ı şevvaliñ ibtidāsında muşallāya teşrīf idüp şalāt-ı ‘ıdi edā buyurdılar. Ve bu senede envāl için zekāt farz oldı. Ba‘zılar üçüncü senede ve ba‘zılar dördüncü senede farz oldı buyurdılar. Ve ba‘zılar qable'l-hecr farz olup ba‘de'l-hecr şābit oldı buyurdılar va'llāhu a‘lem. Ve bu seneniñ şevvālinde ve ba‘zılar [229<sup>b</sup>] Bedr ğazāsından yedi gün şoñra ve ba‘zılar üçüncü seneniñ Muḥarremiñ nişfinda ğazve-i Qarqaratü'l-Küdr vāki‘ oldı didiler. İbn Sa‘d ḥāzretleri bu ğazveyi ğazve-i Sevīkden şoñra zıkr eyledi. Qarqaratü'l-Küdr iki qāfiñ fethiyle arz-ı yābise dirler. Bekrī ḥāzretleri buyurur ki iki qāfiñ zammı ve rālarıñ sükūniyle ammā ma‘rūf olan fethledir. Arz-ı Süleym nāhiyesinde Medīne-i Münevvereye sekiz berid mesāfedir kezā fī Ḥayāti'l-Ḥayevān. Ḥulāsatü'l-Vefāda küdr zammıla ükdür

cem' idir qarqara muzâfdir ma' den Benî Süleym nâhiyesindedir buyurdu. 'Arâm hazretleri daği küdr bir bi'riñ ismidir didi ve daği İktifâ-nâm kitâbda vak' â-i Bedr Ramazânîñ on yedinci gününde yevm-i cum'a vâki' olup Efendimiz andan fâriğ olduğdan soñra Medîne-i Münevvereye teşrif idüp yedi gün mürûrunda zât-ı sa'âdet-âyatları bi-nefsihî Benî Süleyme gazve buyurdılar. Gazveye bâdî bu oldu ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimize haber virdiler ki Benî Süleym ve Ğatafândan bir cemâ'at mâ'ül-küdr didikleri şuyun üzerinde cem' olmuşlar. Sâlâr-ı Enbiyâ efendimiz bir livâ-ı şerîf tertîb idüp 'Aliyyü'l-Mürtezâ rağıya'llâhu 'anh hazretlerine i'tâ buyurup Medîne-i Münevvereye Sibâ' bin 'Urfete el-Ğıfârî hazretlerin halîfe naşb idüp ba'zılarıñ'inde 'Abdu'llâh bin Ümmü Mektûm hazretlerin halîfe naşb idüp aşhâb-ı güzîn efendilerimizden iki yüz mübâriz ile Medîne-i Münevvereden fekk-i râbıta-ı iķâmet buyurup Qarqaratü'l-Küdr cānibine müteveccih oldılar ol mevzi'e reside oldıķda a' dādan bir eħad görünmeyüp ihtiyâť için bir kaç aşhâb vādiniñ a' lāsına tecessüs için irsâl buyuruldu. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ol mekânda üç gün ve bir rivâyetde on gün iķâmet buyurdılar. Faķať bir kaç çoban görüp ve ol çobanlarıñ içinde Yesâr nāmıyla bir ğulâm olup Efendimiz andan şordı ki Benî Süleym ve Ğatafân cemâ'ati kandanr ğulâm-ı mezbûr ma'lûmum degildir didikde çobanları ve develeri [230<sup>a</sup>] aħz idüp Medîne-i Münevvere tarafına müteveccih oldılar. Medîne-i Münevvereye üç mil mesâfe şād-ı mühmele ile Şirâr-nâm mekâna reside olup nüzûl buyurdılar. Ğanîmetiñ ħumsini iħrâcdan soñra bâkiyesin aşhâba taķsîm buyurdu yekûn deve beş yüz olup her bir aşhâba iki deve düşüp Rasûl-i Ekrem efendimiziñ sehmine Yesâr-nâm ğulâm düşüp anı daği âzâd buyurdılar. Zîrâ Yesârî namâz kılariken görmüş idi bu ğazve on beş günde ħitâm buldı. **Ve bu sâl-i ferħunde-fâlde** hicretiñ yigirminci ayında mâh-ı Şevvâlde seriyye-i Sâlim bin 'Umeyr hazretleri vâki' oldu. Ebû 'Affiñ nāmında Benî 'Amr bin 'Avfdan bir şeyħ-i fânî kâfir olup 'ömri yüz yigirmi seneye bâliğ olmuş bir yehüdî idi. Mel'un bu kadar pîr-i fânî iken dâ'imâ fitne vû fesâd ve a'dâ-yı dîni taħrîk idüp Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ üzerine muşallať ider idi. Efendimiz Sâlim bin 'Umeyr hazretlerine katl ile fermân buyurup Sâlim hazretleri bir gice ħānesine varup ħā'bde iken şimşîr-i ħünrîzin sîne-i pürkinesine vaz' idüp öyle bir başdı ki ser-i şimşîr arķasından çıkup

ferāşına şaplandı. Mel'ün bir feryād eyledikde gūş idenler gelüp bu halde gördüklerinde ol mekândan ref' idüp hānelerine getürdükleri anda rūhı cehenneme revān oldu **ve bu sāl-i meymenet-iştimalde** hicretiñ yigirminci ayında şevvālīñ nışfında yevmü's-sebt ğazve-i Benī Qaynuqā' vāki' oldu. Qāfiñ fethi ve nūnuñ zammı ve fethi ve kesriledir lākin zamm ile meşhūrdur. Bunlar Medīnede secā'atle meşhūr Yehūd tā'ifesinden bir tā'ifedir menāzilleri Medīnede 'avālī tarafında Cisri buḥhān kurbundadır. Şāhīḥ-i Buḥārīde İbn 'İmrāndan mervīdir ki Benī Qaynuqā' 'Abdu'llāh bin Selāmīñ cemā'atleridir lākin İbn Hacer ḥazretleri buyurur ki Yūsuf-ı Şiddīk 'aleyhi's-selām evlādlarındandır. Hicretten soñra küffār-ı bī-dīn üç kısma münkasım olup bir kısmı Rasūl-i Ekrem efendimizle mu'āhede idüp min ba'd Şāhib-i Risālet efendimizle ceng[ü] cidāl ve a'dā-yı bedlikāların tahrik ile üzerine musallaḥ itmeyeler. [230<sup>b</sup>] Ve bu mu'āhede bend olan kısım üç bölük Yehūdī tā'ifeleri olup biri Qurayza ve biri Beni'n-Naḍir ve biri Qaynuqā' ve bir kısmı mütemādī ceng[ü] kıtāl ve küfürleri iştidād üzere idi ki bunlar Qureyş kabīlesidir. Ve bir kısmı daḥi ne şulḥ ve ne ceng tarafına meyl itmezler idi. Faḳat netice-i ḥāl neye müncer olur deyü muntazır olup zuhūr-ı Server-i Enbiyā efendimize müterakḳıb idiler. Bunlarıñ içinde Efendimiziñ zuhūrını ister bulunur idi. Bunlar Ḥuzā'a kabīlesidir. Ammā Benī Bekr tā'ifesi zāhirde Seyyidü'l-Beşer efendimizi isteyüp bāḥından 'adāvet iderler idi. Muḳaddem zikr olan üç kabileden ibtidā 'ukde-i 'ahdi ḥal iden ve bend-i şirāze-i mīsākı perīşan iden Benī Qaynuqā' kabīlesidir. Naḳz-ı 'ahd itmelerine bādī bu oldu ki bir ḥātūn bāzār-ı Qaynuqā' fūrūḥt itmek için ba'zı şeyi celb idüp fūrūḥt eyledikten soñra bir kıyuncı dükkānına cālis olmuş idi zergār Yehūdī murād eyledi ki mezbūr ḥātūnuñ yüzün keşf ide 'avret rāzı olmayup bir tariḳle ḥaberi olmayarak Yehūdī ḥatunuñ kaftanın verāsından ketfine bir miḳdārın diküp ḥatun bilā ḥaber oturduğu mekândan ḳalkdıḳda keşf-i 'avret olup cālis olanlar ḳahḳaha ile ḥande eylediler. Ḥatun bir şayha idüp ey müslümanlar imdādıma yetişüñ bu Yehūdī beyne'n-nās beni keşf-i 'avret eyledi. Ğayret-i imān ve ḥamiyyet-i 'arab yok mıdır didikde gūş iden müslüman hücüm idüp zergār Yehūdīyi ol sā'at ḳatlı eylediler. Yehūdīler daḥi cem' olup İslāmdan ḳatlı eylediler meyānlarında āteş-i fitne iştī'āl buldı. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bu ḥaberdan āḡāḥ olup Ebū Lübābe ḥazretlerin Medīne-i Münevvereye ḥalīfe naşb



idüp cenāb-ı Risālet-Me'ābları aşhāb-ı kirāmla berāber Qaynukā' üzerine 'āzim oldılar māh-ı Zilhicce nısfında māh-ı Zilqā' de ğurresine qadar muhāşara idüp melā' inleri araya aldılar. On beş ğün muhāşara idüp teslīmden ğayrı tarīq-i necāt bulamayup hāh-nā-hāh Rasūl-i Ekrem efendimiziñ fermān-ı 'ālīşānına serfürü olup teslīm olduklarında Pād-şāh-ı Qāb-ı Qavseyñ efendimiz Münzir bin [231<sup>a</sup>] Quddāmetü's-Sülemī hāzretlerine emir buyurup cümlesiniñ yedlerin arqalarından muhkem bend idüp cümlesin qatl murād eylemiş idi. Ol eşnāda 'Abdu'llāh bin Übeyy ibn Selül ğelüp murād eyledi ki bendlerin küşāde idüp anları şalıvire Münzir hāzretleri Selüle didi ki şakın el urma Efendimiziñ emriyle anları qayd-ı bende ben çekdim her kim birini şalıvirem deyü ta'arruz iderse başın keserim didi. İbn Hişam hāzretleriniñ siyerinde küffārlar qayd-ı bend olduğdan şoñra 'Abdu'llāh bin Übeyy bin Selül reisü'l-münāfiķin huzūr-ı Risālet-Penāh efendimize ğelüp zira bunlar Übeyy bin Selülüñ hālīfleri idi. Yā Muhammed hālīflerim baña ihsān eyle deyü iltimās eyledikde Efendimiz andan mübārek veche-i enverlerin çevirdi. İbn Übeyy daği kelām-ı recāyı i'āde eyledi Efendimiz sükūt buyurdu bir cevāb virmedi İbn Übeyy yed-i murdārın Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ zātü'l-fuzül nāmıyla be-nām der'-i şerīfiniñ ceybine şokup ve muhkem tutup yā Rasūla'llāh hālīflerim baña ihsān eyle deyü ilhāh ider idi. Şāhib-i Şecā' at 'aleyhi efāddale's-şalāh ve ezkeye't-taḥiyyāt efendimiz pür-ğāzab *veyhake ersilni* buyurdu mel'ün va'llāhi şalıvirmem bunları baña baḡş eyle dir idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *ḡallūhüm la'ānehümü'llahe ve la'āne meahüm* deyü qatlden anları āzād eyledi māl [ü] emlāk ve esliḡaların aḡz idüp faqat nefslerin ve evlād [u] 'ıyāllerin terk idüp Medīneden ḡuruc itsünler deyü fermān eyledi. Fermān-ı 'ālīşāna imtişāl idüp diyār-ı Şāmda Ezri'āt didikleri maḡalle varup sākin oldılar 'Abdu'llāh bin Übeyy ve 'Ubāde bin Şābit [Şāmit] mezbūr tã'ife-i Yehūd ile hālīf ve aşhāb idiler 'Ubāde bin Şābit [Şāmit] hāzretleri ol qavm-i Yehūd ile meyānlarında olan meveddeti şikest ve anlardan biri oldu. 'Abdu'llāh bin Übeyy münāfiķ zāhirde İslām 'arz idüp bātında küffār ile berāber idi. Bunlarıñ ikisiniñ ḡaqqında Mevlā-yı Müte'āl hāzretleri süre-i Mā'idede bu āyet-i kerīmeyi inzāl buyurdu. *Yā eyyühe'llezīne āmenū lā tetteḡizü'l-yehūde ve'n-neşārā evliyā'e ba'zūhum evliyā'u ba'zin* [231<sup>b</sup>] *ve men yetevellēhüm minkum fe-'innehu minhum*

*inne'llāhe lā yehdi'l-ķavme'z-zālimīn. Fe-terallezīne fī ķulūbihim merażun* āye li-  
 ʿAbdu'llāh bin Übeyy. İlā ķavlihi eķṣa'd-devā'ir. *Yusāri'üne fīhim yeķūlūne*  
*naḣṣā en tuṣībēnā dā'iretūn* ilā ķavlihi *Fī enfūsihim nādīmīm*. Rivāyet olunur ki  
 Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiz yehūdileriñ ḣūn-ı  
 murdārların ʿavf idüp faķat evlād [u] ʿıyalleriyle Medīne-i Münevvereden  
 çıksunlar deyü fermān eyledi. Tā'ife-i mezbūr terk-i vaṭan ve iḣtiyār-ı ğurbet  
 kendülere düṣvār gelüp reīsü'l-münāfiķīn Übeyy bin Selūli ḣuzūr-ı Risālet-Penāh  
 efendimize irsāl idüp Medīneden iḣrācların daḣi ricā idüp ḣalās ideler deyü Übeyy  
 bin Selūl bāb-ı sa'ādet-i Ḥāzret-i peyġambere varup ol vakiṭ derbān-ı der-ġāh-ı  
 Server-i Enbiyā ʿavīm-i sā'ide ʿAmrī idi ve ķapuda vāķıf idi. Übeyy bin Selūl  
 murād eyledi ki bilā istiżān ḣāne-i sa'ādete dāḣil ola. ʿAvīm ḣāzretleri ṣabr ile tā  
 ki istiżān ideyim didikde mel'ūn ṣabr itmeyüp bilā pervā girmek murād eyledi.  
 ʿAvīm ḣāzretleri ġirībānından çeküp naṣıl dīvāra urdı ise ser-i menḣūsu cidāra rast  
 gelüp pür-ḣūn zaḣmnāk olup ḣūn revān olduķda Yehūdiler bu ḣāli ġörüp yā Eba'l-  
 Ḥubāb terk eyle bize bu beldede sākin olmaķ lāzım degildir. Bu ṣaḣıṣ seniñ rüy-ı  
 murdārıñı āġuṣte-i ḣūn ide ve bizler men' ve intikāmına ķādir olmayalum bu  
 belde lāzım degildir deyüp ʿavdet eylediler. Seyyidü'l-Kevneyn efendimiz ʿUbāde  
 bin Ṣamit ḣāzretlerine fermān buyurup bu Yehūdileri beldeden iḣrāc eyle didikde  
 Efendimize ricā ve niyāz idüp üç ġün mühlet aḣz eylediler. Ḥāzret-i ʿUbāde  
 buyurdu ki bu üç ġün mühlete eger Efendimiz ruḣṣat virmemiṣ olaydı sizlere bir  
 ġün mühlet virmek benimçün mutasavver degil idi deyüp üç ġünden ṣoñra anları  
 sürüp Zübāb-nām mevzi'e ķadar berāber gidüp ʿUbāde ḣāzretleri ol mekāndan  
 ʿavdet idüp ķavm-i Yehūdı daḣi Ṣamda Ezri'āt-nām mevzi'e varup sakin oldılar.  
 Çok zamān mürūr itmeyüp cümlesi helāk oldılar. Ve anlarıñ emvāl [ü] eslaḣları  
 İslāma [232<sup>a</sup>] ġanīmet olup mezbūr ġanīmetden Ṣāḣīb-i Risālet efendimiziñ  
 seḣmine iṣābet iden üç ʿaded kemān birine keytum dirler idi ġazve-i Uḣudda  
 ṣikest oldı. Ve birine dūḣā ve birine bīfā dirler idi. Ve iki ʿaded zırḣ saġdiyye  
 dirler idi sin-i mūḣmele ve ġayn-ı mu'ceme ile ba'zı ḣuffāz-ı ḣadīṣ buyururlar ki  
 mezbūr zırḣ Dāvud ʿaleyhi's-selām ḣāzretleriñ idi Cālūtuñ ķatlinde ġiymişler idi  
 va'llāhu a'lem. Ve birine rāfıza dirler idi. Ve üç ʿaded seyf olup birine betār ve  
 birine ķal'ı ve birine ḣanfe dirler idi. Ve üç ʿaded nīze ṣoñra emvālīñ ḣumsini  
 iḣrāca emr eyledi. İbtidā iḣrāc-ı ḣams bu idi. Zırḣıñ birini Muḣammed bin Seleme

ihsān ve birin Mu‘az hazretlerine ihsān eyledi. Bākī kalan gānāyimi aşhāba takṣīm buyurup Medīne-i Münevvereye ‘avdet buyurdılar. **Ve bu sāl-i ferah-fezāda** hicretiñ yigirmi ikinci mähiniñ gürresinde yevmü'l-Uḥud gāzve-i Sevīk vāki‘ oldu. İbn İshāk hazretleri mäh-ı saferde vāki‘ oldu deyü buyurdu. Ve Mevāhibü'l-Ledünnide daḥi böyle zıkr itmişdir. Ve ba‘zı mäh-ı zilki‘ adeden beş gün kalmış idi bu gāzve vāki‘ oldu didiler. Sevīk didikleri kavrulmuş buğday unını Arablar rügan ile kavurup ekl iderler. Bu gāzāda müşrikleriñ ekl eylediği sevīk olduğundan ve ‘asākiri İslām küffārdan sevīk aldıklarından bu gāzveye gāzve-i Sevīk deyü tesmiye olındı. Bu gāzveye bādī Bedr gāzvesinde Ebū Süfyān ḥor ḥaḳīr Mekkeye vāşıl oldıḳda nezr itmiş idi ki Server-i Enbiyā efendimiziñ üzerine ‘asker çıkup aḫz-ı intiḳām itmedikçe ḥātūn-ile mücāme‘at itmeyüp ve vücūdın aşlā rügan ile tedhīn itmeye. Zīra ‘Arab tā’ifesiniñ ‘indinde vücūdların yağlamak zīnet ve sıḫhat ‘add iderler. Ḥāşılı Ebū Süfyān iki yüz rākib ile Medīne-i Münevvere nevāḥisinde vādi-i ‘Arīz didikleri mekāna gelüp Medīneye üç mil mesāfedir ol maḥalde bir kaç ḥurmā ağacın iḥrāk idüp ve enşārdan bir zātı şehīd idüp nezrim yerine geldi deyü ‘avdet idüp giderken Rasūl-i Ekrem efendimiz ḥaber-dār olup enşār ve muḥācirinden iki yüz nefer mübāriz [232<sup>b</sup>] olup verālarınca revān oldu. Ebū Süfyān ise başına gelecegin bilüp sür‘atle dāmen-i eyne'l-mefer şahrāsına düşüp yüklerin taḥfīf için taḡarcıḳla yollara süveyḳ ilkā iderler idi. ‘Asākiri İslām daḥi verālarından süveyḳ taḡarcıḳların aḫz iderek giderler idi beş gün firār idüp āḫir-i kār ḥalāş oldu. Seyyidü'l-Beşer şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye ‘avdet idüp mäh-ı zilḥiccenin onunda şalāt-ı ‘īdi edā buyurup ve ḳurbān zebḥ buyurdılar. **Ve bu sāl-i ferḥunde-fālde** ve mäh-ı Zilḥiccede Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ sūd birāderi ‘Osmān bin Maz‘un raḍıya'llāhu ‘anh hazretleri irtiḥāl-i dār-ı beḳā buyurup Bākī‘a defn olındı. Muḥācirinden ibtidā Bākī‘a defn olan bu zāt idi. Ba‘de'l-vefāt Efendimiz taḳbīl buyurmuşlar ve **bu seneniñ Zilhiccesinde** Ḥazret-i ‘Alī raḍıya'llāhu ‘anh Ḥazret-i Fāṭıma raḍıya'llāhu ‘anhāya zifāf buyurdu. Kemā ḳāle'l-Ḥāfız Moḡalṭāy-ı ‘ale'l-eşah nikāḥ mäh-ı Recebde ‘aḳd olunup zilḥiccede zifāf oldu. Ba‘zıları Ramazānda ‘aḳd-i nikāḥ vāki‘ oldu buyururlar. Ṭaberī rivāyetinde buyurur ki ‘aḳd-i nikāḥ ikinci seneniñ mäh-ı Şaferinde ve zifāf yigirmi ikinci mähiniñ Zilhiccesiniñ başında vāki‘ oldu. Ebū ‘Amr hazretleri zifāf gāzve-i Uḥuddan soñra vāki‘ oldu buyurmuş

ve ğayrılarını Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Hâzret-i 'A'îşe rağıya'llâhu 'anhâya zifâf buyurduktan dört mâh ve nişf sonra 'ağd-i nikâh ve yedi buçuk mâhdan sonra zifâf buyurdu didiler va'llâhu a'lem. Server-i A'lem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz zifâf gicesi Hâzret-i 'Alî rağıya'llâhu 'anhuya emr buyurdu ki kelâm söyleme tâ ki baña mülâki olasın deyüp gice oldıkdâ hânelerine varup âbdest şuyı taleb idüp âbdestden fâriğ oldıkdan sonra fazla-i mâi 'Alî rağıya'llâhu 'anh hâzretleriniñ üzerine reşş buyurup allâhümme bârik fîhimâ ve bârik 'aleyhimâ ve bârik hümâ fî şemlihimâ deyü du'a buyurdu. Ve rivâyet-i âhar da Hâzret-i 'Alîden mervîdir ki zifâf gicesinde Rasûl-i Ekrem [233<sup>a</sup>] şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz şu taleb buyurup getürdiler. Mübârek fem-i sa'âdetlerine şu alup 'Alî hâzretleriniñ üzerine ve cebînine ve ketfine reşş buyurup kul hüva'llâhu ehad ve mu'avvizeteyn okuyup nefh buyurur idi kezâ fî'l-Müntekâ ve daği Zehâyirü'l-'Ukbâ-nâm kitâbda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz 'Aliyyü'l Mürtezâ hâzretlerine buyurdu ki Fâtıma huzûruña teşrîf itdikde toğunma tâ ki ben geleyim buyurdu. Hâzret-i Fâtıma Ümmü Eymen hâzretleri ile berâber gelüp hâneniñ bir tarafında câlis oldılar ve 'Alî hâzretleri bir tarafda oturur idi Server-i Enbiyâ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz teşrîf idüp ey birâderim 'Alî hânede kim vardır deyü şordıkdâ Ümmü Eymen yâ Rasûla'llâh birâderim buyurursuñ halbuki kerîme-i muhteremeleriñ ana tezvîc buyurduñ didikde ne'am buyurup derün-ı hâneye sa'âdetle dağil oldı. Ve Hâzret-i Fâtımağa baña şu getür deyü emr eyledi. Ol daği kağkup şuyı getürdi mezbûr şuyı ağız buyurup Hâzret-i Fâtımayı nezd-i sa'âdetlerine da'vet idüp şadr-ı şerîfleri ve re's-i 'âlîlerine âb-efşân olarak *Allâhümme innî u'îzuhâ bike ve zürriyyetehâ mine's-şeytâni'r-racîm* deyü du'a buyurur idi. Şonra 'Alî hâzretlerinden şu taleb idüp Hâzret-i 'Alî kas'a-i seâdeti âb ile pür idüp Efendimize viridi. Hâzret-i Fâtımağa itdigi gibi Hâzret-i 'Alîye daği idüp sonra buyurdılar ki üdhul ehleke bismi'llah ve'l-bereket deyü buyurup zât-ı sa'âdet âyâtları revân oldılar harracehu Ebû Hâtım ve harrece Ahmed fi'l-Menâkıb. Ba'zı rivâyetde du'a ve reşş mâddesin 'Alî hâzretlerini Fâtımanıñ üzerine tağdîm buyurdılar dimişler. Câbir rağıya'llâhu 'anh hâzretleri buyurur ki Hâzret-i Fâtıma ve Hâzret-i 'Alîniñ 'ırsı gibi ya'ni sūrı gibi ahsen sūr görmedim. Zîra Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bizlere ol gün zeyt ve

temr ile ta'am başı buyurdu. Ve Hâzret-i Fâtıma ve 'Alî hazretlerinin ol gice ferâşları koyun derisi idi. Ve bir rivâyetde zifâfları 'ağd-i nikâhdan on tokuz gün soñra idi deyü buyururlar. Ve bu rivâyetde [233<sup>b</sup>] cihazları iki hayşeden ferâş olup içleri lif ile dolu idi. Ve dört 'aded bâlîn olup ikisi lîf ile ve ikisi sūf ile tolmuş idi. Ve bundan mâ' adâ huşuş-ı cihazda nice rivâyetler vârid olmuştur fakîr bu kadarla iktifâ eyledim. Enes radıya'llâhu 'anh hazretleri buyurur ki birgün Hâzret-i Fâtıma radıya'llâhu 'anhâ huşûr-ı Server-i Kâ'inât 'aleyhi efdalu's-şalât ve ezke't-taḥiyyât efendimize teşrîf idüp yâ Rasûla'llâh benim ve 'ammi-zâdemîñ ya'ni ikimizîñ bir cild ğanemden mâ' adâ bir şey'e mâlik degiliz gice olduğda mezbûr cildi ferâş ideriz ve gündüz olduğda hayvânların 'alefîn mezbûr cilde koruz buyurduğda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ey benim kerîmem şabr eyle zîra Musâ ibn 'İmran hazretleri kendi 'iyâliyle on sene miğdârı bir 'abâ üzerinde şabr eylediler deyü buyurdu. Misver bin Maḥremeden mervîdir ki Hâzret-i 'Alî radıya'llâhu 'anh Hâzret-i Fâtımanın üzerine Ebû Cehliñ kızını nikâh ile almak murâd eyledikde Hâzret-i Fâtıma gûş idüp huşûr-ı Hâzret-i Risâlet-Penâh efendimize teşrîf idüp yâ Rasûla'llâh nâs beyinlerinde dirler ki Rasûl-i Ekrem kerîmesin aşlâ ğazablandırmaz ve gücendirmez işte 'Alî Ebâ Cehliñ kızını üzerime alur didikde Efendimiz minber-i 'arş-ı berînine şu'ud buyurup bir huṭbe idüp ve huṭbede Mevlâ-yı Müte'âl hazretleriniñ helâl eyledigin ḥarâm eylemem ve ḥarâm eyledigin helâl eylemem velâkin va'llâhi Ḥabîbu'llâhîñ kerîmesi ile 'aduvu'llâhîñ kıızı bir adamda cem' olmaz buyurdu. Ve 'Alî hazretleri ol sâ'at zevâcı terk buyurdu. Ve Ebû Cehliñ kızınıñ ismi Cüveyriyye idi İslâm ile müşerref olup bî'at itmiş idi. Soñra 'Attâb bin Esîd nikâh ile aḥz eyledi. Ve ikinci eri Ebân bin Sa'd bin el-'Âş hazretleri idi. **Ve bu senede** Ümeyye bin Ebi's-şalt vefât eyledi. Ebi's-şaltıñ ismi 'Abdu'llâh ibn Rebi'a idi. Ümeyye kütüb-i muteḳaddimeyi cümlesin kırâ'at idüp ve putperest ol[may]up ve ḥaber virir idi ki bir peygamber-i zî-şân zühûr idecek ve ḥîn-i [234<sup>a</sup>] zühûrunda tâbi' olmak üzere müterakḳıb idi. Vaḳtâ ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ḥurûcı mesmû'ı olduğda ḥasedinden kâfir oldu. Mezbûr ğâyet şâ'ir-i belîğ idi. Binâ'en'aleyh Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ümeyye şî'ri inşâd olduğda âmene lisânühû ve kefera ḳalbuhû buyurur idi. Seyyid Semhûdi hazretleri buyurur ki İmâm Nevevî hazretleri buyurur ki bu seneniñ

Zilhiccesinde kerīme-i muhtereme-i Server-i Enbiyā Ruḳiyye ḥazretleri irtihāl-i dār-ı bekā buyurdu. Lākin ehl-i siyer vefātının māh-ı Ramazānda buyururlar va'llāhu a'lem. Es-senetü's-şālise üçüncü sālde vāki' olan veḳāyı' beyānındadır. **Bu sāl-i ferḥunde-i fālde** Muḥammed bin Mesleme ḥazretleriniñ seriyyesi tāriḥ-i hicretten yigirmi beşinci māhda Rebī'u'l-evveliñ on dördüncü gününde dört nefer kimse ile Ka'b bin Eşref-nām Yehūdī-i bī-dīniñ ḳatline irsāl olındı. Ol mel'un-ı bed-baḥt Şāḥib-i Risālet efendimizi ve İslāmı hicv idüp ve Bedrde mürd olan şanādīd-i kāfir-i Ḳureyş üzerine bükā idüp küffārı taḥrīk idüp āteş-i fitneyi iḳād ve menba'-ı fesād bir kāfir idi. Efendimiz bundan ḡayet bī-ḥuzūr olup *men li-Ka'b bin el-Eşref* deyü buyurduḳda Muḥammed bin Mesleme *ene lehū yā Rasūla'llāh* buyurdu. Āḥir-i kār ḥīle ile ḳatlı itmege ruḥşat-ı tām taḥşil idüp ol kāfir-i bed-nihādīñ ser-i pelīdin cism-i ḥabīşinden cüdā idüp ḥuzūr-ı Şeh-süvār-ı Enbiyāya getürdi Server-i Enbiyā efendimiz ḡāyetle mesrūr olup Mevlā-yı Mute'al ḥazretlerine ḥamd ü şenā eyledi küffār başlarından ibtidā Medīneye gelen Ka'b bin Eşrefiñ ser-i nā-pāki oldı icmālī budur tafşilī Buḥārīde ve Tāriḥ-i Ḥamīside meştürdur. **Ve bu senede** 'Osmān bin 'Affān raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ kerīme-i muhteremeleri Ümmü Külşüm ḥazretlerini 'akd-i nikāḥ buyurdu. Andan ebeden evlād gelmedi. Gerek Ümmü Gülşümden gerek hemşiresinden aşlā evlād zuhūra gelmedi. Ve ba'zı kütübe Rebī'u'l-evvelde 'akd-i nikāḥ ve Cemāziye'l-āḥirde zifāf oldı deyü meştürdür. **Ve bu sāl-i meymenet-iştimalde [234<sup>b</sup>]** ḡazve-i Ğatafān vāki' oldı. Rebī'u'l-evveliñ on ikinci gününde hicretiñ yigirmi beş māhı başında vāki' olmuşdur. Ğatafān Benū Muḥāribden bir ḳabileler Necid nāhiyesinde bu ḡazvedir ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz dābbe üzerinde giderken şarḳa müteveccih olarak nāfile namāz ḳılmışdır. Ehl-i siyer bu ḡazāya ḡazve-i enmār ve ḡazve- Zū Emer hemzeniñ ve mīmiñ fetḥi ve rāniñ teşdīdiyle bir şu ve yāḥud bir mevzī' in ismidir. Sebebi budur ki 'usfūr vezninde du'sūr-nām kimseniñ taḥrīkiyle Benū Muḥārib ve Benū Şa'lebe ve Benū Enmār Zū Emer-nām maḥalde cem' olup eṭrāf-ı Medīneye ḡarāta müterāşşid oldukları vāşıl-ı ḡuş-ı Ḥazret-i Server-i 'Ālem olduḳda Ḥazret-i zī'n-nureyni Medīnede ḥalīfe naşb buyurup dört yüz elli nefer şaff-şikenān muḥacirīn ve enşār ile bi'n-nefs ol ṭarafa müteveccih oldılar. Eşnā-yı rāhda Benū Şa'lebeden kes ḥā-i mūhmele ile Ḥabbāb-nām bir

şahşa teşādūf olunup ol kavm-i dālâlden su'âl olunduğda anlarıñ sizler ile mülâkâta kudretleri yokdur ve sizleri işidecek şevâhiğ-i cibâle firâr eyleyecekleri bî-iştibâhdır. Ben siziñle berâber gidüp anları size göstereyim didikde Hâzret-i Seyyide'l-Enâm aña' arz-ı İslâm idüp hidâyet-i Bârî yârî olmağla islâmla müşerref oldu. Hâzret-i Rasûl-i Ekrem anı Hâzret-i Bilâle hem-râh idüp Habbâbîñ dalâletiyle ol tã'ifeniñ oldukları mekâna varılup 'asker-i İslâma tãkat getürmeyecekleri 'indlerinde muhâkkağ oldukda şa'bü'l-menâl şevâhiğ-i cibâle girizân ve küşe-be-küşe pinhân oldılar. Server-i Enbiyâ efendimiz hâzretleri Zü Emer-nâm mağâma şeref-i nüzûl erzânî buyurup emr-i Rabbânî ile bir şedîd bārân zuhûr idüp herkes eşvâb ve esbâbların qurutmağa meşğûl olup Hâzret-i Şâhib-i Sa'âdet efendimiz dağî mübârek câmelerin bir ağaca neşr idüp altında tek tenhâ turâb üzere vaz'-ı pehlû-yı istirâhat eyledi. Cibâle firâr iden rûbah-şîfat melâ' in fırsat-cüyân bu hâli gördükde meyânlarında şecâ' atle meşhûr olan Du'sûr [235<sup>a</sup>] pür-gürür böyle fırsat her zamân düşmez eline adamıñ diyerek hâşâ Server-i 'Âlem efendimizi katle kaşd eyledi. Ve üzerine gelüp *ve men yemne'uke'l-yevme minnî* deyüp şimşîr havâle eyledi. Hâzret-i Celîlü'l-Çadr beni senden hayru'l-hâfizîñ olan Rabbu'l-'Âlemîñ hıfz ider buyurdılar. Ol hâlde Cibrîl 'aleyhi's-selâm nâzil olup sîne-i Du'sûre bir darbe-i küh-endâz havâle eyledi ki bî ihtiyâr hâk-i idbâra mu'allâğ olup ve seyfi elinden bir tarafa düşdi. Rasûl-i Ekrem efendimiz hemân tîz kılınc ağız idüp *men yemne'uke minnî* deyü buyurup ser-i Du'sûre havâle buyuracağı anda Du'sûr haqîkat-i hâle vâkıf olup bu dem baña çarbe-i tiğîñden penâh yokdur eşhedü en lâ ilâhe illa'llâh ve eşhedü enneke Rasûlu'llâh deyüp ihlâş-ı tām ile müslüman oldu. Hâzret-i Seyyid-i Veled-i Âdem efendimizden ruşat-yâb-ı inşirâf olup kavm u kabîlesini na't-ı İslâma dâ'î oldu. Anlar dağî keyfiyyet-i İslâma sebep nedir deyü şorduklarında seyf havâle vaqtimde bir sepîd-çehre bālâ-ğad kimse zâhir olup sîneme öyle urdı ki bî-ihtiyâr arçam üzere yıkıldım. Ve yakînen ferişte olduğu ma'lûmum olmağla îmân getürdüm didi. *Yâ eyyühe'llezîne âmenü'zkrü ni'meta'llahi 'aleyküm iz hemme kavmün en yebstu'ü ileyküm eydiyehüm fekeffe eydiyehüm 'anküm âyet-i kerîmesi bu bâbda nâzil oldu. Ve bundan mâ'adâ rivâyet dağî vârid olmuşdur hâşılı bu gazveniñ ibtidâ ve intihâsı on bir gün sürmüşdür ve bu sâlde mâh-ı Cemâziye'l-âhîrîñ hilâlinde seriyye-i Zeyd bin Hârişe Neced diyârında çarde*

didikleri Şu üzerine vardıklarıdır. Ba'zılar bu Őuyuñ ismine karde feth-i kâfla ba'zılar fâ ve kesr-i râ ile feride didiler kemâ Zabte'l-Ġurâ ve kezâ fi'l-Mevâhibü'l-Ledünnî. İbn İŐhâķ hazretleriniñ kavlince bu ğazveniñ sebebi küffâr-ı ĶureyŐ vaķ'a-i Bedrden Őoñra tarîķ-i Bedre gitmeĝe ĥavf idüp tarîķ-i 'Irâķdan Şam tarafına giderler idi. Bir ĝun Ebü Süfyân kârvân başı olup Şafvân bin Ümeyye ve Ĥuveytib bin 'Abdu'l'-Uzzâ ve 'Abdu'llâh bin Ebî Rebî'a [235<sup>b</sup>] berâber olup ticâretlerinden ziyâde fıđđa olup bu kârvândan Rasûl-i Ekrem ĥaber alup Zeyd bin ĤârîŐe hazretlerini beş nefer-i mübârize serdâr naşb idüp verâlarınca irsâl buyurdu. İbn Sa'd hazretleriniñ rivâyeti yüz nefer kimse ile revân olmuş idi. Ķarde-nâm maĥalde irişüp rü'esâları firâr olup bâkîlerin esîr u mâl [u] menâl ve zer [u] sîmlerin ĝâret idüp Medîne-i Münevvereye geldiler. Ġanîmetiñ ĥamsi yigirmi biñ ve bir rivâyetde yigirmi beş biñ dirhem fıđđaya bâliĝ oldu didiler. Binâen'aleyh Rasûl-i Ekrem Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *ĥayru ümerâ 'i's-serâyâ* Zeyd bin ĤârîŐe e'addelehüm bi'r-ra'ıyyeti ve aķsamehüm bi's-seviyyeti buyurdu ev kemâ kâl. İmâm Muĥammed bin İŐhâķ hazretleri bu ĝazveyi K'ab bin EŞref katlinden muķaddem zıkr eylemişdir. **Ve bu sâl-i pür-melâlde** mâh-ı Şa'bânda Rasûl-i Ekrem Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz eŐahh-ı aķvâl üzere ĤafŐa binti 'Ömer bin el-Ĥattâb hazretlerini tezvîc buyurdılar. Ve ba'zılar bundan muķaddem vâki' oldu deyü buyururlar. Server-i Enbiyâ efendimizle berâber sekiz seneye ĥarîb ĥizmet-i Őerîflerinde oldu. Vâķıdî hazretleri buyurur ki Ĥazret-i ĤafŐa kırķ beş târiĥinde mâh-ı Şa'bânda vaķt-i ĥilâfet-i Mu'âviyede irtiĥâl-i dâr-ı beķâ buyurdu. 'Ömr-i sa'âdetleri altmış iki seneye bâliĝ olmuş idi. Şafve kitâbında naķl ider ki ĥilâfet-i 'Osmânda Medîne-i Münevverede vefât eyledi. Kütüb-i eĥadîŐde müttefeķun 'aleyh yetmiş ĥadîŐ rivâyet eylemişdir müttefeķun 'aleyh olan dört ĥadîŐdir. Ve Müslim altı ĥadîŐini ifrâd eylemiş bâķî eĥadîŐleri kütüb-i mütedâvelede meŐtûrdur. Ve bu senede Rasûl-i Ekrem Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Zeyneb bint Ĥuzeyme bin el-ĤârîŐ bin 'Abdu'llâh bin 'Amr bin Menâf bin Hilâl hazretlerin tezvîc buyurdu. Câhiliyyetde ümmü'l-mesâķîn deyü tesmiye iderler idi. Ķalb-i Őerîfesi ĝâyet raķîķ ve fuķarâyâ merhameti ziyâde olduĝundan bu isimle tesmiye olunmuşdur. Őâĥib-i Risâlet efendimiziñ taĥt-ı nikâĥında sekiz mâh ve bir rivâyetde iki mâh mürûrundan [236<sup>a</sup>] Őoñra vefât idüp Bakî'a defn olındı. **Ve bu sâl-i ferĥunde-fâlde** ĝazve-i



Uḥud vāqı'ı oldu. Uḥud Medīne-i Münevvere kırbunda bir cebeldir ki Medīne-i Münevvereye bir fersaḥdan noḡşān mesāfedir. İttifāḡ-ı cumḥūr üçüncü seneniñ Şevvalinde vāqı'ı oldu. Dördüncü senede vāqı'ı oldu diyen şāz olarak dimişdir. İbn İshāḡ ḡazretleri şevvalden on bir gün bāḡı kıalmış idi deyü buyurur. Ve ba'zılar yedi gün ve ba'zılar sekiz gün ve ba'zılar tokuz gün ve ba'zılar nişf-ı şevvalde vāqı'ı oldu didiler. Ve daḡı Mālik ḡazretleri Bedrden bir sene soñra deyüp tekrār buyurur ki hicretten otuz bir māḡ başında vāqı'ı oldu deyü buyurdu. Uḥud tesmiyesine sebep budur ki sā'ir cebellerden münḡaḡ'ı olduğundan ve zū'ı ayneyn dirler bir cebel daḡı vardır ki Uḥud heyetinde aña ḡarīb vāqı'ı olmuşdur. Ve daḡı bu cebel-i Uḥud ḡaḡḡında Rasūl-i Ekrem şalla'llāḡu 'aleyhi ve sellem efendimiz *ḡāzā cebelün yuḡıbbünā ve nuḡıbbuhu* buyurdu. Ve ḡazret-i Mūsā 'aleyhi's-selāmıñ birāder-i büzürg-vārī ḡārūn 'aleyhi's-selām bu cebelde medfūndur tafşīli mürūr eyledi. Meşḡūr ḡazve māḡ-ı şevvalde yevmü's-sebt vāqı'ı oldu kezā fī Mevāḡıbü'l-Ledünnī. Muḡaddişiniñ rivāyetleri bu ḡazveye bādī oldur ki fużāle-i ḡureyş şīr-i şimşīr-i müslimīn olan ḡürūḡ-ı müşrikīn melḡāme-i Bedrden ḡāyıp ve ḡāsır rücū'ı idüp Mekkeye vāşıl olduklarında Ebū Süfyānıñ ser-ḡāfile olduğu kırbānda müsteşşīb olan emti'a-i ticāret bersem-i vedī'at Dāru'n-Nedvede mevzū'ı olmaḡla ḡureyşden 'Abdu'llāḡ bin Rebī'a ve 'İkrime bin Ebū Cehl ve Şafvān bin Ümeyye ve sā'ir evlād u ihvān ve pederleri mürd olan kimselerin ittifāḡıyla aşḡāb-ı emvāle varup meşḡūduñuzdur ki ḡazret-i Muḡammed bizleri ne ḡüne ḡüriftār-ı ḡıll [u] züll u ḡaḡīr idüp ekşer eşḡāfımızı tīḡ-i dimār eyledi. Bundan soñra en-nār velā el'ār feḡvāsı aḡz-ı şār olunmaz ise helāk olmaḡ hezār bār efdaldir. Kıaldı ki iş bu re'sū'l-māl-i ticāretten endaḡte olan ribḡ ki elli biñ [236<sup>b</sup>] altun idi. Sermāyeleri daḡı elli biñ āltūn olup dināri dinār kıazanmış idi. Bu ribḡ ile bize i'ānet eyleseniz biz daḡı 'asker-i bī-kerān cem'ı idüp ehl-i İslāmdan aḡz-ı intikām iderdik didikde anlar daḡı taḡşīl-i nāmus-ı 'aşīret için rāzı olup ol māl ile māye-i mu'āvenet oldılar. *İnne'lleżīne keferū yünfiḡūne emvāleḡüm li-yeşuddū 'an sebīli'llāḡi fe-seyunfiḡūnehā şümme tekūnu 'aleyhim ḡasraten şümme yuḡlebūne* āyet-i kerīmesi bu ḡuşuşda nāzil oldu. El-ḡışşa bu 'azīmete kıarar virilüp tertīb-i mühimmāt ve techīz-i 'asākir ve edevāta ibtidār eylediler. Şafvān bin Ümeyye şu'rā-yı 'arabdan Ebū 'Izzeye bu ḡuşuşda seyf-i lisānıñla bize imdād eyle. Eḡer şıḡḡat [u] selāmetle 'avdet müyesser olur ise kıse-i amāliñi māl ile māl-

ā-māl iderim. Ve eger hāl dige-gün olur ise duhterleriñ kendi duhterānımla hem-  
 zindegānı olmak üzere ta'ahhüd iderim didi. Ebū 'Izze melhāme-i Bedrde  
 peygamber-i zīṣān ile meyānlarında güzerān iden 'ahd-i peymānı perde-i rüy-ı  
 niyāz-ı ṣāfvān eyledi. Aḥar-i kār ibrām-ı bī-ṣūmār ile ilzām idüp Sāfi'-nām ṣā'ir-i  
 nā'ir ile istinfār-ı ḳabā'il ve 'aṣā'ir ıtrını ümmü'l-ḳurāya irsāl eyledi. Muḳaddemā  
 vaḳ'ā-i Bedrde tu'me-i tiğ-i Ḥamza olan tu'meniñ birader-zādesi Cübeyr bin  
 Muṭ'im ḡamm-ı 'amm ile dā'imā nālān olmağla ol hengāmede Vaḥṣī-nām  
 Ḥabeṣī ḡulām tīrendāzlık ṣan'atında māhir idi. Eger ḥilāl-i ḥarb u ḳitāde bir  
 taḳrīb ile Ḥamzayı ḳatlı iderseñ seni rikḳıyyetden ıtlāḳ idüp āzād iderim deyü 'ahd  
 [u] miṣāḳ eyledi. Mecmū' 'asākır-i menḥūs ḥāzır olup her menzilde güṣtegān-ı  
 Bedri iḥṫār ve teṣci'-i erbāb-ı ḳitāl itmek için dufūf ve ma'āzıflarıyla nice cevār-i  
 muḡanniyāt istiṣḫāb ve pā-bend-i giriz olma[ma]ḳ için eṣrāf-ı Ḳureyṣ kendi  
 ḥātunlarını daḡi hem-rikāb eylediler. Ḥāzret-i 'Abbās rüz-ı Bedrde dūḅār oldıḡı  
 renciṣ ve ezāyı baṣ ile i'tizār idüp ve müteḥallif olup ve ḳaṫ'an semt-i  
 i'ānetlerinde [237<sup>a</sup>] daḡi bulunmadı. Ḥāzret-i 'Abbās bu ḳazıyyeyi müṣ'ir bir  
 mektüb taḥrīr idüp ve bir merd-i Ḡıfārı üç güne ḳadar Medīneye iṣāl itmek şartıyla  
 isticār idüp ṫaraf-ı Seyyidü'l-Ebrāra irsāl eyledi. Mektüb-ı mezbūr Ḳubāda reside-i  
 dest-i Server-i Enbiyā olup ba'de fetḫi'l-ḥatm Übey bin Ka'b ḥāzretlerine virüp  
 ḳırāat ve mefhūmı muḥāt 'ilm-i sa'ādet olıcak kitmānla emr u vaṣıyyet  
 buyurduḡdan ṣoñra ḥāne-i Sa'd bin Rebi'a nüzül idüp vaṣıyyet-i ketmānla  
 mażmūn-ı mektübdan ḥaberdār ve va'llāhi innī le-ercū en yekūne ḥayran ta'biriyle  
 ḥayret-pāyānı iṣ'ār buyurdu. Sa'ādetle ḥāne-i Sa'ddan müfāreḳat eyledikden ṣoñra  
 Sa'dnı zevcesi ḥaber-i Nebevīden su'āl eyleyüp Sa'd daḡi seniñ vaṣifeñden  
 ḥāricdir deyü ṣūret-i redd ve müdāfa'a gösterdikde meger bir köṣede dikelmiş  
 olmağla mü-be-mü sırrı mektübdan ḥaber virdikde Sa'd istircā' iderek dest-i  
 zevcesinden ṫutup ḥuzūr-ı Rasūlu'llāha geldi. Ve rāz-ı serbesteden āḡāh oldıḡını  
 ḥaber virüp ḥavfım oldur ki ber-muḳtezā-yı havṣala-i nisvān sırrı mezbūrı fāṣ u  
 'ayān ola didi. Ḥāzret-i Sultān-ı Serir-i Levlāk ḡalli 'anhā ta'biriyle taḡlīyesine  
 emr buyurdu. Vāḳı'ā ol gün bu ḥaber-i dehṣet-i eṣer Medīnede ṣuyū' buldı her  
 köṣede encūmen-i geft-gū peydā oldı. Biri cānibden serḡayl-i ṣiḳārān Ebū Süfyān  
 müstaṣḫıbı olan üç biñe ḳārib Ḳureyṣ ve anlardan yedi yüzi zirḡ-pūṣ olup ve iki  
 yüzi feres rākib ve biñ üṣtūr-süvār ve on beṣ hevdec ve cemī' eṣrāf-ı Ḳureyṣ Ebū

Süfyân ve Esved bin Muṭṭalib ve Cübeyr bin Mut' im ve Şafvân bin Ümeyye ve 'İkrime bin Ebî Cehl ve Hâriş bin Hişâm ve 'Abdu'llâh bin Rebi'a ve Huveyṭib ibn 'Abdul 'Uzzâ ve Hâlid bin el-Velîd ve Ebû 'Ïzze eş-Şâ'ir Ebû 'Ïzzeniñ ismi 'Amr bin 'Abdu'llâh el-Cümâhî bunlar gibi cümle berâber çıķup mesfele-i Mekkede vâķi' Habeşî nâm cebel dâmeninde miķdâmen Kureysle hemdest-i ittifâķ olmak üzere sevgend ve misâķ itmek 'alâķasıyla eķâbîş[?] ile şöhet-şî'âr olan Benû el-Muşṭalîķ ve Benû el-Hûn İbn Huzeyme 'aşîriyle 'alem-efrâz-i 'ucb u ğurûr olarak şehri bend-i 'ızz u surûr [237<sup>b</sup>] Medîne-i Münevvere ṭarafına tevcîh-i vech-i şer u şûr eylediler. Ṭayy-ı merâhîl iderek hizâ-yı Medînede Zû'l-Huleyfeye nâzil oldılar. Yehûd ve münâfikîñ meyâne-i müslimine ğün-â-ğün erâcîf ilķâ idüp her ṭarafda ķîl ü ķâl zuhûr itmege başıladı. Seyyidü'l-Ebrâr efendimiz iki câsus irsâl idüp biri Enes ve biri Mûnis fuzâle evlâdları varup keyfiyyet-i müşrikîni geregi gibi taķķîķ idüp gelüp vâķi' hâli ifade eyledi. Müşrikîni-pür-ķîni Ebvâ-nâm maķalle ve şollarında muķaddemen melhame-i Bedrde 'Utbe Hâzret-i Hânzaniñ tu' me-i şimşîri olmağla İslâma cümleden ziyâde hıķd ve 'adâveti olan duķterleri Hind-nâm ḫatun Ebû Süfyâniñ zevcesidir, kemâl-i ḫuşûmetinden nâşî maķall-i merķûmda âsûde olan mâder-i pâkize-ğüheri Seyyide'l-Beşeriñ merķad-ı niş üstühânları istişhâb olunsa bizden üftâde-i dâm-ı esîr olan eşḫâşîñ her birine bir 'uzvî bedel-i ḫûn-bahâ olur idi deyü kelâma âğâz eyledikde ba'zı 'uķalâ-yı ķavm-i zihâr-peyker inkâr idüp ķabîle-i Huzâ'a muḫibbi-i İslâmiyân olmağla bunu işidicek bizim dağı mevtâmızı iḫrâc iderler deyü rızâdâda olmadılar. Zikr olındığı üzere kelle-i küffâr-ı bed-ṭiynet muķâbil Medîneye ṭarḫ-ı süvâr-ı şiklet eyledikleri gice Sa'd bin Mu'âz ve Useyd bin Hudaıyr ve S'ad bin 'Ubâde âraste-i silâḫ olup Mescid-i Şerîfde bâb-ı sa'âdet-ḫâne-i nebevî eṭrâfında tâ-be-şabâḫ ķâ'im-i ḫizmet-i pasbâni oldılar ol gice Server-i Enbiyâ efendimiz rû'yâda ğördi ki mübârek arķalarında bir muḫkem zırḫ olup ve meydânda bir ķavî baķara zebḫ olundu. Ve zübâbe-i seyfi rahne-dâr olmuş dest-i müeyyidlerini zırḫ-ı mezbûruñ ğirîbânına idḫâl buyurmuşlar ve bir 'azîmü'l-cüsse ķoç irdâf buyururlar. Şabaḫ oldıķda sûret-i menâmı aşḫâb-ı kirâma taķrîr buyurıcaķ niyâzmend-i ta'bir olmalarıyla buyurdu ki ol ğâviñ zebḫ olunması ba'zı aşḫâbîñ şehâdetidir. Kılincîñ rahne-dâr olması ehl-i beytimden biriniñ sû-yı beķâyâ 'azîmetidir. Ve arķamda olan zırḫ ḫaşîne-i ḫısn-ı Medînedir [238<sup>a</sup>] ve ol

koçuñ irdāfı hāmāt-ı müşrikīnden biriniñ katl olunmasıdır deyü te'vīl buyurdılar. Bu rüyā-yı şādıkaya bināen Server-i Enbiyā efendimiz aşhāb-ı kirāma 'alā vechi'l-istişāre tevcih-i kelām idüp eger münāsib ise Medīneden çıkılmayup zümre-i a' dā hāliyā matrūh-ı şikletleri olan maqāmda iķāmet iderler ise şerr muķābele muķīm olurlar. Ve eger ol zümre hücüm iderler ise biz dağı müdāfa'aları huşuşunda şarf-ı nīrū-yı bāzū-yı maķderet ideriz buyurdılar. Ve dest-i bādī-i ihtimāmla Medīneniñ her tarafı hışn ve dār-mā-dār teşbīk ve tersīn olunmuşdur. Ekābir-i muhācirīn ve enşār dağı bu re'y-i rezīnī tercīh idüp haţta re'īsü'l-münāfikīn İbn Übeyy bin Şelūl bu vaķte kadar aślā meşveretde hāzır itmemişler idi. Bu def' a hāzır olup ol dağı bu tedbīr-i dil-pezīri ma'ķūl görüp yā Rasūla'llāh zamān-ı cāhiliyyetde üzerimize bir düşmān zuhūr eyledikde taşra çıkup āheng-i ceng eyledigimiz şüretde dā'imā rüsvā-yı hezīmet bizim tarafda rū-nümā olup ve mekānımızda istikrār üzere olduğımız hāletlerde fezāhat-i mağlubiyyet cānib-i düşmanda hüveydā olur idi. Pes maşlahat budur ki hālleri üzere terk olunup oldukları maħalde meķş iderler ise sū-i menzilde meķş idüp üzerimize gelürler ise ricālimiz muvācehelerinde ālāt-ı ħarble kıtāl ve eţfālimiz kafālarından sengsār iderler. 'Avdet iderler ise hüsrān ve hā'ib olarak giderler idi. Lakin ġazā-yı Bedrden maħrūm olan civānān-ı cengcüyān yā Rasūla'llāh eger biz Medīnede tahaşşun ider isek müşrikler za'f u cebānetimize ħaml idüp anlara bā' iş-i cür'et olmağla üzerimize hücüm iderler taşra çıkmağla ruħsat erzānī buyurula ki bi'l-muķābele şīrāna āheng-i muķātele idelim Hūdā ħakkı tā'ife-i 'Arabı bu vechile dār-ı diyārımıza dāħil olmağla müteşevviķ itmeziz bu ana kadar vilāyetimizi isti'lā iden a'dāya mağlūp olunmayup şimdi ise meyānımızda cenāb-ı Sa'ādet-i pā-ber-cāy-ı maķām-ı şalābet-i nübüvvedir deyü dāmen-gīr-i niyāz ve ibrām eylediler. Ĥazret-i [238<sup>b</sup>] Ĥamza dağı bu re'yde anlara muvāfaķat idüp yā Rasūla'llāh saña kitāb-ı kerīm inzāl iden Hūdā-yı bī-ķün ħaķkıy-ķün bīrūn-ı Medīnede küffār ile rū-be-rū kārzār itmedikçe lokma tenāvül itmey deyü ķasem eyledi. Āħir-ı kār Ĥazret-i Risālet-Penāh efendimiz anlara rüy-ı muvāfaķāt gösterüp me' a'l-kerāhe taşra çıkmağla taşmīm eylediler. Ol gün cum' a olmağla Şeh-süvār-ı Enbiyā 'aleyhi efđalu's-şalāti ve ezke't-taħiyyāt efendimiz edā-yı şalāta kıyām buyurup huţbede va'z u naşīhat ve mübāriz-i meydān-ı dīni terġīb-i 'ızz u mücāhedet buyurup eger şabr u şebāt ider iseñiz Ĥaķķ celle ve 'alā ħazretleri size nuşret u zafer iħsān ider deyü beşāretle metānet itmelerine işāret

buyurduktan sonra tertīb-i edevāt-ı kıtāle mübāşeretle emr buyurdu. Anlar daḥi feraḥ-nāk olup ba‘de şalāti'l-‘aşr şeyḥeyn-i mükerreremeyn ile hücre-i muṭahharalarına dāḥil olup ‘amāme-i şerīfelerin ser-i sa‘d efserlerine rast idüp ve mübārek arḳalarına biri biri üzerinden zātü'l-fuḍūl ve fuḍa-nām iki zırḫ-ı dāveri giyüp ve ḥamā’ıl seyfinden bir bend ile meyānını kemer-vārī peyvend eyleyüp ve meyāne-i ketfıne bir siper şalup sekt ile nām-dār esb-i şabā-refṭārlarına süvār ve dest-i te’yīdlerine bir nīzehār-ı ekzār alup sa‘ādetle ṭaşra çıḳdılar. Şaf-beste-i şāh-rāh-ı intizār olan muhācīrīn ve enşāra Sa‘d bin Mu‘āz ve Useyd bin Ḥuḍayr ḥāzerātleri zebān-ı tevbiḥle bu bābda küstāḥāne ḥareket idüp Rasūlullāhı ṭaşra çıḳmaḡa ikrāḥ ve ilcā eylediñiz münāsib olan rişte-i ihtiyārı yine ḳabza-ı irādetlerine teslīm itmekdir deyü levḡ itmeleriyle cümlesi mütenebbih olup Ḥāzret-i Rasūl-i sa‘īd mānend-i ḥurşīd sa‘ādet-ḥānelerinden zāḥir olduḡda cümlesi ḥāḳ-i niyāza rüy-māl olup yā Rasūlullāh bu vaż‘-ı nā hemvāreden cümlemiz nedāmetkār ibrāmımızdan şerm-sār olduḡ. Min ba‘d emr [u] fermān siziñdir deyüp fermān-ı ‘ālīlerine sūret-i teslīm gösterdiler. Ḳā’id-i Ceyş-i İslām ‘aleyhi’s-şalātü vesselām efendimiz bu cevābıñ maḥalli fevt oldu, ben size derūn-ı Medīnede iḳāmete irşād eyledim siz muḥalefete yüz gösterdiñiz, [239<sup>a</sup>] bir peygāmbere lāyık degildir ki silāḥ-pūş olduḡdan sonra a‘dā-yı dīn ile ceng idüp emr-i ilāhī ne ise zūḥūr itmedikçe ol silāḥı çıḳara deyü buyurdılar. Şonra üç livā-yı nuşret küşā ‘aḳd idüp livā-yı Evsyānı Useyd bin Ḥuḍayre ve livā-yı Ḥāzreciyānı Ḥubāb bin Münzīre ‘alā rivāyetin Sa‘d bin ‘Ubādeye ve livā-yı muhācīrīni Ḥāzret-i Murtażāya tefvīz buyurdılar. Ḥāmil-i livā-yı küffārı ba‘de’l-istiḥbār zamān-ı cahiliyyetde aşḫāb-ı livā olan Benū ‘Abdu’d-Dārdan Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa olduḡları ma‘lūm-ı şerīfleri olduḡda livā-yı muhācīrīni dest-i murtezādān aḥz buyurup fi’l-aşl ebnā-yı ḳabīle-i mezbūreden olan Muş‘ab bin ‘Umeyr ḥāzretlerine teslīm buyurdılar. Ve Medīne-i Münevvereye ‘Abdu’llāh bin Ümmü Mektūmı ḥalīfe naşb idüp kendüleri Uḥud cānibine revān oldılar. İmām-ı Semhūdī buyurur ki ‘asākir-i müşrikīn gelüp ‘Ayneyn-nām cebeliñ dāmenine nāzil oldılar. Bir mekān-ı subḥa vādi-yi Ḳunāt kenarında Medīneye muḳābil idi. Ve vādi-i Ḳunāt cebel-i ‘Ayneyn arḳasında cebel-i Uḥud ile ‘Ayneyn meyānında bir vādīdir. Cebel-i ‘Ayneyn muḳābil-i Uḥud ‘Ayneyn önüne Medīne ṭarafına nāzil oldılar. Ve ḡarb cihetinde Bi’r-i Rūme Muṭṭarī rivāyetinde Ebā Süfyān kendi

cemā'atiyle vādi-i 'Aķīķde Rūmeye nāzil oldu. Ve nüzulleri yevm-i cum'a idi. İbn İřhāķ yevm-i erba'ada buyurdu. Ve dađi rivāyet-i āđarda vārid oldu ki def'a-i sāniyede Ĥubāb bin el-Mūnzirī cāsus irsāl idüp gelüp Ĥazret-i 'Abbāsīñ mektūbuna muvāfiķ ĥaber virdikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *ĥasbūna'llāhi veni'me'l-vekīlū bike eřulū ve bike eĥulū* deyü buyurdu. Mutţarī ĥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz hurre-i şarkıyyeden çıkup cebel-i Uĥud ţarafına müteveccih olup mezbūr ĥurreye vāķım dirler Medīne ile Uĥud beyninde şeyĥeyn-nām iki cebelden 'ibāret maĥalde beytütet buyurup şabāĥ vaķtı cebel-i Uĥud ţarafına müteveccih oldılar. Ĥülāşatū'l-Vefāda Şeyĥeyn-i Vālic ţarafında iki ĥisārīñ ismidir birine şeyĥ ve birine şeyĥ dirler. Ve aniñ meydānında Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz mescidi vardır ki Uĥuda giderken [239<sup>b</sup>] anda namāz kıldılar . Ol gice 'asker-i İslām dađi anda ĥaldılar intehā. Şāĥib-i Tārīĥ buyurur ki Ťaberānī Kebīrinde ve Evsāţında ricāl-i siķātdan ve Ebī Ĥamīd es-Sā'idī ĥazretlerinden rivāyet ider buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereden çıkup seniyyetū'l-vedā'ı tecāvüz eyledikde bir siyāhlık görüp şorduķda 'Abdu'llāh bin Übeyy bin Selūl altı yüz bir rivāyetde üç yüz Yehūd ile gelürler didiler. Efendimiz buyurdu ki İslāmla müşerref oldılar mı lā yā Rasūla'llāh deyü cevāb virdiklerinde Efendimiz buyurdu ki *söyleyiñ rücū' eylesinler innā lā neste'īnu bi'l-müşrikīne 'ale'l-müşrikīne* buyurdu. Ve Şeyĥeyn-nām mevzi'de Rasūl-i Ekrem efendimiz sipāh-ı zafer-i penāha birer birer nazār buyurup henüz on beş yaşına bāliĥ olmayan kūdekānı Medīne ţarafına irca' buyurduķları kūdekāndan Rāfi' bin Ĥadīc tīr-endāzlıkda mümtāz olduĥı bi'l-i'lām ma'lūm-ı Seyyide'l-Enām olıcaķ berāber alup ma'reke-i āti'z-zikrde nişāne-i tīr-i küffār olmaĥla Ĥazret-i Server-i Enbiyā efendimiz *ene eřhedū lehū yevme'l-ķiyāme* buyurdılar. Semüre bin Cūdeb Rāfi' iñ me'zūn olduĥın göricek meydān-ı muşāra'ada ben aña ĥālibim ben de şayān-ı murāfaķat olma[ma]ĥı niyāz iderim didikle Ĥazret-i Rasūl-i Ekrem efendimiz emr eyledi ikisi muşāra'a eylediler. Vāķı'a Semüre ĥālib gelmekle aña dađi kıtāle ruĥşat virildi. Ol hengāmda aĥşām olmaĥla đarb-ı ĥıyām-ı ārām buyurup ĥasbe'l-emr Bilāl ezān-ı Muĥammediyye ile ĥulĥule-baĥş-i künbed-i eflāk olup cemā'atle aĥşām namāzın edā buyurdılar. Muĥammed bin Mesleme elli kimse nefer ile ĥaraĥul ta'yīn

buyurulduktan sonra haraset-i hâşşa hizmetinden Zekvân bin‘Abdu Kays ta‘yîn buyurulup Hâzret-i Risâlet-Me‘âb âsûde-i pister-i hâ‘b oldılar ‘âlem-i menâmda müşâhede buyurdılar ki Hâzret-i Hamzâyı melâ‘ike-i kirâm gâsl buyurdılar hengâm-ı sülûş-i âhırde darb-ı küze nây-ı rahîl olup tulu‘-ı fecrde Medîne ile Uḥud meyânında şavṭ dimekle meşhûr ḥâyıṭ etrâfına varıldıkda anda şalât-ı fecri edâ buyurdılar. Rivâyet olunur ki reîsü'l-münâfikîn İbn Übeyy [240<sup>a</sup>] İbn Selül kendi re‘yi Medîneden hareket itmemek tarafında olmağla benim re‘yime muhalefet idüp umûrdan bî-ḥaber etfâl söziyle âmil oldu. Beyhûde kendimizi telef itmekden ise selâmetle menzilizimize varmak evlâdır deyüp kendüsiyle hem-tarîḳ-i nifâḳ olan üç yüz nefer ehl-i şekâvetle fuḍâle-i mâ‘ide gibi ‘askerden iftirâḳ u ric‘at-bend-i niṭâḳ-ı nifâḳ eylediler. ‘Asker-i muvaḥḥidîn yedi yüz nefer ḳaldı. Sîret-i İbni Hişâmda Übeyy bin Selül ric‘at eyledikde ‘Amr bin Ḥazm el-Enşârî arḳalarına düşüp ünşidekümü'llâhu fî nebiyyiküm ve enfüsiküm diyerek naşîhat eylediyse de Übeyy bin Selül *lev na‘lemu ḳitâlen le'ttebe‘nâküm veleṣ etâ‘tenâ le-reca‘te me‘anâ* dir idi. Rivâyet-i âḫarda *yâ kavmî üzekkirkümü'llâhe en taḫzilü ḳavmeküm ve nebiyyeküm ‘inde mâḫadara min ‘adüvvihim* diyerek leyyin-i kelâmla naşîhat ve seṣḳ-i cānib-i ric‘at eyledikce ol gümrâḫân eger muḫârebe olunacağı muḫtemel olaydı size elbetde mu‘âvenet iderdik lâkin bir vecihle muḫârebe olunmayacağı meczûmumuzdur deyüp taraf-ı Medîneye şitâbân oldılar. Ol ḳalâlet-me‘nûsuñ ‘avdetinden me‘yûs olduḳda eba‘dekümü'llâh ey ehlekeküm a‘dallâh fesityugni'llâhu ‘anküm nebiyyehü du‘âsını ta‘ḳîb idüp Uḥud cānibine ‘inan-tâb oldu. Aşl-ı târiḫde ‘Abdu'llâh bin Übeyy rücu‘ eyledikde ric‘atlerinde nev‘an nizâm-ı erkân ‘asker-i İslâma ḫalel-târî olup meyânlarında iḫtilâf ‘arîz oldu. Ḥatta Evsyândan Benü Ḥârîşe ve Ḥazrecyândan Benü Seleme beyne't-terk ve'l-ḳitâl mütelâşî olmalarıyla az ḳaldı ki mü‘eddî-i cidâl ola *İz hemmet ṭâ‘ifetâni minküm en tefşelâ va'llâhu veliyyuhumâ* el-âyet. *Femâ leküm fi'l-münâfikîne fi‘eteyni va'llâhu erkesehum bimâ kesebû* âyet-i kerîmesi bu ḫuşuşda nâzil oldu. Ḳavluḫü te‘âlâ erkesehum riddehum ilâ küfrihim. İbn Cevzî rivâyet ider ki [...] cenâḫı leşker-i İslâm olan Benü Ḥârîşe ve Benü Selemeniñ İbn Selül ‘aḳabinden pâ-yı şebâtları mütezil olup inşirâfa mübâderet üzere iken destbâr-i ‘ismet-i Perverdigârı ‘ināngîr-i ‘azîmet olmağla yine kemâ-kân şıḳ-ı cenânla ḫarb u ḳitâle dāmân dermeyân oldılar. *İz hemmet ṭâ‘ifetân* âyet-i kerîmesi

[240<sup>b</sup>] bunların hakkında nâzil oldu. Hâşıl-ı kelâm ‘inâyet-i vâhibu'l-‘allâm ile erbâb-ı nifâk mess-i mağşûş-vârî ‘asker-i pâkîze-kemterden ayrılıp bu vechle cuyûş-ı nuşret-eser yedi yüz nefer kalmağla cümlesi çeşme-i hürşid âsâ yek-renk olup ‘an şamîmi'l-bâl cünüd-ı küfr[ü] dâlâl ile ceng[ü] kıtâle âhenk eylediler. Hâzret-i Seyyidü'l-Beşer bize bir rehber lâzımdır ki küffâr üzerine uğratmağsızın bir yakîn yoldan bizi ceng mağalline çıkara deyü buyurduğda bu hizmeti Ebû Hâyseme müte‘ahhid olmağla Benü Hârişe harresiyle emvâlleri meyânından mürûr iderken zâhiri ve bâtını nâ-binâ Murabba‘ bin Kıbtî el-Hârişî-nâm münâfık-ı bed-sîret u bed-sîmâ hâyitine dâhil olunmağla ol kâfir-i bî-hayâ hemân kalkup ‘asâkir-i İslâmın yüzine toprak saçdı. Ve hâşâ eger sen Rasûl-i Hüdâ olaydın benim hâyitime taraf-ı ilâhîden ruşsat-yâb olmaz idiñ deyüp elinde bir kabza toprak olmağla eger gayra işâbet itmeyecegi yakînen ma‘lûmum olaydı yâ Muhammed yüzüne darb iderdim deyü herze-feşân olduğda Sa‘îd bin Zeyd bî-ihtiyâr şıçrayup kemânla ol bed-gümânın başını şakq eyledi. Cünüd-ı ebrâr dañi yekbâr katline ibtidârlarında Hâzret-i Celîlü'l-Haţar lâ tahtulûhu fehâze'l-a‘mâ a‘mâ'l-kalbi ve a‘ma'l-başari deyü men‘ buyurdu Benü Hârişeden ol bî-başiretle hem-reng-i nifâk nice kûr-dilân ki İbn Selûl ile ric‘at itmemişdi. Mesfûre tarafgir olmağ kaydına düşmekle taraf-ı nebevîye izhâr-ı gayz ve zebân-dirâziye mübâderetlerinde Useyd bin Hudaýr rağiya'llâhu ‘anh icrâ-yı mâyilikleri üzerlerine ‘inân-engîz-i hücum olduğda yine Hâzret-i Rasûl rızâ-dâde olmamağla keff-i yed eyledi. Çün talî‘a-i tevfiğ-i ilâhi sipâh-ı zafer harb-gâh yerine vâşıl oldılar, sipehsâlâr-ı muvaḥhidîn bi'n-nefs tesviye-i şufûf-ı merdân-ı dîn idüp Medîne muqâbilinde ve cebel-i Uḥud kafâda ve kûh-ı ‘Ayneyn yesârda ve kûh-ı ‘Ayneyniñ bir şikâfi olup yek-negâh olmağla kâbil olmağın Hâzret-i Rasûl-i Ekrem ‘Abdu'llâh bin Cübeyri elli nefer kimse tîrendâzânın hıfzına ta‘yîn [241<sup>a</sup>] ve mukarrer kıldı. Eger leşker-i İslâm gâlib ve eger mağlûp olsa ol şikâfdan inḥirâf itmeyeler. Ol gece ârâm olunup ‘ale’s-şabâḥ küffâra karşı cemâ‘atle namâz-ı fecr edâ olunduğdan soñra bir huṭbe-i belîğ inşâd ve leşker-i İslâmı teşvîk-i gâzve ve cihâd buyurup *ve inneḥū kad nefese fî rû‘i'r-rūḥu'l-emîn inneḥū len temûte nefsun hattâ testevfî akşa rızkıhâ lâ yunkaşu minhü şey’un ve in ebta’a ‘anhâ fetteku’llâhe rabbekum ve ecmilü fî talebi'r-rızkı lâ yaḥmilunneküm istibtâūhu en taṭlubūhu bima‘şiyeti’llâhi ve'l-mü’minü mine'l-mü’mini ke'r-re’si*



*mine'l-cesedi izā iştēkā tedā'ā 'aleyhi sā'iru cesedihū ve's-selāmu 'aleykūm* kelām-ı hikmet ile ihtitām buyurdu. Ya'ni Cibril-i Emīn benim kalbime bu gün vahy u ilhām eyledi ki bir kimse *naḥnū ḳasemnā* matbaḥından hissesine işābet iden rızķınıñ nihāyetini istifā eylemedikçe dünyādan irtihāl eylemez. Rızķ-ı mu'ayyeni ol kimseye her ne ḳadar giçrek vāşıl olur ise de yek zerre noḳşān-pezīr olmayup beher ḥāl ber-vefķ-i ta'yīn-i ḳassām-ı ezel kendūsine resīd olur. Pes cümleñizi ketm-i 'ademden sāḥa-ı vücūda getürüp leyl u nehār ni'metiyle perverde iden Ḥüdā-yı lemyezelden ittikā idüp rızķ-ı mu'ayyeniñizi talebde sālīk-i rāḥ-ı rızā-yı ilāhī olasız ve rızķıñ baṭāet-i vüşüli sizi vesīle-i ma'şiyetle taleb ve iltimāsa ḥaml u sevķ eylesün. Bir mü'min sā'ir mü'mine nisbet bedende baş gibidir şudā' ve yāḥud bir diger 'arıza sebebiyle insanıñ başı derd-nāk olsa a'zā-yı sā'iresi daḥi ḥişşemend-i derd olmaḳ derkārdir. Bu naşīḫati aşḫāb-ı kirām ḳurta-i gūş ḳabul buyurup şīr-i ner-şıfat demdeme-sāz-ı ḥurūş-ı saṭvet oldılar. Muḳaddem tenbīḥ olundığı vech üzere 'Abdu'llāḥ bin Cübeyr elli nefer tīr-endāz ile ta'yīn oldığı pusuya 'azīmet buyurdu. İbn-i 'Aṭīyye ḫāzretleri 'Abdu'llah bin Cübeyr cebel-i Rumāta elli nefer kimse ile me'mūr oldu buyurur. Sāyirleri cebel-i 'Ayneyn dirler leşker-i küffārıñ meymene-i nā-meymūnlarına Ḥālīd bin Velīd ol vaḳt henüz İslāmı müşerref olmamışdı, ve meysere-i 'usret-merḥūnlarına 'İkrime bin [241<sup>b</sup>] Ebū Cehl nāmzed olmağla Rasūl-i Ekrem efendimiz Zübeyr bin 'Avāmı izā-yı Ḥālīde ta'yīn ve bir mikdār gūzāt-ı ebrārı muḳābele-i 'İkrimedey temkīn buyurdılar. El-ḳışşa ber-vefķ-i merām çār cihet-i ḥamīs-i İslām tertīb olunduḳdan soñra zāt-ı Risālet-simāt-ı 'Ālī mānend-i nūr-ı imān ḳalb-i leşker-i Raḥmānda şābit oldılar. Vaḳt-i tezāḫüm-i ḳıtālde temyīz-i āşinā-yı aḡyār için ehl-i İslāma emit emit kelimesi ta'yīn-şī'ār buyuruldu. İmāteden emr olmağla küffār[ı] ḳatlı ü ihlāk eyle dimek olur. Ba' deḥū dest-i müeyyedlerine bir ḳılınc aldılar ki saḫḫa-ı mücellāsından

Fi'l-cübni 'ār ve fi'l-iḳbāl mekreme.

Ve'l-mer'u bi'l-cübni lā yencū mine'l-ḳader.

beyti mersūm idi. Aşḫāb-ı kirāma ḫitāb idüp bu şimşīri ḫaḳḳıyla benden kim aḫz ider deyü buyurdu. Birḳaç kimse taleb eylediler virmedi bir def'a daḥi bu ḳılıncın ḫaḳḳını edā itmek şartıyla benden telaḳḳı iden kimdir deyü buyurduḳda bu def'a Ebū Dücāne ol merd-i yegāne zemīn-būs-ı ḫizmet olup yā Rasūla'llāḥ bunuñ ḫaḳḳı

nedir didi. Şāhib-i Risālet efendimiz *iki kat olana kadar a‘dā-yı bed-güheri bunuñla urmakdır* deyü buyurdu. Ebū Dücāne şart-ı ma‘hūd üzere kılcıncı kabzına alup şaf meyānında serv-i çemān vārī reftār ile revān olmağa başladı. Hāzret-i Server-i Enbiyā efendimiz hıram-ı Ebū Dücāneye işāretle *innehe'l-müşeyyetü yebğāduha'llāhu teālā lā fī mişli hāze'l-mevtin* buyurdu. Zübeyr bin ‘Avvāmdan mervīdir ki göreyim Ebū Dücāne ne şive ile cünbiş-nümā-yı mübārizāne olur deyü ‘aķabinden revāne oldum bir kırmızı ‘aşābe çıkarup nāşıyesine bend eyledi enşār gördükde *eħrace ‘işābete'l-mesti* didiler. Ol dilīr-i bī-hem-tā ‘ilāve-i şevķ-i teveccüh-i Sulţānu'l-Enbiyā ile.

İnnellezī ‘ahedenī ħalīlī.

Ve naħnü bi's-sefhi ledü'n-naħilī.

İnne'l-eķūme'd-dehri fi'l-keyülī.

Eđribu bi-seyfu'llāhi ve'r-rasūli

urcūzesini tekrār iderek kavm-i küffāra ħamle-i şīrān idüp rast geldigini bedreķa-i şimşīr ile rū-be-rāh-ı cānib-i sa‘īr ider idi. Bu minvāl üzere ‘asākir-i küffārı perişān idüp ħatta nisvānlarıñ cem‘ oldığı cebel dāmenine geldi. [242<sup>a</sup>] Gördi ki küffār-ı zenān anda ve içlerinde Hind-nām ħātūn bu ebyātı inşād ider. Beyt.

Naħnü benātı tārīķ.

Nemşī ‘ale't-temārīķ.

Ve'd-derri fi'l-meħānik.

Ve'l-miskü fi'l-mefārīķ.

İnne taķbilü in‘ānik.

Ve nefrişu'n-nemārīķ.

Ev tedbiru ve infārīķ.

Firāķı ħayri vāmīķ.

diyerek küffār-ı Kureyşe ħayret virirler idi. Ebū Dücāne ħāzretleri üzerlerine ħamle idüp *hel min mübāriz* deyü nidā eyledi bir eħad cevāb virmeyüp seyfi-i Rasūlu'llah ile ķatl-i nisvānı revā görmeyüp ‘avdet eyledi. İktifāda zıkr ider ki Zübeyr ħāzretleri buyurur ki ‘Abdu'llāh bin Caşş ħāzretleriniñ seyfi rüz-ı Uħudda şikest Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘urcūn-nām seyfi i‘tā buyurdılar. Taraf-ı küffār-ı ħāķsārdan Ürtāt bin Şūraħbīl ve ‘alemdārları Talħa bin Ebū Talħa meydana at sürüp mübāriz taleb eylediler. Dilīr-i muħārib ħamza bin

‘Abdu'l-Muṭṭalib şīrāne bir seyf urup olunu dūşūrdu. Faḥru mübāhāt iderek Ḥāzret-i Ḥamza ‘avdet buyurdu. Andan şoñra küffār-ı bed-kerdār ‘alem-i menḥūsların Sa‘d bin Ebī Ṭalḥaya virdiler hemān Sa‘d bin Vaḳḳās ḥāzretleri ḳazā-yı āsumānī gibi aña bir tīr ḥavāle idüp mezbūr tīr boğazına rast gelüp seg-i teşnegān gibi zebān dehānından birūna üftāde oldu. Andan şoñra livā-yı küffārı Sāfi‘ bin Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa alup meydān-ı ma‘rekeye at şaldıḳda ‘Āsım bin Şābit bin Ebī'l-Aklāḥ ḥāzretleri sīne-i pūr-kīnine bir tīr per-tāb idüp şadrına işābet idüp helāk-i ḳarīb-i üftāde-i ḥak-i mezellet olduḳda ḳaldırup māderi Sülāfe bint Sa‘d ḥuzūruna getürdüḳde vālidesi ey ciger küşem saña bu okı kim atdı Sāfi‘ kim atdıḳın bilmem velākin mesmū‘um oldu ki *Huz ene İbnü'l-Eflaḥ* didi. Sülāfe nezr eyledi ki ‘Āşım bin Şābitiñ ser-i istiḥānından kāse idüp āb nūş itmedikçe aşlā şu içmem didi. Ve anıñ kāse-i serini baña kim getürür ise yüz deve viririm didi. Sāfi‘ bin Ṭalḥanıñ mürğ-i rūḥı āşiyān-ı dūzaḥa pervāz eyledi. Andan şoñra livā-yı eşkıyāyı Ḥāriş bin Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa aldudḳda müşārun ileyh [242<sup>b</sup>] ‘Āşım ḥāzretleri bir tīr-i cān-sitān ile anı daḫi dūzaḥda musāfa‘a refīḳ gönderdi. Andan şoñra Kilāb bin Ṭalḥa ‘alemdār-ı ehl-i dūzāḥ olup meydana ḳudurmuş köpek gibi hücūm itdikde bu ṫarafdan Zübeyr bin el-Avvām ḥāzretleri bir ḥamle-i merdāne ile cān-ı merdārın cehenneme irsāl eyledi. Andan şoñra bayraḳ-dār-ı küffār Cülās bin Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa olup Ṭalḥa bin ‘Ubeydu'llāḥ ḥāzretleri bir ḍarbe-i şimşīr-i hūn-efşān ile canını cehenneme ışmarladı. Andan şoñra Ürtāt bin Şūraḥbīl ‘alemdār-ı ḳavm-i zelīl olup şīr-i merdān-ı Ḥüdā ‘Aliyyü'l-Mürtezā ḥāzretleriniñ bir ḍarbe-i şīrānesiyle mürd olup lāşesi ḥor u zelīl oldu. Āḫir-i kār ol gün ‘alemdār-ı küffārdan bir eḫad şağ ḳurtulmayup bir bir helāk eylediler. ‘Asākir-i muvaḥḫidīn na‘ra-i Allāhu Ekber ve gülbang-ı Ḥāzret-i peyğamber ile yek-dil bir ḥamle idüp küffār-ı cüyüş-ı bed-kerdār-ı ḳararı firāra tebdīl idüp mübārizān-ı İslāmiyān verālarınca ḳıraraḳ giderler idi. Zenān-ı kāfirān ḡulgule-i feryād u figān ile çāk-ı girībān olurlar idi. ‘Asākir-i İslām bu ḫālde ḡanīmet sevdāsına düşdiler. İmām-ı Buḫārī rivāyetinde buyurur ki cebel-i ‘Ayneyn ve yāḫud cebel-i Rumāta ta‘yīn buyurulan elli ‘aded tīr-endāzlar küffārıñ bozulduḳın gördüklerinde ne ṫurursuz ‘asākir-i muvaḥḫidīn nuşret bulup küffār münhezim oldu. Bizler de ḡanīmete gidelim didiklerinde serdārları olan ‘Abdu'llāḥ bin Cübeyr ḥāzretleri Server-i Enbiyā efendimiziñ sizlere ne emri vardır ferāmüş eylediñiz mi didikde

refîkleri ışgâ-yı kelâm itmeyüp va'llâhi elbetde ganimete gideriz deyü oldukları penâh-gâhdan bir miqdar mufârağat eylediklerinde küffâr kemingâhlarında aç kurd gibi 'asâkir-i İslâma hücüm idüp bozdılar. İmam-ı Buğârî Hazret-i 'Â'îşe rağıya'llâhu 'anhâdan rivâyet idüp buyurur ki yevm-i Uğudda küffârîñ muqaddem bozulduğına şübhe yoğdur. 'Abdu'llâh bin Cübeyr hazretleri bir kaç aşhâbla yerinden hareket itmeyüp ol memerri hâlî ve leşker gârâta meşğül görüp Hâlid bin Velîd ve 'İkrime bin Ebû Cehl firâr iderken 'avdet idüp seyl-i belâ gibi hücüm idüp [243<sup>a</sup>] 'Abdu'llâh bin Cübeyrî ve berâber olanları şehîd idüp andan soñra şufûf-ı İslâmı perîşân ve perakende eylediler. Muş'ab bin 'Umeyr hazretleri semt-i Rasûl-i Ekremden bir hatve dūr olmayup îmân gibi şâbit idi leşker-i İslâm ol gün üç kısma münkasım olup bir kısmı Medîne cânibine firâr ve bir kısmı 'Alî ve Sa'd ve Talha ve Muş'ab gibi Hazret-i Rasûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ hizmetinde ve bir kısmı derece-i şehâdete kadem-nihâde oldılar. Ravzatu'l-Ahbâbda meşûrdur ki leşker-i İslâm hezîmet idüp Hazret-i mağbûb-ı Hüdâ tek [ü] tenhâ qalup yemîn u yesârına nazar buyurup Hazret-i 'Alîden mâ'adâ bir ehadî hizmetinde görmeyüp yâ 'Alî sen niçün sâ'ir cemâ'atle berâber *olmadîñ* deyü buyurduğda şâh-ı merdân 'Alî yâ Rasûla'llâh *inne lî bike usvetun* buyurdu. Nazım.

Nağd-i hayâtım eylemişem nezr-i tâ'atîñ.

Hâşâ ki senden eyleye cüdâ devrân beni.

Nâ-gâh cemî' küffâr Şâhib-i Risâlet efendimize müteveccih olduğda yâ 'Alî bu cem' i perîşân eyle deyü emr [u] fermân buyurduğda Hazret-i şîr-i yezdân şimşîr-i cân-sitâniyla cem'lerin perîşân ekşerîsin Mâlik-i düzağa teslîm eyledi. Ol hâletde Cibrîl-i Emîn nâzil olup yâ Rasûla'llâh kemâl-i ihlâşdır ki bu Hazret-i 'Alîden zuhûra geldi didikde Efendimiz *belâ innehû minnî ve ene minhu* buyurduğda Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm daği ve ene minkümâ buyurdu. Rivâyetde vârid oldu ki manzûme-i *lâ fetâ illâ 'Alî lâ seyfe illâ zü'l-fiğâr* hâtuf-ı gaybdan ol gün sâdır oldu. Nazım.

Tekmîl-i Mürtezâya sebep kılsalar su'âl

İkbâl-i ittibâ' -ı Şah-ı Enbiyâ yeter

Hağkıyyet-i resûle delîl itseler taleb

Ṭav' -i iṭā' at-1 'Aliyy-i Mürtezā yeter

Mus'ab bin 'Umeyr ḥazretleri meydān-ı cān-sipārīde icrā-yı merāsım-i ḥızmetde vākıf iken nā-gāh mānend-i belā-yı siyāh İbn Ḳamia' didikleri gümrāh bir taraftan zūhūr idüp Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem zannıyla ol merd-i meydān-ı celādete işrāb-ı şarāb-ı şehādet eyledi. Rivāyet olunur ki küffārdan dört mu'ānid biri 'Abdu'llāh bin Şihāb Zūhrī ve biri Sa'd bin Ebī Vaḳḳāşın biraderi 'Utbe bin Ebī Vaḳḳaş ve biri İbn Ḳami'a [243<sup>b</sup>] ve biri Übeyye bin Ḥalef birbirleriyle ahd [u] mişāk eylediler ki bir ḍarb ile Rasūl-i Ekrem efendimizi ḳatl idüp rüy-ı zemīnden āşār-ı İslāmı ref' ideler. Müterāşşıd-ı fırsat olup eşrār gālebe ve ebrār maḡlūp olup İbn Ḳami'a fırsat bulup muṭṭali' -i āfitāb-ı şıdk u şafā olan cebhe-i mübāreklerine bir seng endāz olup zaḥm-nāk eyledi. Ol cerāḥatden cārī olan ḥūn-ı müşkīn pāk iderek buyurur idi ki eger bu ḥūndan bir ḳatre zemīne düşse belāy āsumānī nāzil olur. Mübārek liḥye-i sa'ādetlerinden ḥūn revān olduğda ser-i sa'ādetlerine ve vech-i enverlerine mesh idüp *keyfe yūfliḥu ḳavmun fe'alū nebiyyehum ve ḥūve yed'ūhum li'llāhi teālā* ya'ni ne vech ile fevz [u] felāḥa nā'il olur şol ḳavım ki kendi peygamberlerin mecrūḥ-ı ḥūn-ālūde ideler ḥalbuki ol peygamber anları Ḥaḳḳ te'ālā ḥazretlerine da'vet ider. Ol anda Cibrīl-i Emīn nāzil olup *Leyse leke mine'l-emri şey'ün ev yetūbe 'aleyhim ev yu'azzibehüm fe-'inneḥüm zālīmūn* āyet-i kerīmesin getürdi. Ve bir rivāyetde sīret-i İbn Hişāmda mestürdür ki ceng-içün şaff beste oldukları zamānda Sebā'-nām bir müşriḳ maşāff-ı ma'rekeye at sürüp hel men mübāriz diyerek ādem isterdi. Hemān şīr-i meydān-ı şecā'at Ḥazret-i Ḥamza ol bedbaḥta ḳarşu varup merdāne berḳ-i şimşīr-i düşmen-süz ile ḥırmen-ı vücūduna āteş-feşān olup āmāl-i bī-me'ālın fezā-yı fenāda berbād eyledi kezā fi'l-Buḥārī. Vaḥşī buyurdi ki va'llāhi ol gün ben Ḥamzaya nazar iderdim kükremiş deve gibi seyf-i cān-sitānıyla her kime irişse Mālik-i dūzaḥa teslīm iderdi. Sebā'-nām bed-kerdār ḳarşu geldikde Ḥazret-i Ḥamza *helumme ileyye yā ibn muḳaṭṭa'ati'l-büzūr* deyüp bir ḍarb ile işin bitirdi. Rivāyet olunur ki Cübeyr bin Mut'im kibār-ı a'yān-ı Mekkedden olup Vaḥşī-nām bir çākeri olup ḡāyet şecī' mübāriz ve tīr-endāzlıkda meşhūr idi. Bir gün Vaḥşīye ḥiṭāb idüp ey ḡulām maşāff-ı Bedrde benim 'ammim ḳatl olındı. Ve Muḥammediñ iki 'ammisi vardır biri Ḥamza ve biri 'Abbās 'Abbās Mekkede ve Ḥamza Medīnededir eger bu ikisinden birin ḳatl idüp 'ammimiñ intikāmını aḥz

ider iseñ seni kendi malımdan āzād [244<sup>a</sup>] iderim didikde Ḥamzanıñ katlini qabūl idüp ve Hind ki menkūḥa-1 Ebū Süfyān anıñ daḥi pederi Bedrde katl olunmuş idi. Derūnunda āteş-i mātem dā'imā şerer-ḥiz idi ol daḥi Vaḥşiniñ 'azmin istimā' idüp eger Ḥamzanıñ yüreginden bir loqma getürür iseñ saña bilā-nihāye ikrām iderim deyü envā'-i mevā'idler eyledi. Ve Ḥariş bin Cābir daḥi ey Vaḥşī benim peder ve birāderlerim maşāff-1 Bedrde İslām elinde katl oldılar. Eger Muḥammedi veyā Ḥamza veyā 'Alī bunlardan birini katl ider iseñ seni māl ile iḥyā iderim didikde Vaḥşī Muḥammediñ katline qādir degilim ve Ḥamza daḥi şebbāz-1 zümre-i şecā'atden bir merd-āzmūde-i pehlivāndır. Ammā 'Alī maşāf-1 cengi ta'līm itmemişdir mümkündür ki añā ḡālib olam didi. Nazm

Ṭama' dır ser-i fitne-i rūzgār.

Ṭama' dır kılan 'izzet ehlini ḥ'ār.

Nihāl-i tama' meyvesidir fesād.

Bahār-1 tab' sebzesidir 'inād.

Ṭama' dīde-i dānişi kör ider.

Ruḥ-1 şāhid-i feyzi mestür ider.

Vaḥşī Uḥuda gelüp bir taş ve yāḥūd bir şecer arqasına girüp mutaraşşid-1 fırsat iken Ḥazret-i Ḥamza Sebā' bin 'Abdu'l-'Izzi'l-Naḥrā'1 katl eyledikten sonra yedinde 'ādeti üzere iki şimşir ile cevelān idüp her cānibe ḥamle idüp şufūf-1 müşrikini birbirine ururken merkeb-i semend-i 'ālileriniñ pāyı bi-ḳudreti'llāh sürçüp zāt-1 'ālileri serv-āsā zemīne fütāde olduqda ba'zı a'zāsından zırḥ küşāde olup Vaḥşī daḥi görünmez belā-yı āsumānī gibi bir tır-endāz olduqda vücūd-1 bihbūd-1 gül endāmına rast gelüp ol Bedr-i ercümendi zarar-nāk olup ol maḥalde sāḳi-i ecelden sāḡar-i şehādeti nūş idüp mest [u] ḥayrān mürḡ-i rūhı pür-fütūhları lāne-i cināna pervāz idüp vücūd-1 mes'ūdları pister-i istirāḥata qatarāt-1 ḥūn zaḥmından güller şaçılıp bālīn-i ferāḡat üzere ḥā'b-1 rāḥata vardı. Nazm

Ol şehinşāh-1 'azīmü's-şāna hengām-1 ecel.

Tiḡ-i düşmān oldu miftāh-1 der-i dārü's-selām.

Çehre-i iḳbāline açıldı ebvāb-1 necāt.

Dostundan isterdi düşmandan müyesser oldu kām.

Rūh-1 sa'ādetleri cesedinden vedā' eyledikde Vaḥşī gelüp ḥarbesin aḥz idüp ve batn-1 sa'ādetlerin şakḳ ve yüregın iḥrāc idüp Hind bint 'Utbeye getürüp *hazā*

*kebedu Hamza kätülü ebîke* didi. [244<sup>b</sup>] Ol daği aḥz idüp ekl itmek murād eyledi boğazından geçmeyüp atdı. Şoñra didi bañā maşra‘ nı göster. Getürüp gösterdikde vücūd-ı sa‘ âdetlerini pāre pāre idüp ḥatta zekerini daği kaṭ‘ idüp Mekkeye berāber getürdi. Hind ol gün Vaḥşīye arḳasında olan şiyābın ve gerdānında olan ḥilyesin virüp on dinār daği Mekke de virmege va‘ d eyledi. Şoñra Vaḥşī Mekkeye gelüp āzād olduḡda Mekke de muḳīm olup Mekke fetḥinde Ṭā‘ife firār eyledi. Şoñra Ṭā‘if fetḥinde ne ṭarafa firār ideceginden müteḥayyir ḳalup bir kimse didi ki ne ḥavf idersin Ḥazret-i Muḥammed bir kimseyi ḳatl eylemez didikde İslāmı müşerref olup Ṭā‘if vefdiyle berāber ḥuzūr-ı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize gelüp şehādet-i ḥaḳ ile şehādet getürüp Efendimiz şordı ki bu kimse Vaḥşī didikleri midir ne‘am yā Rasūla'llāh didiler buyurdılar ki otur Ḥazret-i Ḥamzayı ne gūne ḳatl eylediñ bañā ḥaber vir didikde vaḳ‘āyı be-temām naḳlden şoñra Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz veyḥake ḡayyīb ‘annī vecheke buyurdu. Şāḥib-i Risālet efendimiz irtiḥāl-i dār-ı beḳā buyurana ḳadar yüzini görmedi. Efendimizden şoñra bir miḳdār ‘asker-i İslām Müseylemetü'l Kezzābıñ ḥarbine giderler idi. Vaḥşī daği Ḥazret-i Ḥamzayı şehid eylediḡi ḥarbeyi alup anlarla berāber gidüp iki ‘asker birbirleriyle muḳābil olduḡda Müseyleme yedinde seyfiyle ṭurur Vaḥşī ve anıñla me‘an bir enşārī ḥāzır olup ol daği Müseylemeniñ ḳatlini ḳasd ider idi. Vaḥşī yedinde olan ḥarbeyi bir def‘a şallayup naşıl sine-i pūr-kīnesine urdu ise arḳasından yalman gösterüp enşārī daği bir şimşir-i cān-sitān ile farkına urduḡda cānı cehenneme revān oldu ma‘lūm olmadı ḳätil Vaḥşī midir yoḡsa enşār mıdır Vaḥşī dir ki eger ben ḳatl eyledim ise muḳaddem ḥayru'n-nās bir zāt ḳatl itmiş idim şimdi daği bir şerri'n-nās ḳatl itmiş oldum didi. İbni İshāḳ ḥazretleri buyurur ki mesmū‘um oldu ki Vaḥşī dā‘imā şerāb nūş olup ḥadd-i şer‘i ururlar idi. [245<sup>a</sup>] Ḥatta dīvāndan ḥal‘ oldu. ‘Ömer bin el-Ḥattāb raḡıya'llāhu ‘anh ḥazretleri buyurur idi ki taḥḳīḳen ma‘lūmumdur ki Mevlā-yı Mütē‘āl ḥazretleri Ḥazret-i Ḥamzaniñ ḳatlini terk eylemez. Kitāb-ı Münteḳāda ve Keşşāf ve ḡayrıları rivāyet idüp buyururlar Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ a‘zām-ı livā-yı sa‘âdetleri yevm-i Bedrde ve yevm-i Uḥudda Muş‘ab bin ‘Umeyr ḥazretlerinde idi. İki ‘asker birbirleriyle ḳıtālde iken İbn Ḳami‘a-nām bedbaḥt Muş‘ab ḥazretlerine ḥamle idüp bir seyf ile yed-i yümnāsını düşürüp Muş‘ab ḥazretleri *vemā Muḥammedun*

*illā rasūlūn kad halet min kablihi'r-rusuli* deyüp livā-yı sa'ādeti dest-i yesārına aldı. Mel'ūn İbni Kāmia' bir darb ile yed-i yesārın daği kat' idüp ol şahbāz-ı meydān-ı şehādet dendān-ı sa'ādetleriyle şancağ-ı şerīfi şadrına berāber tutup *vemā Muḥammedun illā rasūlūn kad halet min kablihi'r-rusul* dir idi. Üçüncü ḥamlede Ḥazret-i Muş'ab dār-ı bekāyı ihtiyār eyledi rağıya'llāhu 'anh. Ve bir rivāyetde Muş'ab ḥazretleri şehīd olduğda melā'ike-i kirāmdan biri Muş'ab şüretinde bir melek livā-yı sa'ādeti aḥz idüp küffār ile mübārizāne ceng ider idi. Āḥir-i nehār olduğda Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *tekaddem yā Muş'ab* deyü nidā buyurduğda ben Muş'ab degilim deyü cevāb virdikde ma'lūm-ı sa'ādetleri oldı ki ḥāmil-i livā melek imiş. Seyyidü'l-Beşer efendimiz Muş'ab ḥazretleriniñ üzerine varup *Mine'l-mü'minīne ricālūn şadekū mā 'āhedu'llāhe 'aleyhi fe-minhūm men kazā nahbehu ve minhūm men yenteziru* āyet-i kerīmesin tilāvet buyurdu. Muş'ab ḥazretleri şehīd olduğda 'ömri kırk yaşına bāliğ olmuş idi. Rivāyet olunur ki Ebā Sa'īd iki şaf meyānına gelüp taraf-ı İslāmiyāndan mirāren mübāriz taleb idüp bir eḥad muḳābiline varmayup zu'munca kendüyi bir bahādır şanup ḥavflarından kıtāle bir eḥad gelmedi deyü hemān bülend-āvāz ile yā aşḥāb-ı Muḥammed sizler zu'm idersiz ki maḳtūlleriñiz cennete gider ve bizim maḳtūlllerimiz cehenneme gider Lāt ve'l-'Uzzā ḥaḳḳıy-çün kezzābsız. Eger bu ḳavliñiz ḥaḳ olduğı yaḳıniñiz olaydı benim muḳābeleme sizlerden biriñiz gelür idi [245<sup>b</sup>] didikde hemān şīr-i Yezdān 'Aliyyü'l-Mürtezā ḥazretleri semend-i düldülün meydān-ı ma'rekeye sürüp peyvest-i nuşretlerine zülfikār-ı cān-sitānın alup kāfire şīrāne bir ḥamle idüp na'ra-i Allāhu Ekber diyerek bir darb ile cān-ı ḥabīşin Mālik-i düzaḥa teslim eyledi. Ol gün 'alem-dār-ı küffārdan birbiri verāsınca yedi ve bir rivāyetde onbir 'aded ḳatlı olup āḥir ḳatlı olunan 'alemdār-ı küffār Benī Ṭalḥanıñ bir Ḥabeşī kölesi olup ismine Şavāb dirler idi. Şafve-nām kitābda zıkr ider ki Ḥanzāle bin Ebī 'Āmir aḥyār-ı müslümāndan olup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizden ruḥşat taleb idüp kendi pederini ḳatlı ide. Efendimiz ruḥşat virmeyüp Ḥamīle [Cemīle] binti 'Abdu'llāh bin Übeyy bin Selūl nigāh idüp Uḥud gicesi zifāfa girmiş idi. Ve Rasūl-i Ekrem efendimizden ruḥşat taḥsīl itmiş idi ki ol gice ḥānesinde beytütet ide. Şabāḥ namāzın edādan soñra ehline taḳarrub ile cünüb olmuş idi. Aḥbār-ı ḳitāl-i muvaḥḫiş sem'-i sa'ādetlerine resīde olduğda arzū-yı şehādet iderek 'ale'l-



‘acele bilā ğusl silāhın alup Uḫuda revān oldu. Ol maḫalle resīde olduḫda nazār eyledi ki Efendimiz tesviye-i şufūf ider hemān Ḥanzala Ebā Süfyānı görüp mübārizāne bir ḫamle ile feresinden zemīne ilḫā eyledi. Ḳatlı itmek şadedinde iken bir kāfir gelüp Ḥanzalayı rumḫ ile şehīd eyledi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz şehādetine ittīlā‘ kesb eyledikde *hūve zāke ra'eytü'l-melā'ikete taḡsilu'l-Ḥanzalete bin ebī 'āmir beyne's-semā'i ve'l-arzi bimā'i'l-müzni fī şahāfi'l-fidḫati* buyurdu. Ebū Esīd es-Sā' idī raḫya'llāhu ‘anh ḫazretleri buyurur ki Seyyidü'l-Beşer efendimizden bu ḫadīs-i şerīfi işidüp Ḥanzalenin cenāzesine varup gördük ki re's-i sa'ādetinden şu ṫamlar gelüp Efendimize ḫaber virdikde Efendimiz ‘avretine berām irsāl idüp şordı ḫātunı daḫi mā hūve'l-vāḫi‘i ḫaber virdi ve andan bir evlādı dünyāya geldi. Mezbūr veledde ḡasīlū'l-melā'ike dirler idi. Keşşāf buyurur ki cebel-i Rumātda olan tīr-endāzlar ‘asākir-i müşrikīnīn inhizāmın müşāhede eyledikde ba'zılar didiler ki müşrikler münhezim oldu, [246<sup>a</sup>] ḡanīmete gidelim. Ve ba'zılar emr-i Rasūl-i Ekreme muḫalefet itmeyelim dirler idi. Me'ālim-i Tenzīlde meşṫūr olan pusıdaki tīr-endāzlar ḡanīmete varmasaḫ şāyed Rasūl-i Ekrem efendimiz herkesiñ aḫz eyledigini kendüye virüp taḫsīme dāḫil itmez ise biz ḡanīmetden maḫrūm ḫalırız yevm-i Bedrde olduḫı gibi deyüp merkezi terk idüp ḡanīmete geldiklerinde Seyyidi'l- Ekvān efendimiz anlara *elem a'hed ileykūm en lā tetrukū'l-merkeze ḫatta ye'tiyekūm emrī* buyurduḫda anlar daḫi yā Rasūla'llāḫ baḫıyye-i ihvānımız merkezde vāki'lerdir didiler. Seyyidi'l-Mürselīn efendimiz *bel zanentūm innā neḡullū felā naḫsimu lekūm* buyurduḫda *vemā kāne linebiyyin en yeḡulle* āyet-i kerīmesi nāzil oldu. Anlar terk etmiş ise de emirleri olan ‘Abdu'llāḫ ibn Cübeyr ḫazretleri mekānında olan on ‘aded neferden eḫall aşḫābla şābit-ḫadem idi. Vaḫtā ki Ḥālid bin Velīd merkezde olanın ḫatlini ve cebeli ḫālī ve ‘asākir-i İslām[1] ḡanīmet ile meşḡul olduḫın müşāhede idüp ‘asākir-i küffāra şayḫa idüp ‘İkrime bin Ebū Cehil ile berāber vāfir cüyüş-ı müşrik gelüp cebel-i Rumatda mutaraşşid olan tīr-endāzlarıñ bāḫīlerin ve serdārları ‘Abdu'llāḫ bin Cübeyr ḫazretlerini şehīd idüp ‘asākir-i muvaḫḫidīnīn verāsından hücum idüp rüzḡār şabā iken debūra taḫvīl olup İslām münhezim olduḫda şeyṫān-ı ‘aleyhi'l-la‘ne Cu'āl bin Sūrāka sūretinde *elā inne Muḫammeden ḫad ḫutile* deyü nidā eyledikde müslümanlar bu şadāyı ḡüş eyledikde serāsime olup dehşet ve perişanlıḫlarından birbirleriyle muḫāteleye

başlayup ne ideceklerin bilmeyüp bî-şu'ür oldılar. İbn Hişâm hazretleri buyurur ki bu nidâyı iden zebbu'l-'uqbe nâmında bir şeytân idi. Ve bir rivâyetde şeytân 'aleyhi mâyüsteħaqqu yâ 'ibâda'llâh arkañızı düşmân aldı deyü nidâ ile ilkâ-yı teşvîş idüp tefriqadâr olmağla pîş-revân-ı leşker-i İslâm cānib-i kafāya taqlib-i vechle istiqlâ' eylediklerinde der-kafâ olan dostları düşmân zann idüp sell-i seyf ile min ħaysü lâ yeş'ur meyānlarında nice kālâ-yı ġirān-bahā-yı zindeġanı ħice şatıldı. Sîret-i İbni Hişāmda İbn İshāk hazretleri buyurur ki [246<sup>b</sup>] Rasūl-i Ekrem efendimiz bu ħalde Uħuda şu'ūd buyurduğda Huseyl bin Cābir ve Şābit bin Vaqş hazretleri iki pîr-i sāl-ħurde zenān ve şıbyān ile ħısnada müteħaşşın eylediler. Birbirlerine dirler idi ki va'llāhi bundan soñra Ķureyş bizlere bir içim şu virmez deyüp seyflerin alup Rasūl-i Ekrem efendimiziñ ħuzūrına gelüp ruħşat taħşîl idüp ikisi birden sell-i seyf idüp şîr-i jiyān-vāri küffāra ħamle eylediler bir daħi 'avdet itmediler. Ammā Şābit bin Vaqş hazretlerini küffār şehîd eylediği ma'lūm oldu. Huseyl bin Cābir 'asākir-i İslām meyānında bilmeyüp katl eylemişler rivâyet olunur ki 'asākir-i İslām tefriqada iken Rasūl-i Ekrem efendimiziñ nezd-i nübüvvetlerinde faķat on dört şāħabe ħalmış idi. Biri Ebā Bekr es-Sıddîķ rağıya'llāhu 'anh ve sâ'irleri enşārdan idi rığvanu'llāhi 'aleyhim ecma'în. Buħārî rivâyetinde on iki kimse ħaldı İbrāhîm ħalebî siyerinde on dört kimseniñ yedisi muħācirînden ve yedisi enşār-ı ġüzînden cān-sipārān-ı meydān-ı 'aşk-ı Muħammedîyle ħaldılar Mevāhibü'l-Ledünnide sebep-i hezîmet-i 'asākir-i İslām İbn Ķamia' el-ħārisî-nām kāfir Muş'ab bin 'Umeyr hazretlerin Rasūl-i Ekrem efendimiz zannıyla şehîd eylemiş idi. Zîrā Muş'ab hazretleri lābe-puş olduğda Şāħib-i Risālet efendimize beñzer idi İbn Ķami'a Ķureyşe varup *ķad ķateltu Muħammeden* didikde cüretleri ziyāde olup iblis daħi katl oldu deyü şayħa eyledikde 'asākir-i İslām ġüş idüp bu kelāmı taħķîķe ħaml idüp ba'zısı birbirine leşker-i düşmenāna kendi akrabā-yı ta'alluķātımızdır arkamızdan gelüp bize işāl-i seyf-i ħüsrān itmeden dāmen-i ġmāna teşebbüs idüp emîn olalım didiler. Ve ba'zısı ħazret-i ħabîb-i ħüdā ħurāmān-ı cānib-i 'Uķbā buyurdı ise dinimiz için cān-bazlık ideriz didiler. Bu zümre-i ħāss-ı zāhirü'l-iħlāşdan biri Enes bin Mālik bin Nađr olmağla bu maķāl-i ħaķîķat meālîñ kendüden şudūruna ba'de vaktin ħuzūr-ı Nebevîde Sa'd bin Mu'āz şehādet itmekle nezd-i nebevîde ħā'iz-i derece-i iħtişāş olmuşdur. Ol ġün Useyd bin ħudayr hazretlerine dest-i İslāmdan iki

‘uzvına zaḥm iriṣdi. Müslümanlar Cu‘āl bin Sürākāniñ üzerine [247<sup>a</sup>] hücum idüp ḳatlı itmek murād eylediler. Zīrā şeytān anıñ şüretine girüp Muḥammed ḳatlı oldı deyü nidā itmiş idi lākin ḫalāş eylediler. Ve enşārdan bir zāt daḫi Ebū Bürdeyi bilmeyüp iki ḍarb urdukda yā enşār ne işlersiñ didikde enşār daḫi didi ki seni bilemedim sen daḫi bilmeyerek Useyd bin Ḥuḍayrı zaḥm-nāk eylediñ bu zaḥmlar fī sebīli’llāh işābet iden zaḥmlar gibidir didikde bu kelām Ḥāzret-i Rasūl-i Ekrem efendimize ‘arz olunduḫda hüve fī sebīli’llāh buyurdu rivāyet olunur ki Ḥuzeyfe ḫāzretleriniñ pederi Yemāneye İslām ḫavāle-i şimşir idüp ḳatlı iderken Ḥuzeyfe feryād idüp pederimdir urmañ dir idi. Fā’ide müfīd olmayup ḳatlı eylediler. Ḥuzeyfe yaḡfiru’llāhe leküm ve hüve erḫamü’r-rāḫimīn mā sana‘tüm bi-ebī deyü buyurdu. Rasūl-i Ekrem efendimize ḫaber virdiler emr eyledi diyyetin virdiler. Ḥuzeyfe ḫāzretleri mezbūr pederiniñ diyyetin aḫz idüp fuḳarā-yı İslāma taşadduḫ eyledi. Rivāyet olunur ki ol gün küffārīñ şī‘ar u ‘alāmeti birbirlerini bilmek için veyā lil-‘Uzzā ve yā lil-Hubel İslāmdan vāfir kimse şehīd olup ve bir miḫdārı daḫi firār itmiş idi. Lākin Rasūl-i Ekrem efendimiz şābit olup tīr-endāz olur idi. Ḥattā kemān-ı sa‘ādetleri yed-i nübüvvetlerinde pāre pāre oldı. Seng-endāzlıḫ ile a‘dāları def’ ider idi melā’ike-i kirām ḫāzır idiler lākin ‘umūmı üzere ceng itmediler. Cebrā’il ve Mikā’il sefīd cāme-püş olup yemīn u şimāl Server-i Enbiyā efendimizde bulunup muḫafāza ve küffār ile ceng iderler idi. Telḫiṣ-i Megāzī şāḫibi telḫiṣinde irād eyledi ki ḫuzūr-ı Risālet-Meāb efendimizde aşḫābdan on dört kimse olup yedisi muhacir ve yedisi enşār idiler. Ammā muḫācirīnden Ebā Bekr ve ‘Alī ve ‘Abdu’r-Rahmān bin ‘Avf ve Sa‘d bin Ebī Vaḳḳāş ve Ṭalha bin ‘Ubeydu’llāh ve Ebū ‘Ubeyde bin el-Cerrāḫ ve Zübeyr bin el-‘Avvām ve enşārdan Ḥubāb bin el-Münzir ve Ebū Dücāne ve ‘Aşım bin Şābit ve Sehīl [Sehl] bin Ḥanīf ve Useyd bin Ḥuḍayr ve Mu‘āz ve Ḥāriş bin Şamme raḍıya’llāhu ‘anhum ve ba‘zıları Muḥammed bin Mesleme daḫi ol cümlede berāber idi didiler. On dört zāt-ı kirāmdan sekizi mevt [247<sup>b</sup>] üzere Efendimizle mübāya‘a eylediler. Üçü muhacir ve beşi enşārdan idi. Rivāyet olunur ki ol gün Server-i Enbiyā efendimiziñ ḫuzūrunda otuz kimse mübārizāne ceng idüp ‘aşḫ-ı Ḥabīb-i Ḥüdā ile cān fedā idüp her birleri Efendimize *vechī dūne vechike ve nefsi dūne nefsike ve ‘aleyke’s-selāmu* dirler idi. Ḥāzret-i ‘Alī raḍıya’llāhu ‘anh buyurur ki vaḳtā ki küffār-ı bed-girdār ḡalebe idüp İslām münhezim oldı. Şeh-süvār-ı Enbiyā

efendimiz gözümde gâ'ib oldu. Havfa dūçār olup meyān-ı maḳtūllerde teccessüs eyledim yokdur kendi nefsimde didim ki ol şehbāz-ı meydān-ı ſecā' at a' dādan firār ider maḳūle degildir ve maḳtūller meyānında yokdur gālibā kendi ef' ālimize göre Vācib Te' ālā ḫāzretleri bize gāzab idüp peygamberini āsumāna ref' itmiş ola evlā olan budur ki ḳatlı olana ḳadar küffār ile ceng idem deyüp ſimſir-i ḫūn-feſānı sine-i ' āſıḳ gibi cāmeden ' uryān ve gürūh-ı müſrikine ḫamle idüp cem' iyyetlerin periſān ve perākende iderken Şāḫib-i Risālet-Me' āb efendimizi selāmetde tūrur gördükde ziyāde memnūn olup ḫāḳ-i pāyine yüz sürdüm. Ve ol gün aſḫāb-ı kirāmıdan yetmiş ' aded ſāḫābe cām-ı ſehādeti nūſ buyurdılar. Şāḫih-i Buḫārīde geldi ki Rasūl-i Ekrem ſalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiz ve aſḫāb-ı kirām yevm-i Bedrde yüz kırık kimseye dest-res olup yetmişini ḳatlı ve yetmişini eſir eylediler. Ve aſḫāb fīdye aḫzine rāzı olup kendilerden ḳatlı olunmasına daḫi rāzı olmuşlar idi. Müſrikler daḫi yevm-i Uḫudda İslāmıdan yetmiş kimseyi ſehīd eylediler intehā. Ebū Süfyān ' asākir-i İslāmıñ bu güne periſān olduḡın görüp be-ğāyet sürūrundan üç def' a e-fi'l-ḳavmi Muḫammed deyü nidā eyledi. Ya' ni Muḫammed ſaḡ mıdır deyü āvāz-ı bülend ile ſorar idi. İſāret-i Risālet-Me' ābla taraf-ı mü' mininden cevābü'l-aḫmaḳi's-sükūt birle ḫāmuſ oldılar. Ŵoñra üç def' a daḫi Ebū Bekr ve ' Ömer sāḫa-i ḫayātıda mıdır deyü nidā idüp yine cevāb virilmeyecek kendi ' askerine iltifāt idüp gālibā bunlar diyār-ı ' ademe ' āzim olmuşlar min ba' d ſirāze-i cem' iyyet-i İslāmıda ſüret-i intizām görünmez deyü izḫār-ı ḫarab ve surūr eyledikde ḫāzret-i ' Ömer dā' ire-i [248<sup>a</sup>] ſābr-ı taḫammülden ḫıḳup ey ' aduvvu'llah beyhūde mesrūr olma bunlar ḫālā mütene' m-i ni' met-i zindegānīdir deyü ḫuzūr u ſādumānīsini tekdīr eyledikde Ebū Süfyān İslāma ḫiḫāb idüp yevmun biyevmin ve'l-ḫarbu sicālün didi. Ya' ni bu gün yevm-i Bedre muḫābildir ceng ḫālī böyledir nuſret kāḫ size ve kāḫ bize olur deyüp semt-i āḫara gitdi. Server-i Her Dü Cihān efendimiz aſḫāb-ı kirāmların iltimās için her ḫarafa cüst ü cū iderken müſrikler ḫarſu gelüp def' aten ḫamle ve ḫāſā mihr-i münir-i risāletlerin efgende-i ' ukde-i zevāl itmeḡe isti' cāl eylediler ' avn-ı ſavn-ı ſamedāniyle teḫarrube firſat-yāb olmadıḳlarından nāſi cemāl-i envār-ı ba-kemāllerine ḫurıyacaḳ elleriyle bir ḫaç ḫaç atup leb-i zirīn-i cān perverlerin mecrūḫ ve cānib-i esfelden ḫaraf-ı yūmnāda vāḳi' dendan-ı rebā' iyyelerin ſikest itdiler. ' Ulemā-yı muḫaddiſin rivāyet iderler ki ol-gevher-i

dendān-ı sa'ādeti şikest iden 'Utbe bin Ebī Vaḳḳāş-ı bī-dīn idi ki bende-i ḥāşş-ı mes'adet-iḥtişāş olan Sa'd bin Ebī Vaḳḳāşın biraderidir.

Sebū-yı meyle ibrik-i vuzū bir ḥākdan ammā.

Ne ḥikmetdir bilinmez biri şālih biri fāsıkdır.

Ol mel'ūnuñ şūm-ı şe'āmeti her ne ḳadar zūrriyyeti dūnyāya gelse ağızları oyulup ön dişleri diblerinden şikest olup ḥadd-i bulūga reside olmadan külūḥ-endāz-ı merg olurlar idi. Ol-gün Risālet-Me'āb efendimiziñ mübārek zīr-i lebin ve dest-pervest-i nübūvetlerin ve ḥūrşid-i ḥadd-i enverleri cerāhatle ḡarḳ-ı ḥūn olmuş idi. Ebū Sa'id el-Ḥudrī ḥazretleri buyurur ki ol dürr-i dendān-ı sa'ādetlerini ve lebi mu'ciz-küşālarını zahm-nāk iden 'Utbe bin Ebī Vaḳḳāş bī-dīn idi. Ve mübārek dest-i peyvestlerin mecrūḥ iden 'Abdu'llāh ibn Hişāmı nā-kām idi. Ve ḥadd-i enverlerine zarar iden İbni Ḳami'a idi la'netu'llāhi 'aleyhim ecma'in. İmām Ṭaberī naḳl ider ki İbn Ḳami'a-nām mel'ūnuñ taşı vech-i vecihelerine işābet itmekle ruḥsār-ı tābdārlarından ḥūn-ı la'l-gün revān olmağa başladığıda Ḥazret-i Ber-Güzide-i her dü Serā a'nī Ḥabīb-i Ḥūdā efendimiz ridā-yı mübārekleriyle sildiği ḥālede ol mel'ūn-ı 'āḳıbet tebāhi hedef-i tūr-i du'a-i iḳmāka'llāh [248<sup>b</sup>] eyledi. İqmā taḳḳir ve tezlıl ma'nāsındadır. Mervīdir ki nāvek-i du'ā-yı rasūl nāfiz-i pūta ḳabūl olup ba'de ḥīn ol kāfir-i bī-dīn bir cebel şāhiḳasında aḡnām sevḳ iderken ṫaraf-ı Ḥazret-i şedidü'l-intiḳāmdan üzerine bir ṫaḡ ḳocı tasliṫ olunup boynuzları ile urarak ol küstāḫı pāre pāre idüp cāmı cehenneme revān oldu. Rivāyet olunur ki Server-i Enbiyā efendimiz vech-i sa'ādetlerinden zemine ḳaṫarāt-ı ḥūn üftāde olmasun diyerek siler iken *keyfe yūfliḫu ḳavmun ḥaḍḍabū veche nebiyyihim ve hüve yed'ūhum ilā rabbihim* dir idi. Hemān *Leyse leke mine'l-emri şey'un ev yetūbe 'aleyhim ev yu'azzibehüm fe-innehüm zālimūn* āyet-i kerimesi nāzil oldu.

La'l-i nāb-ı dürr-i sirāba ḥacer virse şikest.

Sanma kim arta ḥacer ḳadri dūr-i la'l ola pest.

Bu āyet-i kerīmede tefsir-i Ḳāḍiya naḫar olunursa *ev yetūbe* cümlesi āyet-i sābiḳda olan *ev yekbitehum* cümlesi üzerine ma'tūfdur. *Leyse leke mine'l-emri* meyānına cümle-i mu'terize vāḳi' olmuşdur. Ve yāḫud ihtimāldir ki inne taḳdiriyle *emre* yāḫud *şey'ume* ma'aṫūf ola. Bu iki taḳdirce ma'nā *leyse leke min emrihim ev mine't-tevbeti 'aleyhim ev min ta'azzibihim [ta'zibihim] şey'* demek

olur. Rabṭ-ı āyet-i kerīme tafṣīle muḥtacdır tefāsilere nazar olunsun. Ser-defter-i ehl-i ṣeḫā İbni Ḳamia ʿ- nām nā-bekār ṣadme-i seng-i ṣeḫāvet-āhengiyle ser-i saʿd-ı efser-i nebevīde olan miḡferin iki ḫalkası ḫalīde-i ruḡsār-ı nāzenin-i Seyyide'l-Mürselīn olup ol meṣḡale ile muḫaddem Ebū ʿĀmir-i fāsıḳ cünūd-ı İslāmı dām-ı belāya giriftār itmek için āmāde eylediḡi çuḡurlarıñ birine pertev-i āfitāb-āsā üftāde oldı. Ve beyza-ı miḡfer mübārek başlarına geçüp ol eṣnāda bir kaç kāfir taraf-ı Risālet-Meʿāba seng-endāz olmaḡla Ḥāzret-i Mürtezā ve Ṭalḫa ibn ʿAbdu'llāḫ ḍarb-ı tıḡ ile ol melāʿinleri ber-ṭaraf idüp mübārek ellerinden Mürtezā ṭuṭup ve Ṭalḫa rikābın ṭuṭup ve Ṭalḫa ol naḫl-i bāḡ-ı Hüdā serv-i seḫī-āsā merkeb üzerine geldi. Mālīk bin Sinān ʿaleyhi raḡmete'r-rıḍvān ḫāzretleri ruḡsār-ı āfitāb-ı ʿālem-tāb-ı nebeviyyeden cereyān iden ḫūn-ı müṣḳ būyımī ʿaṣel [249<sup>a</sup>] vārī nüṣ ider idi. Rasūl-i Ekrem efendimiz messe demī deme lem tusibhu'n-nār beṣāretiyle mümtāz eyledi. Rivāyet olunur ki Ebū Dücāne ol gün kendi nefsinı Şāḫib-i Risālet efendimize siper idüp tīr-i bārān-ı belā gibi yaḡub aṣlā yerinden ḫareket itmez idi. Ve ebeden ḫuzūr-ı saʿadetlerinden dūr olmadı. Ve Saʿd bin Ebī Vaḳḳāṣ pīṣ-gāḫ-ı Risālet-Meʿāb efendimizde merdāne küffāra tīr-endāzlık idüp terkeṣde tīr ḫalāṣ olduḡca Rasūl-i Ekrem efendimiz aña tīr virüp *irmi fedāke ebī ve ümmī* buyurdu. Bu kelām-ı faḫr [u] mubāḫāt Saʿddan ḡayra ol vaḡt dinilmemiṣdir Miṣḳātda Ḥāzret-i ʿAlīden mervīdir ki buyurdu Rasūl-i Ekrem efendimizden fedāke ümmī ve ebī deyü ebeveynin bir kimseye cemʿ itdiḡin iṣitmedim illā Saʿd bin Mālīk ḫāzretlerine yevm-i Uḫudda *yā Saʿd irmi fedāke ebī ve ümmī* buyurdılar müttefeḡun ʿaleyh. Rivāyet olunur ki baʿzı müṣrikīn yevm-i Uḫudda vüçūh-ı İslāma oḡ atarlar idi. Ez-cümle ol kāfirlerden Ḥabbāb bin Ḳays bin ʿUrfe ve iki biraderi ʿĀmir ve Üsāmetü'l-ceṣmī[?] Rasūl-i Ekrem efendimiz Saʿd bin Ebī Vaḳḳāṣ ḫāzretlerine emr eyledi. *Sen daḡi anlarıñ vüçūḫlarına tīr-endāz ol irmi yā Saʿd fedāke ebī ve ümmī* buyurdu. Ol ṭarafdan İbn ʿUrfe bir seḫm aṭup Ümmü Eymeniñ dāmānına rast gelüp Ümmü Eymen ol vaḡt ʿasker içinde bulunmuş idi. Mezbūr kāfiriñ seḫmī dāmānını keṣf eyledikde İbn ʿUrfe mübālaḡa ile ḳah ḳah eyledikde Efendimiziñ gücüne gelüp Efendimiz oḡ alup Saʿda virüp emr eyledi ki *bu seḫmi İbn ʿUrfeye remy eyle* deyüp Saʿd ḫāzretleri aḡz idüp sīne-i pür-kīnesine niṣāne alup naṣıl seḫmi kemāndan cān-sitān gibi çıḳup ṣadrına rast gelüp arḳasından çıḳup melʿün arḳası üzere üftāde-i ḫāḳ-i mezellet olduḡda keṣf-i ʿavret

oldı. Rasûl-i Ekrem ol vaqt ol kadar hände buyurdu ki mübârek dendân-ı nevâcizleri göründi ve Hâzret-i Sa' da *allâhümme seddid remyetehû ve ecib da'vete hû* deyü du'â buyurdu. Andan soñra Hâzret-i Sa' d du'ası maqbûl bir zât olup halk gelüp andan du'â taleb iderler idi. Hâzret-i Enes rağıya'llâhu 'anh buyurur ki [249<sup>b</sup>] yevm-i Uğudda huzûr-ı Rasûl-i Ekremden nâs münhezim olup ve Ebû Talha beyne yedey-i Rasûla'llâh kâ'im olup Efendimize siper olur idi. Ebû Talha tîr-endâzlıkda meşhûr idi. Ol gün iki ve yâhûd üç kemânı şikest olmuşdur. Her ne vaqt Ebû Talha ok atar ise Seyyidü'l Beşer efendimiz verâsından baş uzadup tîriñ düşdiği mekâna nazar buyurur ki idi. Ebâ Talha dañi bi-ebî ente ve ümmî yâ Rasûla'llâh lâ tüşrif yuşıbke sehmün min sihâmi'l-kavmi nañrî düne nañrike deyü buyurur idi. Her bir ok atdıķca yâ Rasûla'llâh nañrî düne nañrike deyü buyururdu intehâ. Ebâ Talha hâzretleri kendi nefsiyle Efendimizi vikâye ider idi. Ol gün terkeşinde elli sihâm olup cümlesin öñüne vaz' idüp kendisi şedid şavta mâlik idi. Her bir tîr pertav itdikçe âvâz-ı bülend ile yâ Rasûla'llâh nefsi düne nefsike ce'aleni'llâhe fedâke dir idi. Ve Rasûl-i Ekrem efendimiz arķası tarafından re's-i sa'âdetin ref' idüp tîriñ düşdiği mekâna nazar ider idi. Ve Ebâ Talha şadrını ref' idüp Efendimize siper iderdi şâyed a'dâ-yı sihâm gelüp Efendimize bir zarar itmesün deyü hâzer ider idi. Şifâda mestûrdur ki Risâlet-Me'âb efendimiz yevm-i Uğudda ketûm-nâm kavşıyla şikest olana kadar tîr-endâzlık eyledi. Ve ol gün 'Abdu'llâh bin Caşş hâzretleriniñ seyfi şikest olup Rasûl-i Ekrem efendimiz 'urcûn-nâm seyf-i sa'âdetlerin ihsân idüp anıñla muķâtele eyledi. Mezbûr seyf-i 'urcûn birbirlerinden irş qalırâķ Bağdadda ümerâ-yı Mu'taşım Bi'llâh iki yüz dinâra iştirâ eyledi. Ve ol gün hengâm-ı nâ'ire-i işti'âl-i kıtâlde Qatâde bin Nu'mân hâzretleriniñ dîdesiniñ biri musâb olmağla ruhsârına düşmekle Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz dest-i peyvest-i 'âlîleriyle alup *allâhümme üksühâ cemâlen* du'âsıyla maħalline vaz' buyurdılar. Fi'l-hâl mazhar-ı şifâ olup evvelkiden ziyâde a'lâ ve bînâ oldu. Şufûh-nâm kitâbda Hâzret-i 'Alîden mervîdir ki yevm-i Uğudda Qatâde bin Nu'mân hâzretleriniñ çeşmine tîr işâbet idüp çeşm elinde huzûr-ı Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimize gelüp Risâlet-Me'âb efendimiz bu nedir deyü şordukda [250<sup>a</sup>] yâ Rasûla'llâh sehm-i a'dâ işâbet eyledi didikde Rasûl-i Ekrem efendimiz *eger şabr u taħammül ider iseñ ve leke'l-cennete ve eger diler iseñ*

*Mevlā-yı Müte‘āl hazretlerine du‘a idem şifā bulasūñ didi. Hazret-i Qatāde buyurdu ki yā Rasūla'llāh inne'l-cennete le-cezā'un cezīlün ve ‘atāun celīlün ve lākin bendeñiz ħubb-ı zenān ile mübtelāyım ħavfım oldur ki beyne'n-nisvān a‘veru'l-‘ayn deyü ta‘yīb iderler ricā ve niyāz iderim ki dīdemi yerine redd ve baña cennet ile du‘ā buyur didikde Şāhib-i Şefkat efendimiz *if‘al yā Qatāde* buyurup mezbūruñ çeşmin yed-i mu‘ciz-peyvestleriyle alup yerine vaz’ idüp evvelkiden ziyāde güzel olup ve cennet ile daĥi du‘ā buyurdılar. Rivāyet olunur ki İbn Qatāde bir gün ‘Ömer bin ‘Abdu'l ‘Azīziñ ħuzūrına dāĥil olduĥda men ente yā fetā deyü şordı. İbn Qatāde daĥi bu şi‘r ile cevāb virdi. Ş‘ir.*

Ene ibnü'llezī sālet ‘ale'l-ĥaddi ‘aynuhū  
Fe-ruddet bi-keffi'l-Muštafā eyyemā reddi

Fe-‘ādet kemā kānet li-aĥseni ĥālihā  
Feyā ĥusne mā ‘aynin ve yā ũibe mā reddin

Rivāyet olunur ki yevm-i Uĥudda müşrikīn ile berāber olan nisvān ve anlardan ‘Utbeniñ kıızı Hind-i mezbūre İslāmıñ maĥtūlleriniñ meyānına girüp burun ve ĥulaĥların kesüp gerdānlarına kılāde iderler idi. Ĥattā Hind Hazret-i Ĥamzaniñ batn-ı sa‘ādetlerin şaĥĥ idüp kebedin ekl murād eyledi. Boĥazından nāzil olmayup aĥzından atıp burun ve ĥulaĥdan gerdānına ũakmak içün dizmiş idi. Ĥatta Hind bir ‘ālī şaĥra üzerine su‘ūd idüp āvāz-ı bülend ile ‘asākir-i muvaĥĥidīne ĥarşu bu ebyātı inşād ider idi. Ş‘ir.

Naĥnü cevābünāküm biyevm-i Bedr  
Mākāne min ‘utbetlī min şabr

Şefītu nefsi ve ĥaĥītu nezri  
Feşküru vaĥşiyin ‘alā ‘umri

Ve'l-harbi ba‘de'l-ĥarbi zātı sa‘ir  
Ve lā eĥi ve ümmihū ve bekri

Şefītu vaĥşiyun ĥalīli şadri  
Ĥattā terümme a‘zamī fi ĥabri



Mezbūra nazîre olaraq ol Hînde Hind binti Eşāse bin ‘İbād bin Muṭṭalib cevap virdi ş‘ir.

[250<sup>b</sup>] Şübḥāneka'llāhü ğudātül-fecri

Bi'l-hāşimiyyine't-ṭavāli'z-zehri

Bi-küllü ḳaṭṭā‘ı ḥisāmi yefrî

Ḥamzatü leysî ve ‘aliyye şaferi

İzrāmi şeybe ve ebūke ğadri

Faḫzibā minhü zavāḥi'n-nahri

Ve nezarake'ş-şerra feşerra nezri

Tekrār Hind binti ‘Utbe cevāba teşaddî idüp

Rivāyet olunur ki ol perişanlık eşnāsında ibtidā Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizi görüp teşḥiş iden Ka‘b bin Mālik ḫazretleri idi. Buyurur ki Seyyidü'l-Beşer efendimizi miġfer-i şerif altında görüp dide-i ḫaḳḳ-ı bīnālarından bildim hemān bülend-āvāz ile yā ma‘şere'l-müslimīn hazā Rasūlullah deyüp nidā eyledim. Ol sā‘at ğuş iden cünūd-ı muvaḫḫidīn ḫuzūruna cem‘ oldılar. Rivāyet olunur ki Risālet-Me‘āb efendimiz ḫazretleri zaḫm-nāk olup cānib-i mihrās maḫalle müteveccih olurken Ḥazret-i Ebā Bekr ve ‘Ömer ve ‘Alī raḫya'llāhu ‘anhum ḫazretleri berāber idi. Giderken eşnā-yı rāhde Übey bin Ḥalef-nām mel‘ün ḫanı Muḫammed diyerek at başın ḫaldırup sür‘atle gelür idi. Aşḫābdan biri yā Rasūla'llāh fermān buyur bu kāfire birimiz ḫarşu varalım didi. Efendimiz *degmeñ gelsün* buyurdu yakīn geldikde Şāh-bāz-ı Enbiyā efendimiz Ḥāriş bin Şamme ḫazretleriniñ ḫarbe-i cān-sitānın aḫz idüp la‘īn-i bed-nihāda bir ḫarbe-i dilirāne urdu ki ol la‘īn bed-kerdār zīn-i semend-i istikbārdan zemīne ḫāḳ-i zillet-i ḫasārete sernigün olup tekermeker küre-i eṭfāl gibi ṭuvārlanaraq [yuvārlanaraq] çehre-i nā-pāki ve sūret-i murdārī ālūde-i ğubar ḫāḳdan [251<sup>a</sup>] ḫacāetle ḫāḳ-sār olup bir ikisi şikest olup çār-nā-çār biñ belā ve meşāḳḳatle Ḳureyş arasına düşüp va'llāhi Muḫammed beni ḫatlı eyledi didi. Ḳüffār-ı Ḳureyş tesellī ṭariḫiyle zararlıdır didiler ise de mel‘ün didi ki ben Mekke de iken yā Muḫammed benim

bir feresim vardır ki be-her gece incüğine bir müd arpa aşarım anıñ üstünde seni katl iderim didikçe baña didi ki *inşā'illāh mel'ün ben seni katl iderim* dir idi. Āhir-i kār ol şādıku'l-ķavl beni katl eyledi didi. Mekkeye giderken Serf-nām maħalde cānı dūzaħa revān oldı la'netullāhi 'aleyh. Muķaddem zıkr olunan Hind binti 'Utbe Mu'āviye bin Ebī Süfyānıñ vālidesi yevm-i Bedrde katl olanıñ biri pederi 'Utbe ve 'ammisi Şeybe ve ķarındāşı Velīd yevm-i Uħud eri olan Ebū Süfyān bin Ĥarb ile berāber cebel-i Uħuda şu'ūd idüp eṭrāfdan nuşret taleb iderler idi. 'Utbeye soñra Mevlā-yı Müte'al ḥazretleri hidāyet iḥsān idüp İslāmla müşerref olup 'ibādet-i evşāndan geķüp Vācib Te'alā ḥazretlerine şıdk ile 'ābid oldı. Ḥattā Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize çok kelām tekellüm itmişdir cümleden biri yā Rasūla'llāh mā kāne 'ale'l-arzi ehlu ḥabā'in eḥabbu ileyye en ye'izzū min ehlu ḥabā'ike. Hāzā külluhū mine'l-İktifā'. Tārīḫ-i Ḥamīside rivāyet olunur ki küffār-ı müşrikīn 'avdet idecegi vaķit Ebū Süfyān cebel-i Uħud üzerine çıķup a'lā şavt ile en'amte fi'ālün inne'l-ḥarbe sicālün yevmen bi-yevmi bedrin a'lā Hübel ey zāhara dīnuke kezā fi'l-İktifā'. Ve daḫi Mevāhibül-Ledünnide Ebā Süfyān Mekkedden Uħud cānibine müteveccih olmaķ murād eyledikde iki sehmiñ üzerine birine ne'am ve birine lā taḥrīr idüp hübel didikleri pūtuñ yanına vaz' idüp ke'enne fāl murād eylemiş idi. Soñra iki tirden birini aḫz idüp üzeri ne'am terkīm olanı eline geldikde fāl ḥasendir deyüp Mekkedden çıķmış idi. Vaktā ki a'lā Hübel didi 'uluvv-i şānıñ ziyāde olsun demek murād ider idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz yā 'Ömer *Allāh a'lā ve celle* [251<sup>b</sup>] deyü cevāb vir deyü emr eyledi. Ol daḫi mezbūr cevābı virdi. Ebū Süfyānıñ en'amte fi'ālün dimedden murādı zıkrini terk eyle zīrā ne'am ile cevābında şādıķ oldı. Ćünkü ne'am ile taḥrīr olan sehmi eline gelmiş idi. Ḥazret-i 'Ömer lā sivāe ḳatlānā fi'l-cenneti ve ḳatlāķum fi'n-nāri deyü buyurdı. Ammā Şaḫīḫ-i Buḫārīde Berā ḥazretleriniñ rivāyeti Ebā Süfyān inne lene'l-'Uzzā ve lā 'Uzzā leküm didikde Risālet-Me'āb efendimiz aḫḫāba *cevāb viriñ* buyurdı. Aḫḫab daḫi ne diyelüm yā Rasūla'llāh didiler. Efendimiz buyurdı ki *Allāhu mevlānā velā mevlā leküm* deyü cevāb virin anlar daḫi cevāb virdiler. Andan soñra Ebā Süfyān didi ki siziñle bizim meyānımızda va'de mezbūdur ki sene-i ātiyede şahrā-yı Bedrde siziñle görüselim. Efendimiz ḥazretleri cevāb viriñ ki *didigiñ gibi olsun* anlar daḫi Ebū Süfyāna cevāb virdiler. Şaḫīb-i Risālet

efendimiz ‘Aliyyü'l-Mürtezâ efendimiz hazretlerine ve bir rivâyetde Sa‘ d bin Ebî Vakḫāş hazretlerine emr eyledi ki *nazar idiñ eger develerine süvâr olup feresleri yediñde ise Mekkeye giderler. Ve eger esblerine süvâr olup üstürleri yediñde ise Medîneye giderler eger Medîneye giderler ise Mevlâ-yı Müte‘âl haḫḫıy-çün anlarıñ verâlarından gidüp aḫz-ı intiḫâm iderim* deyü buyurdu. Gidüp baḫup Efendimize Mekke tarafına râhî oldılar deyü haber virdiler Efendimiziñ ḫâḫır-ı envâr mezâhirleri âsüde oldu. Rivâyet olunur ki leşker-i İslâm müteferrik olduḫı ḫâlde Ḥazret-i Fâtımâ raḫıya'llâhu ‘anhâ ḫuzûrunda olan nisvân ile mutaraşşıd-ı aḫbâr-ı rasûl iken bir sipâhi Ḥazret-i Risâlet-Me‘âb efendimiziñ vefât ḫaberin virdikde Ḥazret-i Fâtımâ ol peyâm-ı mûḫiş-beyândan bî-huş olup kendüye geldikde bî-iḫtiyâr Medîne dervâzesinden çıkup ‘Â’işe ve Şafiyye ve Ḥafsa ḫâşıl on dört ehl-i beytten ḫatun ‘ismet-perde-nişinler ittifaḫ idüp Uḫud taḫına müteveccih olup feryâd [u] fiḫânla lâleler gibi çâk-ı giribân idüp çeşme gibi dîdeleri nem-nâk oldu. Ve Ḥazret-i Fâtıma bir nevḫa bünyâd eyledi ki nâle ve feryâdından cebel-i Uḫuda velvele virdi. Beyit [252<sup>a</sup>]

Bıraḫdı kûha şadâ nâle vü fiḫânı âniñ.

Aḫıtdı çeşme yaşın çeşm-i ḫûn-feşânı aniñ.

Eşer-i muşibet cism-i latîfinden kuvvet-i reftârı alup ḫâyet de bî-tâḫat olup sâye vâri ol âfitâb-ı evc-i ‘işmet bir köhne divâra ḫayanup ve etrafında olan ḫâtûnlardan bir şâliḫa ḫatuna niyâz eyledi ki ol rezm-gâha varup Ḥazret-i Rasûlden bir ḫaber getüre ol şâliḫa revân olup rezm-gâha vâşıl olduḫda ḫariḫi şehidler üzerine teşâdüf idüp andan mürûr iderken birâderini görüp şehid olmuş aşlâ iltifât itmeyüp sür‘atle gezerken oḫlun görüp bir zaḫmla âḫişte-i ḫâḫ-i ḫûn olmuş ve ḫayâtından bir ramaḫ bâḫî ḫalup tazarru‘ itdi ki mâder-i müşfikim âḫir nefesde ferzend-i müstemendiñi sa‘âdet-i dîdarıñla müşerref ḫıl didikde ol şâliḫa ḫatun didi ey oḫlum eger âteş-i firâḫıñ ciger-i süz ve nâvek-i hicrânıñ dil-düzdür ammâ ne çâre Ḥazret-i Fâtıma muntazır-ı mürâca‘âtımdır seniñle meşḫul olamam ma‘zûr ḫut deyüp andan daḫi bu ‘özürle mürûr idüp ma‘reke-i ḫitâle ḫadem-nihâde olduḫda Risâlet-Me‘âb efendimiz meḫâkdan çıkup sâye-i ‘alemde ḫarar ḫutmuş idi. Pâ-bûs-ı şerîfiyle müşerref olup sitâyişler idüp beyit.

Ey çerâḫ-ı ḫâne-i şer‘ [u] gül-i gülzâr-ı dîn.

Mence ‘ü'l-âfâḫ ḫayru'l-ḫaḫ ḫaḫrû'l-‘âlemîn.

Nūr-ı rüyîndan münevver dîde-i hürşîd[u] mäh.

Ĥāk-i pāyiînden müzeyyen safĥa-i rüy-ı zemîn.

tafşîli ile Fâtîma rağıya'llāhu ʿanhāniñ aĥvāl-i şerîfelerin ʿarz idüp iştiyākın şerĥ idüp selāmın yetürdükte Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiz *ey mestûre mürācaʿat kı lup Fâtımaya ĥayâtımdan beşâret vir ve anı benim ĥuzûruma getir* deyü buyurdu. Ol mestûre daĥı Fâtımaya beşâret idüp Ĥazret-i Fâtîma daĥı üftân u ĥîzân ol rezm-gâha resîde olduĥda Risâlet-Meʿâb efendimiz istikbâl idüp âna teselli-i ĥâtır virdikde Ĥazret-i Fâtîma buyurdu ki ey peder-i büzürgvârim bu ĥâtûna şükrâne ne iĥsânîmız olur didikde efendimiz buyurdılar ki *ey mestûre murâdiñ nedir ol ĥâtûn daĥı eytdi ki ümid-vârim ki ʿarşa-i kıyâmetde baña ve evlâdına şefîʿ olasın* Ĥazret-i Rasûl-i Ekrem efendimiz tevaĥkuʿun ĥabûl buyurup ĥatuna ruĥşat olup meyân-ı şühedâya revân oldu. Rivâyet olunur ki Ĥazret-i Fâtîma Rasûl-i [252<sup>b</sup>] Ekrem efendimiziñ vech-i enverlerinden ĥûnı ĥasıl buyurdu. Ve Ĥazret-i ʿAlî mihrâsdan ĥalkânı ile şü getürür idi âĥir-i kâr ĥûn sâkin olmayup bir köhne büriyâ iĥrâĥ idüp anıñ ĥākisterîñ cerĥ üzerine vazʿ buyurdılar fi'l-ĥâl sâkin oldu. Andan şoñra Server-i Enbiyâ efendimiz şehîdleriñ üzerine Muhammed bin Seleme ĥazretlerin irsâl buyurdu ki baĥ Saʿd bin er-Rebîʿ nerde ĥaldı ol daĥı meyân-ı şühedâya varup üç defʿa yâ Saʿd bin er-Rebîʿ deyü nidâ eyledikde aslâ bir ĥarafdan cevâb zühûr itmedi. Bir defʿa daĥı yâ Saʿd bin er-Rebîʿ Rasûl-i Ekrem efendimiz beni seniñ-çün irsâl eyledi ĥâliñi şormaĥa geldi deyü nidâ eyledikde bir ĥarafdan bir zaʿîf avâz zühûr eyledi. Ol ĥarafa vardım ki Saʿd bin er-Rebîʿ henüz ĥayâtından bir ramaĥ ĥalmış gözin açup feĥâle eblig Rasûlu'llāh şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem ʿanni's-selāmu ve ĥul lehü yeĥûlu leke Saʿd bin er-Rebîʿ cezâke'llāhu ʿannâ ĥayre mâ cezâ nebiyyen ʿan ümmetihi ve eblig ĥavmeke ʿanni's-selām ve ĥul lehu yeĥûlu leke Saʿd bin er-Rebîʿ yeĥûlu leküm innehu lâ ʿuzre leküm ʿinda'llāh in ĥalaş ilâ nebiyyiküm ve fîkum deyüp şoñra mezbûr cerâĥâtdan irtihâl-i dâr-ı beĥâ buyurdu rağıya'llāhu ʿanh. Rivâyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiz Ĥazret-i Ĥamza rağıya'llāhu ʿanhdan şual buyurduĥda Ĥârîş bin eş-Şamme ve ʿAlî ibn Ebî Tâlib rağıya'llāhu ʿanhumâ ĥazerâtları şehîdler meyânında arayup baĥn-ı saʿâdeti şaĥ ve burnı ve ĥulaĥı kesilmiş gelüp Rasûl-i Ekrem efendimize vâĥi ĥâli ĥaber virdiler.

İbn İshāk hazretleri buyurur ki Risālet-Me'āb efendimiz Hazret-i Hamzāyı aramak için ħurūc idüp baṭn-ı vādide şikem-i pūr hikemleri şakḳ ve cigeri çıkmış burnı ve kulaqları kesilmiş gördükde *eger Şafiyye maḥzūn olmasa ve benden sonra sünnet olmasa bu hāl üzere terk idüp buṭūn-ı sibā'-ı tıyūrda olaydı* deyü buyurdu. Kitābu'ş-Şufūda *yā Hamza seni bu hāl üzere idüp efvāh-ı şettāda haşır olmaqlığıñla mesrūr olurum. Eger Mevlā-yı Mute'āl hazretleri baña nuşret 'ināyet iderse Kureyşin iki şülüşini Hamzaya itdikleri gibi iderim* deyü buyurdu. [253<sup>a</sup>] [Ehl-i] İslām Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ şiddet-i aḥzānın gördükde didiler ki eger Vācib Teālā hazretleri bize nuşret 'ināyet iderse anları pāre pāre idelim ki müddet-i 'ömürlerinde bir ḳabile-i 'arab itmemiş ola didiler. Zehā'iru'l-'Ukbā-nām kitābda vaḳtā ki şehādet-i Hazret-i Hamza sem'-i sa'ādet-i nebeviyyeye resīde olduḳda beyit

Ne haberdir bu ki ḥūn-ābe döker müjgāndan.

Şabr olur cān-ı ḥazīn u dil-i ser-gerdāndan

Ve daḳı Cābir bin 'Abdu'llāh buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Hazret-i Hamzāyı şehīd olmuş gördükde bükā eylediler vaḳtā ki pāre pāre olduḳın gördükde tebessüm buyurdılar intehā. Zīrā Efendimiz Hazret-i Hamzāyı muḥabbet-i şedīdi ile severler idi. Ve rezā'an birāder idiler ve ḥīn-i da'vet-i nübüvvetde yār-ı vefādār idi. Ve nevḥa-i giryesinde raḥmetu'llāhi 'aleyk leḳad künte fe'ūlen li'l-ḥayri vuşūlen li'r-raḥmi emmā va'llāhi le ümessīlu seb'ine minhüm mekānek. Kezā fī Mevāhibü'l-Ledünnī ol anda Cibrīl-i Emīn nāzil olup *Ve in 'āḳabtüm fe-'āḳibū bi-mişli mā 'ūḳıbtum bihi ve le'in şabertüm le hüve ḥayrun li'ş-şābirīn* āyet-i kerīmesin getürdükde şefī'-i rüz-ı cezā Efendimiz şabr u taḥammül buyurdılar. İbn İshāk hazretleri buyurur ki sonra Rasūlü'ş-Şeḳaleyn Ḥabīb-i Rabbü'l-'Ālemīn efendimiz buyurdu ki Cibrīl-i Emīn gelüp baña haber virdi ki Hazret-i Hamza seb'-i semāvāt ehliniñ 'indlerinde Hamza bin 'Abdu'l-Muṭṭalib esedu'llāh ve esedu rasūlihī deyü taḥrīr olunmuşdur. Şoñra Efendimiz emr buyurup bürd-i sa'ādetleriyle setr eylediler ol hālde Şafiyye binti 'Abdu'l-Muṭṭalib Hazret-i Hamzaniñ hemşiresi ḥāzır olup Rasūl-i Ekrem efendimiz Hazret-i Şafiyyeyi gördükde oḳlu Zübeyre *yā Zübeyr vālideñi bir tedbīr ile gelmeden men' eyle birāderin bu hāl ile görmeye*. Ol maḥdūm-zāde vālidesine istikbāl idüp ey vālide-i muhtereme Rasūl-u Ekrem efendimiziñ rızası seniñ

‘avdetiñdedir didikde Şafiyye buyurdu ki ey oğlum mesmū‘um oldu ki Һamza şehīd olmuş. Ve bu muşībet rızāu'llāh ve rızā-ı rasūlü taḥşīl içündür ümmīd var mı ki baña daḡi ta‘ziyesinden ve müşāhedesinden bu şevāb müyesser ola didikde Һazret-i Rasūl-i Ekrem efendimiz ol maḡlūmeniñ kemāl-i himmetin ve ḡusn-i iḡlāşın mülāḡaza buyurup ruḡşat virüp [253<sup>b</sup>] ittifaḡla ‘izāsına meşḡūl oldılar. Şufūh-nām kitābda ‘Urve bin Zübeyr ḡazretleri Һazret-i Zübeyrden rivāyet ider buyurur ki Rasūl-i Ekrem efendimiz Һazret-i Һamzaniñ cenāzesi namāzın kılmāḡ murād eyledikde yetmiş nefer şehīd ḡazır idüp bir bir üzerlerine namāz kıldıḡça Һazret-i Һamzaniñ cenāzesin ref‘ itmeyüp yetmiş def‘a üzerine namāz kıldı. Һazret-i Şafiyye iki kefen getürüp yā Rasūla'llāh bu kefenleri Һamza için getürdüm didikde Һazret-i Һamzaniñ yanında enşārdan bir şehīd olup anı daḡi Һazret-i Һamza gibi burnun ve ḡulaḡların kesmişler faḡat baḡnını şaḡḡ itmemişler Şafiyyenin getürdiḡi iki kefenin biri kebīr ve biri şaḡīr idi. Bu iki kefen ile olup enşār kefensiz olmaz deyüp kefen-i kebīr ile enşārı kefenleyüp ve diḡerleriyle Һazret-i Һamzayı kefenlediler. Şaḡīr olmaḡla ḡadem-i sa‘ādetleri örtsele re’s-i sa‘ādetleri açılır ve eḡer re’s-i sa‘ādetlerin pūşīde itseler ḡadem-i mübārekleri açılır idi. Efendimiz emr buyurup re’s-i sa‘ādetlerin setr idüp ḡadem-i mübāreklerine iz ḡīr ve līf ḡoyup setr eylediler. Zuhayr el-‘Uḡbā-nām kitābda mezbūr enşārın ismi Süheyl idi Һazret-i Һamzaniñ cenāzesin ḡazır idüp Rasūl-i Ekrem efendimiz üzerinde vāḡıf olup dīde-i ḡaḡḡ bīnālarından āb-ı revān gibi eşḡ revān ve feryād [u] fiḡān ve nāle [vü] giryān iderek yā ‘amme Rasūli'llāh ve esede'llah ve esede rasūlihi. Yā Һamzatü yā fā‘ile'l-ḡayrāt. Yā Һamzatü yā kāşife'l-kerbāt yā Һamzatü yā zābbu ‘an vechi Rasūli'llāh deyü ḡül ḡırāz bükā buyurdılar. Һattā zāt-ı sa‘ādet-āyātlarına ḡaşeyān ḡaşıl olup bī-hūş oldılar. Һazret-i Һamzaniñ şehādeti hicretten otuz iki māh başında vāki‘ olup ḡīn-i şehādetlerinde ömr-i sa‘ādetleri elli ḡoḡuz yaşına bāliḡ olmuş idi. Şoñra emr olunup ‘Abdu'llāh ibn Caḡş ḡazretleriyle berāber bir ḡabre defn eylediler kezā fi'l-İktifā. ‘Abdu'llāh ibn Uḡte Ümeyye binti ‘Abdu'l-Muḡḡalib bu daḡi Һazret-i Һamza gibi burnı ve ḡulaḡları kesilmiş faḡat ḡarnı şaḡḡ olunmamış idi. Mezbūr ‘Abdu'llāh bin Caḡş ḡazretleri yevm-i [254<sup>a</sup>] Uḡudda vaḡte’s-şubḡ Sa‘d bin Ebī Vaḡḡāş ḡazretlerine mülāḡī olup ‘Abdu'llāh Һazret-i Sa‘da buyurdu ki yā Sa‘d gel seniñle Mevlā-yı Mūte‘āl ḡazretlerine du‘ā idüp birer ḡacāt ḡaleb idelim ve

birimiziñ du‘āsına āmin diyelim didikde Sa‘d bin Ebī Vaḳḳāş du‘ā idüp didi ki yā Rabbi a‘dā ile olduğumda baña küffardan bir şedīd ve ḳavī kāfir mülāki eyle anıñla muḳātele idem tā ki baña zafer ihsān idüp ol kāfiri ḳatl idüp selbini aḳz idem didikde ‘Abdu’llāh āmin didi. Şoñra ‘Abdu’llāh bin Caḥş ḥazretleri der-gāh-ı Ḥüdāya müteveccih olup yā Rabbi rezm-gāhda baña bir şedīd ve ḳavī bir mübāriz irsāl eyle anıñla rızāñı taḥşīl için merdāne muḳātele idüp şoñra beni ḳatl idüp burnum ve ḳulağım kesüp yārın rüz-ı maḥşerde yā Rab baña sorarsañ yā ‘Abdu’llāh bu burnuñ ve ḳulağın niçün kesildi. Ben dirim ki yā Rab seniñ ve rasūlüñüñ rızāsını taḥşīl için kesildi didiğimde ḥaḳḳımda şadakte yā ‘Abde’llāh didikde Ḥazret-i Sa‘d bu du‘āya āmin didi. Sa‘d bin Ebī Vaḳḳāş ḥazretleri ‘Abdu’llāh bin Caḥş ḥazretleriniñ du‘āsı benim du‘āmdan ḥayırlıdır deyü buyurdu. Āḥir-i nehārda ‘Abdu’llāh ḥazretleri du‘āsı üzere burnı ve ḳulağı kesilmiş cenāzesin gördüm deyü buyurdu. Fā‘ide: ‘Aşḳ-i dil-riş ufgār-ı derviş dir ki ibtidā resm-i ḳırāat-ı mevlūd-i şerīfi Erbil ḥākimi Efḍali Muzafferü’d-dīn ḥazretlerinin eşeri olup melik-i müşārun ileyh altı yüz dört senesi māh-ı Rebī‘u’l-evveliñ on ikisinde bu āyin-i ḥoş-üslubı vaż‘ buyurup Ḥarameyn-i Muḥteremeynde ve Mışırda ve Āsitānede ve bilād-ı Rūmda inşād olup envā‘-ı dürlü mevlüdlar te’līf olunup ol hengām-ı ḥuceste-eyyāmda bi’l-cümle ehl-i İslām ibtidā sürür-ı tām ve edā-yı ḥaḳ edeb ü i‘zāmla demsāz-ı ḳırā‘at-ı mevlūd-i ḥayru’l-en‘ām oldukları gibi Ḥarameyn-i Muḥteremeynde daḫi İmāmu’l Ḥarameyn ‘aleyhi raḥmetu rabbi’l-‘ālemīn ve ba‘zı aşḫāb-ı kirām ve ezvāc-ı tāhirāt ve evlād-ı fiḥām ve evliyā-yı ‘izām ḥazerātlarınıñ vefātları gününe ri‘āyet ve ḥürmet idüp menāḳıb-ı şerīfler te’līf nazm u neşr [254<sup>b</sup>] şehādetleri ve yāḥud vefātları gününde her ḳanḳı zāt-ı kirām ise ol gün ‘azīm cem‘iyyet olunup muḳaddem ḥatm-i Ḳur‘ān olunup rüh-ı enverlerine ihdādan şoñra menāḳıb-ı şerīflerin bir zāt bülend-āvāz ile ḳırāat ve ḥāzır olanlar istima‘ idüp envār-ı füyüzāta müstaḡraḳ olurlar. Ve bunuñ āsar-ı kirāmātı bilā-nihāye müşāhede ve ervāḥ-ı ḥayyibeleri ḥāzır olup ve ba‘zı zevāt ma‘nen menāḳıb okunan kimseye izḥār-ı beşāset itmişdir. Ḥattā seyyidü’ş-şühedā olan Ḥazret-i Ḥamza raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleriniñ şehīd oldığı gün ahāli-i Medīne-i Münevvere ve vüzerā vü umerā vü mefātī u ḳuzāt ve a‘yān-ı şaḡīr [u] kebīr şıbyān ve nisvān meşhed-i sa‘ādetlerine cem‘ olup ol gece leyl-i ‘arefeden bir nişān olup ta‘zīm-i ādābla ḥatm-i Ḳur‘ān-ı ‘Azīmü’ş-Şāndan şoñra menāḳıb-ı

sa'adetlerin tilâvet idüp mecmu' nâs müstefîz olup her birerleri deryâ-yı feyz-i merkadlerinden hisse-mend-i meded-i envâr olurlar. İrtesi gün alay ile rücû' iderler. Ve bu menâkıbların fezâ'illeri bilâ-nihâye olup bu fezâ'ilden âsitâne-i 'aliyye ve bilâd-ı Rûm maḥrûm olduğundan fakîr bu maḥalle münâşib olduğundan menâkıb-ı seyyidenâ Ḥamza raḍya'llâhu 'anh ḥazretlerini kayd eyledim niyet-i ḥâlişâne budur ki ihvân-ı müslimîn nazar-endâz 'inâyet oldukları sebebiyle ahâli-i Ḥarameyn-i Muḥteremeyn gibi i'tibâr idüp mevlid-i şerîf-i nebevî gibi her muḥib vakti geldikde ḥânelerinde beş on kimse cem' idüp bir ḥatm-i Ḳur'ân 'aḳabinde bu menâkıbı kırâat ile feyz-yâb olup bizleri daḫi du'âdan ferâmuş buyurmayalar. Ḥattâ Medîne-i Münevverede meşhûrdur ki bir kimse beş on kimseyi cem' idüp kırâat-ı menâkıbdan sonra birer avuç ḥurmâ virirler 'ayıb degildir. İktidârı olur ise ta'am yaparlar ol ḥânede aṣlâ faqr görülmez. Eger bir fenâ şey' olsa idi Ḥarameyn-i Muḥteremeynde böyle diḳḳat olmaz idi. Ḥâşılı cümlesi tezâyüd-i muḥabbet-i Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ve ehl-i beyt ve evzâc-ı tâhirât ve aşḫâb-ı kirâm rıdvalu'llâhi 'aleyhim ecme'în efendimiz ḥazerâtlerine bâdî bir emrdir. Ve daḫi ehl-i keşf olan zevât-ı kirâmdan çok kimse menâkıbda Rasûl-i Ekrem efendimiziñ ḥâzır olduğın [255<sup>a</sup>] müşâhede eylemişlerdir. Ammâ rü'yâda menâkıb okuyan ba'zı zevâta tebşîrât pek çokdur. Fakîr bir zâtıñ menâkıbına devâm iderdim bir sene desttehî olduğundan terk olunup ma'nâda müşâhede eyledim ki baña 'itâb buyurdılar. Benim menâkıbım niçün bu sene terk eylediñiz didikde fakîr ḥâlimden deyü cevâb virdim. Ḥâ'bdan bîdâr olup ol gün ba'de'l-işrâḳ bir Hindî zâtıñ biri üç yüz guruş gönderüp menâkıba şarf eyle deyü emr eylediler. Ol gün ben daḫi menâkıbı 'âdet üzere icrâ eyledim. İşte bu maḥalde seyyide's-şühedâ Ḥazret-i Ḥamza efendimiziñ menâkıbleri şaḫîfe-i satra keşide olundu. Ve sâ'ir evliyâ ve aşḫâb-ı kirâm ḥazretleriniñ menâkıbların taleb idenler ehl-i Ḥarameynden taleb itsünler. Ve daḫi bu menâkıbıñ müellifi sâdât-ı kirâmdan sâhibu'l fazl ve'l-kerâmât ahâli-i Mekkeden 'Abdu'llâh ibn İbrâhîm Mir-gânî kaddesa'llâhu sırrahû el-'azîz ḥazretleriniñdir ki zâhir ve bâtın zü'l-cenâheyn müellifin-i 'izâmdan vaḳtinde kerâmâtınıñ nihâyeti yokdur. Ḥâlâ merkad-ı sa'adetleri maḳbûl-i du'â bir cây-ı icâbetdir. Efâzana'llâhu bi-feyzihî âmîn. *Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm. El-ḥamdü li'llâhi ḥamden lehu minhu 'aleyhi. Ve's-şükru li'llâhi şükran bi-hî fi-hi ileyhi. Naḫmeduhû subḫānehû eniḫtāra lenā ḥayra'l*



*ḥalā 'iḳi ecma'īn. Ve tefeddale 'aleynā bi-ālihi ve aṣḥābihi nucūmi'l ihtidā'i lil-  
mühtedīn. Ve ḥuṣūṣan men e'azze'llāhu bihim hāze'd-dīn. Ve eṣāra bihim  
de'āyime'l-islāmi ilā yevmi'd-dīn. Ve eṣhedu en lā ilāhe illā'llāhu ṣehādeten  
tulḥiḳunī bi's-sābiḳīn. Ve tūṣilūni'l-evvelīne'l-muḥliṣīn. Ve eṣhedu enne seyyidenā  
ve ḥabībenā ve ḳurrate ḳulūbinā Muḥammeden seyyidi'l mürselīn ve eṣrafe'l  
evvelīne ve'l āḫirīn. Ve uṣallī ve usellimu 'aleyhi ve 'alā iḥvānihi'n-nebiyyīn. Ve'l  
melā'iketi ve'l āli ve'l aṣḥābi ve't-tābi'īn. Ṣalāten ve selāmen lā yaḳduru  
ḳadrahumā illā rabbu'l 'ālemīn. Ve ba'du fehāzā ithāfu's-su'adā'i bi-menāḳibi  
seyyidi's-ṣühedā'. Kaddesena'llāhu [255<sup>b</sup>]biesrārihi. Ve efāda 'aleyna min bāhiri  
envārihi. Fe-innehu'l-esedu'd-ḳirgām. Ve'l-baḫru'l-'accācu't-tām. Zū'l āyāti'l 'izām.  
Ve'l kerāmāti'l-fiḥām. Ellezī mā teveccehe eḥadun ileyhi fī ḥuṭūbātihi. Ve  
mühimmātihi ve mülimmātihi ve kurūbihi. İllā ve nāle fevḳa ḳasdihi ve maṭlūbihi.  
Ve hāze fevḳa merāmihī fī ḥuzūrihi ve ğuyūbihi inteḥabtuhū li-yutlā fī  
meṣāhidihī. Ve meḳā'idihī ve me'āḳidihī ve me'āhidihī. Ve li-yuḥyā bi-zikrāhu  
mevātu'l-ḳulūb. Ve yesteṭību bihi küllü muḥibbi ve maḥbūbin. Ve ce'altuhū  
ṣelāsete 'uḳūdin ve ḥātimetin. El-'iḳdü'l-evvelü fī fazlihī ve şerefihī ve nüblihi.  
El-'iḳdü's-şānī fī İslāmihī ve imānihī ve ikrāmihī. El-'iḳdü's-şāliş fī ismihī ve  
künyetihī ve leḳabihī ve resmihī. El-ḥātimetü fī ḥitāmihī ve vefātihī ve enşirāmihī.  
El-'iḳdü'l-evvelü. Fī fazlihī ve şerefihī ve nüblihi ḳāle'llāhu te'ālā velā  
taḥsebenne'llezīne ḳutilū fī sebīli'llāhi'l-āyāt. Ve raviye'l-ḥākimī 'an Cābirin ve't-  
Ṭaberānī 'an 'Aliyyin raḳıya'llāhu 'anhumā ennehū şalla'llāhu 'aleyhi ve selleme  
ḳāle seyyidü's-şühedā'i 'inda'llāhi yevme'l-ḳıyāmeti Ḥamzatü ibnü 'Abdi'l-  
muṭṭalib. Ve fī rivāyeti li'l-ḥākimī ve'z-ziyā 'an Cābir raḳıya'llāhu 'anh seyyidü's-  
şühedā'i Ḥamzatü'bnü 'Abdi'l-muṭṭalib. Ve racülün ḳāme ilā imāmi Cābirin fe-  
emerahū ve nehāhu fe-ḳatelehu. Ve şaḥaḥḥa'l-ḥākimu'l-ḥadīse ve'l-lezī nefsi bi-  
yedihi le-mektūbun 'inda'llāhi te'ālā fi's-semā'i's-sābi'ati Ḥamzatü'bnü 'Abdi'l-  
muṭṭalib esedu'llāhi ve esedü rasūlihī ve tu'uḳḳibe. Ve ravi İbn Sa'īd 'an İbn  
'Abbāsin ve Ümmi Selemete raḳıya'llāhu 'anhum. Ennehū şalla'llāhu 'aleyhi ve  
selleme ḳāle Ḥamzatü'bnü 'Abdi'l-muṭṭalibi eḫī mine'r-razā'. Ve ravi İbn Şāzāne  
'an İbn Mes'ūdin raḳıya'llāhu 'anh mā raeynā rasūlu'llāhi şalla'llāhu 'aleyhi ve  
sellem bākiyen ḳaṭṭu eṣedde min bukā'ihī 'alā Ḥamza. Ve za'ahu fi'l ḳıbleti  
şümme ve ḳafe 'alā cenāzetihī ve bekā ḥattā kāde yuḡşā 'aleyhi. Yeḳūlu yā*

*Hamzatü yā ‘amme rasūli’llāhi. Eseda’llāhi ve esede rasūlihi. Yā Hamzatü yā fā‘ ile’l-ḥayrāt. Yā Hamzatü yā kāşife’l-küreb. Yā Hamzatü yā zābbu ‘an vechi rasūli’llāh. Ve kāne Hamzatü yevme’izin yuḳātulu beyne yedey rasūli’llāhi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bi-seyfeyn. Feḳāle ḳā’ ilun eyyu esedin finā Hamzatü feḳāle şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Hamzatü esedu’llāhe fī erzihî ḳāle şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḥīne feḳādehu li’l-ḥāriş ibni’s-Şimeti elā ta’lemu ḥabera ‘ammi Hamzate fevecedehu şari‘an ḳad ḳatelehu vaḥşiyyun fekerihe en yuḥbira rasūla’llāhi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem. Şümme ḳāle li‘aliyyin mişle zālike fekerihe mā kerihelu’l Ḥāriş. Şümme ḳāle li-‘Ammari’bni Yāsirin felem yecidi büdden en yuḥbirahu fedeme‘at ‘aynā rasūli’llāhi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem velemmā raāhu ḳad muşşile bihi’l müşriküne fī cümleti ḳatlā uḥudîn. Ve ḳad baḳara baḥnuhu ve uḥrice ḳalbuhu ve cuzi‘a enfuhu ve ḳuḫi‘at uzunāhu bekā bukāen şedīden ve şehiḳa ve ḳāle raḥmetu’llāhi ‘aleyke ey ‘ammi feleḳad kunte ve şūlen li’r-raḥimi fe‘ūlen li’l-ḥayrāti emā va’llāhi lein zafertü bi-ḳureyşin le ümessilenne bi-seb‘ine minhüm fe-enzelela’llāhu te‘ālā ve in ‘aḳabtüm fe‘aḳibū bi-mişli mā ‘uḳıbtüm bihi vele’in şabertüm le-hüve ḥayrun li’s-şābirine velemmā yerāhu bekā ve ḳāle len eşābe bi-mişlike ebeden mā veḳaftü mevḳifen eḡyeze lî min hāzā ve ḳāle şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem lev lā en tecide şafıyyetü ya‘nî uḫtehu leteraktu defnehu ḥattā yuḥşera min buḫūni’s-sibā‘ ve ḥavāşılı’t-tuyūr. Ve verade min ḫuruḳin. Enne’l melā’ikete ḡaselethu. Ve şahḫaḫahu’l ḫākimu ve tu‘uḳḳibe. El ‘iḳdu’s-şānî fī islāmihî ve imānihî ve ikrāmihî. Esleme ḳadīmen ve kāne ‘azīmen ve sebebu islāmihî enne Ebā Cehlin leḳıye’n-nebiyye şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem cālisen ‘inde’s-şafā. Fe-sebbehu ve nāle minhu bi-kelemin ḳabihîn velem yetekelleme şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ve ḳāme zāhiben. Ve kāne hünāke mevlātün li-‘abdi’llāhi’bni Cüz‘āne tesme‘u femerra bihā Hamzatü feḳālet yā Ebā ‘Umārate lev raeyte mā leḳıye ibn eḫiḳe min ebī’l-ḫakīm veḫadehu cālisen fesebbehu ve nāle minhu velem yukellimhu Muḫammedu feḡaḏıbe Hamzatü ve kāne e‘azze feten fī ḳureyşin. Ve eşedde şekīmeten. Fese‘ā ḥattā vecede Ebā Cehlin cālisen fi’l-mescidi me‘a’l ḳavmi fe-aḳbele naḫvehu. Şümme rafe‘a ḳavsehu ve kāne ḳad etā min ḳaneşihî fe-ḏarabehu ḏarbeten şeccethu şecceten münkeraten. Şümme ḳāle teştımuhu ve ene ‘alā dīnihî eḡūlu mā yeḡūlu ferudde ‘aleyye zālike. İnisteta‘te feḳāmet ricālū Benî Maḫzūmin min ḳavmihî ilā*

*Hamzate li-yenşurū Ebā Cehlin. Fe-ķāle de'ū Ebā 'Amārate fe-innī va'llāhi sebeb'tū ibne eḡīhi sebben ḡabiḡan vestemerra Ḥamzatū 'alā'l islāmi min ḡineizin. Ve kāne mimmen e'azze'llāhu bi-hi'd-dīn [256<sup>b</sup>] ve eyyede bihi emra'l-mū'minīn. Ve ḡad ṡehide Bedran ve Uḡuden. Ve ḡamele evvele livā'in 'aḡadehu'n-nebiyyu ṡalla'llāhu 'aleyhi ve sellem. Ve kāne ebyeḡa ve zālīke fī zī'l-'uṡeyrati. Ve hiye evvelu ḡazvetin. Ve kānet fī cumāziye'l āḡirati fī'l-āmi'l-evveli mine'l hicreti. Ve beraze yevme Bedrin hüve ve 'aliyyū'bnū Ebī Ṭālib ve 'Ubeydetū'bnū el-Ḥāriṡi ilā 'Utbete'bni Rabī'ate ve ṡeybete İbn Rabī'ate ve'l Velīdī'bni 'Utbe fe-ḡatelūhum. Ve hüve evvelū 'izzin yevme Bedrin li'l-müslimīn ilā en ḡatelū seb'īne ve eserū seb'īn. Ve'stemerra 'izze'l-müslimīn. Ve'l ḡamdu li'llāhi rabbi'l 'ālemīn. El-'ıḡdu's-ṡāliṡu. Fī ismiḡi ve künyetiḡi ve leḡabiḡi ve resmiḡi. Emmā ismuhu fe-Ḥamzetū. Ve'l Ḥamzetū'l esedu mine'l-ḡumūzeti. Bima'ne'z-ḡabṡi. Ev mine'l ḡamāzeti bima'ne'ṡ-ṡiddeti. Ve hüve ibnū Abdi'l-muṡṡalibi ve ümmühü ḡāletü. Bintü 'ammi's-seyyideti Āmine. Emmi'n-nebiyyi ṡalla'llāhu 'aleyhi ve sellem. Li-enneḡā bintü vüheybin. Ve Āminetü bintü Vehbin. Ve emmā künyetühü fe Ebū 'Umāratü. Ve leḡabuhu fe-esedu'llāhi ve esedi rasū'lihi ve seyyidü'ṡ-ṡühedā'. Ve emmā resmühü fe-eḡadu 'ammiye'n-nebiyyi ṡalla'llāhu 'aleyhi ve sellem. Ellezeyni eslemā. Ve ṡāniḡime'l 'Abbāsu raḡiya'llāhu 'anhumā. Ve eḡūhu raḡā'an erḡa'athümā ṡüveybetü. Ve küllün minhümā esennü minhü ṡalla'llāhu 'aleyhi ve selleme bi-naḡvi's-seneteyn. Ve kāne 'azīmen ṡüca'an ṡehmen miḡdāmen misrā'an. Ve hüve min ebṡāli'l ebṡāl. Ḥattā fī'n-necedāti ve'l ifāḡāti ve'l ifḡāl. Keyfe lā vehüve e'azzü feten min ḡurayṡin. Ellezīne sādū külle raḡṡin ve ceysin. Ve eḡadu'l kevkebeyni'n-neyyireyni lil-felekeyni'l muḡayṡayn. Ve'ṡ-ṡerefeyni'r-refī'ayn. Kemā eṡāra ilā zālīke'l-'āriḡu'l būsiri bi-ḡavlihi ve li'llāhi durruhu. Ve bi'ammeyke neyyiray feleki'l meciḡi. Ve küllün limā tevellā zāu. Feleḡvi'l ḡaḡiḡu bi'l-himemi'l-'avālī. Ve'l cedīru bi'l meḡārimi'l me'ālī. Ve'l ḡamīnu bi'l cevāhiri ve'lle'ulī. Veccehehu'llāhu ileynā. Ve edāme nazaruhu 'aleynā. Āmina'llāhümme āmin. Tenbīḡ. le'alleke teḡūlu lime ferafaḡte beyne't-tev'emeyn. Ve'l tefeyte bi-eḡadi'l ḡamerayn. Ve ḡani'te biṡiḡḡi'ṡ-ṡinveyn. Fe-eḡūlu ḡad raḡamtü min ezmānin ḡable'l yevmi ve ems. Menāḡibi ḡiyā'i tilke'ṡ-ṡems. [257<sup>a</sup>] ve hiye'l ḡameru'ṡ-ṡāni. Ve'l kevkebu'n-nūrāni. Ve hüve't-ṡayyibū'l enfās. Esseyyidu'l celīlu'l 'Abbās. Me'a ibnihi'l ḡabri'l baḡr. El-ḡāvi'l feḡā'ili ve'l*

*fāhr. Bi'l enfāsi'l kusiyyet. Fī ba'ḍi menāḳıbi'l ḥazreti'l 'Abbāsiyyeti. Fe'aleyke bihā in rumte zālik. Ve eradte mā hünālik. Va'llāhu yetevellāke kezālik. El ḥātimetü fī ḥitāmıhi ve vefātihi ve anşırāmıhi. Üstüşhide bi-uḥudin nişfe şevvālin. Şālişe siniyyi'l hicrati ba'de en ḳatele ihdā ve şelāşine kāfıran. Ve kāne ḳable zālike ḳatele Tu'aymetebne 'Adiyyin yevme Bedrin. Feḳāle Cübeyru'bnı Muḥ'imi'bnı 'Adiyyin li-vaḥşıyyi'l habeşıyyi mevlā tu'aymete. Lein ḳatelte Ḥamzate bi-'ammi le'u'tıḳuke ḳāle veraeytuhu yehuddu'l ebḫāle fe-eḫtefeytü lehu. Felemmā temekkentü minhu rameytuhu ramyeten bi-ḥarbeti fe-eşābethu vevelleytü hāriben fetebi'anı şümme saḳaḫa. Ve fī'l Buḥārıyyi ḳāle ve kementü li Ḥamzate taḫte şaḫratin. Felemmā denā minni rameytuhu bi-ḥarbeti fe-eza'uhā fī şeniyyetihi ḫattā ḫaracet min beyni verikeyhi. Ḳāle ve kāne zālike'l 'ahde bihi. Ve b'adehā esleme vaḥşıyyun feḳabilehu'n-nebiyyü şalla'llāhu 'aleyhi ve selleme lemmā ḳadime müslimen. Ḳāle velemmā reāni ḳāle ente vaḥşıyyun ḳultu ne'am. Ḳāle ente ḳatelte 'ammi Ḥamzate ḳultu ḳad kāne mine'l emri ḳad belegake. Ḳāle fehel testeti'u en teḡayyibe vecheke 'anni ḳāle feḫazḫabtü felemmā ḳubıza rasū'llāhi şalla'llāhu 'aleyhi ve selleme ve ḫarace Müseylemetü'l-Kezzāb. Ḳultu lā eḫrucenne ilā Müseylemete le'allı eḫtulehu feukāfie bihi Ḥamzate. Kāle feḫaractü me'a'n-nāsi fekāne min emrihi mā kāne ḫattā şārake raculen fī ḳatlihi. Fekāne yeḳüle hāzihi bitilke. Ve innemā eşāra 'aleyhi bi-taḡyibi vechihi ḫaşyete en yuşıbehu şey'un izā tezekkera Ḥamzate biru'yetihi ve me'a zālike feḳad eşābehu mā eşābehu. Feḳad şaḫḫa 'an ibni'l-müseyyebi ennehu ḳāle küntü a'cebu li-ḳātılı Ḥamzate keyfe yencü ḫattā mäte ḡarıḳan fī'l-ḫamri. Ve ḳāle ibnu Hişāmin belegāni ennehu lem yezel yuḫaddu fī'l ḫamri ḫattā ḫuli'a mine'l-dīvāni. Fekāne 'Ömeru yeḳülü leḳad 'alimtü enne'llāhe lem yekün liyede'a ḳātılı Ḥamzate. Velemmā kuffine fī burdetin ḳaşuret 'anhu feḡuḫtiye vechuhu vecu'ile'l ḫarmele [257<sup>b</sup>] 'alā ricleyhi. Ve nezele fī ḳabrihi Ebū Bekrin ve 'Ömeru ve'z-Zübeyru rıḍvānu'llāhi 'aleyhim ecme'in. Ve verade enne Muş'abe'bne 'Umeyrin dufine me'ahū fī ḳabrihi. Ve zükira enne 'Abda'llāhi'bne Caḫşin me'ahumā eyḍan. Ve ḳıle bel dufinā taḫte'l mescidillezi büniye 'alā ḳabrihi ve leyse me'ahu eḫadun fihi hazā. Ve inne'l-vefāte fī ḫaḳḳıhi fī 'ayni'l ḫayāti. Kemā aḫbara bihi'llāhi ve ḳad sumi'a raddu's-selāmi minhu. Ve min aşḫābihi keşiran li-keşirin. Kemā aḫbara bihi'l-beşiri'n-neziri. Şalla'llāhu 'aleyhi ve selleme bi-ḳavlihi'llāhumme*

inne ‘abdeke ve nebiyyeke yeşedu enne hāulā’i fe’ tūhum vesellimū ‘aleyhim felen yūsellime ‘aleyhim māḳāmeti’s-semāvātu ve’l-arḳu illā raddū ve ‘aleyh. Ve’l ḫāşīlu ennehu min sādāti Benī Hāşimin. Ehli’n-nedā ve’l faḳli ve’l mekārimi. Ve feḳā’ iluhu terbū ‘ani’l-‘add. Ve fevāziluhu leyse yaḫsuruhā ḫadd. Ve kem mimmā şūhidu ve mimmen şāhed ve emmā kerāmātuhu felā tuḫşā. Ve necedātuhu ve imdādātuhu felā tustaḳşā. Ve sel ehle ṭaybete kem şāhedū fī ḫuzūrin ve ḡaybeh. Min fuyūzāti raşehāti mā fī tilke’l-‘aybeh. Emedenā’llāhu bi-mededihi. Ve ce‘alenā min ḫizbihi ve mededihi. Emīne’llāhumme āmīn. Allāhumme şalli ve sellim ‘alā dā’irati’l iḫāṭati’l ‘uzmā. Ve merkize muḫīṭi’l-feleki’l-esmā. Ve ‘alā’l-ḫāleti’n-nebeviyyeti. Ve’l-dā’irati’ş-şafeviyyet. Ve’l-ḫayṭati’l-melekiyyeti. Ve’l ḫavzati’l-ilāyyeh. Ve’l ḫāyīṭati’l-aşḫābiyyeh. Ve’l-devreti’l-aḫzābiyyeh. Ve’ş-şu’beti’l-aḫbābiyyeh. Ve’ş-şī’ati’l-etbā’iyyeh. Ve ‘alā seyyidi’ş-şühedā. Ve şafveti’s-su‘adā. Ve bi-himi’llāhümme feḫuz bi-nevāşinā. Ve ce‘alnā ilā’l-ḫayri ve fīnā. Ve ecma‘ beynenā ve ebīnā. Fī maḳ‘adi şıḳḳın. Ve ma‘ḳadi ḫaḳḳın. Allāhumme innā netevesselu ileyke bihim. Ve neteveşşalu ledeyke bi-ḫubbihim. Fe-uczubnā ilā ḳurbihim. Ve ḫuzbinā ilā şirbihim. Ve eşkinā min şırfı şurbihim. Allāhumme velā tec‘alnā bi-zünubinā mine’l-ḫāsirīn. Velā bi ‘aḡmālinā mine’l-ḳāllīn. Allāhumme eḫşin ‘aḳıbetenā fī’l-umūri küllihā yā rabbe’l-‘ālemīn. Ve ecrinā min ḫizyi’d-dünyā ve ‘azābi’l-āḫirati yā erḫame’r-rāḫimīn. Allāhumma’ḡfirlenā ve uşūlenā ve fuşūlenā ve aḫbābinā ve’l müslimīn. Mā ḳaddemnāhu ve aḫḫarnāhu [258<sup>a</sup>] yā ḡafūru yā mübīn. Yā ‘afuvvu yā raufu yā metīn. Allāhumme şalli ve sellim ‘alā seyyidinā ve mevlānā Muḫammedin ve ‘alā iḫvānihi mine’l enbiyā’i ve’l melā’iketi ve’l mürselīn. Ve ālihim ve aşḫābihim ve’t-tābi‘īn. ‘Adede mā fī ‘ilmi’llāhi rabbi’l ‘ālemīn. Ḥayşü temettül menāḳıb. Felenüzeyilühā bi-ḳaşīdetin tetmīmen lil’uḳūdi’n-nezīdeh. Ve tevessülen bi-şāḫibi’l-kevākibi’l-mecīdeh. Ve’l-mevākibi’s-sa‘īdeh. Ve’l-merātibi’l-ferīdeh. Feneḳūlu. İn rumte tuḫsebu fī zürā’i’s-su‘adā’. İnzil bi-zerveti seyyidi’ş-şühedā’.

Vaḫfaz riḫāleke ḫayşü mā ḫaṭṭa’l’ulā.

Fī sefḫi Uḫudi mecāmi‘ il eḳvāi

Ve ebsır tera’l-envāra sāṭi‘aten. ‘Alā

Tilke’z-zuḫūra ve ḫāzihi’l-bethāi

Ve'nzur ile'l-‘alime'r-refī‘i mekānuhū

Ve ile'llezī fi'l-ḳubbeti'l-ḥadrāi

Ve ḳuli's-selāmu ‘aleyke yā ḥayra'l-verā

Ve ‘alā eḥike ve seyyidi'r-ruḍa‘ āi

Ve ḳuli's-selāmu ‘aleyke yā ṣhme'l-‘alā

Yā seyyide'l-ebṭāli ve'ş-şüce‘ āi

Yā men hüve'l-esedü'l-ğazanferu fi'l-veğā

Ve hüve'l-feḥīmü ve seyyidü'l-fuḥamāi

Ente'llezī e‘ zezte dīne'llāhi ba‘ de

Nebiyihī me‘ a şafveti'r-rüfekāi

Ente'llezī ebzelte nefseke ḥāṭiben

Li'llāhi ve'l-üḥrā ve ḥayri ‘aṭāi

Ente'l-mücāhidu ve'l-müşāhidu bel vefī

Ḥayri'l-meḳāşıdı fī züre'l-‘ulyāi

Ente'l-cevādu ve'l-mekārimi ve'n-nedā

Ve'l-cüdü yeḥṭlü minke fi'l-enḥāi

Ente'l-‘azīzu mekāneten ve celāleten

‘İnde'r-rasūli ve şaḥbihī ve'l-cāi

Ente'llezī esife'l-ḥabībü ‘aleyke mā

Esefü tebeddā minhü li'r-ruḳabāi

Veleke'l-maḳāmu'l-‘ālī ve'ş-şānū'llezī

Hāne'l-kemāle ve rütbe'l-fudalāi  
Yā ʿamme ḥayra'l-ḥalkı bel yā şınvehū

Yā ḥıbbehū yā şafvete'r-rugāi  
Yā seyyide'ş-şühedāi yā esede'l-verā

Yā mükreme'l-vüfāri bi'l-e'ṭāi  
İnnā nezelnā bi'l-finā nercu'l-münā

Ve nerūmu ḥayra ʿaṭıyyetin ve hüdāi  
Femnun tefeḍḍal yā eba'l-ifḍāli yā

Mūli'l-murādi ḫarībehū ve'n-nāi  
İnnā ileyke bi-aḥmedin ve bi-rabbihī  
Ve bi-ālihī ve bi-cümleti'ş-şüfe' ai  
Mütevessilüne ve ṭālibüne li-nefḫatin

[258<sup>b</sup>] Min feyzi baḥri sehāibi'l-envāi  
Ve li-ʿaṭfetin ve li-naḫratin ve li-lemḫatin

Tüdnī ve nūşilu bi'l-ḫabībi ḫaşāi  
Ve ile'r-rasūli'l-ḫıbbi ekremi mükrimin

Şallā ʿaleyhi'llāhu fi'l-ānāi  
Ve ʿale'ş-şihābi ve ilāhi mā zemzemet

Li'l-ʿaşıḳine ḫadātühüm bi-ḫımāi  
Ḳāle cāmi' uhu'l-faḫīru'l-ġanī.

ʿAbdu'llāh bin İbrāhim mīr-i ġanī. Kāna'llāhu lehū hāzā āḫiru mā ḫaşadtuhū. Rāciyen mine's-seyyidi Ḥamza viḫāyet min şerri külli hümezetin ve lümezetin. Ve ri'āyeti biḫayri külli kenzetin ve remzetin ve şāni's-seyyidi ekber. Ve'l-ʿabdu eḫallu ve aḫḫar. Bu menāḫıb-ı şerīfi ḫavlinde muḫaddem zıkr olındığı vech üzere

kırâat olunup hâzır olanlar iktisâb-ı feyz-i envâr-ı seyyide's-şühedâ ile behre-yâb olurlar. Ve bu menâkıbıñ 'ağabinde du'â müstecâbdır mirâren tecrübe olunmuşdur. Allâhümme ic'alnâ mine'l-fâ'izîn. Bi-envârı seyyidi's-şühedâ'î âmîn yâ mu'în intehâ. Rivâyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz şühedâ-ı Uğud üzerine varup *ene şehîdün 'alâ hâulâ'i. Vemâ min cerîhin yahrecu fi'llâhi illâ va'llâhi yeb'asühû yevme'l-kıyâmeti yedmî curçahû el-levnü levnü'd-demi ve'r-rîhu rîhu'l-miski* deyü buyurdu. Vâkıdî hâzretleri buyurur ki ittifâk-ı 'ulemâ şühedâ-ı Uğud ğasl olunmadan defn olundılar. Zîrâ Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *zemmilühüm bisıyâbihim ve dimâ'ihim feinnehu leyse men yeklemü kelimeten fi'llâhi illâ ve hüve ye'tî yevmi'l-kıyâmeti yesîlu 'ani'd-demi el-levnü levnü'd-demmi ve'r-rîhu rîhu'l-miski* buyurdu. Eimme-i hadîs 'indeinde şahîh olan şühedâ-ı Uğud üzerine namâz kılınmadı. Eimme-i Şâfi'yye bu rivâyeti delîl ittihâz idüp şühedâ üzerine namâz kılınmaz deyü buyururlar. Ammâ ibn Abbâs rağıya'llâhu 'anhumâ hâzretleri buyurur ki Efendimiz şühedâ-yı Uğud üzerine namâz kıldı. İbtidâ hâzret-i Ğamzanıñ namâzıñ kılup soñra tokuz cenâze Hâzret-i Ğamzanıñ cenâzesi huzûruna vaz' olunup Ğamza ile berâber tekrar namâzları kılındı. Bu üslûb üzere şühedâlarıñ namâzı kılındı. İbn Mes'ûd rağıya'llâhu 'anh hâzretleri buyurur ki yevm-i Uğudda Şeh-süvâr-ı Enbiyâ efendimiz ibtidâ Hâzret-i Ğamzanıñ namâzın kılup soñra bir cenâze [259<sup>a</sup>] dañi getirüp Hâzret-i Ğamzanıñ yanına vaz' idüp ikisiniñ üzerine birden namâz kıldı. Ol namâzı kılınan ref' olunup Hâzret-i Ğamza gine mekânında çalup bir âhar cenâze dañi getirüp Ğamzanıñ yanına vaz' olunup ikisiniñ dañi berâber namâzı kılındı. Bu üslûb üzere ol gün seyyide's-şühedâ hâzretleriniñ üzerine yetmiş ve yâhud yetmiş iki def'a namâz kılındı. Eimme-i Ğanefiyye rañimehümü'llâh hâzerâtları bu rivâyeti delil ittihâz idüp şühedâ üzerine namâz kılınmağ lâzımdır didiler. İbn İshâk hâzretleri buyurur ki ol gün müslimînden ba'zı kimseler cenâzelerin Medîne-i Münevvereye getirüp defn eylediler. Soñra Efendimiz hâzretleri nehy buyurup *katl olındığı mekâna defn olunsun* deyü emr buyurdılar. Kezâ fi'l-İktifâ. Ve dañi Müntekâ-nâm kitâbda meşûrdur ki nâs cenâzelerin Medîne-i Münevvereye getürdiler ve anda defn eylediler. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ münâdîsi nidâ idüp şühedâları şehîd olundıkları mekâna redd idiñ münâdî irişdikde defn



olunmayan cenāzeleri redd eylediler. Redd olunānıñ biri Şemmās bin ‘Osmān el-Maḥzūmī ḥazretleri idi raḍıya'llāhu ‘anh ve daḥī defn olunanlar Medīnede ḳaldılar. Mişḳāt-nām kitābda Risālet-Me’āb efendimiz yevm-i Uḥudda buyurdılar ki *şühedā için ḳabir ḥafr idiñ vāsı’ ve ‘amiḳ ve güzel olsun iki ve yāḥūd üçüni bir ḳabre defn idiñ. Her ḳangīsı Ḳur’ānı ziyāde bilür ise anı taḳdīm idiñ* deyü buyurdu. Revāhu Aḥmed ve't-Tirmīzi ve Ebū Dāvūd ve Nesāī İbn Māce aḥsenü'l-fazne ḳadar rivāyet eylemişdir. İktifā-nām kitābda ikişer ve üçeri bir ḳabre defn olundu deyü zıkr eylemişdir. Hatta Ḥazret-i Ḥamza ‘Abdu'llāh b. Caḥş ḥazretleriyle berāber defn olundu kemā merre. Ve daḥi Ḥārice bin Zeyd ve Sa‘d bin er-Rebī‘ berāber defn olundılar. Ve Nu‘mān bin Mālīk ve ‘Abdu'llāh bin Caḥş ve Müczzer bin Ziyād ḥazretleri üçü bir ḳabre defn olundılar rıḍvanu'llāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn ve daḥi İbn İshāḳ ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yevm-i Uḥudda buyururlar ki *‘Amr bin Cemūḥ ve ‘Abdu'llāh bin Ḥizām ne yerededir naḳar idiñ [259<sup>b</sup>] bunlar dünyāda birbirlerin severler idi ikisīn bir ḳabre defn idiñ* deyü buyurdu. Mālīk bin Enes ḥazretleri Muvatta’da zıkr eyledi ki bir zamāndan şoñra mezbūrların ḳabirlerin seyl ḥafr idüp cesed-i sa‘ādetleri keşf oldu. Mekānların tebdīl için gördüler ki aşla taḡyīr olmamış ke’enne dün defn olmuş gibi. Hatta anlardan biri mecrūḥ olup dest-i sa‘ādetini cerḥ üzerine vaż’ itmiş idi elini cerḥinden ref’ eylediler be-tekrār elini yarası üzerine vaż’ eyledi. Be-tekrār ḳaldırdılar yine vaż’ eyledi. Ḥalleri üzere mekānların tebdīl idüp defn eylediler. Ḳırḳ altı sene olmuş idi defn olunalı Şufūh-nām kitābda zıkr ider ki Cābir bin ‘Abdu'llāh el-Enşārī ḥazretleri buyurur ki Mu‘āviye Uḥudda olan ‘aynı icrā itmekligi murād idüp Medīne-i Münevverede tarafından naşb olunan emīre taḥrīr eyledikde mezbūr emīr cevāb virdi ki ‘ayn cārī olmaḳ mümkün degildir. Zīrā tarīkinde ḳubūr-ı şühedā vardır didikde nāme Mu‘āviyeye varūb mefhūm ma‘lūmı olduḳda be-tekrār Medīne emīrine taḥrīr eyledi ki ḳubūr-ı şühedāyı ḥafr idüp ‘aynı icrā idiñ deyü emr eyledi. Ḥazret-i Cābir buyurur ki ol gün kubūr-ı şühedā ḥafr olunup cenāzeleri nās arḳalarına alup mekān-ı aḥara naḳl iderler idi. Ke’enne mezbūr cenāzeler vefāt itmeyüp ḥā’bde gibi getirürler idi aşlā bir yerleri zedelenmemiş. Ol gün seyyidü’ş-şühedā Ḥamza ḥazretleriniñ merḳad-ı sa‘ādetlerin ḥafr iderken ḳadem-i sa‘ādetlerine ḳazma işābet idüp ḥūn cereyān eyledi. Müntekā-nām kitābda daḥi bu minvāl üzere

rivāyet olunmuştur. Ve daği Me‘ālim-i Tenzilde İbn Abbās radiya'llāhu ‘anhumā ḥāzretleri buyurur ki Seyyidü'l-Beşer şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *aşhāb-ı şühedā ihvānınız yevm-i Uḥud şehid olduklarında Mevlā-yı Müte‘āl ḥāzretleri anlarıñ ervāh-ı tayyibelerin yeşil kuş şūretinde bir cesede vaz‘ idüp beher gün mezbūr yeşil kuşlar çeşme-i cināndan āb-ı hoş-güvār nūş idüp ve ešmār-ı behişt ile mütene‘‘im olup murādları üzere cinānıñ her tarafın seyr ü temāşā ile zevk iderler. [260<sup>a</sup>] Şoñra sāye-i ‘arş-ı Raḥmānda altun kanādil derūnunda karar iderler. Şühedālar bu zevk mālā-nihāye ve surūr-ı bī-gāyeye mazhar olduklarında nolaydı dünyāda olan ihvānlarımız daği bu bizim surūr u ḥubūrumuzdan āşinā olalar idi. Anlar daği dünyādan zühd ü taḳvā ve cihād ile meşgūl olup bizim bu rütbemize nā’il olalar deyü niyāz eylediklerinden Mevlā-yı Müte‘āl ḥāzretleri ben ‘azīmü’s-şān siziñ tarafınızdan anları āşinā iderim buyurup Ḥabīb-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize bu āyet-i kerīmeyi inzāl eyledi neste‘izubi'llāh *Ve lā taḥsebenne'llezīne ḳutilū fī sebīli'llāhi emvāten bel eḫyā’un ‘inde rabbihim yurzeḳūn. Feriḫīne bimā ātāhumu'llāhu min fażlihi.* Revāhu Aḥmed. İbn Mes‘ūd ḥāzretleriniñ rivāyetinde buyurur ki Mevlā-yı Müte‘āl ḥāzretleri yevm-i ḳiyāmetde şühedā-i Uḥuda tecellī buyurup ey ḳullarım ne iştihā idersiz sizlere ziyāde ideyim buyurduḳda anlar daği buyururlar ki yā Rabbi cenāb-ı ‘İzzetinden ne ḫaleb olunur. Ḥālbuki bizler cennet-i a‘lāda ekl ü şurb ve zevk [u] şafāda bir noḳşanımız yokdur dirler bu minvāl üzere Vācib Te‘ālā ḥāzretleri üç def‘a anlara şorar ve anlar daği mezbūr cevāb ile mücāb olurlar dördüncide şühedālar yā Rabbi ‘izzetiñden maḫlūbumuz bizleri dünyāya redd eyle bir daği küffār ile mücāhede idüp şehid olarak ḫuzūr-ı ma‘neviyyeñe gelem dirler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḥāzret-i Cābire buyurdu ki *yā Cābir saña bir beşāret virem ister misiñ* deyü buyurduḳda ne‘am yā nebiyya'llāh didi. Efendimiz sa‘ādetle buyurdılar ki *pederiñ şehid olduḳda Ḥüdā-yı bī-çün Ḥāzretleri ihyā idüp yā ‘Abde'llāh bin ‘Ömer neye muḥabbet iderseñ bu gün saña iḫsān ideyim* deyü buyurduḳda yā Rabbi beni dünyāya redd eyle bir daği seniñ rızāñ için küffār ile muḳātele ideyim soñra şehid olup ḫuzūr-ı ma‘neviyyeñe geleyim didi. Ve daği Ebī Bekr bin Mezdevī rivāyetinde *yā Cābir saña ḫaber virem Mevlā-yı Müte‘āl ḥāzretleriniñ kelāmına bilā-ḫicāb bir eḫad nā’il olmadı illā pederiñ nā’il oldu* deyü buyurdu. Ve Mevlā-yı*

Müte'āl hazretleri yā 'Abde'llāh taleb eyle benden maṭlūbuñ i'ṭā iderim [260<sup>b</sup>] buyurduḡda pederin̄ dünyaya gelüp bir daḡı muḡātele idüp şehīd olmasını taleb eyledikde Ḥaḡḡ te'ālā *inneḡū sebeḡa 'anni' inneḡüm lā yerci'üne ile'd-dünyā* buyurduḡda yā Rabbi verāmızda olan iḡvāna bizim zevḡ [u] şafāmızdan ḡaber vir deyü ilticā eylediklerinde *velā taḡsebenne'llezīne ḡutilū* āyet-i kerīmesiyle iḡbār eyledi kezā fi'l-Mevāhibü'l-Ledünnī. İbn İşḡāḡ hazretleri bir rivāyetinde āḡir-i nehār idi ki Rasūl-i Ekrem efendimiz Uḡuddan rücū' buyurup Medīne-i Münevvere ṡarafına müteveccih olup eḡnā-yı rāhde her bir ḡabīlenin̄ menāzillerine iriḡdikde ol ḡabīlenin̄ ricāl ü nisvānı istiḡbāl idüp ḡıḡḡat u selāmetine ḡükr u ḡamd iderler idi. Hālbuki anların̄ her birerleri bir ḡüne muḡībet-zede iken her muḡībet ki seniñ muḡībetin̄ olmaya āsāndır dirler idi. Benī 'Abdu'l-Eḡhel ḡabīlesinin̄ berāberine geldikde Kebḡe binti Rāfi' ki Sa'd bin Mu'āz hazretlerinin vālidesi ṡaḡra ḡıḡup Efendimizin̄ cānibine sür'atle gelür idi. Ve Efendimiz hazretleri esbe süvār olup Sa'd bin Mu'āz hazretleri licām-ı sa'ādet-i Risālet-Me'ābdan ṡutup giderler idi. Sa'd bin Mu'āz yā Rasūla'llāh bu gelen ḡatun benim vālidemdir ḡāḡ-i pāya yüz sürmek ḡasdıyla ḡitābā gelür didikde Efendimiz *merḡaben biḡā* deyü buyurdılar. Kebḡe gelüp Efendimizin̄ didār-ı enverleriyle müḡerref olduḡda fedāke ebī ve ümmī yā Rasūla'llāh ḡünkü Risālet-Me'ābını selāmetde gördüm bundan ḡoñra her muḡībet baña ehvendir didikde Rasūl-i Ekrem efendimiz mezbūr Kebḡenin̄ şehīd olan bir āḡar oḡlu ki 'Amr bin Mu'āz iḡün ḡātuna ta'zīye buyurup *yā Ümme Sa'd saña beḡāret olsun ve ehl-i beytiñe sen de beḡāret vir ki anların̄ şehīdleri birbirlerine refīḡ olup cennet-i a'lāda seyr ü temāḡā idüp ve ehl-i beytleri ḡaḡḡında ḡefā'atleri 'inda'llāh maḡbūl oldu* deyü buyurduḡda mezbūr Kebḡe biz anların̄ olduḡları ḡāle rāzı olduḡ anlar iḡün kim giryān olur faḡaṡ yā Rasūla'llāh anlardan geri ḡalanlar iḡün du'ā buyuruñ didikde Efendimiz *allāḡümme izḡeb ḡuzne ḡulūbihim ve eccirḡüm fī muḡībetihim* deyü du'ā buyurdu. [261<sup>a</sup>] Andan ḡoñra Efendimiz Sa'da ḡiṡāb idüp *yā Sa'd seniñ maḡalleñin̄ ahālisinden zaḡm-nāḡ ziyādedir anlara tenbīḡ eyle herkes ḡānelerine rücū' idüp cürḡlerine tīmār itsünler bizimle berāber Medīneye gelmek lāzım degildir* buyurduḡda Ḥāzret-i Sa'd nidā idüp *lā yettebi'u Rasūla'llāh ḡalla'llāḡu 'aleyhi ve sellem cerīḡun min Benī 'Abdu'l-Eḡhel ve Benī Zāfer* didikde ḡüş idenlerin̄ mecrūḡ olanları ḡānelerine revān oldılar. Anlardan oṡuz miḡdārı mecrūḡ idi. İbn İşḡāḡ hazretleri buyurur ki

Rasül-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri enşār hānelerinden mürūr iderek her bir hānede āvāz-ı nāle vu feryād u enīn u giryān-ı havātīn-i enşār kubbeye-i eflāke velvele-endāz olup Efendimiz anlarıñ efgān-ı dil-dūzundan mübārek dīde-i haqq-bīnāları nem-nāk olup faqat hāne-i seyyid-i şühedāda bükā şadāsı gūş itmediginden izhār-ı hüzn şūretinde ve lākin *hamzatü lā bevākī lehū* ve bir rivāyetde *lākin hamzate lā bevākī lehū hāhūnā* buyurdukdā Sa'd ve Useyd bin Hūdayr hāzerātları hānelerine rücū' buyurdukdā verā-yı sūrādīkāt-niṣīn-i 'ismet olan havātīnleri hāne-i seyyidünā Hānzaya irsāl idüp anda 'ammi-i Rasül-i Ekrem için mātem-keş olup giryān olalar. Mezbūreler gelüp hāne-i Hānzada tā nişf-ı leyle kadar āh [u] enīni [u] nālān ve eşk-i sirişk ile giryān olup Efendimiz hazretleri hā'bdan bī-dār olup *bu āvāzıñ aşlı nedir* deyü su'āl eyledikde havātīn-i enşār Hāzret-i Hānzaya için mātem-keş olup nevhā iderler didiler. Efendimiz hazretleri raḍıya'llāhu '*ankünne ve 'an evlādikünne ve 'an evlādı evlādikünne* deyü du'ā buyurdılar. Ammā bir rivāyetde buyurdılar ki *benim maḳşūdum bu degil idi* buyurup nevhādan nehy buyurdılar. Tā be-şabaḥ hātūnlar nevhā idüp şabaḥ oldukdā Şāhib-i Risālet efendimiziñ nehyi mesmū'ları olup hūzūr-ı aḳdes-i Hāzret-i Nebeviyyeye gelüp yā Rasūla'llāh mesmū'umuz oldu ki bizleri nevhādan nehy buyurmuşsıñız bundan murādımız mevtālarımızıñ üzerine bükā ile nev'an āteş-i firāḳ teskīn bulup rāḥat ideriz bizlere ruḣşāt 'ināyet eyle didiklerinde Risālet-Me'āb efendimiz buyurdılar ki *eger nevhā iderseñiz vücūhlarıñıza urmayup [261<sup>b</sup>] ve yüzleriñizi tırmalayup ve başlarıñızı tıraş ve cüyūblarıñızı şaḳḳ itmeyerek olur ise ruḣşatdır* deyü buyurdu kezā fi'l-Müntekā. Ve daḥi İbn İshāḳ 'aleyhi raḥmetu'l-ḥallāḳ hazretleri buyurur ki Server-i Enbiyā efendimiz enşārdan bir hātunuñ tarafından mürūr idüp mezbūreniñ ehli ve oḒlu ve birāderi şehīd olmuş olmaḒla nevhā ider idi. Mezbūr hātun şordı ki Seyyide'l-Beşer efendimiz hazretleri ne ḥāldedir. Didiler yā ümme filān el-ḥamdu li'llāh Efendimiz hazretleri sevdiğiñ gibi ḥayr u 'āfiyetdedir. Hātun didi ki baña gösteriñ bir def'a cemāl-i āfitāb-ı 'alem-tābına nāzar idem didikde işāret eylediler ki işte Rasül-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz budur hātun dīdār-ı şerīf-i Hāzret-i peygamberi gördükde yā Rasūla'llāh seniñ selāmetiñden şoñra her musībet 'indimde şaḒir u ehvendir deyü şihḥat [u] selāmet-i Ḥayru'l-Beşer için ḥamd ü şenā eyledi. Lākin Müntekāniñ 'ibāresi Hāzret-i Enes raḍıya'llāhu 'anh

buyurur ki enşârdan bir hatun birâderiniñ ve ehliniñ ve pederiniñ ve oğlunuñ cenâzelerine istikbâl idüp bunlar benim ehlim ve oğlum ve birâderim ve pederimdir didikde ne'am didiler. Hatun tekrar Rasûl-i Ekrem efendimiz ne hâldedir didikde ileride gider deyü gösterdiler. Ol daği şitâbla Risâlet-Me'âb efendimize irişüp câme-i sa'âdetleriniñ bir tarafından tutup yâ Rasûla'llâh fedâke ebî ve ümmî. Umurum degildir sen ki muşîbetden selâmet bulduñ didi. İbn İshâk hazretleri buyurur ki Şâhib-i Risâlet efendimiz hâne-i nebeviyyelerine vâşıl olduğda seyf-i sa'âdetlerini Hazret-i Fâtımâya virüp üzerinde olan hûnı pâk eyle deyü emr buyurdılar. Ve buyurdı ki *yâ büneyyetü lekad şaddekanı'l-yevme* ve Hazret-i 'Alî rağıya'llâhu 'anh daği seyfini Hazret-i Fâtımâya virüp üzerinde olan hûnı gâsl eyle deyü emr buyurup *feva'llâhi lekad şaddekanı'l-yevme* didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Hazret-i 'Alîye cevâb olarak *lein künte şadahte'l-kıtâle lekad şaddeka me'ake Sehl bin Huneyf ve Ebû Dücâne* buyurdı. Sehi's-Sahâbe-nâm [262<sup>a</sup>] kitâbda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Uğuddan rücû'unda 'Alî bin Ebî Tâlib hazretlerini gördi ki seyfini Hazret-i Fâtımâya viridi. Ve virirken *huzîhi hamîden* buyurdı. Server-i Enbiyâ efendimiz *lein kâne seyfuke hamîden fe-seyfû ebû dücânete gayru zemîmin. Ve in şaddekte'l-kıtâle fekad şaddeka me'ake ebû dücânete* deyü buyurdı. Rücû'ları gecesı aşhâb-ı güzînden bir cemâ'at bâb-ı Mescid-i Rasûl-i Ekremden tâ be-sabâh hârislik eylediler havf iderler idi ki şâyed küffâr-ı Kureys 'avdet idüp bir mekr ü hîle iderler. Müslümanlar ol gün mevtâları için feryâd u figân eyledikce münâfıklar mesrûr olup Yehûd tã'ifesiniñ ğıll [ü] ğışları zâhir oldı. Kağı 'Iyâz Şifâ-nâm kitâbında mâlikiyyeden Kağı Ebî 'Abdu'llâh bin el-Murâbiť hazretleri buyurur ki her kim Cenâb-ı Risâlet-Me'âb efendimizi yevm-i Uğudda firâr eyledi ise tevbe lâzım gelür. Eger tevbe itmez ise kaťl olunur. Zîrâ şân-ı nebeviye naqşdır bu ise cã'iz degildir deyü buyurdı kezâ fî Mevâhibü'l-Ledünnî. İbn İshâk hazretleri buyurur ki yevm-i Uğud bir yevm-i belâ ve muşîbet idi ki mü'minler mütenebbih ve münâfıklar zâhir oldılar. Zîrâ münâfıklardan ba'zılar lisânlarıyla izhâr-ı İslâm ve qalbleri kâfir idiler. Bu ğazve-i Uğudda ehl-i İslâma vâkı' olân hâl bir kaç fevâyid ve hükmi mütezammındır buyurdılar. Birisi budur ki ma'siyyetiñ 'âkıbeti müslümanlara fenâ olduğın bildirmek ve nehyiñ irtikâbı şüm olduğın beyân cebel-i Rumâtda müteraşşid olan tîr-endâzlarıñ 'adem-i

şebâtı gibi. Ve biri dağı budur ki Enbiyâ-yı ‘İzâm ve Rusûl-i kirâm-ı cenâb-ı ‘izzetden ba‘zı belâ ile mübtelâ olurlar. Ammâ ‘âkıbeti hayr olur ve ehl-i nifâk zâhir olup ehl-i İslâm bilsünler ki kendü meyânlarında olan münâfıklar ‘adüvleridir. Ve biri dağı nuşret hazman li'n-nefs oldığıdır. Ve biri dağı evliyâ-yı ‘izâm hazeratlarınıñ merâtib-i a‘lâsı rütbe-i şehâdet oldığından beyn-i yedeyyi'r-rusûl şehîd olup hağklarında Efendimiz şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem şâhid oldığıdır. Ve biri dağı Hađđ tebârek ve te‘âlâ hazretleri dâr-ı kerâmetinde mü'minlere ba‘zı merâtib-i ‘aliyye tağdir itmişdir ki mücerred [262<sup>b</sup>] ‘amelleriyle ol mertebeye olamazlar anıñçün ba‘zı belâ ve miñnet ve şedâ'id ile ibtilâ eyledi ki tâ ol mertebeye vâşıl olalar. Ve biri dağı ‘âdet-i Enbiyâ ve Rusûl mübtelâ olup ve ‘âkıbet zafer kendileriñ olur. Bundan hikmet eger dâ'imâ manşür olsalar İslâma dâhil olanlarıñ şıdkıyla kizbi temyîz olmaz. Ve eger dâ'imâ inkisâr üzere mağlûp olsalar bi‘şetden mağşûd hâşıl olmaz. Hikmet iki emriñ beynini cem‘ idüp şâdiğ u kâzib temyîz olsun içündür. İbn İshâk hazretleri buyurur ki gazve-i Uğud hağkında süre-i Âl-i ‘İmrânda altmış âyet nâzil oldu. *Ve iz gadevte min ehlike tübevvi'ül-mü'minîne mekâ'ide li'l-ķıtâli ilâ kavlihi emeneten nu'âsen.* Ve dağı esâmi-i aşâb-ı Uğud kütüb-i gazavâtlarda meşûr ve manzûme-i Bedriyyelerde meşhûr ve müte‘âref oldığından tağvile bâdî olmasun için zikrinden şarf-ı nazar olundu. İbn İshâk hazretleri buyurur ki yevm-i Uğud Rasûl-i Ekrem efendimizle şehîd olan enşâr ve muhâcirinden altmış beş kimsedir. Mişkât-nâm kitâbda Enes hazretlerinden mervîdir ki yevm-i Uğud enşardan yetmiş kimse şehîd oldu. Ve yevm-i Bi'r-i Mâ'ünede yetmiş ve yevm-i Yemâmede Ebî Bekr hazretleriniñ hilâfetinde yetmiş kimse şehîd oldu. Revâhü'n-Neccârî. Ve Mevâhibü'l-Ledünnide yevm-i Uğud İslâmdan yetmiş kimse şehîd oldu fîmâ kâle Mođultây ve ğayrih. Ve ba‘zılar altmış beş kimse şehîd olup dördü muhâcirinden demişler. Ve İbn Mende hazretleriniñ rivâyeti Übey bin Ka‘b rağıya'llâhu ‘anh hazretleriniñ hadîşinde yevm-i Uğud enşardan altmış dört kimse şehîd oldu deyü buyurdu. Ve muhâcirinden altmış kimse İbn Hibbân bu rivâyeti taşhîh eylemişdir. Ve küffârdan yigirmi üç kimse katl olundu ve dağı Übey bin Halef-nâm kâfiri Rasûl-i Ekrem efendimiz kendi yed-i sa‘âdetleriyle katl eyledi. Ve İbn Hişâm hazretleri buyurur ki İbn İshâk bizim zikr ittigimiz yetmiş şühedâdan birazların zikr itmedi. Faķir dağı İbn İshâka tâbi‘ olup zikrden fâriğ olduk şâyed tağvile bâdî olurlar

deyü. Ve bi'llâhi't-tevfîk ve'l-hidâyet. Ve daği Talha bin [263<sup>a</sup>] 'Abdu'llâh hazretlerinden mervîdir ki Rasûl-i Ekrem efendimiz kıtâlden fâriğ olduğdan sonra bir huşbe okuyup hamd ü şenâdan sonra İslâmı ta'ziye buyurup ve anlar için 'indi'llâh nâ'il oldukları ecr ü şevâbdan haber virüp *Ricālün şadekū mā 'āhedu'llāhe 'aleyhi fe-minhüm men kazā nahbehu ve minhüm men yenteziru* âyet-i kerîmesin tilâvet buyurdu. Ve daği Übeyye bin Ferruhdan naql olunur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz şühedâ-i Uğuduñ merkadlerini ziyâret idüb *ey ma'būd-ı bi'l-ğakğ tağkîken seniñ kuluñ ve rasûlüñüm rûz-ı mağşerde huzur-ı ma'neviyeñde bunlar seniñ rızâñı tağşîl içün şehîd oldılar deyü şehâdet iderim* deyü buyurdu. Ve buyurdu ki *her kim şühedâ-i Uğudı ziyâret idüp selâm virse selâmların redd iderler*. Ve 'Ağâf bin Hâlid el-Mağzümî kendi hâlasından rivâyet ider buyurur ki şühedâ-i Uğuduñ ziyâretine vardım benimle berâber iki köleden mâ'adâ bir ehad yokdur. Rasûl-i Ekrem efendimizden mesmû'um oldığı üzere kabirlerine varup anlara selâm virdim ve redd-i selâmların istimâ' eyledim ve baña didiler ki biz sizleri bilürüz nitekim dâr-ı dünyâda birbirimizle âşinâ olduğımız gibi Şühedâ tarafından bir şadâ ki güş-ı huşıma resîde oldı heybetden baña dehşet hâşıl olüb endâmıma lerze düşdi. Hemân ol mekândan bilâ-tevağğuf revân oldum deyü buyurdu. Ve daği Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz beher sene şühedâ-yı Uğud ziyâretine teşrif idüp *selâmun 'aleyküm bimâ şabertüm fe-ni'me 'uğbe'd-dâr* buyurdu. Efendimizden sonra Ebâ Bekr ve 'Ömer rağıya'llāhu 'anhumâ hazretleri uşlûb-ı seniyye-i nebeviyye üzere be-her sâl ziyâret iderler idi. Ve daği tariğ-i âğardan be-her yevm-i hâmis ziyâret-i şühedâ-i Uğud iderler idi. Binâen 'aleyh ahâli-i Medîne-i Münevvereniñ ekşerîsî beher yevm-i hâmis ziyârete giderler. Ve daği Fâğıma-i Huzâ'ıyye rağıya'llāhu 'anhâ hazretleri buyurur ki bir gün şahrâ-yı Uğuda varup kûbûr-ı şühedâ üzerine durup selâmdan sonra hâşşaten seyyidü's-şühedâ Hamza bin 'Abdu'l-Muğğalib hazretlerine es-selâmu 'aleyküm yâ 'amme rasûlu'llâhi didikde kabir tarafından ve 'aleyke's-selâm ve rağmetu'llâh âvâzın istimâ' eyledim. Ve aşğâb-ı Uğuddan Sinân bin Mâlik [263<sup>b</sup>] mukaddem zıkr olundu ki Medînede medfûndur. 'Aşki-i dil-rîş hâk-i pây-i beher derviş dir ki Mâlik bin Sinân hazretleriniñ merkâdi Harem-i Şerîfden münâğa tarafına giderken bâb-ı Mışra vuşülde sağ tarafda sevku'l-'ıyâde kârgîr kûbbe üzere binâ olmuşdur

tafsīli baḥṣ-i mesācidde gelür inṣāa'llāhu te'ālā. Hālā kerāmātı bilā-‘adīde meṣhūrdur ve erbāb-ı ḥacāt ḥuzūrunda nā'ıl [u] bekām ve müstecābu'd-da'vāt bir maḥaldır. Ve ahāl-i Medīne-i münevverede kerāmātlarından meṣhūr olan lisānı küṣāde olmayān ūbyāna ḳapusunuñ miftāhını yalatdırırlar bi-izni'llāh tekellüme gelür. Ve bir kimse merḳad-ı sa'ādetinden ḥilāf yere ḳasemitse elbetde selāmet bulmaz. Ve bir murādı olan ḳaşd idüp niyāz eylese redd olunmaz. Ve kendi etrāfında sākın olan cīrānına ūfā'atle zāmin olmuṣdur. Beeher sāl-i ūevvālīñ niṣfında ḥavl didikleri āyīn-i ḥoṣ-ıslūbuñ icrāsını gice nefsi-i merḳad-ı ūerīf ve ḥavālīlerini ḳanādīl ve ūem'ler ile pūr eyleyüb āhālī ve a'yān-ı belde 'umūmen ḥāzır olup ḳırāat-i ḥatm-i Ḳur'andan ūoñra menāḳıb-ı ūerīfi ḳırāat olunup her birerleri müstefīz olurlar. Menāḳıb-ı ūerīflerinin müellifi sādāt-ı 'ulviyyeden ūāḥıb-i kerāmet 'ārif bi'llāh ḳuṭb-ı zamāne Es-seyyid Muḥammed el-Ca'ferī ḳaddesa'llāhu te'ālā sırrehu'l-azīz ḥāzretleridir. Murād idenler Medīne-i Münevvereden celb idüp teberrüken uṣūl-i ehl-i Ḥarameyn gibi icrā itseler fā'idesi müṣāhede olunur **ve bu sāl-i ferḥunde-fāalde** ḡazve-i Ḥamrāu'l-esed vāḳi' oldı. Rasūl-i Ekrem ūalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ḥamrāu'l-esed-nām mevzī'e ḥurūc buyurdılar. Mezbūr mevzi' Medīne-i Münevvereye sekiz mildir. Bu ḡazve[ye] Uḥud ḡazvesiniñ irtesi yevmül-eḥad ūabāḥ vaḳtinde 'āzim oldılar. Sebeb-i ḥurūcları küffār-ı bed-kerdār Uḥuddan Mekke cānibine 'avdet itdikden ūoñra zu'mlarınca Medīne-i Münevvereyi ḡarāt itmediklerine nādım olup Ravḥānām mekāna resīde olmuṣ iken ric'ate mübāderetleri sem'-i sa'ādet-i Server-i Enbiyāya resīde olmaḡla Uḥud ḳitālinde ḥāzır olan ḡuzāta tenbīḥ olunup ḳulüb-ı a'dāya ru'bu hirās ilkā ve ṫaraf-ı İslāmiyānda za'fu periṣāniyyet ḡümānların ibṫāl u ilḡā için 'azm olundu. Ḥamrāu'l-Esed-nām makām-ı [264<sup>a</sup>] manṣıb-ı rāyāt-ı ūireyyā i'lām olduḡda ṫaraf-ı küffārdan tecessüs-i aḥbār için vürüd iden Mu'aviye bin Muḡīre-nām kāfire dest-res olmaḡla bā-emr-i 'ālī ḳatlı eylediler. Küffār ūavlet-i İslāmdan ḥaber-dār olüb cānib-i Mekkeye ūitāben cān atdılar. Beṣ gice ūaḥrāda ḳalınup nehār-ı cum'a Medīne-i Münevvereye rücū' buyurdılar. Ḥamrāu'l-esed ba'zıların rivāyetinde Medīneye on mildir. Ve ba'zılar ḳırḳ iki mildir didiler. ūāḥıḥ-i Müslimde otuz altı mildir ḳāmusda ḳırḳ üç ve yāḥud ḳırḳ dört mildir deyü beyān eylemişler. Münteḳā-nām kitābda ūāḥıb-i Risālet efendimiz 'azīmet murād eyledikde ḡuzāt-ı Uḥud zaḥmlarına devādan vazgeçüp



ve Rasûl-i Ekrem efendimiz dağı mecrûh olarak silâh-püş olup hâric-i Medîne de aşhâbı muntazır oldılar. Ve hağklarında bu âyet-i kerîme nâzil oldu. *Ellezîne'stecâbû li'llâhi ve'r-rasûli min ba'di mâ eşâbehümü'l-ğarhu li'llezîne ahsenû minhüm ve'tteğav ecrun'azîm* Ve dağı livâ-yı sa'âdet hal olmamış idi. Hâzret-i 'Alî radıya'llâhu 'anh hâzretlerine i'tâ eyledi. Ve ba'zılar Ebâ Bekr eş-Sıddîğ hâzretlerine i'tâ eyledi dimişler intehâ. **Ve bu sâl-i meymenet-iştimâlde** kabîle-i Benî Zâfer bin el-Hâriş-i enşârdan bir batn Tu' me bin Ubeyriğ-nâm şahış Katâde bin en-Nu'mânîñ dir' in sirğat eyledi. Mezbûruñ komşusu idi mezbûr dır' ı dağığ-i hîşesiniñ derûnuna vaz' itmemiş idi dır' ı sirğat idüb getürürken yola dağığ dökülmüş olmağla dağığın izinden Tu'meniñ hânesine vâşıl oldu. Tu' me ise mezbûr dır' ı bir Yehûda virüp andan şağlamış idi dır' şâhibi Tu'meden şorduğda kasem idüb haberim yoğdur didikde tasdiğ idüp câr olan Yehûdîden istifsâr idüp Yehûdi sırrı keşf olursa yedini kaç' iderler ve beyne'n-nâs rüsvâ olur havfından inkâr itmiş iken nâdim olup Tu' me baña getürdi soñra kendüye virdim didi. Bu def' a Tu'meniñ kavmi ğayrete gelüp eger biz buña şâhib olmaz isek yedi kesilüp cümlemiz rezil oluruz deyü Yehûdîden Huzur-ı Risâlet-Me'âb efendimize şikâyet eylediler. Ve hilâf-ı hağ haber virdiler. Efendimiz anları taşdiğ idüb Yehûd-ı [264<sup>b</sup>] mezbûra 'iğâb itmek murâd eyledikde *İnnâ enzelnâ ileyke'l-kitâbe bi'l-hağği li-tağküme beyne'n-nâsi bimâ erâke'llâhu ve lâ tekün li'l-hâ'inîne haşîmen* âyet-i kerîmesi nâzil olduğda sirğat Tu'mede olduğı zâhir olup elini kaç' iderler havfından Mekke tarafına firâr idüp mürted oldu. Mekkeye vuşulünde ehl-i Mekkenen Haccâc bin 'İlâğ es-Sülemî-nâm kimseniñ hânesine sirğate girüp bir taraftan delüp girerken mezbûr deldiği mahalle bir taş düşüp kendi derûn-ı hânede çalüb çurûca muğtedir olmayüb şabâğ olduğda anı tütüb kaçl murâd eylediler. Ba'zılar birâğiñ içimizde çatli revâ degildir deyüp Mekkenen iğrâc eylediler. Kuzâ' a tüccarları ile Şâm tarafına çıkup kâfile bir menzîle nuzüllerinde ba'zı eşyâları sirğat olunup Tu'mede bulduğlarında ağcâr ile recm iderek helâk eylediler. Ve kabri hâlâ tariğ-i Şâmda bir ağcârdan depedir. Ba'zılar Ciddeden sefîneye süvâr olüb sefîne de bir kimseniñ akce kîsesin sirğat idüp anda zâhir olduğda deryâya atdılar didiler. Ve ba'zılar Mekkenen çurûc idüp Benî Süleym çarresine nâzil olüb vefâtına çadar putperest oldu deyü buyurdılar. Ve dağı aniñ hağğında *İnne'llâhe lâ yağfiru en yüşrake bihi* âyet-i kerîmesi nâzil oldu intehâ.

Ba'zılarıñ kavlinde bu mäh-1 şevvâlde şarâb harâm oldu ve ba'zılar dördüncü senede harâm oldu deyü buyurdılar. *Zikru milâdi Hasan* zikr-i milâd-1 Hüseyin dağı mahallinde gelür. **Bu seneniñ Ramazânıñ nişfinda** Hasan bin 'Alî bin Ebî Tâlib hazretleri mehd-i zemîni kadem-i mübarekleriyle müzeyyen eyledi kezâ fi's-Sufüh. Ebü 'Amr hazretleri ve hâzâ *esahhu mâ kılu fıhi* buyurdu. Ba'zılar Şa'bânıñ nişfinda ve ba'zılar gazve-i Uhuddan bir sene sonra ve ba'zılar iki sene sonra dünyâya teşrîf buyurdu deyü ihtilâf eylediler. Künye-i şerîfleri Ebâ Muhammed ve lakab-ı sa'âdetleri Takîdir. Vâkıdî hazretleri buyurur ki Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ Hazret-i Hasan efendimizi vaz' buyurduktan elli gün sonra Hazret-i Hüseyin efendimize hâmile oldılar. Katâde hazretleri buyurur ki Hazret-i Hüseyin Hazret-i Hasan efendimizden sonra [265<sup>a</sup>] bir sene on mäh mürür itmiş idi dünyâya teşrîf eyledi. İbnü'd-Derâ' Ehl-i Beyt-nâm kitabında iki zât-ı kirâmıñ beyninde faqat müddet-i haml mürüründe dünyâya gelüp sağ kalmış yokdur illâ Hüseyin ve Hazret-i 'İsâ ibn Meryem 'aleyhime's-selâmdır. Ve bir rivâyetde ille'l-Hüseyin ve Yahyâ bin Zekerıyyâ vâki' oldu. 'Alî bin Hüseyin hazretlerinden rivâyet olunur ki Hazret-i Fâtımanıñ velâdeti karîb olduğda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Esmâ bint 'Umeys ve Ümmü Eymen hazretlerin huzur-ı Hazret-i Fâtımaya irsâl buyurup âyete'l-kürsî ve mu'avvazeteyn üzerine kıraat iderler idi. Esmâ bint 'Umeys hazretleri buyurur ki Hazret-i Fâtıma Hazret-i Hasanı toğurdu aşlâ dem zât-ı pâkinde zühür itmedi. Rasûl-i Ekrem efendimize didim ki yâ Rasûla'llâh Fâtımanıñ ben hayız ve nifâsından aşlâ hün müşâhede eylemedim didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *emâ 'alimti enne ibneti tâhîratün mu'tahharatün lâ yerâ lehâ demun fı şamşin velâ vilâdetin* harreçehü imâm 'Alî bin Mûsa'r-Rızâ zekerahu fı Zehâ'iri'l-'Ukbâ. *Zikru 'akkihî* şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem 'aleyhimâ ve emruhü bi-halk [bi-halk] ru'üsihimâ. İbn 'Abbâs rağıya'llâhu 'anhumâ hazretleri buyurur ki Seyyidü'l-Beşer şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Hazret-i Hasan ve Hüseyin rağıya'llâhu anhumâ dünyâya kadem-nihâde olduklarında 'aķıķa olarak birer koyun zebh buyurdılar. Hazret-i 'Alî rağıya'llâhu 'anh buyurur ki Rasûlü's-Seķaleyn efendimiz Hasan için 'aķıķa idüp yâ Fâtıma Hasanıñ re's-i sa'âdetlerin tirâş idüp *müy-ı şerîfleriniñ ağırında fidda taşadduk eyle* deyü emr buyurduğda ba'de'l-halk vezn olunup mü-yı 'anber-buları bir

dirhem yāhūd bir miqdār noqşan geldi harracehū-Tirmizī. Hazret-i Fāṭımadan mervīdir ki ‘aḳīka-i Ḥasan zebḥ olunup bir uylıgın ebe ḳadına ve me‘an bir dinar daḫi virildi aḫrechehū ‘Alī bin Mūsā er-Rızā. Esmā bint ‘Umeys ḫazretleri buyurur ki Cenāb-ı Risālet-Me‘āb [265<sup>b</sup>] efendimiz Ḥasan dūnyāya teşrīf buyurdıḡınıñ yedinci günü iki a‘lā kebş ‘aḳīka buyurup dāye ḳadına bir uylıgın virüp ve re’s-i sa‘ādetlerin daḫi ḫalḳ idup mūy-ı mübārekleriniñ aḡırınca sīm taşadduḳ idüp yed-i nübüvvetleri ile ser-i sa‘ādetlerine ḫalūḳ sürdi. Ve soñra buyurdı ki *yā Esmā ed-  
demu min fi’li’-cāhiliyyeti* bir seneden soñra Hazret-i Hüseyin dūnyāya teşrīf buyurup Ḥasan ḫazretlerine itdigi gibi anlara daḫi idüp faḳaṭ Hazret-i Hüseyini āḡūş-ı sa‘ādetlerine alup vāfir bükā eylediler. Didim ki fedāke ebī ve ümmī yā Rasūla’llāh bu bükāya sebep nedir buyurdılar ki bu benim oḡlumı *yā Esmā benim  
ümmetimden bir fie-i bāḡıye ḳatl ider anlar benim şefā‘atime nā’il olmazlar. Yā  
Esmā Fāṭımaya ḫaber virme zīrā Fāṭıma Ḳarībetü ‘ahdin bi-vilādetin* deyü buyurdı. Faḳaṭ şehādet-i imām Hüseyin içün Şeh-süvār-ı Enbiyā efendimiz giryān oldu. Beyt.

Kerbelā deştinde şāh-ı Kerbelāniñ ḫāline  
İttifāḳ-ı ‘ām olup mecmū‘-ı ‘ālem aḡladı

Pāye-i ‘arş-ı mu‘allāda döküp Cibrīl eşk  
Ravza-i rıdvānda rūḫ-ı Nūḫ u Ādem aḡladı

Āh bu kışşa-i sūz [u] güdāzıñ taḫrīrine eşheb-i ḫāme licām-endaḫte-i vādī-i belā olursa nice Yezidān helāk olduḡdan mā‘adā şerāre-i derūn-ı ‘ālemi sūzān ider ḫavfından ḫāme-i zebān der niyām-ı dehān-ı mühr-i sükūt olmaḳ revā görüldü. Ve bi’llāhi’s-şabr. *Zikru ḫitānihimā li-sābihimā* Hazret-i Cābirden mervīdir ki Server-i Enbiyā efendimiz ol imāmeyn-i hümāyūn içün yedinci günü ‘aḳīḳ buyurup ve ol gün daḫi ḫitān buyurdılar. *Zikru tesmiyetihimā yevme sābi‘ihimā* ‘Alī bin Ebī Ṭālib raḡıyallāhu ‘anh ḫazretleri buyurur ki Hazret-i Ḥasan toḡduḳda ismine Ḥarb deyü tesmiye eyledim. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz teşrīf buyurup *getür oḡlumı göreyim ne tesmiye eylediñiz* buyurduḡda Ḥarb tesmiye eyledik didiḡimde *bel hüve Ḥasan* buyurdılar. Ve daḫi İmām Hüseyin dūnyāya pā-nihāde olduḡda gene Ḥarb tesmiye eyledim. Rasūl-i Ekrem efendimiz teşrīf

buyurup *benim oğlumı getir göreyim ne tesmiye eylediñiz* buyurdıkda Harb tesmiye olundı deyü cevâbımda *bel hüve Hüseyn* buyurdılar. Üçüncü evlâdım toğduğda [266<sup>a</sup>] gine Harb tesmiye eyledim. Risâlet-Me'âb efendimiz ke'l-evveli teşrîf buyurup şordukda vech-i sâbık üzere cevâb virdim *bel hüve Muhsin buyurdılar*. Şoñra buyurdılar ki *ben bunlara tesmiye eylemedim illâ Hârûn 'aleyhi's-selâmiñ evlâdları gibi tesmiye eyledim*. Anıñ ferzendânlarıñ isimleri Şebber, ve Şübeyr. Ve Müşebbir idi harracehü Aḥmed ve Ebū Ḥâtım. Ḳâmüsda Şebber ke-baḳḳam. Ve Şübeyr ke-kumeyn ve Müşebbir ke-muḥaddiṣ Hârûn 'aleyhi's-selâmiñ evlâdlarıdır intehâ. 'İmrân bin Süleymân ḥazretlerinden mervîdir ki Ḥasan ve Ḥüseyn ehl-i cennet isimlerinden iki isimdir câhiliyetde bu isimler ma'dûm idi ḥarrecehü ed-Develânî. Üsdü'l-Gâbe-nâm kitâbda İbn Esîr ḥazretleri buyurur ki Ebū Aḥmed el 'Askerî ḥazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḥterem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥazretleri nâmına Ḥasan ve künyesine Ebā Muhammed buyurdılar bu ismi câhiliyetde bilmezler idi intehâ. İbnü'l-'Arabîden mervîdir ki Mevlâ-yı Müt'e'âl ḥazretleri Ḥasan ve Ḥüseyn isimlerini zîr-i ḥicâb-ı ḳudretinde nâsdan setr itmiş idi tâ Rasûl-i Ekrem efendimiz ḳürre-i 'ayne'l-betül ve ciger-küşe-i Rasûl imâmeyn efendilerimize tesmiye buyurdılar. Anlar içün bu isimler ihtifâda ḳalmış idi. Ammâ su'âl vârid olursa ki diyâr-ı Yemende bu isimde mevsûm kimseler var idi cevâb ne'am anlarıñ birbiriniñ ismi iskân-ı sîn-i mühmele ile Ḥasn ve biri ḥanıñ fetḫi ve sîniñ kesriyle Ḥasîn idi. Bu iki nev-bâve-i nübüvvetden aḳdem bir eḫad bu isimler ile müsemmâ değıl idi. Faḳaḫ bilâd-ı Ḍayye ḳurbunda bir ḳumluḳ yeriñ ismidir ol maḫalde Bistâm bin Ḳays eş-Şeybânî ḳatlı olundı intehâ. *Zikru tesmiyetihimâ el-ḥasan ve'l-ḥüseyn kâne bi-emri'llâhi ve te'zînu şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem fî üzinihimâ* Ḥazret-i 'Alî raḳıya'llâhu 'anh buyurur ki Ḥasanıñ velâdetinde Ḥamza tesmiye buyurdılar. Ve Ḥüseyniñ velâdetinde 'ammîsiniñ ismiyle Ca'fer tesmiye buyurdılar. Şoñra Server-i Enbiyâ 'aleyhi efdâle's-şalâtu ve ezka't-taḫiyyât efendimiz beni ḫuzurlarına da'vet idüp baña buyurdılar ki ben me'mûr oldum bu iki nevresteniñ isimlerin ta'yîn itmeğe didikde ben daḫi *Allahu ve rasūluhū 'alem* didim. Ba'de birine Ḥasan birine Ḥüseyn tesmiye buyurdılar. Esmâ bint [266<sup>b</sup>] 'Umeys ḥazretleri buyurur ki Ḥasan dünyâyâ teşrîf eyledikde bir aşfer ḫırḳaya bağılayüb ḫuzur-ı Fâtımayâ getirürken Cenâb-ı Risâlet-Me'âb *yâ Esmâ oğlumı*

*baña getir* deyü nidâ buyurduķda huzur-ı sa'adet-mevfurlarına getirüp elimden aħz idüp mezbür aşfer hırķayı üzerinden zemine ilķâ idüp buyurdılar ki *elem a'had ileykünne en lâ teliffü mevlüden fi hırķati şafra'*. Şoñra bir beyâz hırķaya şarub virdim elimden aħz buyurup sağ ķulađına ezân okuyup ve şol ķulađına ikâmet getirüp şoñra Hâzret-i 'Alîye buyurdılar ki *benim evlâdım ne tesmiye idersiñ* deyü buyurduķda 'Alî buyurdu ki *mâ küntü li-esbiķuke bizâlike* deyü buyurdu. Efendimiz şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem hâzretleri dağı *velâ ene sâbiķu rabbi' bih* buyurduķda Cibrîl-i Emîn nâzil olub yâ Muhammed Vâcibü'l-Vücüd hâzretleri saña selâm ider buyurur ki 'Aliyyun minke bi-menzileti Hârûn bin Mûsâ. Velâkin lâ nebiyye ba' deke. Bu püser-i 'âlî-câha Hârûnuñ ođlunuñ ismiyle tesmiye buyur didikde Efendimiz buyurdılar ki *yâ Cibrîl mezbûruñ ismi nedir ki buña tesmiye idem* didikde Cibrîl dağı Şebberdir deyü buyurdu. Efendimiz hâzretleri dağı *benim lisânım 'Arabîdir* buyurdu. Cibrîl buyurdu ki Hâsan tesmiye eyle emr-i Rabbânî ile Efendimiz hâzretleri Hâsan tesmiye buyurdu. Bir sene mürûrundan şoñra Hâzret-i Hüseyn dünyâya teşriflerinden kışsa-ı sâbiķ gibi olup emr-i ilâhî ile Hüseyn tesmiye olundu harracehü el-İmâm 'Alî bin Mûsâ er-Rızâ. Übeyye bin Râfi' hâzretleri buyurur ki Hâzret-i Hâsan tođduķda ķulađına ezân okurken gördüm ve Hâzret-i Fâtıma rağıya'llâhu 'anhâ namâz kılardı harracehü Ebü Dâvûd ve't-Tirmizî Şahħahâhü intehâ. **Es-senetü'r-râbi'a** ğazve-i Bî'r-i Ma'üneniñ ibtidâsı mâh-ı Muħarremde vâki' oldı. Mevâhibü'l-Ledünnide ğazve-i Reci' Bî'r-i Ma'üne üzerine muķaddemdir ķemâ ķâle İbn İshâķ ikisi de mâh-ı şaferde hicretiñ otuz altıncı mâhı başında ve Uħud ğazvesi dördüncü mâh başındadır dirler. Mevâhibü'l-Ledünnide Bî'r-i Ma'üne mîmiñ fetħi ve 'ayn-ı mühmeleniñ zammı ve vâviñ sükünü şoñra nün ile Huzeyl diyârında 'Usfân ile Mekke beynindedir. Mu'cemu Mâ İsta'cem-nâm kitâbda 'Âmir bin Şa'sa'aniñ [267<sup>a</sup>] soyunuñ ismidir. İktifâ-nâm kitâbda arz-ı Beni 'Âmir ile harre-i Beni Süleym aķrabdır. Tafşili budur ki Ebü Berâ bin Mâlik bin Ca'fer-nâm meşhûr bir kimse olup tã'ife-i 'Arab meyânında mela'ibü'l-esinne dimekle ma'rûf idi. Mezbür Server-i Enbiyâ efendimiziñ huzûruna gelüp Efendimiz mezbûra İslâm 'arz eyledikde ğayret-i câhiliyyetden İslâma gelmeyüp lâkin izhâr-ı şadâķat eyleyüp yâ Muhammed aşhâbıñdan bir kaç kimse irsâl buyür ehl-i Necdi İslâma da'vet eylesünler didikde Risâlet-Me'âb efendimiz *ħavfım oldur ki ehl-i Necd*

*şoñra aşhāba hıyānet iderler* deyü buyurđı. Ebu'l-Berā anları ben vechime alurum ve bunlar dađı benim cārımdır aşlā havfa dūçār olma irsāl buyur didikde aşhāb-ı kirām fuqarālarından yetmiş kimse anlara qurrā tesmiye buyururlar idi gündüz hařab getirüp bey' idüp anıñla ta' ayyüş iderler idi eger fazla qalır ise aşhāb-ı şuffeye şadaqa iderler idi. Ve gece olduđda ' ibādetle geceyi ihyā iderler idi. Münzer bin ' Amr hāzretlerini mezbūr yetmiş kimseye serdār naşb idüp irsāl eyledi. Bī'r-i Ma'ūne-nām mevzi' e vāşıl olduđlarında Hārām bin Milhān-nām zāta bir mektūb taħrīr idüb ol mektūb ile ' Āmir bin Tufeyl-i ' Āmirī-nām kāfirīñ tarafına irsāl eyledi. Ol zāt nāme ile mezbūr kāfir-i bed-kerdārīñ huzūrına vardıđda nāmeye nazār itmeden İbn Mülhānı şu' le-i şimşir-i şehādetle nāme-i vücūdın pāreleyüp nām-ı şerīfin dīvān-ı şühedāya meşūr eyledi. Bāķī qalan aşhāb-ı kirām ile ceng içün Benī ' Āmir kabīlesinden imdād taleb idüp ol kabīle Ebū Berā' bin ' Āmiriñ ' ahdin şikest idüp size idemeyiz deyü cevāb virdiler. Andan me'yūs olüb Süleym ve ' Uşayye ve Ra' l kabīlelerine mürāca' at idüp anlardan bir miqdār kimse ile aşhāb-ı Rasūl-i Ekrem üzerine geleler. Aşhāb dađı karşı muķābele idüp ceng vü kıtāl ve āşüb-ı fitne meyānlarında müzdād olup ol gün cümle aşhāb-ı güzīn cāme-i gül-gün-ı şehādetle ravza-i rıdvānda hıramān eylediler. Faķat derūn-ı [267<sup>b</sup>] aşhābdan ' Amr bin Ümeyye hāzretlerin esīr ve Ka' b bin Zeyd hāzretlerin maķtūl kıyās idüp bırakmışlar idi. Ol cerāhātdan ifāķat bulup nice zamān mu' ammer olup şoñra ğazve-i Aħzābda şehīd oldu. Seyyid Semhūdī ' aleyhi rahmetu'l-hādī hāzretleri buyurur ki Şāhīh-i Buħārīde Enes hāzretlerinden mervīdir ki Ra' l ve Zekvān ve ' Uşayye ve Benū Laħyān huzur-ı aķdes-i peyğambere gelüp İslāmı kabūl idüp ve kavimleri içün ta' līm-i şerāyi' -i dīn diyerek bir kaç aşhāb-ı güzīn taleb eylediler. Şāhīb-i Mürüvvet efendimiz mezbūr yetmiş ' aded aşhābı irsāl buyurup Bī'r-i Ma'ūneye vuşüllerinde ğadr idüp cümlesin şehīd eylediler. Bir māh miqdārı Server-i Enbiyā efendimiz Ra' l ve Zekvān ve Benū Laħyāna šalāt esnāsında inkisār buyurđı. Hāzret-i Enes buyurur ki Bī'r-i Ma'ūnede şehīd olan aşhāb-ı kirām hāķķında Qur' ān nāzil olup tilāvet iderdik. Lākin ol zamānda nice āyāt mensūh olüb ve bunlarıñ hāķķında mensūhu't-tilāve āyet-i kerīme budur. Belliğū ' annā kavmenā. İnnā kad leķīnā rabbenā. Ferāziye ' annā ve rażaynā ' anhu. Ra' l rāniñ kesri ve sūkūn-ı mühmele ile Süleymden bir bařındır. Ra' l bin ' Avf bin Mālike nisbet olunur. Ve Zekvān

Süleymden bir batındır ki bu daği Zekvān bin Şa'lebeye nişbet iderler. Bu ğazve daği anlara nişbet olundu. Bu ğazve Seriyetü'l-Ķurrā dimekle ma' rüfdur. Rivāyet olunur ki Cibrīl-i Emīn Rasūl-i Ekrem efendimize aḥvāl-i ħurrādan ḥaber virdikde eşedd-i ḥüzn ile maḥzūn olup bir māh ve yāḥūd kırk gün şalāt-ı şabah anlara inkisār eyledi. Bed'-i ħunut budur ki Ra' l ve Zekvān ve 'Uşayye ve sâ'ir ḳabā' ile inkisār idüp ħunūtlarında buyururlar idi. *Allāhümme üşdüd vaṭ'eteke 'alā Muḍara vec'al 'aleyhim sinīne kesinī Yūsufe. Allāhümme 'aleyke bibenī liḥyāne ve ra' lin ve zekvāne ve 'usayyete feinnehüm 'aşavü'llāhe ve rasūlehū. Allāhümme 'aleyke bibenī liḥyāne ve 'aḍale ve'l-ḳārate intehā.* Rivāyet olunur ki ' Āmir bin Fūheyre ḥazretleri bu ğazvede şehīd oldu. Melā'ike-i kirām ol zātı semāya ref' eylediler. Cebbār bin Sülmā ki ' Āmir bin Fūheyre ḥazretleriniñ ḳātilidir. Andan rivāyet olunur ki [268<sup>a</sup>] vaktā ki ' Āmiri rumḥum ile zührundan urup şadrından çıđıđıda işitdim *fuztu va'llāhi* dir idi. Ve gördüm vücūdın semāya ref' eylediler. Mu' cemu mā İsta' cem rivāyetinde ḍarb eylediğim rumḥı aḥz idüp semāya şu'ūd eyledi. Ve ben Ḍaḥḥāk İbn Süfyān el-Kilābī ḥuzūrına gelüp ' Āmir bin Fūheyreniñ ef' ālini ve *fuztu va'llāhi* ḳavlini ḥikāye eyledim. Ḍaḥḥāk didi ki murādı anıñ *fuztu bi'l-cenneti* lafzıyla cevāb virdikde baña İslāmı 'arz idüp ol mekānda İslām ile müşerref oldum didi ve **bu sāl-i ḥürrem-fezāda** ğazve-i Recī' vāki' oldu. Seriyeye-i ' Āşım bin Şābit daği dirler. Recī' rāniñ fetḥi cimiñ kesrī ile ḳabīle-i Ḥüzeyliñ şoyunuñ ismidir Seyyid Semḥūdī ḥazretleri buyurur ki İbn İşḥāḳ üçüncü senede vāki' oldu deyü zıkr eyledi. Bī'r-i Ma'ūneden evvel Recī' bilād-ı Ḥüzeylde bir mevzi' in ismidir va'llāhu a'lem. Sebebi 'Aḍel ve Ḳāre 'aynın ve ḍād-ı mu' cemeniñ fetḥi ve āḥiri lām ile Beni'l-Hevn bin Ḥuzeymet bin Müdriket bin İlyās Muḍardan bir batındır ki 'Aḍel bin ed-dīşe mensūbdur ḳāre ḳāf ve rāniñ taḥfīfiyle bu daği Hevnden bir batındır ki sābıḳı gibi dīşe nişbet olunur. Mezbūr iki ḳabīleden bir ḳaç kimse ḥuzūr-ı Şāḥib-i Risālet efendimize gelüp ta' līm-i dīn için bir ḳaç aşḥāb-ı güzīn iltimās eylediler. Rasūl-i Ekrem efendimiz daği iltimāsların ḳabūl buyurub ' Āşım bin Şābit ḥazretleriyle berāber altı nefer aşḥāb irsāl buyurdu. ' Āşım ḥazretleri yedi olur ki esāmīleri budur. ' Āşım bin Şābit. Ve Merşed bin Ebī Merşedü'l-Ķanevī. Ve Ḥubeyb bin 'Adiy. Ve Zeyd bin ed-Deşinneti. Ve 'Abdu'llāh bin Ṭarıḳ. Ve Ḥalīd bin Ebī'l-Bekr. Ve Mu'teb bin 'Abīd bu zevāt-ı kirāmlar sa'ādetle 'azim olüb Mekke ile 'Usfān meyānında

Hüzeyl kabîlesiniñ Recî' didikleri şu üzerine geldiklerinde mezbûr iki tâ'ife derûnlarında muzmer olan habâ'îşlerin izhâr idüp ol zevât-ı kirâmlara ğadr idüp ba'zıların tu'me-i şimşîr-i şehâdet ve ba'zıların esîr itdiler. Şâhib-i Târîh bu kadarla iktifâ idüp tafşîlin Kütüb-i siyere havâle buyurdu. **Ve bu sâl-i nuşret-meâlde** ğazve-i Benî'n-Nađîr târîh-i hicretiñ dördüncü sâli mâh-ı ũlâda [268<sup>b</sup>] vâkı' oldu. Nađîr nûnuñ fethi ve dâd mu'cemeniñ kesri ile Yehüddan bir kebîr kabîledir. Zührî ğazretleri buyurur ki ğazve-i Benî'n-Nađîr Bedr ğazâsından soñra altıncı mâh bâşında Uĥud ğazvesinden muĥaddem vâkı' oldu deyü buyurdu Dâvüdi ğazretleri daĥi bunu terciĥ idüb Bi'r-i Ma'üneden soñra deyü buyurdu kezâ fi'l-Mevâhibü'l-Ledünnî. Ve daĥi Târîh-i Ĥâmîsde bu kabîleniñ menâzilleri fer' nâhiyesinde Zühre-nâm ħarye ħurbundadır. Server-i Enbiyâ 'aleyhi efđalu's-şalât ve ezke't-taĥiyyât efendimiz Medîne-i Münevvereye teşriflerinde meyânlarında müşâlaĥa vâkı' olup min ba'de Efendimizle muĥâtele itmeyüp ve idenler ile berâber olmamasına daĥi 'ahd [u] ħarar itmişler idi. Vaĥtâ ki Seyyidü'l-Beşer efendimiz Bedr ğazvesine teşrif idüp bi-izni Ĥüdâ te'yîd u zafer-yâb olduĥda aĥbâr-ı Benî'n-Nađîr va'llâhi kitâblarımızda na't-ı şerîfi maşdûr olan nebiyyü âĥiri'z-zamân budur. Ve bu zâtîñ livâ-yı manşûr-ı vâlâsı aşlâ inhizâmıla rücû' itmez dirler idi. Vaĥtâ ki ğazve-i Uĥudda İslâm münhezim oldukları mesmû'ları olduĥda ħulûblarında şekk u irtiyâb zâhir olup Seyyidu'l-Ekvân efendimize ve İslâma izhâr-ı 'adâvet idüp naĥz-ı 'ahd eylediler. Soñra Ka'b bin el-Eşref-i bedkerdâr kırĥ 'aded Yehüd ile berâber Mekkeye Ĥureyş tâ'ifesine varup Ebü Süfyân ile Mescidü'l-Ĥarâma dâĥil olup ikisi Ka'be ile estâr-ı şerîf beyninde 'ahd ü mişâĥ 'alâ kıtâli ĥabîbi'l-ĥallâĥ idüp mel'ün aşĥâbı ile Medîneye rücû' idüp Cibrîl-i Emîn teşrif idüp bunlarıñ fikri fâsidlerin Rasûl-i Ekrem efendimize ĥaber virüp Şeh-süvâr-ı Enbiyâ efendimiz daĥi Ka'b bin el-Eşref-i bed-fi'aliñ ħatli için fermân buyurup Muĥammed bin Mesleme ħazretleri ol mel'ünü ħatli eyledi. Benî'n-Nađîr vaĥ'asına sebep 'Amir bin Ťufeyl 'Amr bin Ümeyyeyi âzâd idüp mezbûr Medîne-i Münevvereye gelürken Benî 'Amir kabîlesinden iki kimseye rast gelüp sizler kimsiz deyü anlardan istifsâr eyledikde anlar daĥi Benî 'Amirden oluruz deyü cevâb virdikde bu iki kimse ĥuzûr-ı [269<sup>a</sup>] Ĥazret-i Aĥdes-i Nebeviyyeye varup Efendimizle mu'âhede eylemişler idi. 'Amr ħazretleriniñ bundan ĥaberi olmayup ve anlar daĥi ĥaber virmemiş idiler. 'Amr ħazretleri



mutaraşşid-ı fırsat olup mezbūr iki kimse hā~ba vardıklarında dārū-yı hev rihte kalūb başların fitrāk-ı fenāya āvīhte çalup cest-i çābīñ mānend-i şabā ūftān ve hīzān bezm-i Enver-i Risālet-Me'āb efendimize ruḥ-sūde olduḡda ol Kāşif-i Zāmāyir şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz yā 'Amr ne ḡaber ile geldiñ deyū buyurduḡda 'Amr daḡi sergüzeştini beyān idüp ve ol iki kimseyi ḡatl eyledigin ḡaber virdikde yā 'Amr anlar için diyyet lāzım geldi ḡatā itmişsin zirā anlar bizden 'ahd alup revān olmuşlar idi. Ve muḡaddem Beni'n-Naḡīr Efendimiz ile mu'āhedelerinde her bir ḡuşūşda mu'āvenet ile bend-i mişāk olmuşlar idi. Ve Rasūl-i Ekrem efendimiz Ebū Bekr ve 'Ömer ve 'Alī ve Zübeyr ve Ṭalḡa ve Sa'd bin Mu'āz ve Useyd bin Ḥuḡayr ve Sa'd bin 'Übāde raḡıya'llāhu 'anhum ḡazerātların berāber aḡz idüp yevmi's-sebt Medīneden fekk-i rābīṭa-i iḡāmet buyurup Mescid-i Ḳubāda edā-yı şalāt idüp Beni'n-Naḡīr menāziline geldiler. Beni'n-Naḡīre teşrīflerinden murād mezbūrların diyyetine mu'āvenet için 'ahd ve civāra mebnī diyyet lāzım gelmiş idi. Muḡaddem Beni'n-Naḡīre ḡuşūş-ı diyeti 'arz eyledikde cehūdāne baş üzere diyerek mu'āvenet-i diyyete ta'ahūdlerine binā'en Efendimiz anların ṭarafına 'āzim olup anlara murādı olan diyyet ḡuşūşuna mu'āvenet için teşrīflerin ḡaber virdikde anlar izḡār-ı beşāset idüp maṭlūbuñ ne ise bizden ḡaşıl olur teşrīf buyuruñ biraz istirahat idüp ṭa'am ṭaḡdīm idelüm tenāvül buyuruñ şoñra her ne murād ise ḡaşıl olur diyerek dīvār dibine nāzil olup anda ḡā~b-ı nāza vardı. Ve melā'ınler ḡalvetlerinde tenhā meşveret idüp fırsat ḡanīmetdir Muḡammed ḡā~bda iken başına bir ṭaş bıraḡup helāk idelüm tā ki bunuñ teklīfinden vāreste olup müsterīḡ olalım dīmışler ise de içlerinde 'Amr bin Caḡḡāş [Caḡş] bu fi'li ben icrā iderim didikde meyānlarında Sellām bin Mişkem-nām Yehūd bu ḡayāl-i bāṭıldan fāriḡ oluñ ve bu fikr-i [269<sup>b</sup>] fāsidden vazgeçüñ. Eger Muḡammed ḡaberdār olur ise tedbiriñiz fāsīd olup naḡz-ı 'uhūd itmiş olursıñız. Şoñra bāşıñıza envā'-ı belā vü meşāyib gelecegi bī-iştibāhdır deyū pend ü naşīḡat itmiş ise de ol ḡavm-i li'āmdan bir eḡad ısgā-yı ḡabül itmeyüp 'Amr bin Caḡş-i bed-fi'āl bir seng-i āsiyā büzürg dest-i nikbet-i ḡabīşine alup bālā-yı bāma şu'ūd idüp ol vaḡt aşḡāb-ı kirām efendimiz rāḡat olsun deyū ba'id olmuşlar idi. Mezbūr mel'ün ser-i sa'ādete mezbūr degirmen ṭaşını ilkā idem diyerek Mevlā-yı Müte'āl ḡazretleri dest-i murdārından ḡuvvetini selb idüp ḡabībini ḡıfz idüp Cibrīl-i Emīn gelüp mel'ünların sū-i ḡaşdlerin ḡaber virüp *Yā eyyühe'llezīne*

*āmenu'z-kürü ni' mete'llāhi 'aleyküm iz hemme kavmün* āyet-i kerīmesi bunlarıñ haqlarında nāzil oldı. Efendimiz şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ol mekāndan ıalqub bir ehadā haber virmeden tek [ü] tenhā Medīne cānibine Őitāb buyurup ma' iyyeti olan aŐhāb Efendimizi mekānında bulmayup vāfir teccessüs buyurup Medīne cānibine gelürken bir kimseye rast gelüp Őordılar Medīneye dāhil oldı haber virüp anlar dağı huzür-ı Risālet-Me'āba gelüp sebebinden istifsār eylediler. Efendimiz mel' ũnlarıñ fikr-i fāsidlerin haber virüp bināen ' aleyh ıalqıdım buyurup ' asākir-i İslāma hāzır oluñ deyü emr buyurup Benī en-Nağır Yehūdlarına Muhammed bin Mesleme hāzretlerin irsāl buyurup *benim diyārımdan gitsünler ve kendülere on gün ruĥşatdır. Eger on gündən soñra anlardan bir ehad görür isem ıatlı iderüm* deyü haber irsāl eyledi. Ol müttehemler dağı töhmetlerin bilüp sem' an ve tã' aten deyüp gitmek üzere tedārik idüp istikrā-yı cimāl kaydında iken İbn Übeyy bin Selül anlara haber irsāl idüp diyārıñızdan hareket itmeyin benim iki biñ mübārizim vardır kal' alarıñıza vaz' iderim ıatlı olana kadar kıtāl iderler. Ve Benī Kırayza ve hulefālarıñız olan Ğatafān anlardan dağı size pey-der-pey imdād irsāl iderim deyü anları iğfāl idüp melā' inler dağı sū-yı sa' ādet-i Risālet-Me'āba peyām irsāl idüp bizler diyārımızdan hüruc mümkün degil eliñden geleni işle deyü cevāb virdiklerinde Őeh-süvār-ı Sālār-ı Enbiyā efendimiz dağı [270<sup>a</sup>] āmāde olan cünüd-ı İslāma fermān buyurup Medīnede İbn Ümmü Mektümü emīr naŐb idüp enŐār ve muĥācirin ile berāber Server-i Enbiyā efendimiz *Allāhu ekber* deyüp aŐhāb-ı kirām dağı Allāhu ekber didiler. Ve Medīne-i Münevvereden fekk-i rābi᳕a-i ikāmet ordū-yı hümāyün kabīle-i Benī en-Nağır üzerine ' āzim olup Őalāt-ı ' aŐrı Benī en-Nağırde edā buyurdılar. Medārik-nām kitabda aŐhāb-ı kirām hāzretleri piyāde ' āzim oldılar. Zīrā Medīneye iki mil mesāfe idi. Ve Őāhib-i Risālet-Me'āb efendimiz hāzretleri hımār üzerine süvār ve Hāzret-i ' Alī rağıya'llāhu ' anh efendimiz ' alem-dār olup revān olmuŐlar idi. Me' ālim-i Tenzilde bu ğazve Ka' b bin el-EŐrefiñ ıatlı olduğı geceniñ Őabāhında vāki' oldı. Efendimiz ol mekān-ı Yehūda vāŐıl olup naŐb-ı ordū-yı hümāyün olduğda Yehūd taraflarından Ka' b bin EŐref için nevĥa vü zārılık feryādı ve aniñ ye's-i māteminde idiler. Küffār bālā-yı bāma Őu' ũd idüp bülend-āvāz ile yā Muhammed ğam-ı bükā üzere bükā olmaz bizleri terk eyle kendi ye's-i mātemimizle meŐğül olalım Őoñra ne emriñ olur ise icrā ideriz didiklerinde Rasūl-i Ekrem efendimiz

anlara Medīneden çıkmaktan mā' adā emrim yokdur deyü cevāb virdi intehā. Şeh-süvār-ı Enbiyā efendimiz anları altı gün muhāşara idüp anlar aşlā huşunlarından taşra hurūc itmezler idi. Münteķā-nām kitābda kavm-i Yehūd cünūd-ı muvaḥḥidini gördükde tīr aḥcār ile muhārebeye başladılar. Muḳaddem İbn Übeyy bin Selūl anlara nuşret ile va' d itmiş idi va' dinden ḥulf idüp Benī Ḳurayza ve Ğaḫafāndan bir eḫad imdādlarına gelmediginden derūn-ı kal' ada on beş gün muhāşara oldılar Seyyidü'l-Beşer efendimiz anlara cefā vü ziyān olup müzāyeķalarını[?] murād idüp eşcār u ḥurmāniñ ḫaḫ' ve iḫrākıyla emr ü fermān buyurdu. Yehūd 'indlerinde ğāyet maḫbūl eşcār naḫl olduğundan ziyāde güçlerine gelüp huşunlarından āvāz-ı bülend ile yā Muḫammed sen rüy-ı zemīne fesād için mi ba' ş olduñ. Veyā mü'minler sizler fesāddan ikrāh iderdiñiz şimdi sizler fesāda başladiñiz ḫurmā ağaķlarını ḫaḫ' ve ḫarḫdan vazgiçñ bu emlāk her kim ğālib olur ise anıñdır didiklerinde bu kelāmdan ḫulūb-ı İslāma [270<sup>b</sup>] nev' an bir şey ḫāşıl olup bu fi' limizden fesād olur ḫavfindan beynlerinde iḫtilāf vāḫi' oldı. Ba' zılar ḫaḫ' ideriz zīrā emr-i Rasūl-i Ekremdir didiler. Ve ba' zıları bu emlāk bizlere ğanīmet olur ḫaḫ' ve iḫrākdan fā'ide nedir dirler idi. Hemān Mevlā-yı Müte' āl ḫazretleri *Mā ḫaḫa' tüm min līnetin ev teraktümūhā ḫā'imeten 'alā uşūlihā fe bi-'izni'llāhi ve li-yuḫziye'l-fāsiḫin* āyet-i kerīmesi nāzil oldı. Müfessirīn-i 'izām rahimeḫumu'llāh-i te' ālā ḫazretleri āyet-i kerīmede vāḫi' olan lafz-ı līnle iḫtilāf eylediler. Ba' zılar līnden murād 'acve cinsinden mā' adā mecmū' naḫldir didiler bu ḫavl 'İkrime ve Ḳatāde ḫazretleriniñ ḫavilleridir. Bāzān ḫazretleriniñ rivāyetinde İbn 'Abbās raḫıya'llāhu 'anhumā ḫazretleri buyurur ki Server-i Enbiyā efendimiz 'acveden mā' adā eşcār-ı naḫliñ ḫaḫ' ıyla fermān buyurdu. Ehl-i Medīne 'acveden mā' adā ḫurmāya elvān tesmiye iderler. Müfredi levn ve līnedir. Zūhrī ḫazretleri 'acveden mā' adā mecmū' -ı naḫl elvāndır deyü buyurdu. Mücāhid ve 'Aḫıyye ḫazretleri min ğayr-i istiḫnā mecmū' una naḫl dirler deyü buyurdu 'Avḫī ḫazretleri İbn 'Abbās raḫıya'llāhu 'anhumā ḫazretlerinden rivāyet ider buyurur ki līne levnden bir naḫldir. Ve Süfyān buyurur ki līne enva' -ı temriñ efḫal u aḫsenidir Muḫātil ḫazretleri eşcār-ı naḫlden bir nev' dir anıñ ḫurmāsına levn dirler ğāyet aşfar ḫāricinden nazar olunduḫda derūnunda çekirdegi müşāhede olunur. Ḳavm-i Yehūdun 'indlerinde ğāyet maḫbūl ve a' lā ḫurmā olduğundan ḫaḫ' olunur gördüklerinde ziyāde kendilere güç gelüp feryād iderler idi. Ba' zıları buyurur ki

bir ağaç kaç u idüp birin terk iderek kaç ve ihrāk iderler idi. Ve ba' zılar cemi kaç ve ihrāk olan ol gün altı aded eşcār idi buyurdılar. İbn Ömer rağıya'llāhu anhumā hazretleri buyurur ki vācibu'l-iṭā'a olan Pād-şāh-ı Her Dü Serā efendimiz kaç u ihrāk-ı eşcār ile fermān buyurduğda aşhāb-ı güzīn imtişāl-i emr idüp kaç u ihrāk iderken Ḥassan bin Şābit rağıya'llāhu anḥ hazretleri buyurur idi. Şi'r.

Ve hāne alā serāti benī lüeyyin.

Ḥarīkun bi'l-büveyreti müsteṭīr.

[271<sup>a</sup>] Ebū Süfyān bin el-Ḥāriş bin Abdu'l-Muṭṭalib İslāmı müşerref olmamış idi. Ḥassān bin Şābit rağıya'llāhu anḥ hazretlerine bu şi'r ile cevāb virdi. Şi'r

İzā mera'llāhu zālike min zıya

Sena lemü eyyünā minhā binüzhin

Ve ḥarrağa fī nevāḥīye's-se'ir

Ve ta lemü eyye erdinā tağir

Ravzatü'l-Aḥbābda meşūr olan budur ki Rasūl-i Ekrem salla'llāhu aleyhi ve sellem efendimiz Ebā Leyle'l-māzinī ve Abdu'llāh bin Selāma kavm-i Yehūduñ naḥllerin kaç için fermān buyurup Ebū Leylā hazretleri eşcārıñ gāyet alā cinsinden kaç ider idi ammā Abdu'llāh bin Selām eşcārı ednāsın kaç ider idi. Ve buyurur idi ki ben bilürüm bu eşcārı Hūdā-yı Te'ālā İslāma naşib ider anıñçün ednāların kaç iderim. Ve dađı rivāyet olunur ki küffār-ı liām bu ḥāl-i görüp ve kendiler imdād me'mül iderler idi. Nā-ümīd olup cenge mübāşeret idüp ol gün alem-dār-ı cünūd-ı nuşret-ķarar Alī bin Ebī Ṭālib olup kıṭāl germ-ā-germ olup fehm eylediler ki eger emān taleb olunmaz ise kendiler için ṭarīķ-i selāmet be-her cihet sed olup ḥālleri diđer-gün olur. Hemān emān taleb eyleyüp Rasūl-i Ekrem efendimiz anlara hemān esliḫaların bıraķup develerin muķtedir oldukları miķdārı ḥaml idüp Medīneden çıksunlar deyü fermān buyurup mel'unlarıñ ihrācına Muḥammed bin Seleme hazretlerin ta'yin buyurup kendülere muvāfiķ eşyāların ḥaml idüp ḥānelerin kendi yedleriyle ḥarāb ve ebvāb u sūtünün ḫal ve cidār [u] saķfın hedm idüp İslāma ḫalup müntefī olmasunlar deyü kemāl-i gāyız ve adāvetlerinden nāşī altı yüz deve ḥaml idüp Ḥayber ṭarafına āzim oldılar. İbn Şeybe Kelbīden rivāyet ider ki Rasūl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḥterem şalla'llāhu

‘aleyhi ve sellem efendimiz Beni'n-Nağır emvālini zabt buyurduğda enşār-ı kirāma hitāb idüp buyurdu ki *birāderleriñiz muhācirīn fuqarādırlar anlarıñ māl [ü] emlākları yoğdur eger dilerseñiz bu emvāli anlara taqsīm ideyim ve eger dilerseñiz siziñ meyāniñizde taqsīm ideyim ve eger dilerseñiz kendi malıñızı imsāk idem*. Enşār buyurdular ki yā Rasūla'llāh cemi' emvāli anlara taqsīmden soñra [271<sup>b</sup>] bizim emvālimizden dağı ađz idüp anlara taqsīm buyur. Zirā anlar muhābbetullāhi ve rasūlihī diyārların ve emvāllerin terk idüp fakīru'l-ħāl gelmişler deyü buyurdular. Ol anda hağklarında *ve Ve yu 'şirüne 'alā enfüsihim ve lev kāne bihim ħaşāşatūn* āyet-i kerimesi nāzil oldu. Fađat enşārdan iki kimseye fağrlarından nāşī i'tā olundu. Biri Sehl bin Ĥuneyf ve biri Ebū Dücāne ħāzerātıdır. Ekşer rivāyet Beni'n-Nađiriñ emvāli ve 'ağarı Rasūl-i Ekrem efendimize ħaş olarak kendi meşālihī için Mevlā-yı Müte'āl ħāzretleri Ĥabībine taqsīs eyledi. Ĥums dağı iħrāc olmayup ve bir eğada sehm virilmedi. İmām Ĥanefī mezhebi budur rağima'llāhu te'āla. Ve ba'zı ehl-i rüvāt rivāyetlerinde ħums iħrāc olundu deyü buyurdular İmām Şāfi' bu rivāyete zāhib oldu rağima'llāhu te'ālā. Rasūl-i Ekrem efendimiziñ murād-ı 'aliyyesi miđdārı murād eylediği şahşā i'tā buyurdular. Meselā ba'zılarına 'ađar i'tā idüp ve ba'zılarına nafağa-i 'iyāl için maĥşul i'tā buyurup bāķī mālū'llāha zām olundu. Müdrike-nām kitābda emvāl-i Beni'n-Nağır kıtāl u gālebe ile ħāşıl olmadığından re'y-i sa'ādet-āyātlarına müfevvez olup murād-ı 'aliyye-i nebevī olduğı mekāna vaz' buyurdu. Ammā kıtāl ile ħāşıl olan emvāli beyne'l-muhācirīn taqsīm buyurup enşārdan fağat fađr [u] fāđalarına bināen üç kimseye i'tā buyurdu. Biri İbn Dücāne bin Simāk bin Ĥarāşe ve biri Sehl bin Ĥuneyf ve biri Ĥārişe bin eş-Şamt kezā fī Me'ālimi't-Tenzīl. Ebū Dāvūd rivāyetinde muhāciriniñ ekşerisine i'tā buyurup ve enşārdan fağat iki kimseyi i'tā buyurup bāķī qalan emvāl-i Beni'n-Nağır evlād Ĥāzret-i Fātımaya kendi şadağası olarak taĥşīş buyurdu. Ve bir rivāyetde emvāl-i Beni'n-Nađiri muĥtezā-yı maşlahat beyne'l-muhācirīn taqsīm buyurup Ebā Bekr ve 'Ömer ve 'Abdu'r-Rahman bin 'Avf ve Şuheyb ve Ebī Seleme bin 'Abdu'l-Esed el-Maĥzūmī rağıya'llāhu 'anhum ħāzerātlarına ħālā ma'rūf olan ziyā' i'tā buyurmuşdur. Ve enşārdan Sehl bin Ĥuneyf ve Dücāne fuqarā olduğlarından anlara dağı iħşān buyurdular kezā kıle İbn İşhāk 'aleyhi rağmetu'l-ħallāk. **Ve bu sāl-i ferāĥ-fezāda** İmām Ĥüseyn bin 'Alī [272<sup>a</sup>] rağıya'llāhu 'anhumā ħāzretleri

mehd-i zemīne kadem-nihāda-i zīnet-efzā oldu. Seyyid Sehmūdī ḥazretleri buyurur ki meşhūr olan üçüncü senede dünyāya teşrif eyledi **ve bu sāl-i nuşret-fālde** ğazve-i Uḥudda Ebā Süfyān ile mev'ūd olan ğazve-i şugrā-yı Bedrdir. Ba'zılar Bedru'l-mev'ūd dirler ki vāqı' oldu meşhurdur. **Ve bu sāl 'izzet-ḥālde** Sellām bin Mişkem ya'ni Ebū Rāfi' ve 'Abdu'llāh bin Ebi'l-Ḥuḳayḳ daḫi dirler. Ḥayber Yehūdilerini sergerdeleri olup dā'imā Server-i Enbiyā efendimize ezā vü cefā ve a'dāsına mu'āvenet ve aḥbābına ihānet menbā'-ı fitne u fesād bir kāfir-i bī-din idi. Birgün Server-i Enbiyā efendimiz 'Abdu'llāh bin 'Atīk ḥazretlerine emr buyurup ve berāber dört nefer aşḫāb irsāl idüp Ebū Rāfi' iñ katli için fermān buyurup İbn 'Atīk ḥazretleri mütevekkilen 'ale'llāh şimşir-i cān-sitānın bend-i meyān idüp 'āzīm oldu. Mezbūr kāfiriñ ḳal'ası dibine geldikde refiklerin bir mekāna pinhān idüp kendüsi yalnız bir ḥile ile derūn-ı ḳal'aya dāḫil olup andan ol bed-baḫt iñ ḳarar-ḡāhın şorarak ḥaber alup gice eşnāsında ḥānesine dāḫil olup mel'ün meyān-ı evlādlarında uyḳuda iken bālā-yı ser-i nā-pākine vāḳıf olup şeb tārik olmaḡla fark olunmaz idi. Ve ḥānesine şem'-i sirāca dāyir bir şey olmayup başı ucundan yā Ebā Rāfi' deyüp mel'ün kimdir deyü cevāb virirken şadā gelen ḫarafa tūr-i ḥūn-efşānın ḫavāle idüp ḳuvvet-i pāzuya virüp bir şiddetle ḫarb idüp çekilüp ḥāneniñ bir kūşesinde muḫtefī oldu. Mel'ün zaḫmıñ şiddetinden feryād eyledikde İbn 'Atīk şavtın taḡyir idüp istiḡāş şūretinde nedir yā Ebā Rāfi' didi. Mel'ün amān beni urdılar didikde yakın varup seyfiñ ucunu sīne-i nā-pākine vaż' idüp üzerine öyle bir başdı ki tā zuhrundan yalman gösterdi. Ḥalḳ cem' olmadan ḥāneden çıkup bifazli'llāh-i te'āla gelüp Medīne-i Münevverede ḫāk-i pā-yı Server-i Enbiyāya naḳl eyledü muḫtasarı budur. Bu mel'ünüñ katli Mevāhibü'l-Ledünnide hicretiñ altıncı senesidir va'llāhu a'lem. **Ve bu sāl-i aḫkām-ḫisālde** Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bir Yehūdi bir Yehūdiyyeye [272<sup>b</sup>] zīnā itmeleriyle Medīne belāḫında recm eyledi. Ḥīn-i recmde birbirlerin aḫcārdan ḫimāye iderler idi. Belāḫ Medīnede mescid ile bāzār beyninde ḫacere müşābih belāḫ ile farş olunmuş bir mekāndır kezā fi'l-Ḳāmūs. **Ve bu sāl-i ferḫunde-fālde** māh-ı Şevvālden Risālet-Me'āb efendimiz Ümmü Seleme ḥazretlerin tezvīc buyurdılar. Ebū 'Amr ḥazretleri ikinci senede Bedrden şoñra māh-ı Şevvālde tezvīc buyurdılar didi. Ve zifāfları daḫi Şevvālde vāqı' oldu. Kezā fi's-Sımtu's-Şemīn. Mevāhibde Ebū Seleme vefāt eylediği sene māh-ı şevvālden birkaç gün bāḳī

almlı̄ idi tezvı̄c buyurdılar didi. Muntea-nam kitabda tezvı̄cin sene-i rabi' de irad eyledi Rasul-i Ekrem efendimizden muaddem Ebi Seleme bin 'Abdu'l-Esed 'inde olup ehl-i Ebü Seleme ile iki hicret Őahibi olup bir def' a Habeşe tarafına ve ikinci def' a Medineye ibtidā kocasıyla hicret eden Ümmü Seleme idi. Eri olan Ebü Seleme hazretleri hicretiñ üçüncü senesinde vefat idüp Őoñra Ümmü Selemeyi Efendimiz tezvı̄c buyurdılar kezā fi'Ő-Őufüh ve Tarihu'l-Ĥamis. Rivayet olunur ki Ebü Seleme vefat idüp Ümmü Selemenin 'iddeti tekmil olduda Ebā Bekr eş-Őiddik irsal idüp Ümmü Selemeyi tezvı̄ce ragı̄b oldu. Ümmü Seleme Ebā Bekre cevab-ı ibā virdi. Őoñra 'Ömer bin el-Ĥattāb taleb eyledi aña daı cevab virdi. Őoñra Server-i Enbiyā efendimiz hazretleri taleb buyurduda merhaben bir esuli'llāh Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem deyü rāzı oldu ise de bende üç haŐlet vardır Őāyed bunlardan ĥatır-ı ĥurŐid-i enver-i nübüvvetde Őehāb tārı̄ olur faat andan ĥavf iderim. Biri budur ki bende olan ĥayret sāyir nisālardan ziyāde ve eŐdedir. Ve biri daı ben mübtelā-yı muŐibetim. Ve biri daı ben bu belde de ĥarib-i bī-kesim eĥibbā-yı akrabāmdan bir eĥād yodur. 'Ömer bin el-Ĥattāb baña tālīb oldu redd eyledim Őāyed baña ĥazab ider didikde bu ĥaber sem'-i 'Ömere reside olduda gelüp yā Ümmü Seleme Efendimiz seni taleb eylediği gibi sende rāziye misiñ didikde aña daı bu üç 'özri beyān idicek Rasul-i Ekrem Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *ammā ĥayreti için Mevlā-yı Müte'al hazretlerine du'al* [273<sup>a</sup>] *iderim kendiden selb olur. Ammā muŐibetiñ için Mevlā-yı Müte'al kāfidir. Ammā kimsem yodur didiği oğlu Seleme vardır* buyurup ĥaŐılı nikāh buyurdılar. Hazret-i 'A'ışe raıya'llāhu 'anhā buyurur ki Ümmü Selemeyi Efendimiz tezvı̄c buyurduda cemāl-i kemāl-ü ĥüsn-i letāfetin zıkr eylediler eşedd-i ĥüzn ile maĥzün oldum. Efendimiziñ taht-ı nikāhında yedi sene alup Efendimizden Őoñra kırk sekiz sene mu'ammer olup Yezid bin Mu'aviyeniñ evvel ĥilāfetinde sene altmış ba'zılar elli touz ve ba'zılar altmış ikide mäh-ı Ramazānda yāĥüd ibtidā-yı Őevvāldede vefat idüp Baı'e defn olundu. Ve 'ömri seksān dört seneye reside olmuş idi. Ve cenāze namāzın Ebā Ĥureyre hazretleri İmām olup kıldırdı. abrine nāzil olan Ebi Selemenin iki evlādları 'Amr bin Seleme idi. Ve biri 'Abdu'llāh bin Ebi Umāme ve 'Abdu'llāh bin Zem'a idiler. Zekerehü Ebü 'Amr ve Őahibu'Őufüh ve Tarihu'l-Ĥamis. Ezvāc-ı tahirātdan Efendimizden Őoñra ibtidā vefat iden Hazret-i 'Ömer ĥilāfetinde Zeyneb bint CaĥŐ ve āĥir vefat iden Ümmü Seleme

ba' zılar āhir vefāt iden Meymüne rağıya'llāhu 'anha ḥāzretleridir didiler. Kütüb-i Mütedāvilede rivāyet eylediği eḥadīṣ üç yüz yetmiş sekiz ḥadīṣdir müttefeḵun 'aleyh olan on üç ḥadīṣ. Ve on üç ḥadīṣ Buḥārī ifrād eyledi. Ve on üç Müslim ifrād eyledi. Bāḳileri sāyir kütübde meşṭūrdur va'llāhu a'lem. **Bu sāl sa'ādet-iştimāilde** ğazve-i Benī en-Nađīrden ṣoñra ğazve-i Zātü'r-riḳā' vāḳi' oldı. Buḥārī ğazve-i Ḥayberden ṣoñra vāḳi' oldı deyü buyurdu. İbn İshāḳ ḥāzretleri sene-i ḥāmıde vāḳi' oldı deyü buyurdu. İhtimāldir müte'addid ola va'llāhu a'lem vuḳū' unda ihtilāf-ı keşīre vāḳi' oldığı gibi sebeb-i tesmiyesinde daḫi vāfir ihtilāf vāḳi' olmuşdur. Ba' zılar ol diyārda bir şeceriñ ismi Zātü'r-ruḳā' olmağla ğazveniñ ismi anıñla meşḥūr oldı didiler. Ve ba' zılar ol diyārın ḥāki siyāh ve beyāz ve sürḥ oldığından Zātü'r-ruḳā' didiler. Ruḳ'a deyü yama ve parça ma'nāsına ol diyārıñ zemīni bir parça aḳ ve bir parça beyāz ve bir parça sürḥ oldığından Zātu' [273<sup>b</sup>] r-ruḳ'a didiler. Ve ba' zılar bu ğazvede şancaḳlar elvān-pāre ile ruḳ'a oldığından Zātü'r-ruḳā' didiler. Ammā İmām-ı Buḥārī rivāyetinde Ebū Mūsa el-Eş'ārī ḥāzretleri buyurur ki bu ğazvede ayaklarımız ḥūn-ālūde mecrūh olup ayaklarımıza ḫırḳa bađlamaḳ sebebiyle Zātü'r-ruḳā' tesmiye olundu. Eşāḫḫ-ı aḳvāl de budur ki kezā fī Mevāhibü'l-Ledünnī va'llāhu a'lem. Fā'ide muḳaddem İmām Buḥārīniñ rivāyeti beyān olunmuş ise de be-tekrār Şāḫīḫ-i Buḥārīde ğazve-i Zātü'r-riḳā' Ḥayber ğazvesinden ṣoñra vāḳi' oldı. Ve Ebū Süfyān el-Eş'ārīniñ rivāyeti daḫi te'yīd ider ki mezbūr Ḥabeşe hicret buyurmuş idi. Fetḫ-i Ḥayberden ṣoñra teşrīf eylediler. İmām Buḥārī ḥāzretleri bu istidlālden ṣoñra yine Şāḫīḫinde bu ğazve-[y]i Ḥendeḳ ğazāsından ṣoñra ve fetḫ-i Ḥayberden muḳaddem irād eyledi. Ve m'alūm degildir ki bu zāy'-ı Buḥārīniñ rivāyetinden mi olmuş yoḫsa Buḥārīniñ kendiden mi ola kendiden vāḳi' oldığı şüretle sehv ṭarīḳiyle vāḳi' olmuşdur. Eger 'amden vāḳi' oldıysa işāret itmiş olur. Meşela işāretten murādı bu Zātü'r-ruḳā' ğazvesi iki def'a vāḳi' oldı demek olur intehā. Be-tekrār bu rivāyet daḫi Şāḫīḫ-i Buḥārīde vāḳi' oldı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bu ğazvede bir sāye-i şecerde ḥā'b-ı nāza varup bir 'Arabī ol serveriñ bālā-yı sa'ādetlerinde vāḳıf olup şimşīr keşīde olup *men yemnā'uke minnī* didi. Efendimiz dīde-i ḥāḳḳ bīnāların küşāde buyurup a'rābiye *Allāhu yemna'uni minke* buyurup Efendimiz ḳalḳup a'rābī oturdu. Mevlā-yı Müte'al ḥāzretleri Ḥabībini ḫıfz eyledi. Hicretin üçüncü sālinde ğazve-i Enmārda bunuñ emsāli vāḳi'



oldı ki zıkr olundu. İbn Sa‘d hazretleri buyurur ki şalāt-ı havf bu ğazve-i Zātü'r-riķā‘da meşrū‘ oldu ve ba‘zılar ğazve-i Beni en-Nađırde meşrū‘ oldu deyü buyurdılar kezā fī Şer‘-i [Şerh-i] Müslim Li'n-Nevevī. Üsdü'l-Gābede İbn Esīr bu ğazvede şalāt kaşır oldu ve teyemmüm āyeti nāzil oldu buyurur intehā. **Ve bu sāl-i serī‘u'z-zevāldede** Zeyneb bint Huzeyme ibn el-Hāriş el-Helāliyye vefāt eyledi. Cahiliyyetde Ümmü'l-mesākīn dirler idi. [274<sup>a</sup>] Rasūl-i Ekrem efendimiz üçüncü sene tezvīc buyurup ‘ind-i nübüvvetlerinde iki māh ve yāhūd sekiz māh hayāt sürüp şoñra vefāt idüp Bākī‘a defn olundu. Ve muķaddem dađı zıkrı mürür eyledi Zekerehu'l-Feđā‘ili ve Tārihü'l-Hamīs. **Ve bu sālde** ‘Abdu'llāh bin ‘Osmān bin ‘Affān ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ kerīme-i muhteremeleri Ruķiyye hazretlerinden Hābeşe diyārında İslāmda dünyāya gelüp altı sene mu‘ammer olup bir ĥoroz çeşm-i sa‘ādetlerin naķr idüp bī-mār olup vefāt eyledi. Bākī‘a defn olunup ķabrine pederi Hāzret-i ‘Osmān nāzil oldu rađıya'llāhu ‘anhumā bu seneniñ māh-ı Cemāziye'l-ülāsında idi va'llāhu a‘lem. **Ve bu sāl-i ferhunde-fālde** Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Zeyd bin Şābit hazretlerine lisān-ı süryānī öğrenmek için emr eyledi. Zīrā Yehūd kitāblarından emniyyet selb olmuş idi. Zeyd bin Şābit hazretleri buyurur ki bir ğün Server-i Enbiyā efendimiz beni ğörüp begendi. Rasūl-i Ekrem efendimize didiler ki bu ğulam Beni'n-Neccārdan Ķur‘ān-ı ‘azīmden on sūre ĥıfz itmişdir didiklerinde *ikra* deyü baña emr eyledikde sūre-i ķāfı oķudum şoñra baña emr eyledi ki kitāb-ı Yehūdī[y]i öğren zīrā benim anlara emniyyetim ķalmadı. Nişf-ı māhda öğrendim ve mektūb yazdım ve gelen mektūbların oķurdum deyü buyurdı kezā Revāh [u] İbnü'z-Zenād ve Aĥmed ve Yunūs ‘ind-i Ebī Dāvūd bin ‘Ömeru'd-Đabnī ve Sa‘id bin Süleymān el-Vāsīī ve Süleyman bin Dāvūd el-Hāşimī ve Abdu'llāh bin Vehb ve ‘Alī bin Hācer ve ĥaddeşehū ‘inde't-Tirmzī kezā zekerehū es-Saĥavī fī Aşli'l-Aşil. **Ve bu sālde** Hāzret-i ‘Alī bin Ebī Tālib rađıya'llāhu ‘anh vālidesi Fāţıma bint Esed bin Hāşim bin ‘Abdu Menāf rađıya'llāhu ‘anha hazretleri vefāt eyledi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz cenāzesinde ĥāzır olup ve ķabrine nāzil olup izţicā‘ buyurdılar zekerehū el-Hucendī Tāi hazretleri Hādīs-i Erbaīninde zıkr ider ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz pīrāhen-i sa‘ādetlerin Fāţıma bint Esed hazretlerine ilbās buyurup ve ķabrine nāzil olup izţicā‘ buyurdı. Ve defn olurken

kabri üzere vâkıf olurdu. Aşhâb-ı kirâm defninden fâriğ olduğda Server-i Enbiyâ efendimizden şordılar. Buyurdu ki [274<sup>b</sup>] *ķāmîşim ilbâs itdim tâ ki elbise-i cennet ilbâs oluna. Ve ķabrine iztıcâ' dan murâdım ķabr şıkması ĥafîf ola zîrâ Fâţıma bint Esed Ebû Tâlibden şoñra bañâ ziyâde ri'âyet ve ĥürmet iderdi* buyurdu. Selefî ĥâzretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz cenâze namâzını kılup ve ķabrine nâzil olup bükâ iderek temerruğ buyurur idi. Ve dir idi ki *cezâke'llâhu min ümmîn ĥayran feleķad künți ĥayra ümmîn zîrâ* Rasûl-i Ekrem efendimizi terbiye buyurdılar. Fâţıma bint Esed Ebû Tâlibden olan evlâdları biri Tâlib ve biri 'Âķîl ve biri 'Alî ve biri Ca'fer ve biri Ümmü Hânî bunuñ ismi *Fâĥite Cemânete* dirler. Ve Ebû Tâlibden on sene küçük idi. Kütüb-i Eĥâdişde meşţurdur ki ĥâzret-i 'Alî rağıya'llâhu 'anh buyurur ki vâlidem Fâţıma bint Esede dir idim ki sen bint-i Rasûl-i Ekrem Fâţımâniñ ĥizmet-i birünun tekeffül eyle şu getürmek gibi ve taşra bir maşlahat için gitmek gibi ve Fâţıma daĥi derün-ı ĥâne maşlahatın tekeffül eylesün degirmen ve 'âcîn gibi didikde ķabül eylediler rağıya'llâhu 'anhum ecma'în. **Ve bu senede** İbn İşĥâķ ĥâzretleriniñ ķavlince şarâb ĥarâm oldu va'llâhu a'lem. **Es-senetü'l-ĥâmise** bu beşinci senede Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Selmân-ı Fârisî ĥâzretlerini kölelikten ķurtarup âzâd olmuşdur. **Ve bu sâldede** mâh-ı rebî'ul-evvelde Dümetu'l-Cendel ĥazvesine ĥurûc buyurup a'dâya mülâķât olmadan 'avdet buyurdılar. Dûme zamm-ı dâl ile ve fetĥ ile daĥi dimişler. Dümetü'l-Cendel bir beldenîñ ismidir ki Medîne-i Münevvereye on beş ve yâĥud on altı merĥale mesâfedir. Ve Şama beş merĥaledir Şıĥâĥda düm-ı şecere-i maķal ismidir. Ve Cende'l-aĥcârîñ ismidir. Ve Dümetü'l-cendel bir ķal'anîñ ismidir. Ehl-i lügât dâliñ zammıyla ta'rif eylediler. Ve ehl-i ĥadiş dâliñ fetĥiyle irâd eylediler. Bekrî ĥâzretleri buyurur ki dümü İsmâ'îl ol meķâna nüzül itmiş olmağla dûme tesmiye olundu. Ėazve-i Zâtü'r-riķâ' dan iki mâh dört gün şoñra vâķi' oldu dirler. Bu ĥazveye bādî ol maĥalde küffâr-ı liâm cem' olup ķuttâ'-ı tariķ olmuşlar deyü sem'-i sa'âdet-i peyğamberî olduğda aşhâb-ı kirâmdan [275<sup>a</sup>] biñ nefer-i mübâriz ile 'âzim olup ķurâlarına vardıkda cünüd-ı muvaĥĥidîn derün-ı ķaryeye dâĥil olup bir eĥad bulmayup cümlesi firâr itmiş. Vâfir ķoyun ve ĥayvanların ĥarât idüp rebî'ul-evveliñ beşi ķaldıkda Medîneden ĥurûc buyurmuşlar idi rebî'ul-aĥiriñ yigirmisinde Medîne-i Münevvereye dâĥil oldılar. Va'llâhu a'lem. **Ve bu sâl-i meymenet-iştimâlde**

Ümmü Sa‘d bin ‘Ubāde mülk-i fenāyı terk idüp dār-ı beḳāda kararı ihtiyār eylemişdir rahmetu'llāhi ‘aleyhā ve raḍıya'llāhu ‘anhā. **Ve bu sāl-i ferḥunde-fālde** māh-ı cemāziye'l-āḫirde ḥusūf-ı ḳamer vāḳı‘ oldı. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz kūsūf-ı şems gibi namāz ḳıldılar. Ve Yehūdiler tāszenān olarak suḫire'l-ḳamer dirler idi. **Ve bu sāl-i sa‘ādet meālde** tā‘ife-i Ḳureyşe şiddetle ḳaḫt u ḡalā işābet eylemişdir. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz anlara te‘līf-i ḳulūb için bir miḳdār fıḳda irsāl buyurmuşlar. **Bu senede** Bilāl bin Hārişü'l-Mūzenī ḳabīle-i Mūzeynede on dört kimse ile Medīne-i Mūnevvereye gelüp İslāmı müşerref oldılar. İbtidā Medīneye gelen vefd-i İslām bunlardır Rasūl-i Ekrem efendimiz anlara iltifāt buyurup mekānlarıñıza rücū‘ idiñ siz muḫācirīnden ta‘dād oldıñız buyurduḳda anlar daḫi bilādlerine rücū‘ eylediler. **Ve bu sāl-i hoş-hisālde** Benī Sa‘d bin Bekrden Dımām bin Ta‘libe vāfir kimse ile Medīne-i Mūnevvereye geldiler. Ehl-i siyer böyle dimişler. Ammā İbn Hacer Fetḫu'l-Bārīde Dımām bin Ta‘libeniñ Medīneye ḳudūmu toḳuzuncı senedir buyurdı Muḫammed bin İşḫāḳ daḫi buña zāhib oldı. **Ve bu sāl-i ‘izzet-i İslāmı** beşinci sene Şa‘bāniñ ikisinde yevmu'l-işneyn ḡazvetu'l Müreysi‘ vāḳı‘ olup mezbūr yevmu'l-işneyn ḫurūc buyurdılar. Ve bu ḡazveye ḡazve-i Benī el-Muşḫalīḳ daḫi dirler. Müreysi‘ mimiñ ḳammī ve rāniñ fetḫi iki yā-i taḫtāniyyeniñ sūḳunı ve iki yā beyninde sīn-i mūhmele-i meḳsūre ve āḫiri ‘ayn-ı mūhmele ile Benī Ḥuzā‘aniñ şuyunuñ ismidir. Fer‘ ile bunuñ beyni iki merḫāledir ve fer‘ ile Medīneniñ beyni sekiz berīd mesāfedir kezā fī Sīret-i'l Moḡoltay. Sebeb-i ḡazā budur ki Benī el-Muşḫalīḳ ḳabīlesiniñ serdārı [275<sup>b</sup>] Hāriş bin Ebī Dırār kendi ḳavminiñ meyānında ‘urbān ile ittifāḳ ‘ahd idüp Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizle ceng u ḳitāl murād eylemiş. Aḫbārı sem‘-i sa‘ādet-i ḫazret-i peyḡambere resīde olduḳda şıḫḫatine irmek için Büreyde bin Ḥuşayb ḫazretlerini Hāriş bin Ebī Dırār tarafına irsāl eyledi. Ol daḫi varup mesmū‘-ı şerīfleri olduḳ gibi ḫaber getürdüḳde Medīne-i Mūnevvereye Zeyd bin Hārişe ḫazretlerini emīr naşb idüp zāt-ı sa‘ādetleri ‘acele ile ḫurūc buyurdılar bu ḡazvede münāfiḳīn keşret üzere berāber gitmişler idi. Müreysi‘-nām şu başına vāşıl olduḳda şevketle ordū-yı ḫümāyunūn tertīb idüp muḫācirīniñ sancāḳ-ı sa‘ādetlerin Ebā Bekri eş-Şiddīḳ raḍıya'llāhu ‘anh ḫazretlerine i‘ḫā buyurup enşāriñ livāsını Zeyd bin ‘Ubāde ḫazretlerine i‘ḫā buyurup küffār-ı ḫakisār Server-i Enbiyā efendimiziñ sa‘ādetle

hurūcların istima‘ eylediklerinde ekşerisi kararı firāra tebdīl idüp Hārişin yanında faḫaḫ kendi kabilesinden biraz kimseler ḫalmış idi. İki cünūd muḫābil olduḫda şaflar āraste olup bir zamān tīr ile ceng olunduḫdan sonra işāret-i Seyyidü'l-Enām ile ‘ asker-i İslām yek-bār ḫamle idüp dest-bāre-i şimşir-i ḫāḫiu‘l-ḫayātla rişte-i şebātların [?]pezīr eylediler. On nefer-i kāfir-i bed-gevher efkende-i ḫufre-i seḫar olup baḫiyyesi zerārı ve nisvanlarıyla giriftār-ı ḫayd-ı esīr-i İslāmiyān oldılar. Tarāf-ı ehl-i tevḫidden faḫaḫ bir merd-i sa‘īd şehid oldı. Sipāh-ı İslām fevḫ-i mā-yeteşavveruhu'l-evhām istilāb u iḫtinām idüp şevḫ-i meserretle Medīne tarafına ‘ avdet eylediler. Ve bir rivāyetde teyemmüm āyeti bu ḫazāda nāzil oldı. Ve ümmehāt-ı mü‘minīnden Hāzret-i ‘ A’işe ve Ümmü Seleme raḫıya’llāhu ‘ anhumā ḫāzerātı berāber idiler. Ve bu ḫazāda ‘ Ā’işe-yi Şiddīka ḫāzretleriniñ ‘ ıḫd-ı sa‘ādetleri zāyi‘ olmuşdur. Bu ḫazādadır ki re’īsü'l-münāfiḫīn ‘ Abdu’llāh bin Übey bin Selūl *le-in raca‘nā ile'l-medīneti leyuhricenne'l-e‘azzū* demişdir. İmām Buḫārī ḫāzretleri buyurur ki Seyyide'l Beşer efendimiz bu ḫazāda on sekiz gün taşrada ḫalup sonra Medīneye dāḫil oldı.

## SONUÇ

Aşkî Mustafa b. Ömer el-Kilisî tarafından hazırlanan *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye* isimli eser üzerinde yaptığımız metin, muhtevâ ve tahlil çalışması sonucunda ortaya şu bilgiler çıkmıştır:

Medine Tarihi olarak da bilinen söz konusu eser, 1841-1847 yılları arasında hazırlanmıştır. Eserin yazımı, bizâtilhî dönemin padişahı Sultan Abdülmecid tarafından istenmiş ve finanse edilmiştir. Üç cilt hâlinde düzenlenen kitabın ilk iki cildi, Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ* isimli eseri esas alınarak hazırlanmıştır. Müellif, bu iki cildin Semhûdî'nin eserinin muhtasar bir tercümesi olduğunu belirtmiştir. Ancak yaptığımız çalışma neticesinde elde ettiğimiz bulgular, söz konusu tercümenin bu gün anlaşılan tercüme metodundan çok farklı olduğunu göstermektedir. Buna göre Aşkî Mustafa Efendi, dönemin geleneğine uygun biçimde birebir tercüme yapmamış, çalışma boyunca son derece rahat hareket ederek metinde ekleme ve çıkarmalar yapmıştır. Aşkî Efendi'nin yaptığı eklemeler metni zenginleştirmiştir. Bununla birlikte tercih edilen tercüme metodunun orijinal metinden ne gibi sapmalara yol açtığının saptanabilmesi için daha kapsamlı tahkiklere ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

Aşkî Mustafa Efendi'nin üç ciltlik eserinin son cildi, bizzat kendisi tarafından yazılmış ve Semhûdî'nin vefatından sonra geçen yaklaşık üç yüz elli yıllık dönemdeki olayları konu edinmiştir. Bu çalışmada, Aşkî Mustafa Efendi'nin eserinin sadece ilk cildinin yüz varaklık bir bölümü incelenmiştir. Dolayısıyla eserin hem İslâm tarihi için sahip olduğu kaynak değerinin hem de Osmanlı tarih yazıcılığı içindeki yerinin tam olarak anlaşılabilmesi için çok daha kapsamlı incelemeler yapılması gerektiği muhakkaktır.

İncelemiş olduğumuz 184-275 numaralı varaklar, hicretten sonraki süreçte İslâm tarihi açısından son derece kritik yıllar olan 623-626 yılları arasındaki olayları konu almaktadır. Söz konusu bölümde anlatılan ilk konu, Medineli

Yahudilerle müslümanlar arasında, İhlâs Sûresi'nin nâzil olmasına vesile olan Allah'ın zâtıyla ilgili tartışmadır. 275 numaralı son varakta ise M. 627 yılının hemen başında gerçekleşen Benî Mustalik Gazvesi konu edilmektedir.

İncelediğimiz bölümde konular, kronolojik sıra takip edilerek ele alınmıştır. Bununla birlikte kimi olaylar sadece zikredilerek geçilirken, kimi olaylar çok daha kapsamlı biçimde, muhtelif rivayetleriyle aktarılmıştır. Hz. Alî ve Hz. Fâtımâ'nın evlilikleri, kible değişikliği, Bedir ve Uhud savaşları, Hz. Hamza'nın şehadeti ve Hz. Hasan ve Hüseyin'in doğumları, üzerinde detaylıca durulan ve öne çıkan konu başlıklarıdır.

Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihi, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kaleme alınmış bir eserdir. Bu eser öncelikle Bursalı Mehmet Tahir Bey'in *Osmanlı Müellifleri* isimli eserinde zikredilmiş, daha sonra ilk kez 1990 yılında İsmail E. Erünsal tarafından müstakil bir makaleye konu olmuştur. Dolayısıyla kütüphanelerimizde tek nüshası bulunan bu kıymetli eserin, yazımından yaklaşık yüz elli yıl kadar sonra farkına varılmıştır. Bu durum, ülkemizdeki ilmî geleneğin ne derece zayıf olduğunu ve Osmanlı Devleti'nden tevârüs edilmiş olan yazma eserlere karşı ne denli ihmâlkâr davranıldığını gösteren acı bir örnektir. Yaptığımız çalışma, Aşkî Efendi'nin Medine Tarihi'nin ve buna mümâsil pek çok eserin hâlen hak ettikleri ilgiyi beklediklerini ve bu noktada gösterilen her ihmâlin ilmî gelenek ve müktesebâtımızdan, tarihî tecrübelerimizden geri dönülmesi zor bir kopuşa yol açtığını göstermektedir.

Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihi, bir yönüyle İslâm tarihinin ilk dönemlerine kaynaklık ederken, bir yönüyle de yazıldığı dönem hakkında bazı ipuçları vermektedir. Dolayısıyla eser, sadece İslâm tarihi bağlamında değil, son dönem Osmanlı entelektüel mirasını kavramak açısından da fevkalâde önemlidir. Medine Tarihi'nin bizatihî Osmanlı Devleti'nin en reformist padişahlarından biri tarafından yazdırılmış olması, eserde vurgulanan konular, çizilen peygamber ve sahabe portreleri, dönemin genel özellikleri dikkate alınarak geniş kapsamlı şekilde irdelenmelidir. Ancak bu konuda daha sağlam hükümlere varmak için eserin tamamının incelenmesi gerekmektedir.

## KAYNAKLAR

- Barca, İbrahim. *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, Siirt: Siyer Yayınları, 2016.
- Baş, Mehmet Şamil. “Aşkî Mustafa Efendi’nin Vahdet-Nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)”. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.
- Baş, Mehmet Şamil. “Aşkî Mustafa”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim: 19.05.2019.  
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=921>
- Baş, Mehmet Şamil. “İslami Türk Edebiyatında Manzum Vahdetnameler ve Aşkî Mustafa Efendi’nin Vahdetnamesi”, 2. *İslami Türk Edebiyatı Sempozyumu*, ed. Hasan Gökçe. 39-59. İzmir: Kaynak Yayınları, 2015.
- Baş, Mehmet Şamil. “Aşkî Mustafa Efendi’nin Hayatı Eserleri ve Sâkînâme Mesnevîsi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/XXXV (2012), 249-280.
- Bilgin, Orhan. “Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-Nâmesi”. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5 (1989): 211-222.
- Bilgin, Orhan. “Aşkî Mustafa Efendi ve Mi’âc-Nâmesi”, *Prof. Dr. Nihad. M. Çetin’e Armağan*. 97-116. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1999.
- Burke, Peter. *Fransız Devrim Tarihi Anneles Ekolü*, Çev. Mehmet Küçük Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2002.
- Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, 3. Cild, Hazırlayan: İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınevi, 1975.
- Cansever, Turgut. *Osmanlı Şehri*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Dânişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi Cilt 4*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1974.
- Erünsal, İsmail E. “Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dâir Eseri”. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 6 (1990): 111-125.
- Fayda, Mustafa. “Ebvâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/378-379. Ankara: TDV Yayınları, 1994.

- İnalcık, Halil. “İstanbul: Bir İslâm Şehri”. *İslâm Tetkikleri Dergisi*, 9 (1995), 243-268.
- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Katalog Tarama. Erişim 19.05.2019.  
[http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr\\_TR/default\\_tr/search/results?qu=a%C5%9Fki+mustafa+tatir%C3%BC&te=](http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=a%C5%9Fki+mustafa+tatir%C3%BC&te=)
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi VI. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Kur’ân Meâli. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf> Erişim: 15.05.2019;
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. “Semhûdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/489-491. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.
- Ortaylı, İlber. *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2008.
- Önkal, Ahmet. “Buvat Gazvesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/478. Ankara: TDV Yayınları, 1992).
- Sezgin, Fuat. *İslâm’da Bilim ve Teknik Cilt I*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi A.Ş. Yayınları, 2008.
- Toprak, Zafer. “Türkiye’de Akademik Tarihçiliğin Genel Durumu: Bir Bilanço Denemesi”, *Türkiye’de Akademik Tarihçilik*, ed. Ahmet Şimşek-Alaattin Aköz, İstanbul: Kronik Kitap, 2017.
- Uğur, Yunus. “Şehir Tarihi ve Türkiye’de Şehir Tarihçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3/6 (2005): 9-26.
- Yapa, Melek Bıyık. “Aşkî Mustafa Dîvânı Edisyon Kritik”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.



## ÖZ GEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Nisanur ARIKAN		
Doğum Yeri ve Yılı	Merzifon-1989		
Medeni Durumu	Evli		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi			
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	2008	2012	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Yüksek Lisans			Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum (/lar)		Başlama - Ayrılma Yılı	
1. Millî Eğitim Bakanlığı		2014	-
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar			
Aldığı Ödüller			
Diğer			
İletişim (eposta)	nisanur_altun@hotmail.com		